

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 06737

VEN YASH IZ GEFORN

Jacob Glatstein

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יעקב גלאטשטיין

ווען יאש איז געפארן

ביכער-סעריע

דאָס פּוילישע יידנטום

128

ווערדאקטאָר :

פּאַרן טרעקלעך

פּאַרן פּאַרץ :

אַרבעט פּאַרן פּאַרץ

די רשימה פון די דערשיינענע ביכער — צום סוף פונעם בוך

יעקב גואטשטיין

ווען יאָש איז געפאָרן

אַרויסגעגעבן דורכן

צענטראַל-פאַרבאַנד פון פּוילישע יידן אין אַרגענטינע

בוענאָס-איירעס, 1957 — תשי"ז

הילע און שער־בלאט :
מ. פייגענבלום

קאפיטלעך־צייכענונגען פון
פ. מזל

דעם אָנדענק פֿון
מײן מאַמען

A jak poszedł Stach na boje,
Zaszumiały jasne zdroje,
Zaszumiało kłosów pole,
Na tęsknotę, na niedolę...

. . . . .
. . . . .

Stach śmiertelną dostał ranę,
Król na zamek wracał zdrowy...

Marya Konopnicka.

אין אז סטאך איז צום קריג געגאנגען,
האבן גערוישט קלאַרע טייכן,
גערוישט האבן זאָנגען אין די פעלדער,
אויף בענקשאַפט, אויף אומגליק...

. . . . .
. . . . .

אַ טייטלעכע וווגד האָט סטאך געקראָגן,
אַ געזונטער איז דער קיסר צו זיין שלאָס צוריקגעקומען...

מאַריאַ קאָנאָפּניצקאַ

ԿԵՅԻՆ

1

די פארשטיינג פון דער פארשטיינג איז דאס וואס די פארשטיינג
 פון דער פארשטיינג איז דאס וואס די פארשטיינג פון דער פארשטיינג
 איז דאס וואס די פארשטיינג פון דער פארשטיינג איז דאס וואס די פארשטיינג
 פון דער פארשטיינג איז דאס וואס די פארשטיינג פון דער פארשטיינג

I

אזוי גיך ווי די שיף האט זיך אפגעריסן פון נאָפּל, האָב איך זיך
 גלייך דערפילט אין רשות פון די ספעציעלע מאַרין־געזעצן. ערשט איצט
 האָב איך אָנגעהויבן פאַרשטיין, וואָס איך האָב נישט געקאָנט באַגרייפֿן
 ווי אַ סטודענט פון יוריספרודענץ, פאַרוואָס מען דאַרף האָבן ספעציעלע
 ים־געזעצן.

ווייל פונקט אזוי אומזיכטבאר ווי עס איז דער איינפלוס פון דער
 לבנה אויפן וואַסער און, ווי אַ סך ווילן האָבן, אויף דער גאַנצער מענטש־
 לעכער פסיכיק, אזוי ווירקט אויך, אויף אַן אומפאַרשטענדלעכן אופן,
 דער ים אויף די פאַסאַזשירן.

די טריט ווערן ווייכער, די מאַנירן ווערן זיידענער, די שטימען
 ווערן זינגעוודיקער. מען טוט זיך אַביסעלע וויי, כדי יענעם, דעם פרעמדן־
 אומבאַקאַנטן נישט ווי צו טון, די זשעסטן ווערן געטאַקטער, די מאַראַל
 און מאַראַל־באַגריפֿן ווערן געביטן — מען לעבט אונטער דעם מיסטישן
 מזל־ים און מען האַנדלט גאַר אַנדערש ווי אויף דער יבשה. טאַטע־מאַמעס
 שטרענגע רייד, וואָס זענען קינדווייז און איין אויער אַריין און פון אַנ־
 דערן אַרויס, קומען דאָ גאָר גוט צונויף — יעדער איינער דרייט זיך
 אַרום ווי אַ סטאַטעק, צווישן מענטש און מענטש און אפילו צווישן
 מענטש און מענטשיכע וויגט זיך אַ פיינע זיידענע בריק, גוטמאַרגן־גוטיאַר
 און די בריק איז אַריבערגעשפּרייזט. כ׳האַב שוין איינוועגס אויך אָנגע־
 הויבן צו פאַרשטיין דעם צערטלעכן טייטש פון שיפּברידער און שיפּ־
 שוועסטער.

דאָ דאַרף מען זיך נישט זאָרגן וואָס מען ווערט אליין אַנדערש.
 ווייל דער אַנדערער ווערט אויך אַנדערש. לגבי די אַלטער עגאַס פון דער

יבשה טרעפן זיך דאָ גאַנץ ווילד־פרעמדע מענטשן און פונדעסטוועגן. ווונדער איבער ווונדער, ווערט יעדער איינער אַנדערש אַנדערש און אויף אַזאָ אופן ווערט אַנגעהאַלטן דער ליבער באלאַנס פון גאַטס וועלטל און זיינע פאַרשיידענע ברואים אפילו דאָאָ, ווו מען טרעט אויף ווייכע אַפֿ־צאַסן און מען דערקענט קוים די אייגענע שטים.

איך האָב געזוכט אַ ווייט ווינקל ווו איך זאָל קאָנען, אָפגעזונדערט פון אַלעמען, מיט אַלע ציין אינגאַנצן איינבייסן דעם צאַפּל אין מיר. די רויטע, געלע און גרינע פייערלעך פון שיפלעך, האָבן זיך ווי עקזאָטישע ים־פלאַנצן, געחנדלט מיט אונדזער שיף, זואַס האָט אַנגעהויבן שאַפּן אַרום זיך אַלץ אַ גרעסערן און גרעסערן קרייז פון איינזאַמקייט. אַנטלויפן און שנעלער איבערלאָזן די סענטימענטאַלע דערמאַנענישן פון קרובים, צוגעבונדנקייט און טעראַ־פּירמאַ. די „אַלימפיק“ האָט זיך אָפגעריסן פון דער ערד און איז גלייך געוואָרן אַ פלאַנעטל פאַר זיך, מיט אַן אייגענער באַפעלקערונג, אַן אייגן לעבן און אפילו אַן אייגענעם אומגעזעענעם מנהיג, וואָס אַז דו ווילסט קאַנסטו פאַרלייקענען זיין עקזיסטענץ און זיך פילן פונקט אַזוי גליקלעך און צופרידן.

איך שטיי אַנגעלענט אויף דער פאַרענטש און האָב די חוצפה צו ציטירן זיך אַליין. ערגעצווו האָב איך שוין געזאָגט, אַז די וועלט ווערט איינגעטיילט אויף צוויי פאַרשידענע ראַסן: מענטשן וואָס האָבן יאָ אַ מעגלעכקייט אַרומצופאַרן און מענטשן וואָס זענען פאַרשאַלטן צו פאַר־בלייבן אויף אַן אַרט.

פינף יונגע בחורים שטייען אויך אַנגעלענט און קוקן צום אַהין ווו עס זענען זיך נאָך פייערלעך און ס'שמעקט נאָך מיט ברודיקן האַפּן־וואַסער. זיי קוקן אַרונטער אין ים, וואָס ווערט אַלץ שוואַרצער און גע־דיכטער. מען הערט בלוזי דאָס שטילע שפילעוודיקע שעפטשן פון קליינע שטראַמעלעך, וואָס פלאַצן ווי זייפּנבלאַזן אין באַריר מיט דער שיף.

די פינף שטאַלצע יונגען זענען דאָס דער אַרקעסטער, וואָס האָט געשפילט אַ מינאַר מעלאָדיעלע צום אָפּפאַרן.

פאַרוואָס שפילן זיי נישט אַ פריילעכס האָבן געפרעגט אַ סך וואָס האָבן געפאַכעט די פאַטשעילעס מיט די לעצטע כוחות צו זייערע קרובים. עס איז זיי געווען גענוג טרויעריק אויפן האַרצן אַן דעם טרויעריקן

ניגונדל: כאַטש יעדער פון זיי האָט אַליין מיט דעם פרייען ווילן אונטער-גענומען די רייזע, האָבן זיי איצט ביים לעצטן ריס פון דער שיף גע-שפירט ווי מען וואַלט זיי מיט געוואַלט אָפּגעריסן פון זייערע נאַענטע. קיין פאַרגיטיקונג דערפאַר זעט זיך נאָך דערווייל אויך נישט, ווייל דאָ, אויף דער שיף, איז נאָך אַלץ אַזוי אָנגעוואַרפן, אומבאַשטימט און פרעמד.

פאַרוואָס שפילן זיי נישט עפעס אַ פריילעכס?

דער פּראַטעסט-אויסרוף איז אויפגעכאַפט געוואָרן ווי אַ שלאָגוואַרט אין אַן אויפשטאַנד. דאָס אַרקעסטערל האָט דאָס זיכער געהערט און זיי, די יונגע בחורים, מיט מאַמעס-מילך-ליפּן האָבן זיך דערשראַקן פאַר דעם פּאַלקס-צאָרן און זיי האָבן אין זייער פאַרלויבנישט פאַרבלאַנדזשעט צו נאָך אַ לוידיקערן מאַטיוו, וואָס האָט פאַרכאַפט ביי דער זיבעטער ריפּ. דער עולם האָט שוין נישט געהאַט קיין ברירה און יעדער איינער האָט זיך איבערגעגעבן אין רשות פון דער טרויעריקן לידל.

ווען איך האָב זיי געזאָגט, אַז מיר איז געפּעלן זייער אַרקעסטערל און אַז ביי מיר האָט גראַד אויסגענומען וואָס זיי האָבן דווקא געהאַט דעם מוט נישט צו שפילן סקאַרבאָוע דזשאַז, האָב איך אין זיי אַריינגעזעצט נייע נשמות.

זיי זענען געווען אַ רעכט ביסל דערשלאָגן. זיי האָבן געפילט, אַז זיי זענען גלייך דורכגעפאַלן ביים סאַמע אָנהייב פון דער רייזע.

די 18—19 יעריקע בחורים קומען פון וועסט-ווירדזשיניע אַניווער-זיטעט וווּ זיי האָבן געשפילט אין דעם אַניווערסיטעט-אַרקעסטער. האָט זיי געטראָפּן אַ גרויס גליק, וואָס דער דינען (1) האָט זיי אויסגעקליבן און רעקאַמענדירט פאַר אַ קורצער רייזע — צוויי וואָכן הינ-און-צוריק איבערן ים און אַ וואַך אין פאַריז. פאַר די הוצאות דאַרפן זיי אָפּשפילן.

פיר שיינע, שטאַלצע, הויך-געוויקסיקע יונגען און דער פינפטער, אַ קורצער און אַ פעסלדיקער, שפילט דווקא נישט די פויק נאָר דאָס פידעלע. אַבער אַלע זענען ווי ערשט אַרויס פון דער נאָדל, פּיין באַנייט, באַשטעפּט און באַשוכט. אויף די קליידער זעט זיך נאָך דער לעצטער גלעט פון דער מאַמען און ביי איינעם האָב איך, דאַכט זיך, באַמערקט אַ טרער.

(1) דינען — אַניווערזיטעט-פאַרשטייער.

דער זידלעכער-ענגליש קייקלט זיך ארויס פון מויל און ס'קומט אלע-מאל דאָס ריכטיקע וואָרט אויפן ריכטיקן-פלאַץ. זיי דערפרייען זיך מיט מיר ווי מיט אַן אבן-טוב. איך בין דאָך דער ערשטער פרעמדער מיט וועמען זיי האָבן זיך באַקענט. איך ווער איבערגעגעבן גאלאנט פון איינעם צום אַנדערן.

ס'גלוסט זיך זיי נישט שלאָפן. אַ גאַנצע נאַכט וועלן זיי אויף זיין, ביז עס וועט פאַרשווינרן דער לעצטער ערד-פלעק. זיי זענען פול מיט אַן איי-נערלעך ציטערניש. זיי וועלן זען פאַריז מיט די אייגענע אויגן. זיי וועלן עס זען יונגערהייט, אין די בעסטע בליענדיקע יאָרן, ווען מען קאָן נאָך הנאה האָבן.

איך זאָג, אַז איך בין זיי אַזש מקנא מיט דעם גרויסן גליק און זיי צעלאַכן זיך, ווען זיי געפינען אויס אַז איך וועל אויך זיין אין פאַריז. איך זוך אין זיי כאַטש אַ סימן פון דעם לייכטזיניקן אַמעריקאַנער קאַלעדוזש-באַי (1) און איך געפין נישט קיין שפור. זיי שפילן שיין און איידל זייער נייע ראָל אויף דער שיף.

און פּלוצים הייב איך אַן הערן ווי ביי מיר אַליין ווערט דער אַקצענט אַ סך יענקיוואַטער (2) ווי אויף דער יבשה. די צונג מאַכט אַקראַבאַטישע שטיק. איך הייב אַן געבן שווייגנדיקע ענטפערס אויף אַ סך פּראַגן און אַ סך ענטפערס מיינע שטימען נישט אינגאַנצן מיט דער פינקטלעכקייט.

איך צייכן לאַנגזאַם אַן אַן אַנדער מענטש. כ'דערקען זיך כמעט נישט. ס'וואַקסן מיר אַן פּליגל און עס געשען מיט מיר שנעלע פאַסירונגען, ווי ביי עליס אין ווּנדערלאַנד (3). אַט, זאַלן פּינף יונגע קאַלעדוזש-סטודענטן נישט מיינען, אַז זיי האָבן אויף זייער ערשטער ים-רייזע געטראָפן אַ ליאַדע וועמען פאַר זייער ערשטן באַקאַנטן.

און איך שפיל אויך מיינ נייע ראָלע מיט עלעגאַנץ און פיינע מאַנירן. די בחורים האָבן געפלאַפּלט וועגן זייער קאַלעדוזש-לעבן, וועגן זייערע מיידלעך, וועגן זייערע עלטערן, וועגן פאַריז וווּ מען קען זיך אינגאַנצן אויסליידיקן און מ'זאַל דאָך צוריקקומען אַפּגעפּרישט. פאַר זייערע צוקונפ-

(1) קאַלעדוזש באַי — אַוניווערזיטעט סטודענט.

(2) יענקיוואַטער — אַמעריקאַנישער.

(3) עליס אין ווּנדערלאַנד — קלאַסיש ענגליש ווערק וועגן אַ כּישוף-חלום.

ווען יא שאיז געפארן

שיקע פראפעסיעס און פליכטן צו דער געזעלשאפט. זיי האבן געשטעלט פראגעס וועגן ניו-יארק, וועגן קאמוניזם און גערעדט מיט גרויס באגייסטערונג פון רוזוועלטן.

אויפן אנדערן טאג איז מיר געווען א ווייטיק און א שאד. בעת אלע זענען געשלאפן האט א פעסטע האנט גענומען און אונדז אלעמען איינגעטיילט אין קלאסן. אויס יום-טוב און צוריק צו הארטע גורלדיקע פאקטן. דער וועג צום ערשטן קלאס איז פארצאמט און דער וועג פון דריטן צו אונדזער קלאס איז פארשלאסן.

די אויסגעפוצטע מוזיקאנטן קוקן ארויף צו מיר און שעמען זיך מיט זייער נידעריקן שטאנד און איך קוק ארונטער צו זיי און שעם זיך פאר זיי מיט מיין בורזשואזקייט. און מיר האבן ערשט נעכטן זיך געזעגנט ביז מארגן.

II

די וואס זענען גלייך געקומען אויף דער שיף געפארט זענען די אומאינטערעסאנטסטע און דאכט זיך די איבעריקסטע. עפעס ווי זיי וואלטן פארגעזעצט און איבעררייס דעם אנגעצייכנטן שלאפצימער פון זייער לעבן. גייען זיי טאקע ארום געארעמט, כלומרשט שטאלץ און האפערדיק, זיי האבן שוין דאס וואס אנדערע זוכן ערשט מיט די אויגן און האפן צו געפינען. אבער וואס א שעה ווערן די געפארטע געפאלענער ביי זיך. ביי אלע אנדערע איז די גאנצע שיף איין גרויסער, פרייער אויסוואל און זיי זענען נעכעך פאראורטיילט איינער צום אנדערן.

די ערשטע נאכט מאכן די שוין-געפארטע גאר א פריקרען איינדרוק. זיי גייען ארום און שעפטשען איינער צום אנדערן, קלאמערן זיך איינער אין אנדערן, צערטלען זיך, שפילן אפ דעם פולן ערב פאר די אויגן פון דער גאנצער שיף. געוויינלעך איז זי אים שטארק דאנקבאר פאר דער צו-זאמענדיקער רייזע אויפן ים און זי קוקט אים אין די אויגן, און ווי הויך זי זאל נישט זיין, טוליעט זי זיך צו אים אזוי, אז זי קוקט ארויף צו אים.

און ביסלעכווייז, ביסלעכווייז פארשווינדן זיי רושלאז און ס'בלייבן די איינזאמע, די נישט-געפארטע. די ערס ווארפן זיך דורך מיט ווערטער,

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ז

וואָס קעגן נאַכט זענען זיי טרוקן ווי בייך. די איינזאַמע זיס ווערן באַשמעקט ווי פון הינט און עס גייט אָן אַ שטילע, מוראדיקע קאָנקורענץ ביז אין דער טיפער נאַכט אַריין.

איך בין אַנטלאָפן אין דעם מענערשן גן־עדן, אין דעם שענקל אַריין, און בין אַריינגעפאלן אין אַ געבעטן שטול. אונטער מיר האָט זיך דער דיל גערירט, און איך האָב זיך געפילט ווי אויף אַ וויג־שטול.

די קעלנערס זענען גרייט. זייערע איידעלע, שטילע באַנעמונגען האָבן מיך נאָך שלעפערדיקער געמאַכט און אַ געפיל האָב איך געהאַט, ווי כ'וואַלט געזעסן ביים שערער אויפן שטול און זיך איבערגעגעבן זיינע ווייכע, מאַסאַזשירנדיקע הענט.

כ'באַשטעל אַ טרונק און וואַרף אַ מטבע אַזוי אַקטיאָריש־קונציק אויפן טיש, אָז איך ווער איבעראַשט — ס'שלאָגט פון מיר מיט געניטקייט. דער קעלנער פאַרנייגט זיך און גייט שנעל אָפּ מיט כינעזישע טריטעלעך צו אַן אַנדערן. כ'בין צופרידן, וואָס מיר איז געלונגען צו צאַמען מיין יאָלדיש־קייט, כ'בין גליקלעך וואָס מען קאָן נישט אַרונטערשרייען פון מיין פנים אָן — רבותי דאָס איז מיין ערשטע רייזע אויפן ים אין 20 יאָר (אין וויפל רייזעס משטיינס־געזאַגט מאַכט אַ נאַש־בראַט אין זיין לעבן?).

קיינער זעט עס נישט אויף מיר, כאַטש אין מיר וואַקסט אַ מאַדנער געפיל, אָז נישט געקוקט דערויף, וואָס כ'האַב שוין אין מיין לעבן געטון אַ סך מצוות און עבירות פון אַ דערוואַקסענעם, בין איך ערשט איצט געוואָרן אַ לייט און אַ דערוואַקסענער מענטש. אַקאַרשט־איצט, ווען דער דיל וויגט זיך אונטער מיר און איך פיל זיך געשליידערט אויפן אייגענעם באַראַט אין אַ שיף.

ביי אַ זייטיק טישל, האַרט ביי דער וואַנט, זיצן צוויי שיינע יונגע מיידלעך. דער קעלנער איז שוין פינף־זעקס מאָל געווען ביי זיי, אַוועק־גענומען ליידיקע גלעזלעך און צוריקגעבראַכט פולע. זיי רייכערן און לאָזן אַרויס פיפיק דעם רויך מעשה דערוואַקסענע, מיט אַלע פליטערלעך, און צווישן איין צי און אַנדערן גיבן זיי אַ זופ. זיי האַלטן זיך די הענט אין קוקן זיך ווי געליבטע אין די אויגן.

די אויגן ביי זיי זענען רויט אין דערשראַקן. זיי קוקן אויס ווי איצט־אָ אין דער ערשטער נאַכט פון דער רייזע האָבן זיי שוין פאַרשיכורט זייער

צניעות. זיי רוקן זיך גענטער איינע צו דער אנדערער. זיי זענען שיין און פינגערעמט, כאטש זיי האבן אביסל צופיל קערפער פאר דעם דורכ- שניטלעכן אמעריקאנער מיידל. זיי שווייגן און ווען עס פאלט פון זיי א ווארט, גליטשט זיך עס אַרונטער ווי אַ שעפטש און עס ווערט אביסל אומהיימלעך צו קוקן אויף זיי און אויף זייערע פולע קערפערס, וואָס זענען איצט ווי איין ברענענדיקער סיאמער צווילינג.

די קעלנערס קוקן אוועק. די עטלעכע פאסאזשירן מאכן זיך נישט זעענדיק. בלויז איינער, אַ טויט-שיכורער (וואָס עס איז אַ ווונדער, ווי ער האָט באַוווּזן שוין, אין אזאָ קורצער צייט פון אָנהייב רייזע, אַזוי צו פאַר- טרינקען דעם קאַפּ), לאַכט הויך אויפן קול און האָט גרויס הנאה, קוקנדיק אויף די צוויי יונגע מיידלעך. ער לאַכט אַזוי לאַנג, ביז ער פאַרטרייבט זיי זיי וואַקלען זיך ביידע אַרויס געאַרעמט פון באַר און ער וואַרפט זיי נאָך אַ לופט-קוש.

דער שיכור און איך זענען פאַרבליבן די איינציקע אין באַר. ער רופט מיך צו און צווינגט מיך דווקא אויסצוטרינקען אויף זיין חשוב, כאַטש ער דערקלערט זיך פאַר מיר גאַנץ אָפן אין שנאה. דער טייוול ווייסט פאַר- וואָס ער האָט זיך אַריינגענומען אין זיין שיכורן מוח אַז איך בין אַ דייטש און דייטשן האָט ער, דער שאַטלענדער, פיינט. עס העלפן נישט אַלע מיינע פאַרזיכערונגען. ער וויל בלויז וויסן איינס —

האַב איך פאַרלוירן דעם קריג אַדער נישט? גיב איך צו אַז איך, דייטש, האָב געכאַפט אַ מפּלה אַדער איך בין נאָך אַלץ פאַרריסן-שטאַלץ ביי זיך?

ער שלעפט אַ פאַרשמאַלצענעם ענגלישן פאַספּאַרט פון בוזעס-קע- שענע און ער קלאַפט זיך אין ברוסטקאַסטן און שווערט, אַז אויב איך וועל נישט צוגעבן, וועל איך טייער באַצאַלן אין דער קומענדיקער גרויסער וועלט-מלחמה, ווייל ער וועט דאָרט זיין צו העלפן דערלאַנגען דעם לעצטן קלאַפּ. ער זאָגט וויצלאָזע וויצן אויף מיין „דייטשן“ חשובן און ער הירזשעט.

ער איז הויך, פעסט, זומער-געשפרענקלט, ער האָט אַ שטאַרקן קאַפּ און שטאַרקע האַריקע הענט. דער קאַפּ זיינער לאַזט מיט יעדן טרונק אַרונטער פון דער אייגענער ווירדע, און די צונג קאָן שוין נישט פאַר-

קניפן קיין וואָרט מיט אַ וואָרט. אָבער ער באַשטעלט אַ נייעם טרונק און ווערט אַנטשלאָפֿן אויף זיין ענגלישן פּאַספּאָרט.

איך ליג אין מיין מולטער ביי זיך אין דער קאַבינע און ס'וויגט מיך אַהין און אַהער. שלעפּעריקערהייט דערמאָן איך זיך אין פּישל־דוד מלמד. וואָס פּאַרט אַהיים אויף יום־טוב אין אַ מולטער.

און איך פּאַר אויך אַהיים, אַהיים, אַהיים, אַהיים, צום טאַקט פון וויגן. ביז כ'האַב שוין נישט קיין כוח צו האַלטן די אויגן אָפֿן.

III

אויפֿן צווייטן טאָג איז דערשינען דאָס באַרימטע פּאַרל הימל־אויך וואָסער. אויף דער שיף האָט געהערשט אַ פעסטע איינגעשטעלטע רוטינע. ווי מיר וואַלטן שוין געפּאַרן חדשים. אַלץ איז געגאַנגען גלאַטיק, מאַאָשי נאָווע און מעטאָדיש.

איך בין קיינמאָל נישט געווען קיין גרויסער מאַדים אויף אַריענטירן זיך — אינדערפרי האָב איך בשום־אופן נישט געקאַנט באַשטימען, וווּ איך בין נעכטן ביינאַכט געשטאַנען און געגאַנגען. די זון־דעק האָט לכתחילה אויסגעזען אַזוי ווי אַ צוגעטיילטער קאַרגער טורמע־שפּאַציר. אָבער ביס־לעכווייז האָט מען זיך צוגעוויינט צו גיין אַרום און אַרום נאָכן עסן און צו שפּירן דעם טעם, ווי מען וואַלט זיך טאַקע דורכגעגאַנגען. אָבער אַזוי ווי יעדער מאָל האָבן אויפגעשמיכלט די זעלבע פּנימער ביים אַהין און צוריק, און אַזוי ווי די שיף האָט זיך קוים־קוים געהוידעט און אַזוי ווי די זון האָט געגלעט מיט אַ קעצלדיקער וואַרעמקייט, האָט דער שפּאַציר אויפֿן דעק גענומען אויסזען ווי אַ פּיינער איינגעשטודירטער טאַנץ. אַפּילו די וואָס זענען געזעסן אויף די דעק־שטולן און אַריינגעזשליאַקעט גאַנצע שטיקער עולם־הזה, האָבן אויך אויסגעזען ווי אַ טייל פון דער טאַנץ־טרופּע.

אָבער דאָס וואָס די שיף האָט זיך קוים־קוים באַוועגט האָט געגעבן אַ געפּיל פון אַ ריזיקער יאַכט, וואָס האָט אונדז אַלעמען אַרויסגענומען אויפֿן מיטן ים און האָט זיך פּאַראַנקערט אויף עטלעכע טעג. קיין שענערן און רויקערן שטיק ים האָט די יאַכט אונדזערע נישט געקאַנט אויסזוכן.

קיין בלויערן הימל אויך נישט און קיין צירלעך־מאנירלעכערע געזעל־שאפט אוודאי נישט.

דאָס איז אַ חלום און נישט קיין רייווע. פאַרן קיין אייראָפּע זאָל מען נאָר סוף יוני — אָנהייב יולי. אַמאָל איז ער געפאַרן אַקטאַבער. אָהאָ — אָהאָ — האָט ער געהאַט צו זינגען און צו זאָגן. ער איז געווען קראַנק ווי אַ הונט. ער האָט געווערועט דעם גאַנצן וועג, ווייל די שיף איז גע־גאַנגען אַט־אָזוי־אָ — ער ווייזט מיט דער האַנט ווי די שיף האָט זיך שיעור נישט איבערגעקערט.

מיין שכן אויף דער וואַרעמער באַנק רעדט אַ פאַרזיכטיקן ענגליש, נאָר מיט סין, וווּ מען דאַרף אַ שיף, ווי אַ געבראַטענער ליטוואַק. אָבער דער סיבילעס האָט שווערע הענט, ברייטע פלייצעס, אַ גרויסן שווערן קאַפּ, וואָס ליגט אויף אים פאַרמלאָז, ווי אַ הייפט קרויט, שאַרפע קינבאַקן, בלוי־וואַסערדיקע ערלעכע אויגן און שווערע צעפאַטלטע ברעמען. איך בין געווען זיכער אַז ער קומט נישט פון דער ליטע.

ער קוקט אויס האַרעפאַשנע און רעדט אינטעליגענטיש. ער קלייבט די זווערטער ווי אַרבעס און בראַקירט די ערגערע. ער געפינט שטענדיק אויס אַן אַפּגעפּוצט וואַרט, וואָס ער באַפּלעכט מיט סטענגעלעך אַרום און אַרום — מיט אַן עקזאַקטן אַדיעקטיוו און מיט אַ פיינעם ווערב. ער האָט אַביסל אַ הייזעריקע שטים, אָבער דאָס קול קומט נישט פון האַלדז, נאָר פון האַרץ.

ער ווייזט מיר אַן אויף אַ וואַלקנדל, אַ דיניטשקן וואַלקנדל, וואָס ליגט נאָך אין די וויקעלעך און ער ווייסט שוין צו וואָס פאַר אַ קאַטעגאָריע עס געהערט, ווייל, פאַרטרויט ער מיר, ער איז אַ לערער. פון וואַלקנס?

ניין! — צעלאַכט ער זיך מיט אַ געזונטן פּויערשן געלעכטער — פון פיזישער געאָגראַפיע אין אַ מיטלשול אין סקענעקטעדי (1).

כ׳האַב אַלע מאָל ליב געהאַט דעם קלאַנג פון סקענעקטעדי. סקענעק־טעדי! ווי מען צעקנאַקט אַ האַרטע טערקישע נוס. און כדי אים צו ווייזן, אַז ער געצוווּ אין מיין מוח איז פאַראַן אַ שטיקל סדר, האָב איך אים צו־געוואַרפן דעם נאַמען שטיינמעץ.

(1) סקענעקטעדי — שטאָט אין ניו־יאָרק שטאַט.

א פראגע צי ער האט געקאנט דעם עלעקטרישן מכשף. אט-דאס איז א מענטש. אט-דאס איז געווען א סאציאליסט! אט-דאס איז געווען א גייסט! ער איז געווען א שטילער, בנעימותדיקער און צוגעלאזענער און אזוי אן אנשטעל האט ער געקאנט רעדן צום מינדסטן מענטשן ווי צו א ברודער.

דאס ווארט סאשעליסט האט מיין שכן אויף דער באַנק אַרויסגערעדט מיט אַ נאָסטאַלגישן פּייערל אין די בלויע אויגן. די הייזעריקע שטים זיינע האָט דאָס טרוקן־וויסנשאַפטלעך וואָרט אַזוי פאַרצערטלט, אַז עס איז אַרויסגעקומען מיט אַ צאַפּל. מיט די שווערע הענט ווי פון אַ סטאַליער־מייסטער האָט ער זשעסטיקולירט און זשעסטיקולירט אַזוי לאַנג, ביז ער האָט אַ האַנט אַרונטערגעלאָזט אויף מיין פלייצע, ווי אַן אַלטער גוטער ברודער, און ער האָט נאָך אַמאָל באַשטעטיקט: יעס סערי! ער איז געווען אַ סאָשעליסט!

פלוצים האָט ער אַרויסגעכאַפּט דעם זייער און זיך גיך אויפגע־הויבן פון באַנק.

עס איז אים געווען זייער אָנגענעם און ער וועט גלייך קומען פאַר־זעצן דעם געשפרעך. אָבער איצט איז ביי אים, זאָל איך אים טויזנט מאָל אַנטשולדיקן, שטולגאַנג־צייט. הע! הע! האָט ער מיר ווידער גוט־ברודעריש אַ קלאַפ־געטון איבער דער פלייצע, אַ מענטש איז נישט מער ווי אַ מענטש. ער האָט זיך צוגעוויינט צו אַ באַשטימטער שעה און אַ באַשטימטער מינוט ווען ס'מאָכט זיך אַמאָל אַ פאַרהאַלט, מוז ער גלייך עפעס אייננעמען, אָבי צו זיין אין צייט, ווייל דאָס איז זייער וויכטיק. אַ מענטש איז נישט מער ווי אַ מאַשין.

לייענט עפעס דערווייל ביז איך וועל צוריקקומען — גיט ער מיר אַ שליידער אַ בינטל בראַשורן און פּונז־טענס שטייט ער נאָך אַ ביסל און ווערט שיעור צעקנאַקט פון געלעכטער, ווען ער זעט אַז איך בין געפלעפט פון דער פרעמדער שפּראַך.

שוועדיש? שריי איך צו אים.

בין, דעניש!

איך בלעטער די בראַשורן. שווערע, האַרטע סקאַנדינאַווישע ווערטער ווי טשוועקעס זענען אונטערגעשטראַכן מיט בלייפעדער און אַרויסגעפירט מיט פּשטלדיקע באַמערקונגען אויף ענגליש ווי מאַרגינאַליאַ.

איך בלעטער אהין און אהער ביז ווערטער הייבן זיך אָן באַקענען מיט מיר און זיך פאַרנייגן. כ'הייב אָן דערזען די אַלטע טעווטאַנישע וואַרצ' לען אונטער די פאַרשטעלטע דענישע קליידלעך.

אויף אַ צווייטער ברייטער באַנק לעבן מיר ליגט אַ יונגעראַמן מיט דעם גאַנצן בויך צו דער זון. זיין פנים איז באַשמירט מיט פעטס ווי אַ סגולה קעגן אַן אַנברען. דאָס פעטס גלאַנצט און שמעלצט זיך.

לעבן אים ליגט אַ צווייטער. ער ליגט אויף אַ זייט און אַלעמאַל עפנט ער אַ נערוועז אײגל, ווי ער וואַלט זיך וועלן איבערצייגן אויב מען ליגט נאָך לעבן אים.

דער יונגעראַמן וואָס האָט אונטערגעטראָגן דער זון זיין גאַנצן בויך מיט דעם גאַנצן ברייטן ברוסטקאַסטן אונטער דעם סוועטער, וואָס איז אַזוי פאַרקאַלבערט, אַז דער האַלדז זעט אויס ווי צוגעוואַרגן, וואַרעמט זיך און מעלה-גירעהט טשואינג'גאַם (1) פלעגמאַטיש. ער דרימלט אונטער, כאַפט זיך אויף און גיט אַ קיי.

ער ענטפערט נישט גערן ווען איך רעד צו אים, און וואָס ער ענטפערט יאָ קומט אַרויס שלעפּעריק; און יעדער מאָל ווען ער רעדט מער ווי דרייפיר ווערטער, עפנט דער שכן זיינער אויף דאָס נערוועזע אײגל, האַלב מיט געבעט און האַלב מיט צאָרן, ווי איינער רעדט, אַז ס'איז שוין צייט צוצומאַכן — האַקט ער אָפּ אינמיטן און ווערט אינגאַנצן פאַרשוויגן.

ער האָט אַביסל פאַראיבל אויף מיר. די צעפלעטשטע נאָז, אַן איינ-געפאַלענע הילצערנע חורבה, אַטעמט ווי אַ לאַקאַמאַטיוו. ס'פאַרדריסט אים אויף מיר, וואָס איך ווייס נישט ווער ער איז בעת אַלע קאַנען אים דאָ — אַלע. דער שכן זיינער עפנט דאָס אײגל מיט תחנונים, און גיט מיט מימיק צו פאַרשטיין, אַז מיט יעדער וואָרט גייט מען איבער זיין ברויט, ווערט ער אַנטשוויגן.

און פלוצים גיט ער זיך אַ זעץ אויף מיט אַ קוראַזש, ווי ער וואַלט געמאַכט אַ רעוואַלוציע קעגן זיין "מאַן-פרייטיק" און ער ביזערט זיך אָן אויף מיר, דאָסמאַל שוין נישט מיט קיין קאַרגע ווערטער. הלמאי קאָן איך אים נישט? גיי איך גאַרנישט צו קיין פייטס (2)? (זיין פרייטאָג האָט זיך

(1) טשואינג גאַם — קיי-גומי.
(2) פייטס — באַקס, פויסטקאַמף.

מיישב געווען, אז ער קאן נישט באהויפטן צו ליגן ווען זיין ברויט האָט געעפנט דאָס מויל, האָט ער זיך אויך אויפגעזעצט צו האַלטן אָן אויג).

באַרני ראָס, ווייס איך ווער עס איז? האָט ער געקאָנט איצט זיין באַרני, ווען דער נעגער, אַ פינצטער יאָר אויף אים (דאָס וואַרפט ער מיר אַריין גראַטיס אויף ייִדיש) וואַלט אים נישט געווען געסטאַפּט 1). אַ שוואַרצער חלום אויף דעם שוואַרצנס קאַפּ. אַלעמען איז געווען לייכט צו באַזיגן, אָבער ווען ס'איז געקומען צום נעגער האָט גאַרנישט געהאַלפּן. האָט ער איינגעפאַקט און איז אַרויס פּון גאַנצן עסק. געעפּנט אַ סטאַרקע 2), אָפּגע־מוטשעט זיך, אָבער די סטאַרקע איז נישט געגאַנגען. זיין מאַמע אַלעוואַ־שאַלן איז געשטאַרבן און איצט האָט ער באַשלאָסן צו מאַכן אַ צוריקקום. יעס, סער, ער קומט צוריק! (זיין שכן וואַרפט אַ בייז אויג אויף זיין הער־קולעס. ס'פּנים קנייטשט זיך אים, ווי ער וואַלט געהאַט בייִד־קרעמפּן). די פּרעסע טאָר נאָך נישט געוואָר ווערן וועגן דעם. פּריער פאַרט ער קיין פאַרניז, שפעטער קיין לאַנדאָן און נאָך עטלעכע פּייטס אין אייראָפע וועט ער צוריקקומען זיך אָפּצורעכענען מיט דעם נעגער. אַ שוואַרצע הגאָ אויף אים! אַלעמען באַזיגט, דאַרף אַ שוואַרצער אים סטאַפּן.

אַ שאלה אַביסל צי ער קאָן ייִדיש? וואָס איז ער אַ טערק? ער איז געקומען פּון פּוילן, ווען ער איז שוין געווען אַ יונג פּון צוועלף יאָר. זיין מאַמע אַלעוואַשאַלן איז געווען פאַרקאַכט אין פרומקייט. דאווענען, נישט! אָבער ציצות — יעס סער!

פּון דער מאַרדע און פּון דער איינגעפאַלענער נאָז גיסט זיך שמאַלן. ער פאַלט צוריק אויף דער באַנק און דער שכן זיינער, וואָס האָט נישט אַרויסגערעדט קיין איין וואָרט, לייגט זיך צוריק און ווידער אויף אַ זייט. פּלוצים גיט דער פּייטער אַביסל אַ הייב־אויף דעם קאַפּ מיט אַ שטיקל פּלייצע און ער גיט אַ שאַס אַרויס, דאָס מאַל שוין אינגאַנצן אויף ייִדיש. סעי, וואָס פאַר אַ ייִדישע בעסטע־עֶדס 3) דרייען זיך דאָ אַרום. קיינער וויל זיך דאָ נישט אַרויסגעבן פאַר אַ ייִדל, כאַטש גיב זיי דרעק צו קיינען. איין היטלער איז פאַר זיי ווייניק, פאַר די בעסטע־עֶדס.

- 1) געסטאַפּט — אָפּגעשטעלט, געמאַכט אַ סוף צו דער קאַריערע.
- 2) סטאַרקע — געוועלבל.
- 3) בעסטע־עֶדס — ממזרים.

דער פרייטאָג זיינער גיט אָן עפן־אויף אָן אייגל און דער פרייז־פייטער גיט זיך אינגאַנצן אונטער. ער פאַלט צוריק אויף דער באַנק און הייבט־אָן צו מעלה־גירהן שנעל דעם טשואינג־גאַם.

IV

אויף דער שיף דערשפירט מען אַביסל דעם ווערט פון מענטש. אין אימפעט פון דער טאַגט־עלעכקייט ווערט פאַרלוירן דאָס געפיל פאַר דראַ־מע, טראַגעדיע און קאַמעדיע, וואָס איז פאַרקערפערט אין יעדער פיצל לעבן. ס'ווערן פאַרלייגט און פאַרבעלמעט די ספּאַנטאַנע קינדישע אויערן און אויגן וואָס הערן און זעען מיט ווונדער.

אַפילו אייגענע נאָענטע חברים זעט מען אויך נישט. דער צענטער פון אַלע צענטערן איז דער אייגענער אימפעט; די נאָענטסטע זענען בלויז מיטטענצער, מיטשפרינגער און מיטלויפער. אַלע זענען סטאַטיסטן אין דער גרויסער איד־דראַמע, וואָס שפילט זיך אָפּ אין מיליאָנען נודע סצענקעס און איז (פאַר דעם הויפט־ראַדיסט אַליין) גוואַלטיק פאַרכאַפּנדיק אין יעדן מאַמענט פון שפיל, טאַג און נאַכט. אַז די נאָענטע זענען מענטשן וואָס שפילן אייגענע (מיט דעם גאַנצן טראַפּ אויף דעם וואָרט) דראַמעלעך און קאַמעדיע־לעך, דערשפירט מען ערשט, ווען דער טויט האַקט אונטער עמעצן ווי אַ בוים אין וואַלד. ערשט דעמאָלט גייט מען צו נאָענט צום אַפּגעליידיקטן שטיק אָרט און מען רעסטאָורירט אַ לעבן, מען דערזעט אַז ס'איז אונ־טערגעצייכנט אַ גרויסער שטריק אונטער אַ קאַנטע, מען הייבט אָן דער־צוילן אַנעקדאָטן וועגן פאַרשטאַרבענעם און מען דערזעט ערשט אַז אין זיין לעבן איז ער, פאַר זיך אַליין, געווען אַ סאַליסט. וויפל מאָל פאַרטראַכט מען זיך וועגן דעם, אַז ס'ווייב האָט אירע אייגענע חלומות און אייגענע טראַכטונגען, אַז די קינדער זעען אייגענע זאַכן, ווען זיי זיצן פאַרבענקטע ביים פענצטער? אַט־די וועלטן און וועלטעלעך ווערן געוויינלעך אַנגענומען ווי טיילן פון זיך, דאָס זענען בלויז די סאַטעליטן צו דער אייגענער אויס־געשטערנטקייט.

אויף דער שיף איז יעדער מענטש אַ געפינס, יעדער ניי פנים בליצט אויף. דו הייבסט זיך אָן צוגעוויינען צום געדאַנק, אַז דו אַליין מעגסט טאַקע

זיין משה-גרויס, אבער אלע אנדערע פרעמדע, אומבאקאנטע האָבן אויך וואָס צו דערציילן. דורך דער גאַנצער צייט, וואָס דו האָסט זיי נישט געזען, האָבן זיי געלעבט און זיי ווילן געוויינלעך דאָס דורכגעלעבטע אַרויסלייגן אויפן פּאַלומיסיק.

דער דענישער פריינט מיינער איז גאָר יונג געבליבן אַ קיילעכדיקער יתום. ער האָט נישט געקאָנט נישט דעם טאַטן און נישט דער מאַמען. אַליין האָט ער אַרומגעבלאַנקעט ווי אַן איבעריקער און גאָר פרי האָט ער איינ-געשפּאַנט די קינדישע הענטלעך צו פאַרדינען אויף עסן, ווייל ביי די אלע גוטע און נאַענטע מענטשן איז דאָס שטיקל ברויט אַליין געווען מיט גאַלד צוגלייך.

ער האָט אַזויפיל צו דערציילן, אַז ער וואָלט אַלץ געוואָלט דערציילן מיט אַמאָל. אבער ער וועט אָנהייבן פון דעם ערשטן באַווסטזיניקן פינטל אין זיין לעבן, פון דעם מאַמענט, ווען ער האָט פאַרלוירן זיין גלויבן, וואָס איז ביי אים געווען אַ הייס געפיל ווי הונדערטער שמעלצנדיקע ליכט אין אַ קירכע. ינגלווייז איז ביי אים יעדער צלם געווען אַ ברענענדיקער דאָרן און ס'האַרץ איז אים אויסגעגאַנגען פאַר אים וואָס איז געשטאַרבן מיט טשוועקעס אין לייב און פאַר דער יונגפרוי, וואָס האָט פון איר הייליקער טראַכט געגעבן דער וועלט אַ מאַרטירער-גאַט.

ביז דאָס פישער-שטעטל זיינס איז אויפגעטרייסלט געוואָרן פון אַ שרעקלעכער טראַגעדיע. אַ פישער-שיף איז אונטערגעגאַנגען און אלע 18 פישערלייט זענען דערטרונקען געוואָרן.

יללות פון מאַמעס, טאַטעס, כלות, קינדער, ווייבער. דער טרויעריקער גלאַק אינמיטן שטאַט, וואָס קלינגט אויס דאָס אומגליק. דערזעלבער היג-טערגרונט ווי אין אלע פישער-באַלאַדן. איר געדענקט דאָך טשאַרלס קינגס-ליס „דריי פישער“ — „ווייל מענער מוזן אַרבעטן און ווייבער מוזן וויינען און פאַראַן קנאַפ צו פאַרדינען און אַ פאַמיליע צו שפייזן.“ קיין גרויס גייעס איז דאָס נישט אין שטעטל, אַבער ווען עס געשעט גייט דורך אַ סקרוד דורכן לייב און יונגע קינדער קוקן מיט דערשראָקענע אויגן אויף דעם וואַסער, וואָס וואַשט דעם ברעג, ווי אַ קאַלטבלוטטיקער מערדער.

אַבער 18 מענטשן איז געווען אַ היבשער פאַנג אַפילו פאַר דעם פי-ראַטישן נאָרד-ים און גאַנץ דענמאַרק איז געגאַנגען כאַדאַראָם. מען האָט

געשיקט פון קאפענהאגן א גרויסן פראמינענטן גלח, וואס זאל מספיד זיין די אומגליקלעכע פישער-לייט.

דער בארימטער גלח איז געקומען און ווען ער האט אויסגעפונען, אז די אומגעקומענע זענען נישט פון זיין קאליבער קריסטן, אז זיי געהערן נישט צו זיין קירכע, האט ער אין א פלאמענדיקן הספד זיי אלעמען פאר-אורטיילט צו שאול-תחתיה, אויף אייביק און אלע אייביקייטן, אמן, און אלץ דערפאר וואס זיי האבן נישט געהאט דעם פארנופט צו זיין די בלודנע שאף פון זיין דענאמינאציע.

דעם גלחס הספד האט דאן פאראורזאכט א שרעקלעכן סקאנדאל. אלע דענישע צייטונגען האבן געקאכט מיט דער דרשה פון דעם בארימטן גייסט-לעכן. ביי די פישער-ווייבער איז דעם גלחס רעדע גאר געווען זאלץ אויף די ווונדן. זיי האבן געיאמערט ווי קעץ אויס מורא, אז זייערע מענער, טאטעס, ברידער, וועלן זיך פרעגלען א גאנצן טויט אויף די טייוולשע סקאוואראדעס.

און ער, דער סקאנדינאווישער יונגערמאן, האט דעמאלט א שפיי-געטון אויף גלויבן און איז אזעק קיין אמעריקע.

מיין נייער דענישער באקאנטער האט גערעדט מיט הארץ. ער איז געווען פון די אינטראספעקטיווע טיפן, מיט א צושמעלץ פון דאסטייעווס-קישקייט (אבער נישט קיין הולה-נופלדיקע, נאר א פיזיש-געזונטע). רעלי-גיע, גאט, פרוי, לעבנסציל, יענע וועלט — אלץ איז אויף אים געלעגן א שווערע מאסע פון פלאנטערדיקע געדאנקען. וועגן דעם פארלוסט פון זיין גלויבן האט ער גערעדט מיט א שווער געפיל. ער האט געמאכט די געהע-ריקע פאזע ווי ער וואלט אפגעשלאסן א וויכטיק קאפיטל. פאראן מענטשן פאר וועמען גלויבן אין גאט איז א וויכטיקע פונקציע, פונקט ווי אטעמען, עסן און שלאפן. אזעלכע מענטשן האט די מאדאם עדי וויזואלירט מיט איר „קרישטשען סייענס“¹). איר טעאלאגישע לאבאראטאריע איז באשטא-נען פון דעם טיפ מענטש, וואס פארגלייזט די אויגן ארויף צום הימל און מוז האבן גאט ווי לופט.

ער איז געווארן א סאציאליסט. ער האט זיין גאנצן רעליגיעזן פלא-

(1) „קריסטשען סאיענס“ — א קריסטלעכע סעקטע וואס גלייבט אין כוח פון תפילה און אז גוף איז בלויז אן אילויע.

קער אריינגעלייגט אין דעם גלויבן פון מענטש-ברידערלעכקייט, ספעציעל די אַרבעטער-מענטשהייט. דער טרוקענער אויסגעמוחטער מאַרקס, מיט די כמעט ציפערדיקע וואַרקייטן, איז פאַר אים געוואָרן אַ ים מיט פאַנ-טאַזיע. זיין האַרץ האָט געבענקט נאָך דעם אוטאָפּיסטישן רויטן הימל. ביז די ענגלישע סאָציאַליסטן און ענדלעך די דייטשע סאָציאַליסטן האָבן זיך (פאַרדאָן) באַמאַכט און ס'איז אים פאַרבליבן בלויז אַן אינטערעס אין דער קאָאָפּעראַטיווער באַוועגונג און אַ האָפענונג אויף רחוועלטן.

אַבער דאָס איז אַ היבש ביסל פאַרכאַפט דעם וועג. פּריער האָט ער געאַרבעט ווי אַן אייזל אין פאַבריקן און דאָן איז געקומען די מיאוסע מלחמה און ער אינמיטן פּייער — ווי אַ מאַטראָז. ענדלעך, נאָך דעם קריג, האָט ער זיך אַרויסגעראַטעוועט פון פינצטערן שאַפּ און איז געוואָרן אַ שטיקל אינטעלעקטואַל מיט אַן איידעלער פּראָפּעסיע, כאַטש די ביינער ברעכן נאָך איצט פון די שווערע טעג און נעכט וואָס מען האָט אַוועק-געגעבן פאַר פיזישער אַרבעט און ס'איז שוין באַלד נישט געבליבן קיין כוח הנאה צו האָבן פון דעם איידעלן פאַך.

לערעריי נאָך סוועט-שאַפּ-אַרבעט איז פאַרט מילעניום און עולם-הבא אויף דער וועלט. אַז מען איז אַ לערער אין אַ מיטלשולע, שטאַט אַ פּערד אין אַ פּעקטאָרי, קומט מען אַהיים און מען האָט צייט אַריינצוקוקן אין אַ בוך און טראַכטן, דער טייוול זאָל עס נעמען, וועגן דער מיסטעריע פון דער וועלט. ווי האָט דעהמעל געזונגען: „נור צייט, צייט, צייט“.

און אַז מען איז שוין אַן איידעלער בעל-מלאכה, קריגט מען, לאַמיר זיך נישט נאָרן, בעסערע חברים אויך. ער וועט קיינמאַל נישט פאַרגעסן אַ טייערן פּריינט, אַ גלח, ער איז שוין איצט טויט. ער איז געווען אַ ווילער מענטש, אַ דימענט, כאַטש נישט קיין מאַרקסיסט, אַבער דאָך מיט אַן איינגעוואַרצלטן יושר-געפיל. אַן אמתער אַמעריקאַנער, וואָס האָט גע-האַט די בוכשטעבעלעכע פאַרערונג פאַרן קאָנסטיטוציאָנעלן פּוסק, אַז אַלע מענטשן זענען געבוירן גלייך.

און אַ מאַדנע שוואַכקייט האָט ער, דער גלח, געהאַט צו גלאַבוסן. די שענסטע אויסגעשניצטע, פּרעכטיקסטע קונסט-גלאַבוסן, האָט ער גע-האַט ביי זיך אין הויז. ער איז געווען אַ געאַגראַף און ער האָט ליב געהאַט

צו דרייען די וועלט פאר די אויגן און טראכטן וועגן לענדער און מענטשן און וועגן גאטס בענטשונג אויף אלעמען.

און איינמאל איז ער געקומען צום גלח און דערזען א נייעם וויג-דערבארן גלאבוס, וואס איז געווען פון שטאנדפונקט פון מלאכה, א קינסטלערישע פראכט.

דאס איז דאך דער גלאבוס וואס איר האט געזוכט אלע אייערע יארן, דאס איז דאך קונסט אויפן העכסטן שטאפל, ווער האט דאס געמאכט? דער גלח האט געענטפערט מיט א גולנישער גלייכגילטיקייט. — קיינער נישט! ס'האט זיך אליין געמאכט!

איך האב געמיינט, דערלאנגט דער סקאנדינאווער א געזונטן לאך, און דער גלח איז משוגע געווארן. אבער ער איז געבליבן פארעקשנט, און דער גלאבוס האט זיך פארט אליין געמאכט.

ביז דער געאגראף האט ענדלעך רחמנות געקראגן אויף זיין אטעיס-טישן פריינט און ער האט אים געזאגט אזוי צו זאגן:

— אויף דעם דאזיקן הילצערנעם גלאבוס, וואס איז בלויז א מא-פישע באצייכענונג פון דער וועלט, קאנסטו בשום-אופן נישט גלייבן, און ס'האט זיך אליין געמאכט און אויף דער גרויסער, שיינער, ווונדערבארער וועלט מיט די מיליאסן שטערן און פלאנעטן, ביסטו גרייט צו שווערן ביי דארוויינען און קארל מארקסן, און ס'איז אנטשטאנען פון זיך, פון דער העלער הייט.

איז דאס נישט געווען א ווונדערבארע לעקציע אין רעליגיע? — פרעגט מיין דענישער פריינט פארטרוילעך — אביסל פרימיטיוו, אבער רירנד מיט איר קינדישער לאגיק, אזא איז געווען דער גלח, א מענטש וואס האט געגלויבט ביזן לעצטן מאמענט, ווען ער איז אוועק פון דער וועלט.

מ'איז שוין געווען איבער פערציק, ווען מען האט חתונה געהאט. דאס ווייב, א שטילע, דאנקבארע הויזפרוי איז שוין אויך געווען נאענט צו פערציק, זי האט אים אביסל אנגעווארעמט די אונטן אין שטוב. ענדלעך איז געקומען א צוויילינג — א יינגל מיט א מיידל. א ווונדערלעך, בלויז אויגיק פארל. דארף ער דערציילן, ווי ער איז משוגע געווארן פון גליק? ער האט דערזען א האפט אין לעבן, א משוגע לעבן, מען גייט ארום און

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ן

מען פיקט ווי א הינדל, פיק-פיק! א הינדל וואס וויסט, אז אט-אט וועט מען עס א פאק-טון ביים העלדול. אבער אין דעם נאָרישן לעבן, וויל מען זיין טאטע, מאן, זיידע און נאָך דערצו א מיטגליד פון דער געזעלשאַפט — פיק-פיק, ווי א הינדל. זאָג, גלעדי, מיין פריינט, פאָרציט ער מיין נאָמען מיט א פלוצימדיקער נאָענטקייט, פאָראַן א יענע וועלט, צי ס'איז אַלץ פוסטע חלומות און דאָס נאָרישע הינדל וועט גיין שלאָפן אויף אייביק? הכלל, דאָס צווילינג האָט זיך לאַנג נישט געהאַלטן, בלויז דריי טעג געלעבט און זיי זענען ביידע אויסגעגאַנגען, כמעט אין איין און דער זעלבער מינוט. איר וויסט דאָך, דער תירוץ איז — טאטע-מאָמע איבער די פערציק, אָבער מיט ביאָלאָגיע קאָן מען פאָרט נישט פאָרלאַטען קיין ווונד.

איך שטיי אַזוי, דערציילט ער, און קוק אויף די צוויי טויטע פנימ-לעך און איך טראַכט וועגן דעם גרויסן אומגליק מיינעם, ביז אַ לעצטע שטראַל פון דער פאָרגייענדיקער זון איז געפאלן אויף די וואַקסענע פיי-גורלעך און איך האָב דערזען אַ גרויס ליכט. די קינדערלעך — דאָס יינג-געלע מיט דעם מיידעלע — זענען דאָך אַ וויבעלע מיט אַ מאַנעלע, מיינע אייגענע טאטע-מאָמע, וועלכע האָבן מיך איבערגעלאָזט אַליין אויף דער וועלט יונגערהייט. איצט האָבן זיי זיך ווידעראַמאַל באַוויזן צו מיר, כדי מיר צוריקצוגעבן מיין פאָרלוירענעם גלויבן, די ליאַלקע-פנימלעך האָבן רויק געשמייכלט און איך האָב טיף געבויגן דעם קאָפּ פאָר דער אַנטפלע-קונג. איך האָב דאָס דערציילט מיין פרוי, אָבער זי האָט געשוויגן. אַזוי איז זי געבליבן פאָרגליווערט אין איר מעלאַנכאָלישן שווייגן עטלעכע חדשים, אָבער איך האָב געליטן רויק, ווייל איך האָב צוריק געגלויבט, מיט אַ נייער דערלייטערונג.

נאָך אַ קינד איז געקומען — דאָסמאַל אַ לעבעדיקס, אָבער דאָס ווייב איז ערנסט קראַנק געוואָרן. דאָקטוירים האָבן באַפוילן אז זי מוז צוריק-פאָרן און בלייבן וווינען אין איר אייגן געבורט-שטעטל אין דענמאַרק. זי איז אַוועקגעפאָרן מיט דעם קינד און אַט איז שוין דאָס זעקסטע יאָר, וואָס ער פאָרט יעדן זומער צו ווייב און קינד.

אַוודאי איז דאָס אַ שווער לעבן! דאָס ווייב איז נישט קיין געזונטע, זי איז גוט, צאָרט, איבערגעגעבן, דורכן זומער קאָן ער בלויז שלאָפן מיט

ווען יאש איז געפארן

איר א פינף-זעקס מאָל. די איינציקע 5—6 מאָל אין יאָר, ווייל קיין יינגעלע איז מען שוין נישט, מען קאָן נישט אַרונטער פון וועג. ווען ער זאָל זיך נאָר לאָזן און זיך אונטערגעבן יעדער מאָל, ווען די פלאַטערדיקע מיטל-שול-מיידלעך טראָגן אים אונטער די יונגע בריסטלעך גלייך צו דער נאָז און דער קאָפּ הייבט אים אָן צו גיין אויף רעדער! ער ווייסט, ער ווייסט גאַנץ גוט, פון די אַלע מעשים און אַרגיעס וואָס קומען פאַר אין שולעס צווישן לערער און שילערנס, אָבער ער איז אַ זעלבסט־דיסציפלינירטער מענטש. (דער סקאַנדינאַווער אין אים!) מען דאַרף זיך גוט היטן כדי זיך נישט אויסצוגליטשן. ער גייט אַהיים צו זיין צימער, צו זיין אַלטער דינסט, וואָס קאָכט אים אַפּ אַביסל וואַרעמס, צו זיין הונט, ראַדיאָ און ביכער אים-בער די קאָאָפּעראַטיוון.

ניין, ער טרינקט נישט — אַמאָל דערלויבט ער זיך אַ גלאַז ביר, ער רייכערט אַ פיר-פינף פאַפיראַסן און ווען זינדיקע געדאַנקען קומען זיך מיט אים רייצן און דאָקוטשען אים גאָר שטאַרק, טראַכט ער, אָן אפשר ווער ווייס, ווען ער וואַלט געווען אַביסל יינגער, וואַלט ער זיך אַנטשלאָסן און געשריבן זיין פרוי קלאָר און דייטלעך. זי וואַלט פאַרשטאַנען און פאַרגעבן. אָבער, גלעדי מיין פריינט, נישטאָ שוין קיין האָר, קיין ציין און עפעס אַנדערש אַרבעט שוין אויך נישט ווי אין דער יוגנט — מוז דאָס זיין מיין לעבן, די פראַגע איז נאָר צי מיר מאַכן זיך אַלע נאַריש. איז פאַראַן אַ דערנאָך, אַדער דער וויץ איז אויף אונדז און אויף אונז-דזערע אויסגעטראַכטע טוגנטן און געוויסנס.

אַ גאַנצע נאַכט האָב איך געטראַכט פון צווילינגל, פון דעם ווידער-געבורט פון טאַטע-מאַמע וואָס פאַראורטיילן זיך צו ניין חדשים לידן און צו אַ נייעם טויט, אַבי צו קאַנען קומען צום יתום-זון און אים געבן אַביסל דערמונטערונג — כמעט אַ חסידיש מעשהלע מיט אַ סקאַנדינאַווישער באַ-פאַרבונג, מיט אַ זאַלציקייט פון ים, און מיט אַ פוגע פון טויט וואָס כוואַ-ליעט ווידעראַמאָל און אָבעראַמאָל אַרויף און אַראַפּ.

כ'האָב אַפילו געמאַכט אַ פאַרווך צו שרייבן אַ ליד וועגן דעם, אָבער ס'איז אַרויסגעקומען צו ניט-יידיש און מייספילדמעסיק.

√6021 2

ערשט אנדערטהאלבן מעת-לעת אויפן ים און ס'זענען שוין אַרונ-
טערגעפאלן פון מיר אַלע פליכטן-פענטעס — פליכטן צו דער היים,
פליכטן צו דער געזעלשאַפט און אַפילו די פליכטן צו פאַליטישע קרע-
דאָס, וואָס זענען אויסגעמוחט געוואָרן בלויז אויף צו באַרעכטיקן דאָס
ביסל זויערשטאַף, וואָס איך גנבע פאַר מיינע לונגען און דאָס ביסל וואָ-
סער אויף צו באַנעצן די קישקעס. פאַר דעם-אַ „לוקסוס“ פון לעבן (אַחוץ
אפשר דעם דאָך איבערן קאַפּ, אַ מלבוש, אַביסל וואַרעמס און אַ ווייב)
האַב איך זיך אַליין אַרומגערייפּט מיט פאַרסמטע שאלות-ותשובות.
אַבער בעת מיט יאָרן צוריק איז אינטעראַספעקציע פאַר דעם רעזאָן
ד'עטר געווען אַביסל פּילוסופּיה און דאָס דענקען איז אַליין געוואָרן אַ
תענוג פאַר זיך, ווי דאָס מעלה-גירהן פון אַ פאַרטראַכטער און זאַטער קו,
אונטער דער זון אויפן גראַז, איז דאָס נאַכטראַכטן אין די לעצטע עטלעכע
יאָר נישט מער ווי בלוטיקע פאַליטיקאַנסטווע. קאַגיטאַ ערגאַ סום 1) אין
נישט גענוג, מען דאַרף נאָך זאָגן סום וואָס? — אַ ליבעראַל, פאַשיסט,
סאַציאַליסט, סאַציאַל-פאַשיסט, קאַמוניסט, טראַצקיסט, לאַוסטאַניסט,
ציוניסט און דעסגלייכן. מען מוז זיך פאַליטיש לעגיטימיזירן. אויף דער
גאַלאַראַקע שטייען עטלעכע שרייערס און ווילן מען זאָל זיי שוין זאָגן: „מיט
אונדו אַדער מיט אונדזערע פיינט?“ און אין שנעלן טעמפּאָ פון געשעע-
נישן בייטן זיך קאַליידאַסקאַפּיש די אונדו מיט די פיינט אַזוי שנעל, אַז
מען קאָן דעם אַטעם נישט אַפּכאַפּן — נעכטיקע אונדו ווערן היינטיקע
פיינט.

1) קאַגיטאַ ערגאַ סום — דעקאַרטס פּילאָזאָפּיע — כ'טראַכט, איז אַ סימן
איך עקזיסטיר.

ערגער איז וואָס די גאַליאַרקע-שרייערס ווערן אָנגענומען פאַר דעם קול פון אייגענעם געוויסן. מען ענטפערט כלומרשט דעם אייגענעם גע-וויסן, ווען מען האָט זיך מורא צוצורירן אינדערפרי צום ביסל מאַראַנצן-זאַפט, איידער מען באַרעכטיקט עס און זיך אליין פּאַליטיש. און ווי יאָל-דיש מיר פּאַליטיקירן! אין דעם מאַמענט ווען מיר געפינען דעם פּאַ-ליטישן אַבסאָלוט פאַר זיך, קומען די פּראַקטישע פירער פון דער וועלט און באַזאָלצן און באַפּעפּערן אונדזער אידעאַל מיט רשעות, מאַרדן, שחיטות און געמיינהייטן. בלייבן מיר שטיין געפּלעפט. מיטשרייען הוראַ מיט די גליקלעכע, מיט די רעגומענטירטע, אָדער זיך נעמען צו אַ נייעם פּאַלי-טישן קרעדאַ?

אַזוי האָט זיך מסתמא געפילט יונה אין ערשטן מאַמענט, ווען אים האָט זיך געדאַכט אַז ער איז אַנטלאָפּן פון גאַטס צאָרן. כ'האַב אָפּגע-אַטעמט טיפּער און פּרייער, ווייל ענדלעך האָב איך זיך געראַטעוועט פון דער גאַנצער אַבראַקאַדאַבראַ (1) פון מיין עקזיסטענץ און אפּשר, האָב איך געטראַכט, וועט מיר געלונגען אָפּצורייניקן דעם פּאַרך וואָס איז אָנגע-וואַקסן אויף מיר ווי אַ געזעלשאַפּטלעכע חיה, ווי אַ טאַג-טעגלעכער לויך-שרייבער, ווי אַ ייד אין אַזאַ בלוטיקער וועלט, וואָס (אויפּמערקזאַם — באַרד פון סטראַטפּאַרד!) (2) פּאָדערט גאַר מיין פונטל פלייש.

איצט איז מיר גוט און די זון אויפן דעק איז אַזוי מחיהדיק, אַז כ'לאַז נישט צו זיך צו אַ געדאַנק וואָס פּלירטעוועט מיט מיר און וויל מיך דווקא פאַנגען, ווייל וואָס איז דען אַ געדאַנק אויב נישט קיין קאַמענטאַר; און איך וויל איצט נישט קיין קאַמענטאַרן, כ'וויל בלויז זען און הערן אַן שום אויספירן און פּאַראַלעלן.

מענטשן גייען מיך פּאַרביי מיט דער זעלבער פּלעגמאַטיק, מיט וועלכער איך באַטראַכט זיי. איך בין נישט פּאַרפליכטעט מיט זיי צו רעדן, איך קאָן אויף זיי קוקן מיט האַלב-פּאַרשלאַפּענע אויגן און זיי הערן מיט האַלב-פּאַרמאַכטע אויערן. אַז איך וויל קאָן איך שענקען דעם מינדעסטן שטיבל אויף דער שיף מער אויפּמערקזאַמקייט, ווי אַ קרענצל מענטשן, עס איז מיר וואַרעם און גוט, כ'האַב אַוועקגעוואָרפּן אַלע מיינע גיטער מיט

(1) אַבראַקאַדאַבראַ — ס'קלעפט זיך נישט אַ וואַרט צו אַ וואַרט.

(2) באַרד פון סטראַטפּאַרד — שעקספיר.

ארעמקייט און כ'האב זיך צוריקגעצויגן פון אלץ. כ'בין אן ארעמאן, וואס האט אנגעזאמלט אזויפיל דלות, אז איך קאן באהויפטן זיך צוריקצוציען פון — מיין אפגעשפארט וויסן, פון מיינע אפגעשפארטע געפילן און פון דעם גאנצן ביסל כאפ־לאפ וואס איז מיין וועלטל.

און אז ס'טויכן אויף אין מיר פנימער און פנימלעך, זענען זיי פאר־טוישט ווי אין א וואסער און איך זיך נאך איבער דעם און ווארף שטיינד־לעך, כדי די באקאנטע פנימער זאלן זיך פאנאדערבלעזען און אינגאנצן פארשווינדן.

דער ים וואס איז ביז איצט געווען באוועגלאז און ווי פארפרוירן א) געמאליעוועטע שיף אויף א געמאליעוועטן ים) האט זיך פלוצים צע־שפילט און נאענט צו דער שיף האבן גענומען פליען די שפרינגענדיקע פארפוסן 1). ווער עס האט נאר איינמאל געזען די טאנצנדיקע חזיר־פיש, וועט זייער גראציע קיינמאל נישט פארגעסן. זיי שפרינגען ארויס פון וואסער פארווייז און טאנצן מיט די קעפ ארונטער אין די כוואליעס. צענדליקער, הונדערטער פון זיי, אבער אלעמאל אין פארלעך זעען זיי אויס ווי צוויי עלעגאנטע, ווונדערלעכע הענט. שוועבנדיק באווייזן זיי זיך צו שפיגלען אין דער זון און יעדער שפרונג פון אזא פארל איז א פרעכ־טיקער שפיל פון אלערליי קאלירן אויף שיפן. עס איז געווען א ווונדער־לעכער ספעקטאקל און ס'האט אויסגעזען ווי דער ים האט געעפנט א קליין פענצטערל, אדער ארונטערגעהויבן דעם אויבערשטן שיכט אויף צו באווייזן וואס פאר אן אייגנארטיק לעבן עס ווימלט גלייך אונטער דער אויבערפלאך.

די פארפוסן האבן אזוי געמאכט קאזשעלקעס א היבשע צייט, באַ־גלייטנדיק די שיף און שפילנדיק זיך אין דער זון. ס'איז געווען א געוועט־טאנץ — ווער עס וועט קאנען כאפן א שענערן מולטי־קאלירנדיקן בליאסק אויף די נאסע גאלדענע שיפן.

דער געדאנק וואס האט מיט מיר די גאנצע צייט געפלירטעוועט, האט מיך פארט באהערשט איינרוימענדיק מיר א סוד אז מיר איז וויל און גוט, וואס איצט אין זומער, אין סעזאן פון יידישער פירערשאפט, איינגוטלעך אין סאמע היץ און ברען פון סעזאן, ווען דאס יידישע פאלק

(1) פארפוסן — גרויסע ים־פיש.

ווערט אינטענסיוו געפירט פון די פירער — געפירט מיט ענערגיע, קלאפ־טארראם און ברען — פאר איך גאר אָן אַ באַשטימטער מיסיע, אַפילו אָן דער סאַמע מינימאַלסטער מיסיע פון אַ רעפּאָרטער.

די יאָדע מיינע האָט מיך געבראַכט פנים אל פנים מיט מיין באַ־לעבאַס. גראָד האָט זיך אַזוי געמאַכט, אַז איך האָב געוויינלעך אַלעמאַל געאַרבעט פאַר קאַלעקטיוון. דאָס ביסל ברויט, מיט אַדער אָן, פוטער, וואָס איך האָב געקראָגן, איז געפאַלן ווי מן פון הימל. כ'האַב קיינמאַל נישט געזען דעם ברויטגעבער, כ'האַב קיינמאַל נישט געפילט ווייטיקדיק גענוג דעם תּחום צווישן מיר דעם „פּראָדוצירער“ און אים, — דעם אַבסאָלוטן געוועלטיקער איבער מיין שטיקל פרנסה.

אַז איך האָב געאַרבעט פאַר דעם אַמעריקען שורטי (1) קאַמפּאַני, אַ גרויסע קאַרפּאָראַציע, וואָס האָט באַשעפטיקט הונדערטער מענטשן, האָב איך געזען די סיסטעם פון קליינע אויבערס, אונטערגעוואָרפן אונטער גרעסערע אויבערס, סופּעראַינטענדענטן (2), אינספּעקטאָרן — אַ גאַנצע קייט פון אונטערס מיט אויבערס, אַבער דאָס ליכטיקע פנים פון אים אַליין, דעם אַלמעכטיקן הערשער, האָב איך קיינמאַל נישט געזען. עפעס איינמאַל איז יאָ אַריינגעקומען איינער, מיט אַן אַריסטאָקראַטישן געמיש פון פליך און גרויע האָר. ער האָט געקוקט אויף אונדז אַלעמען און געמאַכט מיט די ליפּן, ווי ער וואָלט געציילט שעפּסן. ער האָט אויסגעזען ווירדיק גע־נוג צו זיין ווער ווייסט ווער, אַבער מיין אַנטוישונג איז געווען גרויס. ווען איך האָב שפּעטער אויסגעפונען אַז ער איז געווען נישט מער ווי איינער פון די עטלעכע צענדליק וויצע־פּרעזידענטן.

צוזאַמען מיט מיר האָבן געאַרבעט ווייס־קאַלנעדריקע, אונטערטע־ניקע מענער און אַ סך אויסערלעך־פאַרפּוצטע מיידלעך, די מערסטע פון זיי פון אַרעמע שטעטלעך אין דזשורזי, וווּ עס איז שווער צו קריגן אַ וואַנע. זיי זענען געקומען מיט אַ שיפל צו דער אַרבעט. (נישט אַזוי צו דער אַרבעט, ווי צו דער שטאַט פון גאַלדענע געלעגנהייטן, וווּ מען קען גלייך אַריינפאַלן ווי צינדערעלאַ אין אַ גלעזערן שיכל, אַדער כאַטש אין אַ

(1) שורטי קאַמפּאַניע — אַ פאַריזכערונג־געזעלשאַפּט.
(2) סופּעראַינטענדענטן — אויפזעערס.

פוטערמאנטל, וואס דער באלעבאס גיט פאר קליינע געפעליקייטן). אין די הייסע זומערדיקע טעג האבן די מיידלעך געשמעקט מיט פארשידנעגער-כיקע שווייסן, אז ס'האט פארקלעמט ביים הארצן, וואס אט די שיינע פנימלעך און טאנצנדיקע פיסלעך קאנען פראדוצירן אזויפיל גיפט, ווי זיי וואלטן געווען שיינע חיהלעך, וואס באשיצן זיך מיט די גערוכן ווי א באווארעניש קעגן מענערשע אטאקעס.

דער טאג איז געקומען, ווען די זון האט אינדרויסן געשיינט גאר פארפירעריש, האב איך געזוכט א גוטע געלעגנהייט פטור צו ווערן פון די פארשטויבטע דאקומענטן. די געלעגנהייט איז שנעל געקומען אין דער פארעם פון א „פאטערלעכן“ בריוו, וואס דער סופעראינטענדענט האט מיר צוגעשיקט, דערמאנענדיק מיר אלע מיינע פארנאכלעסיקטע פליכטן. ער האט צערטלעך באטאגט, אז אן די פליכטן וועל איך נישט האבן קיין טרעפ אויף וועלכע צו קלעטערן צו אלץ העכערע און העכערע דערגרייכונגען. האב איך אפגעענטפערט מיט א זידל-בריוו צום סופעראינטענדענט — אין דער פירמע האט זיך געפירט גרויסשטייגעריש, אז די אונטערס מיט די אויבערס און פארקערט האבן גערעדט איינע מיט די אנדערע דורך בריוו. דער סופעראינטענדענט האט נישט פארלוירן קיין מינוט און ער האט מיך געשיקט רופן (דווקא פערזענלעך) און געפאדערט מיין רעזיגנאציע. ציע. מיט די ווערטער טאקע — ער האט „געפאדערט מיין רעזיגנאציע!“ און פאר די 75 דאלאר א חודש וואס איך האב געקראגן (מיט דעם אמע-ריקאנער „שאנס זיך ארויפצוארבעטן“), האט דאס פאדערן פון דער רע-זיגנאציע געקלונגען מיניסטאריש, אזוי אז איך בין מיט א געהויבענעם קאפ ארויס א רעזיגנירטער פון זיין קאבינעט.

די ווייסקעלנערדיקע חברים האבן גוטע נעז און זיי האבן גלייך דערשמעקט מיין רעוואלוציע, און זיי, וואס זענען ערשט געווען מיינע בעסטע פריינד, האבן נאך טיפער באגראבן די קעפ אין די פאפירן, כדי זיי זאלן זיך מיט מיר נישט דארפן געזעגענען — ווייל דאס וואלט נאך חס וחלילה אנגענומען געווארן, אז זיי אידענטיפיצירן זיך מיט מיין רע-וואלט. בלויז איינער, א שאטלענדער, האט געהאט דעם מוט מיט מיר זיך צו געזעגענען. ער האט פארמאגט בלויז איין ווארט אין זיין וואקאבולאר און דאס ווארט איז געווען פערדוסדערק, סיי וועגן גוט און סיי וועגן שלעכט

האָט ער אַלץ געמאַכט אַ געברויך פון דעם דאָזיקן פילטייטשדיקן וואָרט. מיט דעמזעלביקן וואָרט האָט דער שאַטלענדער אָפגעפטרט די פאַרשטונ- קענע אייער וואָס מיר פלעגן קריגן אין טשילדס רעסטאָראַן און דער אייגענער אויסדרוק, אָבער מיט אַן אַנדער אינטאַנאַציע, האָט אויך גע- גילט ווי באַווונדערונג פאַר דער שיינער און צוגעלאָזענער קעלנערקע. ס'האָט זיך בלוז געווענדט אין דער שטים זיינער, וואָס האָט געלאָזט וויסן צי ער איז באַגייסטערט אָדער געערגערט. ער איז מיר נאָכגעלאָפן, געדריקט וואָרעם מיין האַנט און געזאָגט פערדסדרעק מיט אַזויפיל צאָרן און צעבראַכנקייט, אַז אין פרייער איבערזעצונג האָט עס געהייסן: נעם זיך נישט צום האַרצן, פריינט מיינער, ווייל ס'איז אַלץ הבל הבלים. וואַניטאַטס וואַניטאַטס, 1) און וועסט זיכער קריגן אַ צווייטע שטעלע. אַט-דאָס אַלץ אינאיינעם און נאָך אַ סך וואָס קאָן מיט ווערטער נישט אויסגעדריקט ווערן, האָט דאָס מאַגישע וואָרט פון דעם ליבן שאַטלענדער געמיינט. עס איז געווען מיטזומער. ביז צו דער טיר האָב איך געמוזט פאַרביי- גיין די גאַנצע שרענגע פון דער מיידלשער אָפטיילונג. די קאָסמעטיקעס זייערע האָבן זיך געפרעגלט אין שווייס און איך בין געווען איבערגליק- לעך ווען איך בין ענדלעך געווען אינדרויסן.

און האָב איך געאַרבעט פאַר אַ יוניאָן-לאַקאַל, האָב איך אויך קיינ- מאָל נישט געזען דעם סאַמאַראַדנע. אמת, איך האָב געהאַט איבער זיך אַן אויפזעער, אָבער איך האָב פאַרט געשפירט, אַז איך אַרבעט פאַר דעם אַרבעטער-קלאַס. קיין האַניק האָב איך פון אַרבעטער-קלאַס נישט געלעקט ווען ס'פלעגט אים זיין גוט אַנגעזאלצן אויף דער נשמה פון דער וואָך אַרבעט און פון דעם וואָס ער מוז נאָך שטיין אין דער ריי כדי צו צאָלן מעשר דער יוניאָן, האָט דער שטייערצאָלנדיקער אַרבעטער אויסגעלאָזט דעם כעס צו מיר און גאַנץ אָפט געשריען אויף יענער זייט גראַטעס, צו מיר אויף דער זייט גראַטעס פון פענצטערל, אַז איך צאַפ זיין בלוט. פרעס זיין פראַצע און לעב מאַרד אויף דעם פון זיינע ביינער.

און איך האָב דעמאָלט געקראָגן גאַנצע צען דאָלאַר אַ וואָך. אָבער דעם באַלעבאַס האָב איך פאַרט נישט געהאַט די זכיה צו זען געענדיקט האָט עס זיך דערמיט, וואָס מיין אויפזעער האָט מיך געשיקט

1) וואַניטאַטס וואַניטאַטס — הבל הבלים.

נאך עטלעכע פלעשער שנאפס, וואס מען האט געזאלט צוגרייטן פאר אַ הויליאנקע פון אַרבעטער־פירער, וואָס האָבן זיך אליין געמאַכט אַ באַנ־קעטל ווי אַן אַנערקענונג פאַר זייער אַרבעט. אַזוי ווי קיין געלט האָט מען מיר נישט מיטגעגעבן, נאָר בלויז אַן אַנווייזונג צו אַ באַקאַנט שנקל אַז דאָס גייט על חשבון פון דער יוניאָן, האָב איך זיך אויפן וועג גע־נומען איינרעדן, אַז מען האָט געטראָטן די ווירדע מיינע מיט די פּיס, ווען מען האָט מיך, אַן אַניווערזיטעט־סטודענט געמאַכט פאַר אַ שנאַפּס שיק־ינגל. דאָס איז געווען אַ גוטער אויסרייד פאַר זיך אליין אַז איך זאָל מער נישט צוריקומען צו דער יוניאָן־אַרבעט.

ווי אַ לערער פון אַ ייִדישער שול, האָב איך אַוודאי געאַרבעט פאַר אַ קאַלעקטיוו. אין אַ פאַרוואָרפן שטעטל אין די קעטסקילס האָב איך באַ־דאַרפט צעקייען גייטיקע שפּייז סיי פאַר די קינדער און סיי פאַר די דערוואַקסענע, מערסטע פון זיי לונגענקראַנקע, וואָס פלעגן אַפּוּיצן דעם גאַנצן ווינטערדיקן טאַג אָן אַ סענט לייזעכץ אין די געשעפטן און געוואַרט אויף מחיה פון זומערדיקן פּדיון. אין די לאַנגע ווינטערדיקע נעכט האָבן זיי גע־מעלקט דעם לערער, אַז ער זאָל זיי געבן ליטעראַטור, געשיכטע, ייִדישקייט, קולטור און בכלל פון פּויגלמילך. דערפאַר פלעגן זיי קומען זונטיק אַוונט, אויסגעפּוצטע און פּרי־ראַזירטע, צום מיטינג, מיט די גראַטעסק־פעטע אַדער גראַטעסק־מאַגערע ווייבער זייערע. דער זונטיק אַוונט איז געווען זייערער. זיי האָבן געהאַלטן לאַנגע רעדעס און האָבן געמאַכט פאַרשידענע „פאַרלאַמענטאַרישע“ פאַרשלאַגן, זיי האָבן זיך געקריגט און זיך געזיגלט און זיך אויסגעוויזן פאַרשידענע רכילותן. די ווייבער האָבן זיך לעבעדיק באַטייליקט אין דער דיסקוסיע, ברעכנדיק אַלע פאַרלאַמענ־טאַרישע געזעצן און צו מיר האָט מען זיך געווענדט כמעט ווי מיט אַ פּיסטויל, אַז איך זאָל שוין דערקלערן בפרהסיא מיט וועמען איך האַלט. מען האָט באַדאַרפט זיין אַ דאָזיאַעלי זיך אַרויסצודרייען דיפּלאַמאַטיש פון דער דאָזיקער פאַרלעגענהייט. מיין יעדער שמיכל איז געווייגן, גע־מאַסטן און פאַרטייטשט געוואָרן אויף פאַרשידענע אופנים: צו וועמען און פאַרוואָס האָט דער לערער געשמייכלט.

נאָכדעם ווי איך האָב דורכגעמאַכט דאָס גליטיקע שטיקל וועג אַרויסקומענדיק נייטראַל אין קאַמף צווישן בלוטיקע געשעפטס־קאַנקו־

ק א פ י ט ל צ ו י י

רענטן, האָבן די שול-עלטערן מיך גענומען באַלוינען. פאַר דעם לערער אין די אויגן האָט מען צוזאַמענגעשנאַרעט די וועכנטלעכע שכירות. גע-וויינלעך פלעגט פעלן אַ צוויי-דריי דאָלאַר און דאָס האָט אַלעמאַל געפירט צו אַ לאַנגער, שווערער, דריקנדיקער פּויזע. די ווייבער האָבן געקוקט אויף מיר מיט רחמנות-אויגן און געזיפצט איבער מיין שווער שטיקל פּרנסה. אָבער די פּויזע איז שטענדיק העראַיש איבערגעשלאָגן געוואָרן. אַ דערלייזער, אַ לאָהענגרייך, שטעלט זיך אויף און מיט אַן ערנסט-געשעפט-פנים און דעם שטאַלץ פון אַ פּילאַנטראָפּ, וואַרפט ער צו די עטלעכע דאָ-לאַר מיט אַ מינע, אַז מער וועט ער אַזאַ נאַבלקייט נישט באַגיין און וואָס וועט מען טון קומענדיקע וואָך? דונער פון אַפּלאַדיסמענטן. די פאַרפעצטע דאָלאַרן — פון קצב, שוסטער, בלעכער, שמיד, גאַזאַלין-הענדלער, סוחר, שניידער, שפּייז-פאַרקויפער, מעל-הענדלער, האַטעל-אייגנטימער, מעבל-הענדלער, בוטלעגער, און אַן עקרה וואָס איז פאַרהייראַט צו אַ גוי און גיט על פּי טעות אַ דאָלאַר פאַר יידישער ראַדיקאַלער דערציִונג, מיינענ-דיק, אַז דאָס פאַרזיכערט איר מיט אַ שטול אין גן-עדן — ווערן אין אַ זשמעניע איבערגעגעבן טריאומפּאַל צום לערער.

אָבער כ'האָב פאַרט געהאַט אַ סך באַלעבאַטים און אים אַליין, דעם איינציקן, מיט דער בייטש אין האַנט, וואָס פאַרט אין די וואַרעמבעדער און וואַרפט מיר צו קרישקעס האָב איך אַלץ נישט געהאַט דאָס גליק צו זען.

אַכט לאַנגע יאָר אָפּגעאַרבעט אין מיין צייטונג און דאָך נישט געזען מיין פּאַטום, ביז ס'האַט זיך אַנגערוקט דער טאַג פון מיין יאַדע און כ'האָב געמוזט גיין צו אים כלאַפּאַטשען.

ער, אַ געשעפטלעכער מענטש, וואָס ווייסט גענוי, אַז קיין רעוואָלו-ציעס וועל איך נישט מאַכן, האָט מיך אָפּגעפּטרט איינס-צוויי-דריי. איך בין געזעסן איינגעפלאַטשט אין דעם שטול אַנטקעגנאיבער און ס'איז גע-ווען קלאַר, אַז ער וויל פון מיר וואָס גיכער פּטור ווערן און איך וואַלט שוין אויך געוואַלט, אַז דאָס זאָל אַריבער.

פון גרויס פאַרלענגהייט, וואָס איך זע ענדלעך דעם איינציקן, דעם מעכטיקן, וואָס האַלט דעם לאַבן ברויט איבער מיר, ווי גאָט די תורה איבער די יידן, — וועסטו אַננעמען איז גוט, אַז נישט ווערסטו דאָ באַ-

גראָבן, — בין איך געזעסן אָן ווירדע. איך האָב מסתמא באַדאַרפט אויסזען ווי אַ ינגל. מיין אויסגעגלייכטקייט, מיין טאַלאַנט, מייע דריי אַרעמע ליי-דער-ביכער, מיין איינגערעדטקייט — אַלץ איז געפּגרט, ווייל ביי דער טיר פון קאַבינעט, האָב איך געהערט קלאַר, ווי ס'האַט געיאַמערט מיין ווייב און ס'האַבן געבעטן מייע דריי קינדער, אָז איך זאָל חלילה נישט מאַכן קיין פאַלשן שריט, נישט זאָגן קיין שלעכט וואָרט. אמת, אינדרויסן שיינט טאַקע די זון, אָבער איצט קאָן שוין קיין רייך נישט זיין פון רעזיג-נירן און זיך וואַרפן מיט ברויט. בייג זיך נידעריקער פאַטער פאַמיליאַט!
— איך וועל זען!

— אַ דאַנק! אַ גוטן טאַג!

קיין ענטפער. אָבער איך האָב ענדלעך געזען מיין ברויטגעבער, גע-זען אַז ער באַטראַכט מיך בלוז ווי אַ דעביט, אַ שטיקל טינטפלעק אין זיינע געשעפטסביכער.

אַרויסקומענדיק אָן אויסגעפאַטשטער מיט אַ ברענענדיקן לינקן אויער און אַ פלאַמענדיקער באַק, האָב איך אָנגעטראָפּן מיין אויפזעער. זיין ערש-טער בליק איז געווען סימפּאַטיע צו מיר. ער ווייסט אַליין צו גוט דעם טעם פון אַזעלכע באַזוכן, אָבער ער האָט זיך באַלד אויסגעגלייכט, כדי איך זאָל אים חלילה אין מיין הילפלאַזיקייט נישט באַטראַכטן פאַר אַ חבר. דאָס ביסעלע פאַרגעניגן פון מיין ערשטער יאָדע, אין צוואַנציק יאָר, איז מיר אויסגעפאַלן באַקאַם, און ס'האַט מיך אַרומגעכאַפט אַ מאָד-נער, אַן אַוונטיקער שרעק. פון גרויס שרעק בין איך גלייך אַנטלאָפּן צו דער שיף.

II

ווען דאָס ים-צייטונגל האָט אונדז אינדערפרי אונטערגעטראָגן די ניס, אַז היטלער האָט אויסגעשאַכטן זיינע נאַענטע פריינט, נעמענדיק פאַר גוט געלט מוסאָליניס ראַדיקאַלע עצה, אַז מיט די זעליבקע מענטשן מיט וועלכע מען מאַכט די רעוואָלוציע, טאָר מען נישט פירן די מלוכה (אפנים), איידער אויסצואַלן די חובות, וואָס מען איז שולדיק אַזעלכע

פריינט איז שוין לייכטער זיי אויסצוקוילען). האָבן איך מיטאַמאַל אַנגער-
הויבן צו זוכן ייִדישע אויגן און ייִדישע אויערן.

דאָס ים-צייטונגל, א מיניאַטורס און אַן אויסגעפּוצטס, האָט די נייעס
וועגן היטלערן דערלאַנגט עלעגאַנט, שטיל און אַן קאַמענטאַרן. ווי עס
וואַלט געווען נישט מער ווי אַ „טהריל“ (1) פאַר די הונדערטער פּאַסאַ-
זשירן. נאָכן רייכן און פאַרשידנאויסוואַליקן פּרישטיק, סערווירט מען אויף
אַ זילבערנער טאַץ די קעפּ פּון אַ טויך היטלערס פּעדעראַסטן — אַ טייל
פּון דער שיינער פּראָגראַם אויף דער שיף כדי די רייזע זאָל זיך נישט
צועסן.

אַבער ס'איז געווען אַרויסגעוואָרפּן די אַרבעט. דער „טהריל“, וואָס
די קריסטלעכע פּאַסאַזשירן האָבן געקראָגן פּון דער נייעס איז געווען נול
— אַבסאָלוט גאַרנישט מיט גאַרנישט. זיי האָבן געבלעטערט דאָס צייטונגל,
געלייענט די וויצן, געלייענט ספּאַרט, געלייענט די פּראָגראַם פאַר דער
נאַכמיטאַג-אונטערהאַלטונג און זיך קנאַפּ אַפּגעשטעלט אויף היטלערס
„בלוט-רייניקונג“.

און אַז איך האָב פּרובירט אַרויסצוקריגן אַ באַמערקונג פּון אַ קריסט-
לעכן פּאַסאַזשיר וועגן די דאָזיקע וועלט-נייעס, וואָס איז געקומען פּון דער
יבשה, איז די באַמערקונג געווען אַ פּלעגמאַטישע. אַ סך פּאַסאַזשירן האָבן
צוגעגעבן אַז זיי האָבן די נייעס נישט געזען און ווען זיי זענען עס שוין יאָ
דורכגעלאָפּן מיט די אויגן איז די באַמערקונג געוויינלעך געווען —
„היטלער איז אַ פּאַרדאָמטער נאַר!“ אָדער „הם... זאָלן זיי זיך

פאַרדרייען זייערע קעפּ“ אָדער „דאָס איז בלויז אַן אַנהייב!“ אָדער נאָך
אַזעלכע אומעמאַציאַנעלע ענטפּערס. דער סקאַנדינאַווישער פּריינט מיינער
האַט מיר געגעבן אַ שאַרפּע מאַרקסיסטישע דרשה און געשריגן, אַז —
ביי גאָט! די דענער האָבן פּיינט דייטשן און ס'איז שוין צייט רווועלט זאָל
זאָגן אַ וואָרט.

אַט די אַלע ענטפּערס האָבן אַבער נישט געהאַט קיין ייִדישן טעם אין
האַבן מיך נישט באַפּרידיקט. איך האָב ענדלעך איינגעזען, אַז היטלער
פאַר מיר מיינט גאַר עפעס אַנדערש ווי היטלער פאַר זיי. היטלער איז

(1) טהריל — אינערלעכער ציטער.

פאָר זיי (מיט אָדער אָן כעס) דער דיקטאַטאָר פון דייטשלאַנד, און פאָר מיר מינע היטלער — 600 טויזנט דייטש־יידישע ברידער — מינע 17 מיליאָן ברידער און אונדזער באַרעכטיקטע מורא פאָר פאַשיזם; היטלער — המן — טאַרקוועמאַדע — כמעלניצקי — קרושעוואָן — יאַזעף האַלער — הכלל היטלער איז אַ לאַפע, וואָס שרייבט מיט געוואַלט קאַפּיטלעך יידישע גע־שיכטע און דערפאָר מוז ער מיך בלוטיק אָנגיין.

אין דעם דאָזיקן אינטערנאַציאָנאַלן גרענדן אויף דער שיף איז די היטלער־נייעס געווען דאָס ערשטע וואָס האָט מיר דערלאָנגט דעם פאַטש איבער מיין יידישקייט.

איך האָב זיך דערפילט איינזאַם. איך האָב זיך געפילט באַלידיקט פאָר די ערשטקלאַסיקע נייעס, וואָס גייט אין ניוועץ און וואָס ווערט אויפ־גענומען אַזוי קאַלט און גלייכגילטיק. איך האָב געזוכט אַ ״וואַרעם יידיש האַרץ״ וואָס זאָל מיר העלפן לאַכן, וויינען, אָבער אַלץ מיט דעם יידישן טראַפּ.

און כאַטש דער באַקסער האָט זיך באַקלאַגט אויף די יידישע בעס־טעדס, וואָס באַהאַלטן זייער יידישקייט, האָב איך, אפּשר אונטער דעם דרוק פון די היטלער־נייעס, אָנגעהויבן זען עטלעכע יידן. עס קאָן זיין, אַז זיי האָבן צוליב דער זעלביקער סיבה גענומען אַרויסקריכן פון באַהעל־טענישן און זוכן קאַמפּאַניע.

קודם, דער ייד אין די שטעקשטיך, מיט דעם געשוירענעם בערדל. אַ באַלעבאַטישער ייד, וואָס איז געזעסן אויף אַ באַנק און אַריינגעקוקט אין אַ ספר. זיין קול האָט זיך נישט געהערט. אָבער דאָס מויל האָט געקייט די הייליקע ווערטער. אַ שיינער ייד, ציכטיק, אָפּגעפּוצט און יידיש־אַריס־טאַקראַטיש. שיינע אויסגעאיידלטע הענט, וואָס האָבן געמישט יעדעס בלעטל מיט איבערגעטראַכטער צוריקגעהאַלטנקייט, ווי עס וואַלט אים אַ שאַד געווען איבערצומישן און גיין ווייטער, ווען דאָס אָפּגעלערנטע בלעטל איז נאָך אַזוי פול מיט חכמה אַז עס איז אין לשער.

ער זוכט אויס דאָס ווייטסטע ווינקעלע. ער וויל קענטיק נישט, אַז אַפילו זיינע רוישלאַזע לאַטשן זאָלן זיך דערטראַגן צו די אויערן פון אַ פיינטלעכער און פרעמדער וועלט און נישט חלילה אויס מורא. נאָר דער־פאָר ווייל אַלע האָבן אונדז פיינט.

אזוי דערקלערט ער מיר, ווען איך פארטשעפע אים וועגן די נייעס. אים גייט נישט אן די שחיטה. מיט גוטן יידיש לעבן הומאָר פארטייטשט ער מיר, אַז דאָס איז אַ פאַמיליען־אַנגעלעגנהייט און אַ היימישע חתונה. מיר זענען דאָ אינגאַנצן נישט קיין מחותנים, דער מוסר־השכל פון דער געשיכטע איז אַז אַלע האָבן אונדז פיינט.

ווי אזוי די דאָזיקע מאַראַל קומט ווי אַ לאַגישער אויספיר פון די לעצטע נאַצי־געשעענישן, איז אַפילו שווער צו זען, אָבער ער פאַרזיכערט מיר, אַז מען קאָן אַלע שונא־ישראל מבטל זיין, ווען מען קוקט אַריין אין אַ הייליקן ספר.

דער ייד האָט אויסגעזען צו זיין אַ זיבעציקער, אויף דער גרענעץ פון די געשענקטע יאָרן, און פון אים האָט געשלאָגן מיט אַ רו, וואָס מען קען עס נישט קויפן מיט דעם קייסערס גיטער. נישט געווען אין אים קיין שפור פון דעם געיעג אַריינצוכאָפן וואָס שנעלער אַפילו אַביסל עולם־הבא אַז „דער טאָג איז קורץ און די אַרבעט איז פיל“ איז אים נישט אַנגעגאַנגן גען. ער האָט געלערנט צוליבן פאַרגעניגן און הנאה פון אַ טיפן רעיון, ווייל עולם־הבא איז אַ בייזאָך, ווייל ביז עולם־הבא איז נאָך אַ ווייטער מהלך.

עס איז געווען אַ מחיה צו באַגעגענען אַ ייד מיט דעם געמיט פון לאַאָ טזע'ס אַפאַריזמישער חכמה — אַ שטאַרקער קאָנטראַסט צום גע־ווינלעכן אַמעריקאַנער יידן, וואָס האָט מקבל געווען אויף זיך דעם דורכ־שניט־טרויזם פון אַסעקוראַציע־טאַבעלן, אַז צו עטלעכע און פופציק יאָר פאַלט מען ווי אַ פערד. דערפאַר דאַרף מען וואָס גיכער אַוועקפרעפלען דאָס לעבן, שנעלער אַפויפן די פליכטן, אַריינזיפן דאָס ביסל גרויע פאַר־געניגן. דערפאַר דאַרף מען זיך אַפילו צו אייגענע קינדער באַציען אָן צוגעוואַרצלטקייט און מיט אַ כאַפ־לאַפּ, ווייל צו וואָס מאַכן נאַענטע באַ־קאַנטשאַפּט? ווי לאַנג איז מען משטיינס־געזאַגט אַ טאַטע — בלויז וואָ־סערע צוואַנציק יאָר.

ס'האָט געשלאָגן פון אים מיט דער שבתדיקער מנוחה, וואָס האָט געהאַנגען ווי אַ סוד ביי אונדז אין הויז, ווען טאַטע־מאַמע האָבן פאַר־מאַכט די טיר און זענען זיך געגאַנגען צולייגן אַביסל נאָכן טשאַלנט; אַ רו וואָס איז איבערגעריסן געוואָרן, ערשט ווען דער טאַטע האָט אַרונטערגע־

נומען די שטאבעס און אייזערנע פּרענטעס פון געשעפט. דער גערוד פון אייזן-זשאוער, דער געפרוירענער געקלימפער פון קאלטע שליסלען און דער ערשטער קונה אויף דער פולער-וואך, זענען געווען די סיגנאל, אז גאט פון אברהם האט אָנגעצונדן אַלע בליצלאַמפן און ס'איז אַוועק-שבת-קודש און געקומען די וואך מיט זאָרגן.

און ס'האָט דער ייד אין די לאַטשן פּלוצים פאַרקניפט מיינע ערשטע זיבעצן-אַכצן יאָר אינדערהיים מיט מיין איצטיקער ריזע צוריק אַהיים צו זען דער מאַמען. אירע אויערן זענען געל ווי וואַקס, שרייבט מיר מיין מומע, זאָלט תיכף אַלץ איינפאַקן און פאַרן און השם-יתברך זאָל העלפן דו זאָלט זי נאָך טרעפן.

פאַרט איצטער די שיף צוריק צו מיינע יונגע יאָרן, ווי זי וואַלט געשווימען צוריקצוועגס. די צוויי צענדליק יאָר אין אַמעריקע זענען פּלו-ים צעריבן געוואָרן אונטער די הענט. דער עיקר זענען עס איצט די ערשטע יאָרן וואָס זוכן זיך אָנצוקניפן אין אַלץ וואָס איז מיר ווידער באַשערט אינדערהיים, ווי צוויי אויסגעוהילטע העלפטן פון אַ שפּילצייג וואָס ווילן ווערן גאַנץ.

אַ מבול פון אויטאָביאָגראַפישע ברעקלעך האָט גענומען פאַלן אויף מיר פון אַלע זייטן. כ'האַב שטאַרק געקעמפט קעגן דעם נסיון, אַז כ'זאָל שוין איצט, און נישט מיט עטלעכע און צוואַנציק יאָר שפּעטער, נעמען אונטער דעם לאַנצעט מיינע ערשטע יאָרן. וואָס וועל איך טון צו זעכציק, ווען די ליטעראַטור, אונטער דעם דרוק פון עקאָנאָמישן „דרייסיק יעריקן קריג“, וועט מסתמא אינגאַנצן האָבן אָנגעוואָרן האַפט, און ס'וועט בלויז בלייבן דער נייגיר פון אַלטע רכילותניצעס אַריינצוקוקן איינער צום אַנ-דערן אין „ספר החיים“? אָבער כ'האַב אָנגעהויבן רעסטאָורירן זיך, ווי כ'האַב עס קיינמאָל נישט געטון אין די צוואַנציק יאָר, וואָס כ'בין געווען אַוועק פון דער היים.

נישט קיין פיפּערנאַטערס און נישט קיין עקדישן, נישט קיין בופל-אַקסן און נישט קיין וויזלירס, נישט קיין לייבן און נישט קיין לעמפּערטן, אַפילו נישט קיין ווידערס און קיין הירשן — ווער קען פאַרשטיין דעם צער פון אַ קינד וואָס די אַלע חיות זענען נישט אַרומגעלאָפן אין לובלין! ערגעצווו זענען ווייטע לענדער געבענטשט מיט אַלדאָסגוטס, אָבער לוב-

לין פארמאגט נישט קיין טשיקאוועקייטן — אַ חוץ אַ שטאַט-זייגער און אַ פּיערלעשער וואָס טראַמפּייטערט אויס ביינאַכט די פּערטל שעהן, האַלבע שעהן און גאַנצע שעהן ביז חצות, ווען אַלץ שלאָפט אַחוץ די רירעוודיקע מתים אַרום דער שול.

אויף די קליינע מאַפעס איז מיין לובלין אַפילו נישט געווען אַנגע-צייכנט, בלויז אויף גרעסערע לאַנדקארטעס האָב איך געזען אַ דין-דין שטריכל מיט קוים באַמערקלעכע אותיות — ליובלין, און אויף גאַר-גאַר גרויסע מאַפעס האָט מען אַפילו געקענט זען די ביסטריצא, דאָס איז אונ-דזער ביסטשיצע, דאָס טייכל וואָס קערט זיך אָן אַ שטיקל שני-בשלישי מיט דער ווייסל פון מיין שטאַלצער און גרויסשטעטישער וואַרשעווער משפּחה.

העט פאַרן עמבריאָ — אַן עלטערזיידע פון טאַטנס צד מיט דעם דייטשמערישן נאָמען ענזל און אַ זיידע יאַסל ענזלס. (כ'האָב זיי בייזן נישט געקענט). ענזל איז פאַר מיר געווען נישט מער ווי אַ נאָמען, וואָס האָט געקלונגען ווי אַ צונאַמען. די פאַמיליע-אַרכיוון, דאָס הייסט די על-טערע פעטערס און מומעס, האָבן אים געהאַט פאַרצייכנט פאַר אַ ייד, וואָס האָט פאַרדינט זיין וואָסער אויף קאַשע פון שמשות. אַ שטילער ייד, וואָס האָט נישט אויסגערעדט קיין הויך וואָרט און וואָס האָט מיט זיין גאַנצער הנהגה אַרויסגערופן דעם פאַרדאַכט, אַז ער איז אפּשר גאַר אַ למד-וואָוויק, דער זיידע יאַסל ענזלס איז שוין מער פלייש און בלוט אַ ווייכהאַרציקער עקספּלאַטאַטאָר וואָס האָט געהאַט אַ וואַרשטאַט, וווּ מ'האַט גענייט וויפּראַוועס פאַר פּריצישע קינדער, פאַר דעם גובערנאַטאַרס טעכטער און גלאַט פאַר גרויסע נגידותטעס. פאַר אים האָבן געאַרבעט אַ דרייסיק מיידן, וואָס האָבן געגעסן און זענען געשלאָסן אויף טאַפּטשאַנעס, אין דעם זיידנס קאַמעניצע, דאָרט האָבן זיי געטריילערט זייערע ליבע-לידער, דאָרט האָבן זיי געקראָגן נדן און פון דאָרט האָבן זיי חתונה געהאַט. מיין זיידע אַליין איז קיין גרויסער למדן נישט געווען, אָבער ער האָט פּרום אָפּגעהיט יעדן טאַג דעם חוק לישראל און דאָס דאַווענען בצבור. בעת די פאַעטאַנען זענען געשטאַנען אַרום הויז און געוואָרט אַז יאַסל ענזלס זאָל קומען און מיט זיינע אייגענע הענט מעסטן דאָס חתונה-קלייד, האָט ער געשמאַק געדאַוונט און געוויסט אַז מעט וואַרטן. און געווען איז

ער, דערציילן מבינים, סך-הכל א קאליקע א שניידער, אבער ער האט גע-
האט פערזענלעכן חן און מזל צו מענטשן. זיבן זין ווי די סאסנעס האט
יאסל ענזלס איבערגעלאזט און א גרויס ארעמקייט פאר א ירושה פון
אלע זיינע גליקן. ווען ער איז געשטארבן פון א בלוט-שטורץ איז געבליבן
אן אלטע קאמעניצע, אבער גיי גריזשע שטיינער, ווען מען איז הונגעריק
און די געדערים מאכן א טומל.

געשטארבן איז יאסל ענזלס פון עגמת-נפש, וואס מיין טאטע, זיין
זעקסטער זון, איז אוועק דינען פאניען.

פון דער מאמעס צד — קליינשטעטלדיקע פוילישע רבילעך און אן
עלטערבאבע דרעזל, וואס איז געבליבן א יונגע אלמנה. ווען איר מאן איז
געשטארבן איז די באבע דרעזל געווען פארגאנגען אין שוואנגערשאפט א
זעקס וואכן. און ווייל דאס האט געקענט פירן צו מיאסע רכילות האט
זי פארשאפט דעם וועג אלע אומריינע מיילער און זי האט אויסגערופן
אויפן בית-עולם פאר קבורה, אז זי שוואנגערט און אז מען זאל חס-ושלום
נישט מוציא-שם-רע זיין אויף איר. אזוי האט די באבע דרעזל נישט גע-
וואלט ריזיקירן מיט מאלע וואס מענטשן קענען זאגן. און טאמער איז דאס
ווייניק, האט זי זיך טאפלט פארזיכערט און א נאמען געגעבן די טאכטער
בינע, נאך איר מאן בנימין.

אזוי ווי איר מאן איז געווען א קדוש וטהור, האט די עלטערבאבע
געקראגן א וויכטיקע קהלשע קאנצעסיע — זי איז געווארן די טיקעריין.
די עלטערבאבע האב איך געקענט און איך געדענק זי זייער אקוראט ביים
אויספירן פינקטלעך און שטרענג אירע פליכטן. ווייזט אויס, אז די מאמע
האט מיך נאך דעמאלט געהאלטן פאר א קנאפן מאנספארשויז ווען זי
האט מיך מיטגענומען אין מקוה. מיך האט מען אוועקגעזעצט אויף א
באסער באנק, בעת די ווייבער און יידענעס האבן זיך גוט-ידישלעך גע-
פלעסקעט אין וואסער לויט אלע דינים, אונטער דער שטרענגער און
קאמפעטענטער אויפזיכט פון מיין עלטערבאבען.

און אז די עלטערבאבע האט זיך געקענט אפרייסן פון דער ארבעט.
האט זי מיר אונטערגערוקט א דרייער און מיר אנגעוונטשן אז מיין כשר
הערצעלע זאל זיין אפן פאר תורה, ווי גאטס היכל.

איר זון איז נעבעך געבליבן אַ וויסטער יתום צו זיבעציק יאָר, ווען די מאַמע איז אים אַוועקגעשטאַרבן צו הונדערט. דער זיידע אברהם איז געווען אַן אלמן און זייט איך געדענק אים האָט ער געווינט מיט אונדז. דער זיידע איז געווען אַ זייל פון הויזגעזינד ווי דער טאַטע, די מאַמע און די ברידער.

דער זיידע אברהם האָט געהאַט אַ ווייסע באָרד, וואָס איז אַביסל איבערגעפירט געוואָרן און איז געוואָרן גרינגלעך פון שמעק־טאַבאַק. ער האָט פאַרמאַגט אַ סך טאַבאַק־שקעטעלעך, אַבער אַלע זענען געווען פּראַץ־לעטאַרישע — ביינערנע, הילצערנע, און קיין איין זילבערן שקעטעלע. אַפּגערעדט פון אַ גילדנס.

דעם זיידנס טואַלעט האָט געדויערט אַ סך לענגער ווי פון אַ פּרי־מאַדאַנע. איידער ער האָט געמאַכט זיין אויפטריט אין גאַס האָט ער זיך געפּוצט די שטייוועלעך, געקעמט די באָרד און זיך געשפּיגלט. ווען ער איז שוין געשטאַנען ביי דער טיר, פּלעגט ער מיך צורופן פאַר דער לעצ־טער, שטרענגער אינספּעקציע, אויב ס'פאַרוואַלגערט זיך חלילה נישט קיין פּעדערל אויף אים. אַלע פּרייטיק איז ער געגאַנגען אין מרחץ און ווען ער איז צוריקגעקומען האָט ער נאָך געהאַט צייט פאַר אַ דרעמל, איידער ער איז געגאַנגען אין רבינס בית־מדרש מקבל שבת זיין. און ביי אונדז אין הויז האָט זיך געפּירט, אַז קיינער האָט זיך נישט צוגערירט צום קוילעטש, ביז דער זיידע האָט נישט קידוש געמאַכט.

געווען איז ער אַ גאַלדשמיד און ער האָט געהאַט מאַדנע מכשירים און דער מאַדנעסטער פון אַלע איז געווען אַ פייער־בלאַזער צו שמעלצן גאַלד, וואָס האָט אַנגעמאַכט אַ קאַפעטש איבערן גאַנצן הויז. ער האָט גע־רייניקט פינגערלעך, אוירינגלעך און ציטערשפּילקעס. אַבער דאָס איז געווען אַלץ אומזיסט, פאַר דער גאַנצער משפּחה, אַחוץ פאַר דער מאַמען. וואָס האָט זיך באַדאַרפט קריגן מיט אים שיינע עטלעכע וואַכן, ביז ער האָט זיך צוגערירט צו איר גאַלדוואַרג.

ער פּלעגט זיך אַמאָל אַרויסלאָזן מיט זיין פּעקל געצייג איבער די קליינע שטעטלעך און איז אַלעמאַל צוריקגעקומען מיט אַ פיניעם דעפּי־ציט, וואָס ער האָט געמוזט דעקן מיט עטלעכע היבשע טרינק־בראַנפּן און אַ געשמאַקן מאַלצייט.

דער זיידע פלעגט נאך אזא דערלובאכץ ווערן רויט ווי צוויק און די בלויע זארגלאזע און קינדישע אויגן האבן זיך אים גענומען קלעפן. באלד האט מען אים שוין געזען ליגן אויסגעצויגן אויף זיין בעט און מען האט אים געהערט אריינשנאָרכן אין דער אונטערשטער ליפ און אין דער באַרד אַרײַן, וואָס האָט זיך געהויבן רעגלמעסיק אַראָפּ און אַרויף ווי אַ האַרץ.

מיר, די קינדער אין הויז, האָבן געמוזט גיין אויף די שפיצפינגער, ווייל די מאַמע האָט מיט אַ האַלבן שטאָך און האַלבן באַפעל אָנגעשריגן. אַז דער זיידע, דער גרויסער פאַרדינער, איז צוריקגעקומען פון מרחקים און ער כאַפט אַ דרימל.

די שיף האָט זיך קוים־קוים געהוידעט. דער ייד אין די לאַטשן האָט פאַרמאַכט די אויגן און געכאַפט אַ דזשים. די לופט איז געוואָרן אַביסל שאַרפער און פון ים איז געקומען דער ווונדערלעכער קילער אַראַמאַט פון וואַסער, וואָס איז שעהן־לאַנג אָנגעוואַרעמט געוואָרן פון דער זון.

III

דער צווייטער ייד האָט זיך אַזוי גיך נישט געלאָזט כאַפן אויף דער ווענטקע. ער איז געגאַנגען געאַרעמט מיט אַ דיפּלאַמאַט פון האַיטי, וואָס האָט גערעדט אַ האַרצרייסנדיק־שיינעם פראַנצויזיש. דער דיפּלאַמאַט פון האַיטי איז געווען אַ מולאַט, אָבער אין אים איז נישט געלעגן קיין שפּלות. ער האָט זיך געהאַלטן העפלעך אָבער שטאַלץ. אפשר איז ער גאַר געווען אַן אוראַייניקל פון טוסען ל'אואווערטיוור, דער נעגער־שקלאַף וואָס האָט אויסגעקעמפט די אומאַפהענגיקייט פון האַיטי און האָט עלעקטריזירט די גאַנצע וועלט מיט זיין מיליטערישער געוואַגטקייט, אַז אַייראַפּע האָט אים אַזש געקרוינט מיט דעם נאָמען „שוואַרצער נאַפּאַלעאָן“.

דער דיפּלאַמאַט האָט גערעדט הויך און קאַקעטיש אַז אַלע זאַלן הערן ווי שײַן און פּערלדיק פראַנצויזיש קען קלינגען. ער האָט גערעדט מיט אַלע חושים און אַרויסגעבראַכט אַלע באַהאַלטענע אַקצענטירונגען. זיין באַגלייטער האָט געשלונגען יעדעס וואָרט און ער איז געווען אין זיבעטן הימל, ווען ער האָט געקענט אַריינשטעקן אַן אַייגענעם פראַנצויזישן זאַץ.

וואס האָט ווידער אַרויסגערופן ביים מולאָט אַ גאַנצן שטראָם מיט נייע עלעגאַנצן פון שפּראַך. ער האָט איינגעשנורעוועט דאָס מויל מיט די דיקלעכע ליפּן, אַז עס איז אויסגעקומען ווי אַ דאַמסקע מיילעכל און מיט דעם פּיסקל פון אַ שליען האָט ער יעדעס וואָרט דערלאָנגט אַ קוש און עס אָפּגעלאָזט ווי אַ פּייגעלע.

דער דיפּלאָמאַט פון האַיטי איז געווען שלאַנק, די שטריכן פון זיין מולאָטיש פנים זענען געווען געטאַקטע. די נאָז אַ לאַנגע, כמעט אַ ייִדיש־לעכע און באַהויקערטע. ער האָט פאַרמאַגט כּיטרע אויגן און אַקטיאָרישע זשעסטן. ער האָט לאַנגזאַם און גאַלאַנט אַרונטערגעלאָזט דעם קאַפּ, ווען ער האָט זיך פאַר מעצען פאַרדאַנירט פאַר דעם מינדסטן באַרי, וואָס האָט געקענט ווייטלעך אויסגעטייטשט ווערן ווי אַ שאַטן פון אַ שטויס. קורץ, ער האָט פאַרמאַגט אַלע שמד־שטיק פון אַ דיפּלאָמאַט, כאַטש ער איז געווען שוואַרץ און כאַטש ער קומט פון אַזאַ אומדיפּלאָמאַטישער רעיִ פּובליק ווי האַיטי.

זיין באַגלייטער איז געווען אַ סך נידעריקער און דער שלאַנקער דיפּלאָמאַט האָט זיך אַלעמאַל אָנגעבויגן, ווי ער וואָלט זיך געוואָלט אויס־גלייכן מיט דעם קורץ־געוואַקסענעם מיטשמועסער — דאָס איז אויך גע־ווען אַ זשעסט פון גרויס איידלקייט, כדי זיין הייך זאָל נישט צו־שטאַרק אונטערגעשטראַכן ווערן. ווען איך האָב דעם נידעריקן מיר־ניט־דיר־ניט פאַרטשעפעט מיט היטלעך, איז ער געבליבן שטיין ווי אַ פאַרהיפּנאַטי־זירטער האַן. אַ ווייל האָט ער זיך נישט געריירט פון אַרט. פּלוצים האָט ער אויטאָמאַטיש אָפּגעלאָזט דעם דיפּלאָמאַטס אַרעם און דער שלאַנקער מולאָט, ווי גאַרנישט וואָלט געשען, האָט מיט דער זעלבער גראַציע און מאַנירלעכקייט אַ כאַפּ־געטון אַ דאַמע ווי צו אַ טאַנץ, און ער האָט מיט איר פאַרגעזעצט זיין שפּאַציר אויף דעם זונדעק.

דער קורץ־געוויקסיקער איז געבליבן שטיין מיט מיר און ער האָט דעם העלד זיינעם נאַכגעקוקט מיט אַ פאַריתומטן בליק

פּונוואָנען איז מיר איינגעפאַלן אַז ער איז אַ ייִד? פרעגט ער, ווי ס'וואָלט אים געטראַפּן אַ גרויס אומגליק, אַז סך־הכל איז ער נישט קיין געוויינלעכער פּוילישער ייִד, נאָר ער איז נאָר אַ האַלענדער.

ער איז שיקלדיק אויף אן אויג, וואס האלט אין איין פארשווינדן און קומט גלייך ארויס פון באהעלטעניש. ער איז א פלעגמאטיקער און דער פארזיכטיקער, ערשט פון דער נאָדל אויסגעשטודירטער, ענגליש זיינער פאסט זיך צו זיין גאַנצער נישט-רירעוודיקייט. די הענט רירן זיך נישט. די פיס זענען שווער און די געדאַנקען, וואָס ער זעצט איבער פון האָ לענדיש אויף זיין ענגליש, קומען אַרויס נאָך שווערער. ער באַטראַכט דעם געשפרעך מיט מיר ווי אַ סאַרט געפעכט און ער רעדט צו מיר מיט כיטרעקייט און וואָרט די גאַנצע צייט, אַז איך זאָל נעמען די אָפענסיווע. איך בין דווקא און גראַד אַ פּוילישער ייד, גיב איך אים אַ וואָרף אַריין.

ער מאַכט מיר דעם גוי'שקן קאַמפּלימענט, אַז איך זע עס נישט אויס. אַז איך גיב אים אַ פרעג וועגן זיין אָפּשטאַמונג, וויל ער באַינ-אָפּן זיך נישט לאָזן דערקענען צו מיר, אָפּילו נישט דורך זיין עלטער-זיידן, וואָס מיר שפּאַנישע יידן, וואָס מיר צוגעוואַנדערטע פּוילישע יידן, וואָס מיר ברוך שפּינאָזאָ — ער שטאַמט פון דור-דורות האַלענדישע יידן און אַ סוף אַז עק.

איך וויל אים פאַרקערעווען אויף פּילאָלאָגיע און פרעג אים אויב ער האָט נאָך ביי זיך אין דער משפּחה געהערט רעדן דעם אַלטפּרענקישן האַלענדישן יידיש, אָדער ערגעץ צופעליק אין דער יידישער אַמסטערדאַ-מער געטאָ. אָבער ער טרייסלט זיך אָפּ פון אַלץ, ווי ער וואָלט מורא געהאַט ס'זאָל זיך צו אים צוקלעפּן אַ פאַרדאַכט, אַז ער האָט צו טון מיט עפעס וואָס איז נישט האַלענדיש. ער גיט מיר די קאַרגע אינפּאַרמאַציע, אַז ער שטאַמט פון רייכע סוחרים, אַז ער האָט געמאַכט אַ קורצן וויזיט קיין אַמעריקע, וווּ ער האָט פאַרבראַכט בלוז דריי וואַכן און איצט פאַרט ער צוריק אַהיים צום טאַטן אין געשעפט אַריין.

די יידן אין האַלאַנד? ער וויל אינגאַנצן נישט רעדן וועגן דעם, איידער ער דערלאַנגט מיר די נוצלעכע לעקציע, אַז די האַלענדישע יידן זענען פּריער פון אַלץ גוטע האַלענדישע און ערשט דערנאָך יידן. זיי האָבן אַ שטאַרקן אינטערעס צו פּאַליטיק, זיי זענען פּאַטריאָטן און ערשט ווען זיי שעפּן אינגאַנצן אויס אַלע זייערע פּליכטן צום לאַנד ביז צום דנאָ, אַז מען קען צו זיין קיין פּרעטענזיעס נישט האָבן, זענען זיי יידן אויך.

אָבער דאָס ייִדישקייט זייערס זעט זיך קוים אָן אויפן שפיץ גאַפּל.
מיט וואָס זענען זיי צוגעבונדן — פּרעג איך אים, — צום ייִדישן
כלל?

מיט גאַרנישט — שטרייכט ער אונטער מיט האַרץ, צופרידן וואָס
איך האָב אים געגעבן אַ געלעגנהייט צו איזאָלירן דעם האַלענדישן ייִדן
— די אמתע האַלענדישע ייִדן זענען עפעס אַ דערשיינונג פאַר זיך, אַ מין
דרייַנטער ייִדישער שבט אָן געשיכטע און אָן טראַדיציע. אפשר זענען
ערגעץ באַגראַבן אַפּאַקריפן, וואָס וואַרפן אַ ליכט אויף זייער אַפּשטאַם
(ער איז אָן אינטעליגענטער מענטש, אָבער עס איז קענטיק, אַז ער וויל
זיך שפּילן באַדיי מיט נאַוויטעטן, איידער אַרויסצוקומען מיט אומויליקע
אמתן).

לאַנגזאַם אָבער קומט ער פאַרט אַרויס מיט לשון, די האַלענדישע
ייִדן האָבן פיינט פּוילישע ייִדן, נישט ווייניקער פון די קריסטן, ווען די
פּוילישע ייִדן שלומפּערן זיך אַרום אויף די אמסטערדאַמער גאַסן מיט
זייער לעכערלעכן פּויליש-ייִדישן טראַכט און מיט זייערע לאַנגע קאַלטע
נעוואַטע בערד, איז עס אַ שאַנדע פאַר די קריסטן, וועלכע זענען טאַלע
ראַנט און געדולדיק. די פּוילישע ייִדן טוען די ייִדן אין האַלאַנד אַ סך
שאַדן, זיי פאַרפּאַטשן זיי דאָס פנים. די האַלענדישע ייִדן זוכן זיך מיט
זייער גאַנץ וועזן אַפּצוגרענעצן פון די דאָזיקע לייט, אָבער עס איז שווער
לעך צו איבערצייגן די קריסטן. ס'פאַלט פאַרט אַ שטיקל אחריות אויף
די האַלענדישע ייִדן.

פאַרוואָס קומען זיי שטערן די גוט-איינגעאַרדנטע רב פון אונזערע
עלטער-עלטער זיידעס? איך אליין, שווערט ער מיר, ווער רויט, ווען איך
זע אַ פּוילישן ייִדן, פאַרוואָס מוזן זיי אויפרייסן די אויגן מיט זייער פאַר-
עקשנטער אַנדערשקייט?

פאַרוואָס, מאַך איך זיך טאַמעוואַטע, דאַרף דאָס אייך אַרן? אַרט אייך
אַ כינעזער? אַ הינדוס? אַ נעגער? כ'הייב אָן צו פאַרדעכטיקן, נעם איך
אים אַביסל די לעבער, אַז איר זענט גאַרנישט אַזאַ באַפרייטער האַלענדישער
ווי איר ווילט זיך איינרעדן, ווייל אויף אייערע פלייצעס מוזט איר טראַגן
ווי אַ געלע לאַטע די בושע פאַר דעם פּוילישן ייִדן, וואָס איז נישט אייער
פעטער און אַפילו נישט אייער געשוועסטערקינד.

אָבער ער לאָזט מיין שטאָך אומבאַמערקט און ער מאַלט פאַר מיר, ווי די יידן אין האַלאַנד האָבן זיך געפילט אייזן־שטאַרק אין זייער איינ־געפונדעוועטקייט, ביז דער היטלער האָט גענומען בושעווען.

ביי אונדז איז אָבער דערווייל קיין אַנטיסעמיטיזם נישט קענטיק, אלע זענען גלייך. ביי אונדז זענען דאָ ייִדישע מיניסטאַרן, ריכטער, פּראָ־מינענטע געשעפטסלייט און אַלץ וואָלט געווען רויק, אָבער מיט היטלערן נישט ווייט — האַלענדער האָבן אַפילו נישט שטאַרק ליב די דייטשן, אָבער ווער קען וויסן? ביז היטלערן האָט מען געלעבט זייער באַקוועם. איר שרעקט זיך, הייסט עס, פאַר היטלערן.

ער גיט צו, אַז ער פילט זיך נישט גאָר זיכער.

און אַט־דער היטלער־שרעק פאַרברידערט אייך נישט־וויילנדיק מיט די אַנדערע צוועלף ייִדישע שבטים, וויל איך מיין האַלענדישן שיף־ברודער אַנכאַפן ביי אַ לאַך און אים האַלטן.

ניין! בשום אופן נישט פאַרברידערט! מיר זענען פּריער פון אַלץ, ווי איך האָב שוין באַמערקט, גוטע האַלענדער.

איך בין היבש מיד געוואָרן פון דעם שטרויענעם דועל. מיין יונגער צוויי־הונדערט פּראָצענטיקער האַלענדער האָט אוודאי געמיינט, אַז ער רעדט מיט זיין אייגענער שטים, אָבער איך האָב געהערט דאָס וויל־באַקאַנטע פאַרושאַווערטע קול פון אַ טייל ברידער מיינע, אין זייער פאַר־שידלענדערדיקער און פילשפּראַכיקער צוגעפאַסטקייט.

אָבער ווי סעפּאַראַט־האַלענדיש איר זאָלט נישט זיין — וואַרף איך אים צו אַ גרויזאַמען שמייכל — זענט איר אָבער לויט דער סאַמע לעצטער וויסנשאַפט אַ נישט־אַריער. די גוט־באַגרינדעטע ראַסן־לערע וועט אויף אייך אַרויפלייגן די לאַפע און אייך דערטאַפן, ווי האַלענדיש איר זאָלט נישט זיין, און ניט־אַריער, מיין ליבער פּריינט, זענען איצט גאַנצע זיבעצן מיליאָן יידן, נישט נאָר וואַסערע 600 טויזנט דייטשע יידן. איר און איך, דער אַמעריקאַניש־פּוילישער ייד, ווען מיר קוקן זיך אָן אין דעם נייעם טעוּטאַנישן שפיגל, זענען מיר גלייכע ניט־אַריער.

און איך וויל אים אַפּלאָזן, אָבער ער לאָזט שוין מיך נישט אָפּ. ער וויל רעדן וועגן יידן און ייִדישקייט, ווי אַ מענטש וויל אַמאָל קראַצן אַ

וונד. רעדוציר איך שוין ווידער דעם געשפרעך צו דרדקי־פראגעס און
איך שטעל אים אזא קלאַץ־קשיא:

ווען איר הערט, אז אין כינע ווערן אויסגעשאַכטן כינעזער און אין
דייטשלאַנד יידן — וואָס גייט אייך אָן מער?

איך קעמף מיט זיך. ווי אַ ציוויליזירטער מענטש. וויל איך, אז
ביידע זאלן מיך גלייך אָנגיין, אָדער גלייך נישט אָנרירן. אָבער מען מוז
פאַרט צוגעבן, אז די נייעס וועגן יידן טרעט צו אַביסל נענטער צו מיר.

פאַרוואָס?

פאַרוואָס?

איך כאַפּ זיך, אז מיר האָבן ביידע געפרעגט די זעלביקע פראַגע אין
דער זעלביקער צייט.

אפשר, באַמערקט ער, איז עס פּערזענלעכער שרעק, אז ייִדישע צרות
פון אַלגעמיינע יידן וועלן אויך דערשווימען צו די האַלענדישע יידן. און
דאָס וואַלט געווען אַן עוולה, רעדט ער מיט אַ רירנדיקער נאַיווער אָפּנ־
האַרציקייט, וויל האַלענדישע יידן זענען אַזוי אַנדערש. זיי זענען, ווי
איך האָב שוין פריער פּעסטגעשטעלט, פריער האַלענדיער און ערשט
שפּעטער יידן.

און אַזוי איז ער צוריקגעקומען צו זיין איינגעשטודירטן מאַנאַטאַן.
ער איז געוואָרן באַרעדעוודיק. זיין שטים האָט נישט פאַרמאָגט קיין מוזיק.
אַטאַנאַלע ווערטער אָן עכאַס. ער האָט געמאָלן און געמאָלן. ער האָט זיך
געוואָרפן מיט דעם ביסל בילדונג זיינעם, ער האָט מושטירט נעמען פון
פּילאָזאָפּן, שרייבער, מוזיקער און איך האָב גאָר געטראַכט פון קיך־
בילדער — אַ האַלענדישע מיל, שווערע הילצערנע שיך מיט אַרויפגע־
בויגענע נאַסקעס, נאַרישע פּלאַקסענע האָר און פאַרטראַכטע פינגער, וואָס
מעלקן אַ קו. און פון קאַניטפאַרשטאַן, אַ העלד פון מיינע כּרעסטאַמאַ־
טיע־יאָרן, וואָס לעבט און לאַכט און שטאַרבט אין איין טאַג. אַ קולטור־
רעלע אַ שיינס, אַ פיינס, אַ ריינס, אָבער פאַרט אַ קולטורעלע; און מיט
דעם מוז זיך אונדזערס אַ ״דרייצנטער שבט״ צוזאַמענוואַקסן ווי אַ ראַק,
ביז צום נישט דערקענען, ביז צום נישט געדענקען — אַפילו די ברייטע,
פּעטע, פאַטריאַרבאַלישע יידן פון רעמבראַנדט; אַפילו נישט דעם טערפּקע

יידיש-קריסטלעכן טעם פון דעם טראקטאטוס טעאלאגיקא-פאליטיקוס פון בענעדיקטוס —

לעצטנס, מאלט ער און מאלט, ליידן די האלענדישע יידן פון דעם ציוניזם, וואס האט ווי אן עפידעמיע ארומגעכאפט די יוגנט. איר פאר-שטייט, צו זיצן אין האלאנד און חלומען פון פאלעסטינע! זיינער א קוזין, א העכסט-געבילדעטער יונגערמאן, א זון פון א רייכער פאמיליע, האט אלץ אויפגעגעבן און איז אוועקגעפארן קיין ארץ-ישראל, ווו ער ארבעט שווער און ביטער. זיינע עלטערן ווילן אים נישט קענען און ער שרייבט זיי נאך בריוו און רייצט זיך מיט זיי, און ער איז גליקלעך, ער האט גע-פונען אן ערד אונטער זיינע פיס. פארוואס זאל אזא יונגערמאן, וואס האט שוין געהאלט ביי שמדן זיך, פלוצים ווערן א ציוניסט? ווער ווייסט? דער טייוול זאל עס נעמען! א צאל יידן וואס זענען געווען מער קריסטן ווי יידן, האבן זיך אנגעהויבן צו אידענטיפיצירן אקטיוו מיטן ציוניזם. דווקא די סאמע דערווייטערסטע און סאמע האלענדישסטע יידן. דאס איז אפשר היטלער-פאניק, טרייסט ער מיד, אבער נאך מערער זיך אליין. די גוטע האלענדישע יידן קוקן קרום אויף אזעלכע ציוניסטישן פלירטן. עס איז שעדלעך! עס קען נאך איבערפירן דעם גאנצן רעספעקט פון די קריסט-לעכע שכנים, א רעספעקט וואס די יידן האבן מיט אזויפיל מי און בא-זארגטקייט, קולטיווירט און אנגעזאמלט אין משך פון דורות. ציוניזם איז א גרויס געפאר פאר אונדז. ווען דער האלענדער זאל זיך דערוויסן, און אינדזער הארץ ליגט אויסער די גרענעצן פון האלאנד —

פארוואס שמדט איר זיך נישט? — פרעג איך אים פלוצים.

ער באליידיקט זיך גארנישט אויף מיר. זיינע נישט געפארטע אויגן גיבן צום ערשטן מאל א בליץ מיט בענקשאפט. ער פארטרויט מיר, און אים ציט זייער שטארק צו דער ראמאנטיק פון דער קאטוילישער קירכע. ער האט זיך שוין א סך מאל באראטן מיט זיין פאטער, אבער דער אלטער האט אים אפגערעדט, כאטש קיין גוטע פעסט-פרינציפירטע מאטיוון האט ער אים נישט געקענט געבן. ער וועט די פראגע מיט אים ווען עס איז נאכאמאל באהאנדלען. ער האט ליב וויירעך און די טעאטראלישקייט פון קאטאליציזם. אדער אפשר וועט ער גאר כאפן און פארן קיין ארץ-ישראל, כרי אויפן פלאץ צו זען וואס פאר משוגעת דאס איז. אפשר, לאכט ער אומ-

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ן

היימלעך, וועט זיין האַרץ דאָרט אָנהייבן קלאַפֿן ביבליש און ער וועט אויך האַקן שטיינער אויף אייגענער ערד. אפשר וועט ער דאָרט ווערן דער קאַל לזמבוס פֿון זיין ייִדיש לאַנד. אפשר וועט ער דאָרט דערהערן דעם גאַנצן דיאַפּאָזאָן פֿון דער ייִדישער שטימע ווי זי רופט צוזאַמען אירע אַלע קינדער פֿון דיאַספּאָראַ.

דיאַספּאָראַ! דיאַפּאָזאָן!

ווי שענער, לייכטער און האַרציקער ער וואָלט עס געמאַכט מיט קול ברמה נשמע, נהי ובכי תמרורים רחל מבכה על בניה.

צום סוף האָט ער מיך אָפּגערעדט פֿון באַזוכן האַלאַנד, אויב עס זאָל מיר איינפאַלן אַזאַ געדאַנק. עס איז נישטאַ וואָס צו זען, זאָגט ער, אַרויס־רופנדיק זיין שיקלדיק אויגל פאַר אַן עדות.

אַבער איך פאַרדעכטיק, אַז דאָס רעדט ער מיך אָפּ, ווייל ער וויל נישט אַז נאָך אַ פּוילישער ייד זאָל זיך אַריינכאַפֿן קיין האַלאַנד. ווער ווייס, וויפל איין פּוילישער ייד קען נאָך חלילה קאַליע מאַכן.

IV

איך וועל אייך זאָגן דעם אמת, איך בין אייך מקנא, וואָס איר קענט זיך אַוועקזעצן און רעדן מיט אַזאַ נפש, מיט אַזאַ שמענדריק. ווען איך כאַפּ אַזאַ יידל אין מיין שטאַט, ווען איך קריג אַזאַ יידל אַריין צו מיר אין די הענט, וואָלט איך אים גוט אויסגעפראַסקעט און אים נאָך דערלאַנגט צוויי פעטש פאַר אַ צוגאַב.

אַ הויכער, אַ ברייטפלייציקער און מיט אַ ברייט מויל געזונטע ציין, וואָס קענען צעמאַלן אַ גאַנץ ברויט, מיט לאַנגע שווערע הענט און לאַכע־דיקע קעצענע אויגן, האָב איך פֿונדעסטוועגן נישט באַמערקט די גאַנצע צייט, ווי ער האָט זיך אונטערגעהערט צום געשפרעך מיט דעם האַלענדישן יידן.

איך קען אויך אַביסל דרעפטשען ענגליש. אַזאַ ענגאַליש ווי דער וועווריק האָט אַוועקגעלייגט קען איך נאָך פאַרשטיין. וואָס זאָל איך אייך זאָגן? אַקוראַט אַזאַ יידל וואָלט באַדאַרפט אַריינפאַלן צו אונזערע ייִנגלעך.

זיי וואלטן אים שוין געמאכט פאר א לייט. זיי וואלטן איר אריינגעשלאגן א ביסל שכל, אדער מען וואלט אים אינגאנצן געמאכט פאר א הרוג. ווער? ווי?

ער האט זיך פארשעמט, וואס ער האט אנגעהויבן פון מיטן און מיר נאך נישט געהאט צייט צו זאגן, אז ער קומט פון קאלאמביא, פון איר הויפטשטאט באגאטא, מיט דעם אקצענט אויף דער "א".

זעט איר, איך קום פון יענער זייט סמבטיון און אז איך דערהער דעם נאמען היטלער, בלוטיקט מיר דאס הארץ. און דא שטייט א לעקישבער און רעדט, ווי דאס גאנצע יידישקייט וואלט אים געלעגן אין דער לינקער פיאטע. אט-די קאלטע פעטרישקע איז מאחינו בני ישראל. דער ווילנער גאון א ייד און דער-א אויך א ייד. א שיינער משא-ומתן!

איר האט דען א באגריף ווי איך וווינ? אז מען גיט א ייך א זאג קאלאמביא, באגאטא — (מיט דעם אקצענט אויף דער "א") הערט איר נע-מען. אויב איר קענט געאגראפיע איז אייך גוט און וויל, אבער איר וויסט נישט דעם טעם דערפון סיי ווי סיי, בלויז דאס ווארט סמבטיון קען אייך געבן א שטיקל אנונג.

און אז איך וועל אייך שוין אויסזאגן אז איך וווינ אין זיד-אמעריקע, מיינט איר, אז דאס וועט אייך זיין לייכטער? זיד-אמעריקע צו זיד-אמעריקע איז נישט גלייך. אזוי ווי איר פארט פון ניו-יארק, וועל איך אייך פרובירן געבן א שטיקל פארשטעלונג ווי איר ווינט, און ווי איך וווינ. שטעלט אייך פאר ס'איז אייך באפאלן א מאנקאליע, א משוגעת רחמנה ליצלן, און איר ווילט דווקא פארן קיין באגאטא. זעצט איר זיך ארויף אויף א שיף אין ניו-יארק און איר פארט זיבן טעג אויפן ים, ביז איר קומט אן אין א קליין שטעטל קארטאגענא אין קאלאמביא. האט אייך שוין, הייסט עס, א גליק געטראפן און איר זענט אין קאלאמביא, אבער טפרו, זייט נאך נישט געזונט, איר זענט נאך נישט געקומען, ווייל אייערע צרות האבן זיך ערשט אנה-געהויבן. איר נעמט ערשט א צוג און איר פארט צו ביז צום טייך מאגדא-לענא. מאגדאלענא איז דער אמתער סמבטיון און די פאסקודנע רויטע יידעלעך, וואס וווינען אויף יענער זייט, דאס זענען מיר די מאלפעס, אדער ווי מען רופט עס ביי איר, די פעדלער, וואס שמייען און ברייען, אבי עס זאל זיין וואס צו קייען.

האלטן מיר ביי דער מאגדאלענא. איר פארט מיט אַ שיף, אלץ הייסט אַ שיף, אַ חורבה, אַ שטיקל געהילף, וואָס שלעפט זיך פאַמעלעך — אַ טאַג, צוויי, דריי, פיר, פינף און איר פאלט פלוצים אַריין אין אַ צוג. וואָס איז געשען? די מאגדאלענא ליידט פון אַ שטיקל מיחוש. גראַד דאָרט פאַרווילט זיך איר צו האָבן וואַסערפאלן און וואַסערפאלן זענען נישט געזונט. נישט פאַר אַ שיף און נישט פאַר פאַסאַזשירן; מוז מען דאָס שלעכטע שטיקל וואַסער־שאַסי אַרומפאַרן מיט אַ צוג. ביז איר פאלט צוריק אַריין אין דער מאגדאלענא און איר פאַרט. דאָ קומט איר שוין צו אַ קליין שטעטל און פון דאָנען, מאַלט אייך, פירט אייך שוין ווידער אַ צוג, אָבער דאָסמאַל שוין קיין באַגאַטאַ (מיט דעם אַקצענט אויף דער „אַ“).

דער צוג שלעפט אייך באַרג־אַרויף. איר זענט 4 טויזנט פוס איבערן ים־פלאַך. איר פאַרט פאַרביי זעלטן־קולטיווירטע קאָווע־וועלדער. איר זעט די שיינע פלאַנטאַציעס און ווי מען טריקנט קאָווע אויף דער זון.

דער קאָווע־בוים האָט ליב די קאלטע באַרגלופט. אַ קאָווע־ביימל, וואָס איז געוויינלעך נישט העכער פון אַ דערוואַקסענעם מענטש, האָט שטאַרק ליב, אַז מען זאָל אַרום אים שקלאַפן און שקלאַפן. קאָווע איז אַ גאַנצער מיוחס און ס'איז פיסום ורעמסס, ביז איר קריגט דאָס ביסל קאָווע צו זיך אין שטוב אַריין. אַ קאָווע־בוים מוז ווערן גוט געפילעוועט, געכאַליעט און געהאַדציוועט, ביז ס'ווערט פון אים אַ לייט.

די קאָווע־בערעס זענען אויס ווי רויטע קאַרשן. זיי ווערן אַרונטערגע־ריסן מיט נאַקעטע מענטשלעכע הענט און דווקא דאָס ווייכע, דאָס פליי־שיקע פון דער בערע ווערט אינגאַנצן אַוועקגעוואָרפן; בלייבן, בלייבט די האַרטע יאָדרע, וואָס איז דאָס קאָווע־קערנדל.

האָט איר שוין געקראָגן אַן אומזיסטיקע לעקציע אויך און אלץ דער־פאַר ווייל איר פאַרט קיין באַגאַטאַ. — אַ מצווה אויף אייך! איר פאַרט אַזוי שעהן און שעהן מיט אַ צוג פאַרביי די אַלע שיינע דערפלעך, ביז איר קומט ענדלעך קיין באַגאַטאַ.

היינט זייט אַן עקשן און זאָגט אַז איך ווין נישט אויף יענער זייט סמבטיון. נאָט אייך די באַק מיינע, און דערלאַנגט מיר אַ פראַסק, אָבער אַ קלינגענדיקן, נישקשה איך קען פאַרטראָגן אַ פלעם, און איך האָב עס כשר פאַרדינט אויך, ווייל איך האָב דאָרט באַגראָבן אַלע מיינע בעסטע יאָרן.

און אפשר וועט איר חלילה מיינען אז איך האב עפעס דערלייגט צום געשעפט? איך פארמאג א היבשע פויטיקע, אבער ס'איז ביי מיר נישט ווערט קיין שמעק טאבאק, מיין מאמעס בענקשאפט נאך מיר און מיין בענקשאפט אהיים קיין בעסארביע איז ווערט א סך מער ווי די אכציק טויזנט דאָ-לאַר, אָדער, שוין, די גאַנצע קיילעכדיקע הונדערט טויזנט וואָס איך האָב צוזאַמענגעזשעברעוועט. וואָס איז דער מענטש משטיינס-געזאַגט? איז אַ בן-אדם בלויז אַ חזיר, אַ געלט-זאַמלער, אָדער דאַרף אַ מענטש נאָך צום געלט שפּירן, אַז ער שפּילט עפעס אויך אַ שטיקל ראַלע אין לעבן?

דער גרויסער, געזונטער בעסארבער האָט געעפנט אַ צאַפן און ער האָט גענומען דערציילן, ווי ער איז אַ צוואַנציקעריקער בחור געקומען אין 1922 קיין עקוואַדאָר און פון דאָרט קיין פּערו און ווי ס'איז אים אַוועק, דאָס ערשטע יאָר האָט ער גלייך געמאַכט צען טויזנט דאָלאַר פון פעדלען.

וואָס עפעס עקוואַדאָר, ווי קומט אַ ייד קיין פּערו? זאָלט איר נישט פּרעגן ביים לעבן קיין קשיות, אַ חבר האָט אים פאַרשלעפט אין יענע מקו-מות און דעם חבר האָט ער צו פאַרדאַנקען זיינע גאַלדענע גליקן, וואָס שטייען אים ווי אַ ביין אין האַלדז.

אין פּערי האָבן זיך שוין געפונען אַ טויזנט יידישע יונגעלייט, וואָס האָבן געפעדלט. און אַזוי ווי ער איז אַלעמאַל געווען אַ קאַמבינאַטאָר, אַן אונטערנעמער און אַ גאַנצער מנחם-מענדל, איז ער גלייך געוואָרן זייער פאַרוואַלטער. ער האָט זיי אויסגעבאַרגט געלט און סחורה און געמאַכט זיינע דרייסיק פּראָצענט פּראָפּיט.

דאַרף זיך מאַכן, אַז אין 1925 זאָל פּערו פּלוצים בייטן איר גאַנצן קלימאַט צו יידן און אַלע יידישע פעדלערס זאָלן זיך צעלויפן. צעלאָפן און, פאַרשטייט זיך, פאַרגעסן צו באַצאָלן די חובות, האָט ער אַליין אויך נישט געהאַט קיין ברירה און ער איז געגאַנגען באַנקראַט.

טשילי איז אויך אַ מדינה. וואַקסט ער אויס אין טשילי, האַנדלט מיט פּיטערוואַרג און מאַכט 25 טויזנט דאָלאַר. ווי איר זעט איז דער אייבערשטער אַ פּאַטער אין אַ יונג מיט ביינער גייט נישט פאַרלוירן. מיט דעם קאַפיטאַל איז ער געקומען קיין באַגאַטאַ, קאַלאַמביע, אין 1929. און אַזוי-אָ הייבט זיך אַן דאָס קאַפיטל קאַלאַביע, איינגעזונקען זאָל עס ווערן.

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ן

אין קאלאמביא האָט ער שוין געטראָפֿן עטלעכע אַרױפֿגעאַרבעטע
רוסישע ייִדן. קאַזע־מאַגנאַטן און אַ פֿאַר הונדערט ייִדישע יונגעלייט. אַדער
ייִנגלעך, ווי מען רופֿט זיי דאָרט.

פֿאַרוואָס נעמט ייִנגלעך? גאָר פשוט, ווייל זיי זענען נישט פֿאַרהייראַט.
דאָ שטעקט די גאַנצע צרה. איר פֿאַרשטייט? ס'דרייען זיך אַרום 400 ייִדישע
יונגעלייט, פֿעדלעך, מאַכט אַ שיינ לעבן און טאַמער וויל מען, ווי אין חומש
שטייט, אויפֿשטעלן אַ הויז, אָנהייבן פֿירן אַ באַלעבאַטיש פֿאַמיליע־לעבן
איז נישטאַ מיט וועמען.

גייט גוט אַריין אין אונדזער פֿאַלאַזשעניע. אַ גאַנצע מדינה אָן ייִדישע
כלות. דאָ קען נישט העלפֿן קיין שדכן און קיין ברחן. די חופֿה־שטאַנגען
שטייען פֿאַריתומט — איז טאַקע אַ צער און אַ ווייטיק אויף די ייִדישע
יונגעלייט. אַלץ גייט מיט דער פוטער אַראָפֿ, ווייל ס'פעלט אַ ייִדישע באַר
לעבאַסטע מיט איידעלע ייִדישע הענט, וואָס זאָל נעמען אַ יונג ביי די
טשופֿרינעס און אים זאָגן: שוין צייט צו ווערן אַ לייט. אָן אַ ווייב איז דאָס
גאַנצע לעבן וואַכעדיק. עס איז הויז־האַ. מען איז אין ערגעץ נישט פֿאַר־
פֿלאַקנט. ס'שטייען ייִדישע הייזער און זיי וויינען, אַרום די הייזער שטייען
ביימער, וויינען זיי אויך. דאָס לעבן קלעפט זיך ווי אַן אַרבעס צו דער
וואַנט. און אַלץ דערפֿאַר, וואָס ס'פעלט אַ שרה, רבקה, רחל און לאה, אַ
דבורה, אַ בריינדל, אַ זלאַטע. נישטאַ דרייען זיך אַרום האַלבע מענטשן.
איין העלפט אין באַגאַטאַ און די צווייטע העלפט, דער זיוווג, איז געפֿגרט.
באַגאַטאַ האָט יאָ אַ דרייסיק איינגעפונדעוועטע ייִדישע פֿאַמיליעס.
וואָס זענען נישט לאַנג אין לאַנד און האָבן נאָך קיין צייט נישט געהאַט צו
פֿראַדזיצירן דערוואַקסענע טעכטער. די עטלעכע וואָס זענען געווען, זענען
פֿאַרצוקערט געוואָרן, און אויף דעם קליינוואַרג וואָס וואַקסט אונטער קוקט
מען אויס ווי אויף משיחן. וואָס קען מען טון? קיין אַנדערע ייִדישע טעכ־
טער זענען אין לאַנד נישטאַ.

דרייט מען זיך אַרום שלינג־און שלאַנג און מען פֿאַרבלייבט אַ בחור.
עטלעכע פֿון די ייִנגלעך האָבן זיך אוועקגעלאָזט אויף דער אַוואַנטורע פֿון
געמישטע חתונות מיט די שפּאַניש־אינדיאַניש־נעגערישע מיידלעך, אַבער
קיין מזל־ברכה האָבן די דאָזיקע חתונות נישט געבראַכט, און זיי זענען
דערפֿאַר געוואָרן גאָר אַ קנאַפֿער ביישפּיל פֿאַר די אַנדערע ייִנגלעך.

פארוואס מען אימפארטירט נישט קיין יידישע מיידלעך? אפילו ווען די יידישע מיידלעך וואלטן געווען פינצטער ווי די נאכט, מיאוס ווי דער טויט, אביסל קאסאקע און א ביסל געשטופלט, וואלטן זיי אלץ ביי אונדז געהאט דעם זיבעטן חזן. זייער מזל וואלט ביי אונדז געשיינט ווי די זון, מיר וואלטן זיך געריסן איבער זיי, געשלאגן, דועלירט. מיר וואלטן גע-וונגען צו זיי סערענאדעס ביי די פענצטער, אבער וואסערע משוגענע יידישע מויד וועט זיך לאזן פארנארן קיין באגאטא? איר ווייסט דאך פון פריער — ביז דעם טיך מאגדאלענא און דערנאך ביז צום סמבטיון.

איז טאקע וויסט און פינצטער און גליטשיק. די יינגלעך, אדער באיעס, ווי מען רופט זיי ביי איר, לעכצן און קרעכצן. וועגן זייער צער און איינ-זאמקייט קען מען אַנשרייבן א גאנץ בוך.

אָבער ווי אזוי פליסט דאָס יידישע לעבן אין אַלגעמיין?

דער בעסאראבער דערציילט באריכות געלאַס, נישט געכאַפט, אָבער מיט אַ פּוּל מויל רייד, וואָס זענען, ווייזט אויס, געלעגן ביי אים ערגעץ אויפן סאַמע אָפּגרונט, זוכט ער ביי מיר אַרויסצורופן די פּולסטע מאָס רחמנות צו אַ פּאַרוואָרפענעם שבת. ער זוכט אויף מיינע פּלייצעס אַרויפצוואַרפן אַ שווערן יאָך פּון פּאַראַנטוואָרטלעכקייט פאַר נייע צוגעקומענע קרובים ערגעץ אין אַ העק. ער באַמיט זיך דווקא אַוועקצושטעלן אויף דער מאַפע פּון יידישע צרות — ערגעץ צווישן וואַרשע, יאַס, בערלין, ווין, איסטאַמבול, סאַלאַניקי. — אויך זיינע יינגלעך פּון באַגאַטאַ.

און אַט אזוי-אַ בייגן זיך מיינע פּלייצעס אַלץ נידעריקער אונטער דעם שווערן עול פּון דער יידישער אַלברידערלעכקייט. יידיש בלוט, יידישע פאַר-וואַנדשאַפט — אַ הויקער פּון אַ גאַנצער וועלט. יידן מיינט נישט נאָר רוי-מעניע, פּוילן, אַמעריקע און רוסלאַנד, האַלאַנד, פּראַנקרייך, ס'מיינט אויך הינדוסישע יידן אין קאַלקוטאַ, אויך פאַרגעלטע יידן מיט מאַנדל-אויגן אין כינע, תּימגער, אפילו פּאַלאַשן, עס מיינט אַראַבישע יידן אין אַלזשיריע, שפּאַניאַלישע יידן אין גריכנלאַנד און טאַמער איז דער פּאַק נאָך אַלץ גע-ווען ווייניק. האָט מיר דער בעסאַראַבער צוגעוואַרפן אַ ניי שטיקל עקזאַטיק פּון יידישע צרות אין קאַלאַמביע.

מען האָט די יידן נישט שטאַרק ליב. מיר זענען עס די רוסן אין קאַ-לאַמביע און רוסן האָט מען פּיינט. דאַרט, אין קאַלאַמביע, האָט מען דווקא

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ן

ליב די דייטשן. דער פאָרגרעכטער קאַלאַמביאַנער קריגט די נישט און זײַערט נתפעל פאַר דער דייטשער טעכניק, פאַר זײַערע מאַשינען. אַז ס'איז זעקומען מגילת היטלער, האָבן די דייטשן ביי אונדז גענומען פירן היטלער־פראָפאָגאַנדע און ס'האַט זיך זײַער גוט אָנגענומען אויך. מיר האָבן מורא עפעס צו טון וועגן דעם — לאַזן זיך אין געריכט מיט אַ דייטש, ווייסט דער ייד אין פאַרויס וואָס פאַר אַ גערעכטיקייט ער וועט קריגן און ווער עס וועט געווינען.

דער קלימאַט ווידער איז אפשר גוט פאַר די איינגעבאַרענע, אָבער פאַר אַן אונדזעריקן איז ער נישט געזונט: קאַלט, רעגן און פע. ס'ווירקט אויפן גאַנצן געמיט און מ'גייט אַרום אָנגעדראַדלט צוליבן וועטער. אין פּערו רעגנט ווייניק, אָבער אין קאַלאַמביע ליאַפעט, און אַז עס ליאַפעט, פאַרליאַפעט עס דאָס גאַנצע לייב און לעבן.

וואָס האַלט די ייִדישע יונגעלייט צוזאַמען? דער עלנט, בלויז דער עלנט און אפשר אויך דאָס, וואָס פאַר קאַלאַמביאַנער זענען מיר אַלע די רוסן.

לאַמיר נעמען אויסרעכענען. מיר האָבן געגרינדעט אַ שטיקל געזעל־שאַפט „עזרה“, קעגנזייטיקע שטיצע אין פּאַל פון אַ נויט, ווען מען דאַרף עמעצן שטעלן צוריק אויף די פּיס. דער יום־כיפור וואַרעמט אויך אַביסל און דערנענטערט. עס האַט אָבער נישט קיין ייִדישן טעם און קיין ריח. עס איז גיכער אַ דערנענטערונג פון שרעק. מען דערמאַנט זיך אין כל־נדרי און אין ונתנה־תוקף, דינגט מען אַ צימער, וווּ מען פרעפּלט אָפּ אַביסל ייִדישקייט. אָבער אַ גאַנץ יאָר איז מען אָפּגעריסן פון גלויבן. מען ווייסט נישט פון קיין שבת און נישט פון קיין יום־טוב און מען האַרעוועט ווי די מוילאייזלען.

און אַ שוחט מיינט איר האָבן מיר? פאַר די עטלעכע צענדליק ייִדישע פאַמיליעס און פאַר די ייִנגלעך איז נישטאָ קיין איין שוחט. מען לערנט זיך ביסלעכווייז אויס צו עסן טריפות, און עס זאָל דאָך נישט בלייבן שטיין באַקאַם. יא, לעצטנס האַט מען אַביסל באַזאַרגט די נשמה. מ'האַט געקויפט אַ שטיקל ייִדישע קרקע. דאָס האַט מען אויך געלערנט פון ביטערער דערי־פאַרונג. עטלעכע יונגעלייט האָבן פאַרלייגט מיט די קאַפיטעס, האַט מען זיי באַגראָבן אויף דעם קריסטלעכן בית־עולם, האָבן מיר אַזוי לאַנג גע־

ווען יאש איז געפארן

אַרבעט, ביז מיר האָבן איינגעהאַנדלט אַ שטיקל אייגענע ערד פאַר איבער
הונדערט מיט צוואַנציק יאָר.

איז שוין דער טויט, הייסט עס, באַזאַרגט, אָבער דאָס לעבן איז ביי
טער. מיינט נישט, אַז איך בענק אַזוי נאָך דעם שוחד, אָדער נאָך אַביסל
דאַווענען. ווען מיר זאָלן פאַרמאַגן כאַטש, וואָס מען רופט אויף אַן איידעלער
שפראַך, אַנדערע אידעאַלן, וואָלט מיך גאַרנישט געאַרט. איז נישט קיין
סידור, זאָל זיין כאַטש אַ ייִדיש ביכל, אַ ייִדישע צייטונג, אָבער אינגאַנצן
גאַרנישט, ווערט מען דאָך גלאַט פאַרגרעכט און פאַרוואַרלאָזט. אַז מען איז
נישט רעליגיעז, זאָל מען כאַטש זיין אויפגעקלערט, אָבער מיר זענען נישט
אַהין און נישט אַהער, מיר זענען, איזווייטיגע, גלאַט גראַבע יונגען.

קומען מיר איצט צוריק צום אָנהייב. ס'דרייען זיך, הייסט עס, אַרום
געזונטע יונגעלייט אַן ווייבער, מ'קען נישט אויפבויען קיין אייגן הויז
געזינט, אָבער קיין תעניתים פאַסט מען פאַרט נישט.

באַמבלט זיך נאָך יעדן ייִדישן יונגמאַן אַ קאַלאַמביאַנער געליבטע,

שיין זענען די טונקעלע קאַלאַמביאַנערקעס, אַז דער טייוול זאָל זיי
נעמען. שלאַנק, הויך, גראַציעז — סאַסנעס. איר מיינט, אַז איר וועט זיין
דער גליקלעכסטער מענטש אויף דער וועלט, ווען איר וועט מיט אַזעלכע
קומען צום פּסוק, אָבער אין בעט טויגן זיי אויף אַ שיינער ריינער כּפּרה,
קאַלט ווי אַ גאַנצער אייזבאַרג. ליגט ווי אַ גראַפינע, גלאַצט מיט די ווונד
דערלעכע, גרויסע, פייכטע אויגן און רירט זיך נישט פון אַרט.

אָבער, ווי זאָגט מען, אין וואָס פאַר אַ לאַנד מען קומט אַזאַ שפראַך
רעדט מען. דאָס זענען די איינציקע ווייבער, וואָס מען קריגט דאָרט, מוז
מען זיך צוגעוויינען.

ווייסט מען אַז יאַנקל וווינט מיט דער געליבטער, שמואל מיט יענער
חיים מיט אַ דריטער. מען מעבלירט פאַר זיי אַ הויז. מען וווינט מיט איר ווי
מיט אַן אייגן ווייב, אָבער פאַר דער וועלט זאָגט מען עס כלומרשט נישט
אויס.

צי זיי זענען געטריי? דער טייוול ווייסט זיי. אויבנאויף דאָכט זיך אַז
יאָ, אָבער עס לייגט זיך נישט אויפן שכל, אַז זיי זאָלן נישט האָבן קיין
זייטיקע פאַרדינסטלעך. ווייל אַזוי שנעל ווי זיי האָבן עפעס אַ קריוודע צום

ידישן ליובאוויק, וואקסט גלייך אויס א קאלאמביאנער מאנסביל. פונ-
וואנען האט ער זיך גענומען? פון הימל ארונטערגעפאלן?
וויינט מען אזוי אפ מיט איר עטלעכע יאר, ביז עס ווערט נמאס און
מען פרוווט אויס אן אנדערע.
און די קאלאמביאנערינס זענען טייערע ביסנס. זיי לאזן זיך חלילה
נישט נארן.

אט האב איך געוויינט א צוויי־דריי יאר מיט א טונקעלער און זי האט
מיך אפגעקאסט א פינף־זעקס טויזנט אמעריקאנער דאלאר. מיטאמאל בין
איך עפעס קאלט געווארן צו איר, עס רעדט זיך אזוי קאלט געווארן. כ'האב
דערטאפט אן אנדער שטיקל סחורה און כ'האב געמיינט, אז מען וועט
קענען זיין א מאנסביל אויף ביידע יארידן, אבער מיין ערשטע האט דערקענט,
אז איך פאנפע אונטער און ווען זי האט גענומען פאדערן חשבון פון מיר,
ווי אן אייגענע פלוניתטע, האבן איך איר געגעבן דעם דרך.

און אז איך האב זי משלח געווען, האב איך ערשט דערשפירט, ס'א
שאנדע אויף דער צונג צו ברענגען, אז איך בין שטערבלעך פארליבט אין
איר און נישט נאר פארליבט אליין, נאר אזוי צוגעוויינט, אז איך קען אן
איר נישט לעבן. זי, די כישוף־מאכעריין, האט מיך אפילו געווארנט, אז
איך וועל אן איר נישט געפינען קיין רו — זי האט געוויסט איר אייגענעם
ווערט.

אז איך בין געקומען צוריק צו איר, און איך וועל, ווי פאר אן אייגע-
נעם ברודער, דערציילן, אז איך בין געקראכן פאר איר אויף די קני און
געבעטן זי זאל מיר מוחל זיין, האט זי געוויינט און געזאגט אז איך האב
איר דאס הארץ געלעכערט און נאך דעם גאנצן געוויינט האט זי מיר ערשט
געוויזן די טיר.

ער נעמט ארויס א בילד פון בוזעמקעשענע. א מולאטישע שיינהייט.
א הויכע, מיט א פולן בוזעם, געזונטן שטעל, וויבלעך און שטאלץ.
איר זעט דאס שטיק סטערווע, האט דאס מיך צעבראכן אויף שטיקער
איך האב געמוזט איבערלאזן מיין געשעפט אויף פרעמדע הענט און פארן
איבער דער וועלט, כדי זיך ארויסצושלאגן פון קאפ די גאנצע געשיכטע.
אט אזוי־א קען מען צוליב א קאלאמביאנער קורווע פאראומגליקט ווערן.
אז איך וויל זיך אפגעבן דיין־חשבון, איז עס אפשר דערפאר, ווייל אלע

זענען זיי קאלטע לונג-און-לעבערס, און אָט די סטערועווע האָט מיר צוגע-
טראָפֿן צום פּופּיק. אַזעלכע וועל איך שוין נישט קריגן מיין גאַנץ לעבן.
וימת. געשטאַרבן.

ער האָט אָפּגעזיפּצט, אַרויפגעצויגן אַביסל די הויזן, און דער גאַנצער
געזונטער בעסאַראַבער האָט אויסגעזען איצט אַ שוואַכער, דורכגעפאַלענער
מאַנספאַרשויזן. ער האָט אַרויסגענומען אַ נאַזטיכל און הויך אַריינגעפּיפּט.
אַבער ס'איז געווען קלאַר, אַז ער וויל זיך אַרויסדרייען פון צו לאָזן אַ טרער.
ער האָט אַביסל פאַרגעסן אין די אַלגעמיינע ייִדישע צרות פון זיין באַגאַטאַ.
ער האָט גערעדט וועגן דער פאַרלוירענער זי מיט אַזויפיל געפיל, אַז איך
האַב גענומען אויספאַקן די מאַדערנסטע טרייסט-ווערטער, וואָס איין מאַן
קען דעם צווייטן זאָגן ביי אַזעלכע טרויעריקע אומשטענדן. איך האָב גע-
פרווט וואַרפֿן אַ שאַטן אויף דעם כאַראַקטער פון זיין קאַלאַמביאַנערין.
אַבער נישט געקוקט דערויף וואָס ער אַליין האָט זי מיט גרויס צערטלעכ-
קייט גערופן קורווע. האָט ער מיר נישט דערלויבט דעם זעלבליקן לוקסוס.
אַ געזונט, דערשלאַגן און אומבאַהאַלפֿן פּערד, האָט ער מיט פאַרלאַפּענע
אויגן געקוקט אַריבער דער פאַרענטש אין ים אַריין. ער האָט געדרייט דאָס
בילד אויף אַלע זייטן, ביז ער האָט עס צוריקגעלייגט מיט פאַרבענקטע
הענט אין קעשענע. אין איין מינוט איז פון אים געוואָרן אַ תל. ער האָט
צוריק איבערגעלעבט די טראַגעדיע פון פאַרלירן די אויסדערוויילטע, וואָס
האָט אים, דעם הויכן יונג, אַזוי פּינקטלעך צוגעטראָפֿן, אַז ער קען קיין
טרייסט נישט געפּינען. אַבער פּלוצים האָט ער זיך געכאַפּט, אַז ער האָט
צו לאַנג פאַרבלאַנדזשעט אויף דעם שליאַך פון זיך אַליין. ער האָט זיך
דערמאַנט, אַז ער איז ביז איצט געווען דער כאַראַקטער פון דעם קליינעם
ייִדישן ישיב אין באַגאַטאַ, איז ער צוריק אַריין אין זיין ראַלע פון דעם
געזעלשאַפּטלעכן פאַרצייכענער, וואָס טראַגט אויף זיינע פּלייצעס די פּולסטע
אחריות פאַר הונדערט עלנטע ייִנגלעך.

אַט-אַזוי לעבן די ייִנגלעך. קיין ווייבער האָט מען נישט, פּירט מען
ליובעס. פון דער עפנטלעכקייט באַהאַלט מען די קאַלאַמביאַנערנס. אַבער
אַלע ווייסן סיי ווי, כאַטש מען האַלט זיי באַהאַלטן פאַר אַן עין-הרע, צוגע-
דעקט מיט אַ שלייער און אונטער זיבן שלעסער. די נישט-ייִדישע איינוווי-
נער פון באַגאַטאַ ווייסן אויך ווער איז וועמענס און אַז מען צעגייט זיך

מיט א געליבטער, מוז מען דערפאר זיין, ווי עס הייסט ביי אייך, א דזשענטל-
מאן. מען דארף עס מאכן שטיל און פיין און נאך דערצו איבערלאזן א פייער
סומע געלט. און טאמער נישט, קען זי דינגען עמעצן, וואס וועט גאנץ שיינ
אָרונטערראמען פון וועג. און אויב זי פוילט זיך נישט, קען זי אליין אויך
די איידעלע קונץ, ווייל א קאלאמביאנערין טויג זיך זייער פיין אויס מיט
דעם מעסער.

ווי איר זעט, פאלט דאס גאנצע ביסעלע זנות אויס באקאם, אבער וואס
זאל מען פארט טון? א געזונטער מאנספארשויך קען דאך נישט שלאפן,
נאכט-אויס-נאכט-איין, איינער אליין אין א בחוריש בעט. מען קען דאך
נישט אַרזיפלייגן א שלאס אויף דער חזרישער מענטשלעכער נאטור. מען
קען דעם יצר-הרע נישט ווייזן קיין פיג, ווייל ער לאזט זיך נישט בא-
שווינדלען און לאזט זיך נישט אַפּשפרעכן.

אזוי זשענדע איז מען נאך א ווייב, אז עס זענען פאראן אַזעלכע
ביי אונדז, וואס ווארפן אן אויג אויף א קליין קאלאמביאנער מיידעלע,
ווען זי גייט נאך אין שולע. דער יונגערמאן נעמט זיך גלייך שדכענען
צו איר און ער דערציט זי. פאר די אַרעמע קאלאמביאנער עלטערן איז
עס א גליק. דער ייד צאלט אַלע אירע אויסגאבן און כאַוועט זיך אויס א
ווייב.

מיר האָבן עטלעכע אַזעלכע פאַרלעך אויך. די קאַלאַמביאַנערינס
האַבן זיך אַפילו מגייר געווען און דערווייל גייט עס ווי געשמירט. די
יונגע קאַלאַמביאַנערינס זענען צוגעוויינט צו זייערע יידישע מענער פון
קינדווייז אָן. איינע אַזעלכע, אָן איידל קינד, האָט צוויי מאָל געחלשט,
פאַסטנדיק יום-כיפור, אַבער זי האָט אויסגעהאַלטן דעם תענית. און נישט
געקוקט וואָס זיי זענען אַ סך יונגער פון זייערע מענער, קלעפן זיי צו
די מענער, די גאַווערנאַנטקעס זייערע, וואָס האָבן זיי דערצויגן פאַר
ווייבלעך, ממש אויף דער קני. אַבער אַזעלכע גליקלעכע פאַלן זענען אָן
אויסנאַם. וויפל מענטשן קענען עס האָבן געדולד צו נעמען אַ קליין מיי-
דעלע און זיך אַוועקזעצן וואַרטן?

הכלל, איר זעט שוין אליין אז עס איז ווייט פון אַ לעבן. און ביי
אייך רעדט מען וועגן באַזעצן יידן אין אונדזער געגנט. מען רעדט וועגן
עקוואַדאַר. שלאַגט זיך אַרויס פון קאַפּ. עקוואַדאַר איז אַן אַרעם לאַנד און

ס'איז דאָרט נישטאָ קיין צוקונפט פאַר יידן. קאַלאַמביע? פאַרשאַלטן איז דער ייד, וואָס פאַרט אַהין, אַפילו ווען ער פאַרדינט אַ סך געלט.

מאַכן מיר אַ סך-הכל און מיר באַטראַכטן פון דער נאַענט דאָס לעבן פון אַ ייִדישן יונגמאַן אין באַגאַטאָ. קיין ציכטיק פאַמיליען-לעבן איז כמעט נישטאָ. קומט דער הייליקער זונטיק, גייט מען אַרום דעם גאַנצן פרימאַרגן און מען מאַנט איין די חובות פאַר דער וואָך. דעם צווייטן האַלבן טאָג זעצט מען זיך אַוועק שפילן קאַרטן. אַבער מיינט נישט, גלאַט אַזוי, קאַרטן. אויף דעם פאַרפטרט מען אַ גרויס שטיק לייַדנשאַפט און מען פאַרלירט אַ צוויי־דריי הונדערט דאָלאַר. נו יא, נעמט מען אַ וואַנע כּדי אַרונטערצושווענקען דעם קויט וואָס זאַמלט זיך אַן דורך דער וואָך און מען זעצט זיך ווידער אַוועק שפילן קאַרטן. ביינאַכט גייט מען אַביסל אין אַ טאַנצזאַל, וווּ מען דינגט אַ מיידל פאַר זעקס סענט דעם טאַנץ.

און אַז מען האָט נישט קיין געליבטע, כאַפט מען אַן אַרעמע קאָ-לאַמביאַנעריין, וואָס קומט אויף מאַרגן איינמאַנען דעם חוב מיט סחורה. מאַרגן איז מאַנטיק. מען הייבט זיך אויף מיט אַ ביטערן טעם אין פּיסק און מען אַרבעט ווייטער ווי אַן אייזל.

פסח איז אַ שטיקל סטאַנציע. ס'נעמען זיך צוזאַמען אַ פּערציק יונג-געלייט אין אַ הויז און מען פּרעסט און מען שיכורט, די הגדה זאָגט מען נישט, נאָר דאָס פּרעסן איז אַ זכר אויפן יום-טוב. אַט האָט איר דאָס גאַנצע גייסטיקע לעבן אונדזערס. אַ גליק נאָך וואָס דער ייִדישער בית-עולם בליט און וואַרט אויף דעם סוף.

פונדעסטוועגן זענען מיר פאַרט אַנדערש פון דער האַלענדער שמענ-דריק. מיר זענען פאַרגרעבטע יידן, אַבער מיט אַ פונק. יענער איז אַ שטיק ייִדישע פאַרזעעניש. איי, וואַלטן מיר באַדאַרפט אַריינקריגן אַזאַ לעמעך צו אונדז אין די הענט.

און טאַמער מיינט איר אַז די אַלע שידוכים מיט די קאַלאַמביאַנער געליבטע ברענגען נישט קיין ממשותדיקע רעזולטאַטן? אין באַגאַטאָ אַליין דרייען זיך אַרום צוויי טויזנט יינגלעך, ממזרים. די ממזרים קען מען אינגאַנצן נישט נעמען אויף אונדזער חשבון, אַבער מיר האַבן אַ היבשן חלק אין זיי. די יינגלעך דרייען זיך אַרום איבער דער שטאָט און זענען ווי איבעריקע מענטשן. זיי ווערן פאַרווילדעוועט און פאַרלייזיקט. זיי האַבן

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ן

נישט ווו צו שלאפן און האבן נישט ווו צו עסן. נעמען זיי זיך געוויינלעך צו איין פאך — פוצן שיד. מען קען קיינמאל נישט וויסן, ס'קאן זיך אז דער אייגענער זון שטייט א פארסמארקעטער און פוצט דיר די שיד און דו ווארפט אים צו א מטבע.

די מיידלשע ממזרים זענען גליקלעכער, ווייל דער רויטער קרייץ מאכט פאר זיי היימען. אבער די יינגלעך זענען אויף גאטס באראט, אפשר דערפאר ווייל זיי זענען רעוואלוציאנערער פון די מיידלעך און זיי ווילן נישט שטיין אונטער דער פרומער אויפזיכט פון די גביטעס אין רויטן קרייץ.

מיט יארן צוריק האבן מיר נאך אנגעטראפן עטלעכע יידישע פרויען-הענדלער, אבער מען האט זיי קאלט געמאכט. מען האט זיי פארטריבן פון יידישן לעבן. דעמאלט האט מען נאך געמיינט, אז מיר בויען עפעס א שטיקל תכלית, אבער אומזיסט.

איצט האבן זיך צווישן אונדז, געיאוועט עטלעכע, וואס פרידיקן קאמוניזם. קאמוניסטישע פראפאגאנדע פארשאפט אונדז קיין גרויס נחח נישט. צו די גרויסע גליקן פעלט אונדז נאך קאמוניזם. מען דארף נאך צו אונדז „רוסן“ צושטעפען די באשולדיקונג, אז מיר ווילן רוינירן דאס לאנד מיט באלשעוויזם.

כ'בין זיכער אז סטאלין האט אונדז אין דער לינקער פיהא נישט און קארל מארקס האט געפייפט אויף באגאטא, און אונדזעריקע דארט ווילן נישט אנדערש ווי מאכן קאלאמביאנער פאר סטאליניסטן — ס'איז אן ארבעט פאר עטלעכע פאלקן סאלדאטן.

און כאטש איך בין א בירגער פון קאלאמביע ציט עס מיך קיין בעסערצאביע, דארט ווו מיינ מאמע זיצט און שרייבט מיר טרערנדיקע בריוו-לעך אלע מאנטיק און דאנערשטיק. מיינ טייערער יאסעלע ביז הונדערט און צוואנציק יאר לעבעוואהל, שרייבט זי מיר. איר קוקט אן א יאסעלע אבער ביי דער מאמען בין איך נאך אלץ א קליינס, א שוואכס, א דארס-א גרינס, וואס האט געהאלטן אין איין כאפן פעטש ווי די ברעטער פון טאטן. דער טאטע, עליוהשלום, האט געהאט א הענטעלע מיט א בינטל פינגער, וואס טאמער האט ער דיר אנגעצייכנט א פאטש, איז עס געווען

א שטיק איידעלע מלאכה. די מאמע האט געמאכט קולות, ס'טייטש, מען הרגעט אוועק איר יאסעלען.

דער פייקלער איז אַרומגעגאַנגען און געפייקלט אין דער קופערנער טאַץ, גערופן דעם עולם צו וועטשערע. אויפן דעק איז געוואָרן אַביסל קילער, אָבער ביים בעסאַראַבער האָבן זיך נאָך אַלץ נישט געהאַט אויס־געשעפט די מעשיות וועגן זיין סמבטיון.

כ'מוז זיך פון דאָרט אַרויסראַטעווען — האָט ער געשרייען — וואָס קען אַזאַ ייד, ווי איר, טון מיט קאַפיטאַל אין ניר־יאַרק? לאַמיר זאָגן, איך וועל קומען זיך באַזעצן אויף זעקס חדשים. איך וועל זיך באַקענען מיט אַ מיידל, חתונה האָבן מיט איר און מיט איר כוח פאַרבלייבן אין לאַנד. מען קען זיך דאָך אָבער נישט אוועקזעצן שרייבן מזוזות. וואָס טוט מען אין ניר־יאַרק מיט קאַפיטאַל?

איר קענט מיט געלט אַרויסגעבן אַ יידישע צייטונג, אַ גוט יידיש וואַכנבלאַט — האָט זיך ביי מיר אַרויסגעריסן אַ ווילדע עצה פון גרויס פאַרלעגנהייט, וואָס מען געטרויט מיר אַ פאַרמעגן פון הונדערט טויזנט דאָלאַר.

איך? אַ יידישע צייטונג? ווי קום איך צו דעם? איך בין דאָך, קיין עי־הרע אַ גאַנץ פיינער גראַבער יונג.

איך האָב דעם נאָיוון בעסאַראַבער געטרייסט, אַז דאָס מאַכט גראַד נישט אויס. בילדונג און אַרויסגעבעריי פון אַ יידישער צייטונג דאַרפן דווקא נישט זיין קיין געשוועסטערקינדער. מען קען זיך אָן בילדונג גאַנץ שיין באַגיין, מען דאַרף נישט גיין אין די קלאַסן. עס איז אַ ביזנעס ווי אַלע ביזנעסן.

דאָס וואָרט ביזנעס האָט ער זייער גוט פאַרשטאַנען.

ԿՐԹԱՆ

3

ק א פ י ט ל ד ר יי

I

א חוץ אן אלטער מויד מיט א גרינלעך-ציטרינאווע מראה, וואס פֿיפקעט נערוועז ציגארעטלעך און לויפט גיך אַרום און אַרום, איינע אליין, אויף דעם דעק, ווי זי וואָלט מורא געהאַט, אָ מען וועט זי כאַפֿן און פֿאַרגוואַלטיקן, און עטלעכע אַנדערע כראַנישע אָפּגעזונדערטע, וואָס זאָגן גוטמאַרגן און גוטאָונט זייער הויך און שניידיק מיט אַ קלאַרן אַנדייט, אַז ״מער ווילן מיר נישט געבן און מער ווילן מיר נישט נעמען״, האָבן זיך שוין אָנגעקניפט באַקאַנטשאַפטן, פֿריינדשאַפטן און ס'האַבן זיך שוין פֿאַרמירט גרופּקעס. מענטשן האָבן אויסגעשטרעקט די אַנטענעס און זיך אָפּגעזוכט. יעדער איינער האָט געפונען מער־ווייניקער זיינס גלייכן. עס זענען געוואָרן קאַרטנפֿריינד, געשפּרעך־פֿריינד, מענטשן, וואָס האָבן ליב צו רעדן האָבן געקראָגן פֿראַפעסיאָנעלע און געדולדיקע צוהערער, דע־באַטאַנטן האָבן אויסגענישטערט דעבאַטירער, וואָס זענען גרייט דורכצו־לופּטערן פֿראַגעס פֿון געמיינשאַפטלעכן אינטערעס, אַגרעסיווע ווייבער האָבן אַנטדעקט שעמעוודיקע מענער און צודרינגלעכע מענער מיט ראַמאַנ־טישע נייגונגען און סערענאָדישע מאַנירן האָבן געקראָגן שעפּטשענדיקע און שטילע פֿרויען, וואָס האָבן גערעדט מיט די אויגן און זיך געפונען אין אַ טראַנס פֿון זיסלעכער גליקזעליקייט — זייער שיף פֿאַרט נישט אין ערגעץ און וועט זיך קיינמאַל נישט אָפשטעלן.

און נאָך דעם אינסטינקטיוון אָפּקלייב און צוקלייב, איז ערשט פֿאַר־בליבן דאָס ביסל בראַק פֿון ביידע געשלעכטער, וועלכע האָבן באַינ־ברירה זיך גענומען איינע די אַנדערע פֿאַר דער גאַנצער רייזע.

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ן

אָפגעטיילט פון אַלע און אַלעמען דרייט זיך אַרום איינער אַליין אַ רייכער קליידער־פאַבריקאַנט. אַפילו די טאַכטער, וואָס באַגלייט אים, דער־וועגט זיך נישט צו שפאַצירן מיט אים. דער דאַקטער האָט אים אָפגע־זאַגט דאָס לעבן, ער האָט אים גענוי געזאַגט, ווי לאַנג ער וועט נאָך קלעפן, איז דער מאַנפעקטשורער באַשטאַנען דערויף, אַז ער מוז זיך פאַרגינען זיין לעצטע רייזע אויפן ים.

אַבער אויף דעם ים קוקט ער מיט אַזויפיל ווונדער און פאַרבענק־שאַפט, ווי אַ ייד אויף דעם בלאַטיקן טייכל צו תּשליך. ער האָט פיינט דעם ים און יעדער מאָל, ווען ער גיט אַ קוק אויפן וואַסער, גיט ער אַ האַסטיקן כּראַק אַרײַן, מיט דער זעלביקער באַפּרידיקונג, ווי ער וואָלט עמעצן געשפּיגן אין פנים אַרײַן.

ס'פאַרדריסט אים געפערלעך, וואָס דער טויט וואַרט שוין אויף אים. ער האָט נישט מורא פאַרן טויט, ס'זעט זיך נישט אין זיין פנים, אַז ער זאָל זיך אָפגעבן אַ שטיקל די־ן־וחשבון, אַז ער זאָל זיין טרויעריק, אַז ס'זאָל זיך ערגעץ שנירלעך צווישן די קנייטשן אויפן שטערן אַביסל בענק־שאַפט, אַ שאַטן פון גוטסקייט, אַ צוק רעזיגנאַציע, ווי ס'טרעפט אַמאָל מיט מענטשן, וואָס ווייסן, אַז די טעג זייערע זענען געציילטע; אַזעלכע ווערן געוויינלעך אויסגעמילדערט און וואַרפן אַרונטער שנעל יעדער באַ־לאַסט פון שלעכטסקייט. פון די אַלע גוטע זאַכן איז אויף דעם פאַברײַ־קאַנטס פנים נישט געווען קיין שפור, ער איז פשוט געווען בלוטיק אין כּעס, וואָס ער דאַרף שטאַרבן, ווען ער איז נאָך ביי זיך נישט געווען פּסי־כאַלאַגיש פאַרטיק מיט דעם לעבן.

ווי די טאַכטער האָט געגעבן אַנצוהערן, איז ער זיין גאַנץ לעבן געווען אַ שרעקלעכער זולל־וסובאניק. ער האָט הנאה געהאַט פון לעבן און נישט דורכגעלאָזט קיין איין ביסל פאַרגעניגן פון קאַרנאַצעלעך מיט פאַלין־וויין אין די רומענישע קעלערס, ביז מאַדעל־מיידלעך, וואָס האָבן זיך געדרייט ביי אים אין דער פאַבריק אויפן קאַרעק, אַנמעסטנדיק די קליידער, וואָס ער האָט „אַרויסגעהאַסלט“ פון זיינע בעל־מלאכות. איצט מוז ער דאָס אַלץ איבערלאָזן פאַר אַנדערע. אַנדערע וועלן לאַכן, זינגען, טאַנצן און זיך ליבלען, און ער וועט ליגן אין דר'ערד. ער האָט זיין טויט גענומען שרעקלעך פּערזענלעך, און עס באַטראַכט פאַר שוידערלעכער

פארקעריי. זיין גאנץ לעבן האט ער אלעמאל געהאט געדונגענע קרבנות אויף וועמען אויסצולאזן דעם כעס, אבער איצט האט ער זיך געפילט ווי א הונט אויף א קייט.

די פאסאזשירן האבן אויסגעמיטן צו קוקן אויף אים, ווייל טאמער האבן זיך די אויגן געטראפן מיט זיינע, האט ער ארויסגעשטעקט דעם לעקער. אויף פריילעכע און לאַנדדיקע פארלעך איז ער גאר געווען אש להבה. ער האט זיי אריינגעשריגן אין פנים אריין: טפו, סאָנעוועביטשעס 1). איך האב אייך אין הינטן.

ס'איז געווען א גליק וואָס דער דאָזיקער צערודערטער ערב־טויטער איז געלעגן מערסטנס ביי זיך אין דער קאבינע, און זייער זעלטן אַרויס־געשטעלט די נאָז צווישן מענטשן, ווייל גאנץ אָפּט האָט געטראָפּן, אַז ריטערלעכע יונגעלייט האָבן אים געוואָלט נישט אַנדערש ווי אַריינוראָפּן אין ים אַריין, פאַר באַליידיקן זייערע דערשראָקענע באַגלייטערניס.

און פונקט ווי עס זענען געווען עטלעכע פאסאזשירן, וואָס זענען געווען פאַרשרומפּן און צוזאַמענגעקאַרטשעט, אַזוי זענען אויך געווען אַנ־דערע, וואָס האָבן געהאַט די נאַטירלעכע פעיקייט צו זיין אויסגעקאַכט מיט אַלעמען, זיי זענען געווען דאָס, וואָס דער אַמעריקאַנער רופּט גוטע „מיקסערס“ 2) — אַזאַ אויסגעמישטער מיט אַלעמען איז געווען מיין דע־נישער פריינד. אין איין טאָג האָט ער אַלעמען געקענט און אַלע האָבן אים געקענט. ער האָט געוויסט אויף אויסנווייניק די לעבנס־געשיכטעס פון יעדן איינעם אויף דער שיף, ער האָט גלייך פאַרהיימישט אַלעמענס קאַמעדיעס און טראַגעדיעס. ער איז אַפילו געווען אַ שטיקל שדכן אויך — ער האָט צוזאַמענגעפירט שווערע געמיטער פון ביידע געשלעכטער. ער האָט ליב, אַז ס'זאָל זיך קאַכן און זיין פריילעך.

ער האָט צוזאַמענגעפירט מענטש מיט מענטש מיט אַזאַ איינגעבוי־רענער געניטקייט, אַז זיי האָבן זיך פונקט געפאַסט פאַר דער גאַנצער רייזע. און איינמאַל, איז ער צו מיר צוגעקומען און דערקלערט, אַז ער האָט פאַר מיר אַ ווילדע מציאה, אַ רוס, אַן אמתן רוס, וואָס זיצט ביי זיין

1) סאָנעוועביטשעס — הינטישע זין.
2) מיקסערס — גוטע שמועסערס.

טיש. ער האָט געפילט, אַז אַ רוס און אַ ייד, זענען שטיקלעך מחותנים. און דער רוס כאַזשעו האָט זיך מיט מיר אויך דערפרייט. ס'האָט אויסגעזען ווי דער דענישער מיט זיין קאַכלעפלשקייט איז פאַר אים גע- ווען אַ צו שווערע מאַסע, אַ פרעמדער מענטש פון אַ פרעמדער וועלט; כאַטש דער דעניש-אַמעריקאַנער לערער האָט גערעדט פון סאַציאַליזם און פון דעם גרויסן רוסישן עקספערימענט. דער דענישער איז אויך געווען צופרידן, ווייל ער האָט געהאַט צופיל פליכטן און צופיל מענטשן, און ער האָט זיך נישט געקענט האַלטן צו-לאַנג מיט איין באַקאַנטן, ער האָט אים גלייך געמוזט באַשטאַטן און אַרונטערשאַקלען.

ספעציעל אויך, וואָס פון ראַדיקאַליזם און סאַציאַליזם איז ער שוין געווען אַוועק מיליאָנען ליכטיגער און וועגן דעם רוסישן עקספערימענט האָט ער גערעדט מאַשינאַווע, בלויז ווי דער אַמעריקאַנער זאָגט, כדי צו מאַכן געשפרעך.

מיט מיר האָט זיך כאַזשעו גלייך דערשפירט ווי מיט אַן אייגענעם. ער האָט גיך געקראַגן צוטרוי צו מיר און געקוקט אויף מיר מיט זיינע קליינע, וואַרעמע און כמעט, קאַלמיקישע אויגן.

כ'בין קיינמאַל נישט געווען אין אַלטן רוסלאַנד און נישט אין דעם איצטיקן ניי-געבוירענעם. רוסן האָבן איך גוט געקענט פון מיין פּויליש-רוסיפּיצירטער שטאַט, מיט איר סאַבאַר 1), פּראַוואַסלאַווע גלחים מיט צע-קעמטע בערד, רוסישע גימנאַזיע-לערער, טשינאוויקעס, אַבער עס איז געווען גענוג אַ קוק צו געבן בלויז אויף דעם רוס כאַזשעו, כדי צו זען אַז עס שטייט פאַר מיר אַ נייער סאַרט רוס, אַ נייער מענטש.

און נישט דערפאַר, ווייל כאַזשעו האָט זיך אויסגעמענטשלט, אָדער אַמעריקאַניזירט דורך זיינע דריי יאָר אין קאַרנעל אוניווערזיטעט, וווּ ער האָט זיך פאַרפּולקאַמט אין עלעקטראַ-אינזשינעריע. אַמעריקאַניזם האָט זיך צו אים ווייניק צוגעקלעפט, אַן ענגליש וואָרט איז ביי אים געווען ווי אַ שטיינדל אויף דער צונג, וואָס ער האָט געקאַלערט און געקאַלערט, און גאַנץ אַפט האָט ער זיך געמוזט ראַטעווען מיט אַן אַלט, גוט רוסיש וואָרט. ווען ער האָט זיך אַליין, דורך ענגליש, אַריינגעקוועטשט אין אַן ענג ווינקל.

ער איז געפארן מיט שמחה אהיים. ער איז געווען דער עיקר צו פרידן, וואס אים איז געלונגען דורכצופירן זיין „פיר יאר פלאן“ אין בלויז דריי יאר. ער האט דערמיט איינגעשפארט דער סאָוועטישער רעגירונג אַ גאַנץ יאר הוצאות.

און די הוצאות זענען געווען נישט קיין קליינע, הלוואי אויף אַלע אַרעמע סטודענטן פון אַלע פעלקער געזאָגט געוואָרן. די סאָוועט־רעגירונג האָט געצאָלט זיין שכר־לימוד, און אים געגעבן 150 דאָלער אַ חודש אויף צו לעבן. פאַר אַ סטודענט הייסט דאָס אַ גרעפּיש לעבן. אַ חוץ דעם האָט נאָך די סאָוועט־רעגירונג אויסגעאַלטן זיין פרוי און זיינע צוויי קינדער. די גאַנצע צייט, וואָס ער האָט שטודירט אין אַמעריקע, איצט וואָרט זיין לאַנד אויף אים. ער איז שטאַליק, וואָס ער קומט אַהיים נישט נאָר מיט אַ פאַפּירענעם דיפּלאָם, נאָר מיט וויסן, וויסן וואָס ער וועט גלייך קענען איינשפאַנען אין טאַג־טעגלעכן אויפבויע־לעבן פון סאָוועט־נאַרבאַנד. ער איז צופרידן, וואָס ער וועט קענען באַווייזן, אַז מען האָט אויף אים נישט פאַרטאַכליעוועט קיין געלט.

ער האָט גוט געזען אַמעריקע. ער האָט געזען פאַרדעם פאַבריקן, דזשע־נעראַל־עלעקטריק און אַנדערע מוסטערן פון גרויס־אינדוסטריע און גרויס־קאַפיטאַליזם. ער האָט גוטע, וואַרעמע ווערטער פאַר אַמעריקע, אָבער פאַר קיין געלט וואָלט ער זיך נישט באַזעצט ביי אונדז, ווייל — — —

ער איז זייער פאַרויכטיק מיט ווערטער. ער איז טאַקטיש ווי אַ דיפּ־לאַמאַט, ער איז דאַנקבאַר אַמעריקע פאַר דער בילדונג, וואָס ער האָט געקראָגן. ער פאַרט אַוועק, טאָ פאַרוואָס זאָל ער באַרעדן דאָס לאַנד? ער באַטראַכט זיך ווי אַן אַמבאַסאַדאָר, וואָס די סאָוועט־רעגירונג האָט גע־שיקט צו אַ פּריינדלעכער מדינה, טאָ פאַרוואָס זאָל ער מיט אַן איבעריק וואָרט אַריינפירן זיין לאַנד אין אַן אומבאַקוועמער לאַגע?

ער גייט אויסגעפּוצט ווי אַ מאַגנאַט און ער פירט אַהיים עטלעכע פאַטאַגראַפּישע אַפּאַראַטן, עטלעכע אַנצוגן, עטלעכע פאַר שיד, אַ שרייב־מאַשינ, אַ גראַמאָפּאָן און — — —

ער וואָלט שוין געוואָלט זיין אין דער היים.

איר פאַרשטייט, דערציילט ער מיר, מיין עלטערער זון איז געבוירן געוואָרן אַ שטומער. ווען איך האָב אים איבערגעלאָזט איז ער אַלט געווען

פינף יאר און ער האָט קיין וואָרט נישט אַרויסגערעדט. ער איז געוועסן שטום און געקוקט מיט וואַרעמקייט אויף אַלעמען, אָבער ער האָט געשוויגן מיט אַזויפיל טרויער, אַז עס איז געווען אַ רחמנות. איז געראָטן אין אַ פעטער, וואָס איז געווען אַ צאַרט־פילנדיקער שטומער און האָט געהאַט אַן איינגעבוירן געפיל פון שיינקייט. דער פעטער האָט קיינמאָל נישט אַרויסגעלאָזט קיין ווילדע קלאַנגען ווי אַנדערע שטומע, ער האָט בלויז גערעדט מיט די פינגער און איז אויף זיין אופן געווען לאַקאַניש. דער זון איז אויך געזעסן און געשוויגן ווי אַ זשיראַף.

אָבער די לעצטע עטלעכע יאָר האָבן גרויסע סאָוועטישע פּראָפעסאָרן גענומען דאָס קינד אין דער אַרבעט, ביז זיי האָבן אים דערווייל אויס־געלערנט אַן איינאונאַינציק וואָרט —

פּאַפּאַ! און איצט, ווען ער וועט אַהיימקומען, וועט ער עס הערן מיט זיינע אייגענע אויערן. ער קען זיך גאַרנישט דערוואַרטן אויף דעם גרויסן גליק, איר ווייסט גאַרנישט, וואָס פאַר אַ פּרייד דאָס איז, וואָס דער שוויי־גנדיקער מישאַ וועט זאָגן „פּאַפּאַ“. ער האָט דאָך דאָס געזאָגט די גאַנצע צייט מיט די אויגן — איר האָט באַדאַרפט זען די אַגאַניע — מיט די ליפּן, מיט די הענט, און איצט וועט ער עס זאָגן מיטן מויל.

און בעת־מעשה, ווען ער דערציילט, רינען ביי אים טרערן פון די אויגן אויף אַן אמת סענטימענטאַל־רוסישן שטייגער.

און אין זיין דערציילן איז נישט נאָר דאָ די ליבע פון אַ טאַטן, נאָר די פאַרליבטקייט פון אַ זון אין זיין לאַנד, וואָס האָט אַזעלכע געבענטשטע פּראָפעסאָרן, וואָס מאַכן אַזויפיל פאַרשריט און ווייזן ממש ווונדער אויפן געביט פון מעדיצין און כירורגיע.

דער טאַטע כאַזשעווס איז אַ פּויער, אָבער ער איז אַלעמאָל געווען אַ רעוואָלוציאַנער, כאַטש ער האָט קיים געקענט לייענען און שרייבן. ער האָט גאַנץ גוט געוואוסט, וואָס עס מיינט אַרבעטער, פּויער און וואָס עס מיינט דעם צאַרס בייטש. ער איז געזעסן עטלעכע מאָל אין טורמע און איז, אַ דאַנק דעם, היינט, צו זעכציק, האַלב־פאַראַליזירט און אַ צעבראַ־כענער שאַרבן. די רעגירונג גיט אים אַ פענסיע און ער זיצט גאַנצע טעג אין וויינט, וויינט פון גליק, וואָס ער האָט דערלעבט אַזעלכע צייטן. איר האָט באַדאַרפט זען, ווי דער טאַטע איז געווען גליקלעך, ווען איך בין

ווען יא שאיז געפארן

געגאנגען אין אוניווערזיטעט און געזעסן גאנצע טעג און שטודירט. אפט-מאל, אז ער פלעגט נעמען א כוסה האט ער געקענט געבן א כאפ א שווערן בוך פיזיקע, אדער כעמיע און א באפעל-טון; אנוקא, וואסיא, גיב נאך א לעז! לאמיר נאך זען ווי א פויערישער זון ליענט און קריגט נאוקא. איך האב דעם טאטן געמוזט צוליב טון און ליענען, ליענען גאנצע שטיקער און אז ער, דער פויער, וואס איז נאך אביסל געכאפט אין רעלי-גיע, האט זיך צוגעהערט צו די טשודנע אומפארשטענדלעכע ווערטער, פלעגט ער געוויינלעך ליאפען מיט טרערן און רעדן מיט א געווערגטער שטים: סלאווא טיע גאספאדי! סלאווא טיע גאספאדי!

די מאמע קען נישט ליענען און נישט שרייבן. שטענדיק א שווערע ארבעטארעין, שטענדיק מיט געשוואלענע רויטע הענט, מיט גראבע גע-שוואלענע פיס און געשוואלענע אויגן פון אפוויינען די יארן, ווען דער טאטע איז געזעסן אין טורמע, ווען די קינדער האבן געקרענקט און ווען אין הויז איז קוים געווען א קארג שטיקל פיסנע ברויט.

דאס זענען, גיט ער מיר איבער, זיינע אנטעצעדענטן. און איצט קומט זיין לאנד און עפנט פאר אים, דעם פויערשן זון, אלע טויערן און אלע טירן. אוודאי איז ער דאנקבאר. ווו וואלט ער איצט געווען ביים צאָר? דער סאמע נידעריקסטער, געמיינסטער, שמוציקסטער שטויב אונטער די פיס, אבער אונטער דעם סאוועטסקי סאיוו, ווערט ער, כאזשעוו, דער אויס-דערוויילטער סטודענט. זיין לאנד שיקט אים און פארלאזט זיך אויף אים. אז ער וועט אין זיך אריינזאפן גענוג לערע, כדי צו קענען צולייגן דעם קאפ און די הענט צום אויפבוי פון לאנד, וואס דארף זיין א מוסטער פאר דער וועלט און פון א ניי לעבן פאר די צוקונפטיקע דורות.

פארוואס זאל דאס הארץ נישט זיין פול מיט דאנקבארקייט? ס'איז אבער נישט בלויז די עגאצענטרישע אורזאך. ס'גייט אויף איבער דער גאנצער לענג און ברייט פון לאנד א ניי לעבן, דערווייל, פאר א סך, א סך, א סך מיליאנען, א שווער לעבן, אבער ס'זען זיך שוין שפורן פון א בעסערער צוקונפט.

ער הייבט פאר מיר אן אויסצורעכענען מעלות פון סאוועטסקי סא-יוו. ער איז זייער פארויכטיק און זייער קלוג, אויסקלייבנדיק גראד אועל-

כע מעלות, וואָס זאָל בולט אונטערשטרייכן די חסרונות פון אַמעריקע. וואָס ער טאָר דירעקט נישט באַרעדן.

און נישט נאָר דאַרפן מיר פויערשע זין, זאָגט ער, זיין דורכגעדרונט־גען מיט דאַנקבאַרקייט, נאָר די יידן דאַרפן טאַנצן אין די גאַסן. יא, טאַנצן אין די גאַסן, וואָס זענען די יידן געווען פאַר דער רעוואָלוציע? גאַרנישט! און איצט, וואָס זענען זיי? אַלץ! ווי יעדער איינער בירגער אין לאַנד איז אַלץ.

ער דערציילט עס מיר נישט ווי אַ גוי, וואָס וויל זיך דערקלערן אין ליבע צו יידן. פון אַט־דער התנצלות איז ביי אים נישטאָ קיין שפור. ער דערציילט עס פשוט מיט גרויס פרייד, וואָס זיין סאָוועטסקי סאַיוו האָט גוט געמאַכט אַ גרויסע עוולה, אַ בלוטיקע אומרעכט. ער איז גוט באַ־האוונט אין אַלע ייִדיש־סאָוועטישע ענינים, ער ווייסט וועגן ייִדישע שולן, ייִדישע קאַלכאַזן, ייִדישע שרייבער און איז נתפעל פון ייִדישן קאַמעראַ־טעאַטער. ער שטעלט זיך אָפּ אויף דעם אַלעמען נישט ווי אויף טשייִ־קאָוועקייטן, ווי אַ גוי פלעגט זיך אַמאָל אַרײַנכאַפן אין שול אַרײַן צו הערן ייִדישע נגינה, נאָר ער קאַטאַלאַגירט עס ווי גרויסע אויפטואונגען פון לאַנד.

ער איז אַלט 34 יאָר. ער איז מיטלווקסיק, און האָט אמתע סלאַווישע באַקן. ער זעט אויס פויעריש, ער האָט אַ פויעריש פנים, פויערישע הענט, פויערישע, גרויע אויגן, אַבער יעדער פויערישער שטריך איז אויסגע־איידלט, ווי גאַרקיס פויעריש פנים, וואָס איז ראַפינירט געוואָרן דורך יאָרן און יאָרן. ער פאַרמאַגט קלוגע אויגן, פאַרצויגן מיט אַ דינעם הויך פון עכט־רוסישער טרויעריקייט, וואַרעמע אויגן.

וואַרעמקייט! דאָס איז דאָס ריכטיקע וואָרט. פון אים שלאָגט מיט וואַרעמקייט. כאַזשעו רעדט צו מיר מיט דער ליבשאַפט, וואָס טרעפט אָפט בלויז ביי מענטשן, וואָס זענען געזונט און זענען ביי זיך גאַנץ. ער דערציילט און דערציילט. ער וויל פאַר מיר אויסמאַלן דאָס לאַנד זיינס, וואָס ער האָט, אגב, דורכגעשפרייזט אין דער לענג און אין דער ברייט, און אויב ער וואַרפט אין דער זעלביקער צייט אַרײַן אַ באַדויערלעכע באַמער־קונג וועגן נאָך נישט אויסגעבעסערטע חסרונות, טוט ער עס מיט אַזויפיל נאַזוויטעט, אַז בעת איך הער עס, וויל אים מיין געדאַנק גאַרנישט טון די

עוולה און עס אויפנעמען. אזוי גוטמוטיק, גוטברידערלעך און אינטים דערציילט ער עס מיר.

בלויז איינמאל האט ער דערמאנט, פארביגייענדיק, דעם „וואַזשד“ (1) די באַמערקונג איז נישט געווען באַגלייט פון קיין געצווונגענעם אָדער געקינצלטן מי־שברך. אים האָט אינטערעסירט, אויפריכטיק אינטערעסירט דאָס גאַנצע, גרויסע און פאַרנעמיקע. ס'איז פשוט אומגליקלעך, זאָגט ער מיט אַ כמעט פויערישער נאַוויטעט, וואָס אַנדערע לענדער זעען דאָס נישט איין און טוען אונדז נאָך נישט נאָך.

נאָך דער דאָזיקער עלעגאַנטער פּראָפּאָגאַנדע גיט ער מיר איבער. אַז ער איז נישט אַליין, אַז אויף דער שיף געפינט זיך אַ היבשע סאָווע־טישע קאָלאָניע און אַלע פּאַרן זיי צוריק אַהיים.

ער ווייזט מיר אָן אויף אַ ווינקל פון דעק, וווּ עס זיצט אַ דאַמע אויף אַ זון־שטול. זי האַלט אויסגעשטרעקט די פיס אירע, נישט קיין רעליקאַטע פיסלעך, פון דער נאַזשקי־קאַטעגאָריע, (2) נאָר שווערערע, כאַטש אומבאַדינגט פרויען־פיס, וואָס זענען אַפילו געווען נישט שלעכט גע־שניצט אויף אַזויפיל, אויף וויפל דער באַשעפער קען זיך אַנשטרענגען און קאָקעטירן מיט פאַרעם ביים אַריינבלאָזן אַביסל רייץ אין אַ דיקערן פוס.

דער דאָזיקער נישט־אַפּשטויסנדיקער פּאַנאָראַמע צופוסנס, זיצן עט־לעכע יונגען און קוקן אַרויף צו דער מאַמע, אויף דעם סאַמע אַלט־פרענ־קיש־נאָדסאַנישן שטייגער.

די דאַמע איז די איינאונאַינציקע אויף דער שיף, וואָס קאָקעטירט מיט ים־קראַנקייט. די טעג און די נעכט זענען אַזעלכע ווונדערלעכע, אַז מען שלינגט ממש שטיקער געזונט, אָבער די דאַמע לייזט. אירע פּעך־שוואַצע האָר, פאַרקעמט מיט אַ שרינט אינמיטן, אירע ייִדישע אויגן, אירע דיקלעכע, כמעט ווי אַנגעשוואַלענע ליפּן — אַלץ לייזט. און ווייל זי איז אַרומגערינגלט מיט אַ גאַנצער כאַפּטע רוסן, באַמיט זי זיך נישט צו לייזן, נאָר צו סטראַדאַיען. (3)

(1) וואַזשד — דער פירער — סטאַלין.

(2) נאַזשקי — פיסלעך.

(3) סטראַדאַיען — לייזן.

די יונגען קוקן ארויף צו איר און ס'קומט צווישן זיי פאר א מין געוועט, ווער עס וועט זאגן א צארטער ווארט, א קאוואלערישער ווארט, א געפליגלטער ווארט. מען רופט צוהילף שורות פון לערמאנטאוו, פוש-קינ, גיעקראסאוו, מאיאקאוסקי און יעסענין, און דער רוסיש-יידישער דאמע איז גוט, אויסערגעוויינלעך גוט. זי איז נישט גאר קיין שיינע, נישט גאר קיין יונגע און דאך קריגט זי קעניגלעכע אויפמערקזאמקייט. זי פיעסטשעט זיך מיט דער ים-קראנקייט און די קאוואלערן זענען צו איר דינסט. שענערע פרויען פון איר זענען אויף דער שיף אויסבראקירט גע-ווארן, אבער פאר די רוסישע יונגעלייט האט דאס געהאט אלדאס חן צו הערן ווי א רוסיש ווארט טריפט פון ווייבערישע ליפן, אויף אן ענגלישער שיף, אין א פרעמדער אטמאספער!

קינדער, נעמט ארונטער די פארחלומטע אויגעלעך פון דער עלע-גאנטער סאניא יאקאווליעוונא און שפארט אפ א ווארט אויך פאר א דזשענטלמאן — זאגט כאזשעוו אויפגעלייגט און אקטיאריש — באקענט זיך!

א טייערער בחור מיט א שטרויבלאנדן קאפ און א ברייט רוסיש מויל מיט רייד, וואס ווערן פריער אויסגעבעט אויף א טיפן שאליאפין באריטאן, אז זיי קומען ארויס ווי אויסגעשפילט אויף א וויאלאנטשעל. א צווייטער מיט א טאמעוואטן פנים, אבער מערווירדיק פריילעכע און גוטע אויגן, א דריטער מיט א בערעט אויפן קאפ און שטארק רירעוודיקע הענט, א פערטער מיט א ביסל א געבויענער, סטודענטישער פלייצע און א סטודענטיש-ערנסט פנים — אלע גיבן זיך א שטעל אויף, כמעט מיליטעריש. סאניא יאקאווליעוונא שטרעקט מיר אויס א הענטל, וואס האט זיך גיך צוגעפאסט צו דער מעטאמארפאזע פון הויזפרוי צו קאקע-טישער מאנירלעכקייט. ס'געדויערט נישט קיין מינוט און איך ווער אריינגענומען, ווי אן אייגענער מענטש אין דער קליינער סאזעטישער קאלאניע אויף דער שיף.

— פאזשאלוסטא (1) — דונדערט דער בלאנדער, דער רוסישסטער פון אלע זיינע חברים, אויף זיין ווונדערלעכן באריטאן, וואס בלויז א רוסישער

(1) פאזשאלוסטא — ביטע.

יונגערמאן קען זיך אמאל פארגינען. זיינע פרייע באנעמונגען, זיינע פרייע רייד און זיינע בליציקע רעזאנירונגען, האבן מיר צוריקגעבראכט אן עכא פון באזאראוו, א הויך פון סאנין מיט זיין נאיווער געשלעכט-עמאנציפאציע, און צענדליקער אנדערע העלדן, וואס זענען געשאפן געווארן נישט אזוי פון דער רוסישער ווירקלעכקייט, ווי דורך דער מי פון רוסישע שרייבער, וואס האבן אפגעטאקט א העלד און א גאנצער דור אינטעליגענט-טע רוסן האט זיך אויף דעם העלדס מאנירן דערצויגן. און דאך איז דער בלאנדער, מיט דער שטים פון א רוסישן סאבארן-גלאק, געווען א נייער סארט רוסישער אינטעליגענט, א פראדוקט אויך פון נייע מאנירן. ער האט אבער פארמאגט אלע אייגנשאפטן נישט פון א פראדוקט, נאר פון דעם עכטן עקזעמפלאר. ער האט א זעלטן פיינע באהאוונטקייט אין פאליטיש-עקאנאמישע פראבלעמען. זיינע חברים האבן קענטיק דרך-אריץ פאר זיין דיאלעקטיק און פאר זיין צופאסן סאוועטישע לערע, ניילעבן און נייע טראכטן צו פארשידענע באדינגונגען. ווען זיינע קאלעגן מאכן א טעות און שטרויכלען מיט א דערקלערונג, שלאגט ער זיי איבער גוטמוטיק, נישט אזוי וואלטן מיר געהאנדלט, חברים, אדער, אזוי וואלטן מיר געהאנדלט אין אזא דילעמע, איז ער מסביר שווערע טעארעטישע ענינים, גייענדיק טרעפנווייז צו זיין אויספיר.

ער און צוויי אנדערע פון דער גרופע האבן פארבראכט בלויז זעקס וואכן אין אמעריקע, ווו אלס עלעקטרא-טעכניקער זענען זיי קאמאנדירט געווארן צו באזוכן פלענטס און פאבריקן. זיי האבן אין פארלויף פון די זעקס וואכן א סך געזען און א סך געלערנט. דער פערטער, מיט דעם טאמעוואטן פנים, האט אין זיין פאבריק, ווו מען האט געצויגן א לאטעריע, געווינען א פרייע ריזע ארום דער וועלט און א יאר וואקאציע. איז ער געווען אומעטום, ווו די וועלט האט אן עק, און איצט פארט ער צוריק אין פאבריק.

און מאדנע, אפילו דער שווערער ארבעטער, וואס ארבעט אין אן איינגיסעריי און האט שווערע אויסגעארבעטע הענט, האט אויך א נייגונג צו עקאנאמישע פראגן. ער טרעט צו צו די פארפלאנטערטסטע ווינקלעך פון וועלט-עקאנאמיק מיט אן אינטימיטעט. די טרוקנסטע, הארבסטע זאכן ווערן לעבעדיק ביי אים, ס'איז קענטיק, אז פאליטיש-עקאנאמישע פראבלע-

מען זענען נישט נאָר האַרטע ווירקלעכקייט פאַר סאָוועטישע יונגעלייט, נאָר אויך אַ ספּאָרט. זייערע „קראַס וואַירד פּאָולס“ (1) פון וועלכע זיי האָבן שטאַרק הנאה. זיי דרייען די וועלט אויף אַלע זייטן און ווייסן גענוי, וווּ איר צו דערלאַנגען אַ גלעט און וווּ אַ בריק. יעדער סאָוועטישער יונגער־מאַן באַטראַכט זיך פאַר אַ פאַרשטייער פון זיין לאַנד און ער איז גלייך דערצויגן צו וויסן וואָס צו ענטפּערן דעם אפיקורס.

די פיר, וואָס האָבן בלויז אַ קורצע צייט פאַרבראַכט אין אַמעריקע. זענען ווייניקער צוריקגעהאַלטן ווי זייער חבר כאַזשעוו. זיי קריטיקירן שוין אַפענער אַמעריקע און אירע זיטן, אָבער אַלעמאַל מיט אַ פאַר־רעדע: מיר ווילן אייך (מיר, דעם אַמעריקאַנער) נישט געבן קיין עצות ווי אַזוי צו פירן דאָס לאַנד, אָבער —

און דאָ קומען עטלעכע אָבערס, וועגן דעם ווי שוידערלעך־שמוציק און אַנגעהזרט מיט ציגאַרן און פאַפּיראַסן עס זענען אונדזערע טעאַטערס און אַמוזיר־פלעצער און ווי שמוציק די גאַסן. די סאָוועטישע טעאַטערס זענען מוסטער־ריין. דער אַרבעטער קומט אין טעאַטער ווי אין אַן אַמאָ־ליקן טעמפל און אַלץ איז דאָרט זויבער.

האַט איר באַזוכט די אַמעריקאַנער קאָמוניסטישע טוער, אַמערי־קאַנער קאָמוניסטישע מיטינגען?

פולשטענדיקער און אַבסאָלוטער צוריקטריט. כמעט מיט שרעק, — שרייען זיי אַלע אויס אונטער דער אויפזיכט פון דעם בלאַנדנס קלינ־גענדיקע רייד:

ניין! וואָס האָבן מיר דערמיט צו טון? מיר זענען סאָוועטישע ביר־קער און אַמעריקאַנער געסט, מיר ווייסן גאַרנישט וועגן דער אַמעריקאַ־נער קאָמוניסטישער באַוועגונג, אַ חוץ פון הערן.

אַ זיפּץ פון דערלייכטערונג ביי אַלעמען. זיי האָבן געהאַנדלט, ווי עס דאַרפן האַנדלען סאָוועטיש־פאַראַנטוואָרטלעכע עמיסאַרן בנוגע אַ פרעמד, אָבער דיפּלאַמאַטיש־פריינטלעך לאַנד.

סאַניאַ יאָקאוּליעוואַ, — לייגן זיי שוין צו אַביסעלע געלאַסענער און איבערגעלייגטער, — קען אייך אפשר אַביסל דערציילן וועגן דער אַמעריקאַנער קאָמוניסטישער באַוועגונג.

(1) קראַס־וואַירד־פּאָולס — אַ שפּיל אַזאַ מיט אותיות.

ווען יאש איז געפארן

סאָניא האָט פאַרבראַכט צוועלף יאָר אין אַמעריקע. איר מאַן איז אַוועקגעפאַרן מיט צוויי יאָר צוריק קיין סאַוועטנפאַרבאַנד, וווּ ער האָט געקראָגן אַ פאַראַנטוואָרטלעכן אַמט. איצט פאַרט זי אַהין זיך באַזעצן און זי פאַרט מיט פרייד, ווייל סאָניא יאַקאָויליעוונאַ האָט אין אַמעריקע אויפֿ־געהאַלטן איר גאַנצע רוסישקייט — איר נאַמען, פאַטערס נאַמען און אויך איר אַדעסיש־האַרטן, כאָטש גאַנץ זאַפטיקן רוסיש, מיט די ייִדישע ריישן, איך פאַרבעט זיי צו מיר אין דער קאַבינע אַביסל אויסטרינקען, איך האָב, דערצייל איך זיי, עטלעכע פלעשער, מיט וועלכע איך קען זיך אַליין נישט ספּראַווען. אַלע שווייגן און קוקן אויף דעם שטרוי־בלאַנדן יונג מיט דעם גלייכן קענזשער האָר. עס איז זיי אַביסל אימבאַקוועם, אַז סאַוועטישע מענטשן זאָלן זיך פון אַ פּרעמדן לאָזן איבעררעדן אויף שיכרות.

דער בלאַנדער לאַכט פון גרויס פאַרלעגנהייט. די אויגן הייבן אָן אַביסל פּלאַקערן און ער פאַרמאַכט זיי אויף דער העלפט. טראַכטנדיק פון אַביסל משקה. פעכנדיק מיט דעם געדאַנק, זעט ער אויס ליב־גוויזש. נאָך אַ שטיקל קאַמפּראַמיס מיט דעם יצר־הרע און מיט סאַוועטישער דיאַלעקטיק פּסקנט ער נאָכגיביק:

ניעמנאַזשעטשקאַ! (1) און ער ווייזט אויפן פינגער, אַז ער וועט נע־מען בלויז אַן אַפּ.

אַלע גייען מיט מיר, אַפילו די קראַנקע סאָניע יאַקאָויליעוונאַ אייך. און נאָכדעם ווי דער בלאַנדער האָט אַריינגעגאַסן היפשע עטלעכע נייע־מנאַזשעטשקאַס, ווערט פול מיין קאַיטע מיט פריילעכע סאַוועטישע לידער.

II

און ווי זיי זינגען אַזוי, און ווי דער בלאַנדער כאַפט אַ טענצל מיט דער שווערלעכער סאָניא יאַקאָויליעוונאַ ביי מיר אין דער ענגער קאַבינע, און ווי זיי ברענגען אַריין אַ גראַמאַפּאָנטשיק מיט פליטעס פון רוסישע אונטערטענצליקע לידער, וואָס ענדיקן זיך מיט אַ קוויטש, ווי דער

(1) ניעמנאַזשעטשקאַ — אַ ביסל.

(2) נאַוואַבראַנצעס — רעקרוטן.

קרעשטשענדאָ פון פעלדפעבל, בעת ער פירט נאָוואַבראַנצעס 1) אין באַד אַרײַן, אַ קוויטש וואָס באַווייזט, אַז דאָס לידל האָט זיך געענדיקט, דאָס חיות האָט זיך געענדיקט, כאַטש נעם, שטרעק זיך אויס און מאַך צו די אויגן אויף אייביק פון מתיקות; און ווי עס הייבן זיך אָן באַווייזן קעפּ פון נייגעריקע און מיושבדיקע אַמעריקאַנער, וואָס קוקן אויף אונדזער שמחה, ווי אויף אַן אַרגיע פון פריינטלעכע קאַניבאַלן, און ווי די פרייד פון בראַנפן, גראַמאַפּאָן־קריי, סאַניאַ יאַקאַויליעוואַס שיכורלעכן געלעכ־טער, צווישן אַזויפיל מענער, און מענערשער, כמעט האַמאַסעקסועלער פריינטשאַפט, הייבט אָן אַרויספראַלן דורך דער טיר, זוכנדיק ברייטערן שטח, — זאָג איך צו זיך: אַט־דאָס איז עס.

נישט, אַט־דאָס איז עס, מיט אַ פראַגעצייכן און נישט מיט אַן אויס־רוף־צייכן, נאָר מיט אַ שיכורער גלייכגילטיקייט און אַן שום פניות, ווייל איך אַליין בין אויך אַ היפש ביסל אונטערגעניאַשקעט. אַט־דאָס איז עס, זאָג איך צו זיך. דאָס איז דער ניער, פריילעכער, געוונטער דור פון מאַטעריאַליסטישער ראַמאַנטיק. דאָס איז דער רעזול־טאַט פון זיג, פון פלאַטערדיקע פאַנען, פון געוונענע באַריקאַדן, פון קאַמף, קאַמף, קאַמף, רעוואַלוציעס און קאַמונעס. דאָס איז געזאַנג פון דערגריי־כונג.

דאָס וואָס איך אַליין זיך דאָ מיט די זיגער, מיט די דערגרייכערס, איז אויך נישט אַ שפרונג און אַ כאַפּ און אַ קום צום גרייטן. איך קום אַהער דורך אַלע רעוואַלוציעס אין די ביכער, מיט אַלע נעמען פון רע־וואַלוציאַנערע מאַרטירער, מיט אַלע אַרבעטאַרערישע דאַגמעס, מיט די אַלע טאַטוירונגען אין קינדישן מוח פון דעם, וואָס מיין שטאַט האָט מיטגע־קעמפט, מיטגעליטן און מיטגעהאַלפן אַרונטערצוואַרפן ניקאַלייקעלען.

ברידער און שוועסטער, לאַמיר גיין צוזאַמען.
זאָל אין ניקאַלייקעלען אַ רוח אין זיין מאַמען.
העי, העי, דאָלאַי פּאַליציי.
דאָלאַי סאַמאָדערזעץ איוו ראַסיי 1).

1) דאָלאַי סאַמאָדערזעץ איוו ראַסיי — אַרונטער מיט דעם רוסישן אַליין־הערשער.

ווען יא שאיז געפאָרן

מיט דעם-אָ „רוסיש“ רעוואָלוציאָנערן לידל, וואָס קלאַסנבאוועסטע שניידערינס, נייטאַרינס, העפטשערקעס, סטאַליערס, טאַקערס, גאַרבערס, דראַטווע-ציערס און העקער-יונגען האָבן אונטערגעפאַנפּעט בגנבה, האָב איך זיך גערייצט מיט דעם זיידן מיינעם. ס'איז געווען מיין קינדישע רע-וואָלוציע קעגן זיין שרעק. רייבט ער די פּערץ (דאָס איז געווען מיין זיידנס קללה ווען ער איז געווען שטאַרק אין כעס), מען וועט אונדז אַלעמען צוליב דעם שגץ פאַרשיקן קיין סאַמביר.

און איך, ווי קיינמאַל גאַרנישט, האָב אַלץ געזונגען דאָס לידל, אַר-גאַניזירנדיק צום „קאַמף“ אויך מיין יונגערן ברודער, וואָס איז געווען גע-רוקט פון מיר מיט צוויי יאָר און וואָס האָט קוים געקענט זאָגן „סאַמאַדעו-זשעץ“.

אַליין בין איך דעמאָלט אַלט געווען פינף-זעקס יאָר. מיינע חברים זענען געווען אינגלעך מיט לעכטלעך אין די נעז, מיט די סטענער אינ-דרויסן ווי קליינע עקלעך און מיט שמאַלע יידישע היטעלעך. איך געדענק, אַז ס'איז נאָך נישט שטאַרק זיכער געווען די ערד אונטער אונדזערע פיס און מיר האָבן זיך אַלע געשאַקלט, שפּילנדיק זיך, אין קייסער. מיר האָבן אוודאי געמוזט אויסזען ווי אַ גאַנצער הויף פענגווינען.

כ'וויל זיך, חלילה, נישט אויסהעפטן רעוואָלוציאָנערן סטאַזש, אָבער שוין דעמאָלט האָב איך געוויסט, אַז דער שלאָס, אָדער דאָס קרימינאַל, וואָס מען האָט אָנגעזען איבער אַ גרויס שטיק פון שטאַט, איז נישט געווען רע-זערוירט בלויז פאַר גנבים. די בייזסטע סאַלדאַטן מיט גרייטע ביקסן זע-נען געגאַנגען אַרום און אַרום, טאַג און נאַכט, נאַכט און טאַג און געהיט, דורך דעם גאַנצן אונטערן שלאָס, דורך די פאַרשידענע ייִדן-גאַסן, ביז צו דער שול, האָט מען אַלץ געזען דאָס קרימינאַל. ייִדן זענען געגאַנגען אין שול אַריין אונטער דעם שרעק פון מלכות, ווייל פון באַרג אויבן, האָבן אַרונטערגעגלאַצט די סאַלדאַטסקע ביקסן.

און צופוסנס דעם קרימינאַל איז געשטאַנען קראַסצוקיס פאַבריק, וווּ עס האָבן געאַרבעט אויסגעמוטשעטע, פאַרהויקערטע, „זדעכלאַקעס“, די הוסטנדיקע ציגאַרן און פאַפּיראַסן-מאַכער, אָבער צווישן דער פאַבריק און קרימינאַל, און ספּעציעל דעם טייל, וווּ עס זענען געזעסן די פאַליטישע, איז געווען אַ בריק.

דאָס איז געווען די איידעלע טאַכטער פון די קראַסווצקיס. אַ לאַמע
איז זי געווען. זי האָט געטראָגן ברילן און האָט געהאַט אַ גויִשקייִדישן
פנים און ערנסטע אויגן. פאַרטאָג פלעגט זי אַרויסגיין אויפן גאַניק און אָן
מורא זיך דורכרעדן מיט די אַרעסטאַנטסקע קעפּ אין די גראַטע־פענצ־
טערלעך.

מיין באַגריף פון רעוואָלוציע? מיין זיידע האָט מיר דערציילט שיינע
פּאָוסטאַניע (1) מעשהלעך, וועגן בערעק יאַסעלעוויטש און וועגן ייִדישע
שענקערס, וואָס האָבן באַהאַלטן פּאַנעס, און אַפילו דעם וויץ וועגן דער
ייִדישער דאַליע ביי פּאַנעס, וואָס קריכן אַרויס פון דער הרובע, דרייען זיך
די וואַנצן און שרייען צום זשיד: „טשאַפּקע זדיים!“ (2).

דערציילט האָט דער זיידע, וואָס איז געווען אַ שטאַרקער רעאַליסט,
אַז ווען די קאַזאַקן האָבן געכאַפט אַ פּאָוסטאַנטישק (3) האָבן זיי אים אָפ־
געשיטן דאָס סאַמע וויכטיקסטע גליד, און עס אים דערלאַנגט מיט גרויס
העפלעכקייט: „קוריטיע פּאַזשאַלוסטאַ!“ (4). ער האָט אויך געהאַט גאַנצע
פעק מיט מעשות וועגן גערילאַ־קאַמפּן אין געדיכטע פּוילישע וועלדער,
אַנטשלאַסענע, עקשנותדיקע, וועגן תּליות, פּיקעס, קינזשאַלן און קאַזאַצע
נאַגייקעס (5).

ערשטע טריט פון דער רעוואָלוציע. נאָך האַלבע נאַכט. נישט דורך
דער פּאַראַדנער קראַקאווער פּאַרשטאַט, נאָר אויף די פּאַרהויקערטע און
דערשראַקענע ייִדן־גאַסן פלעגט זיך מיטאַמאַל דערהערן געזאַנג. די האַלב־
טאוועלנע הייזקעס, וואָס זענען צוזאַמענגעקלעפט מיט ניכטערן שפּייעכקן,
ציטערן־אויף אָבער זיי בלייבן נייטראַל און שטום.

מען ווייסט שוין וואָס דאָס מיינט. מען האָט אַפילו מורא אַרויסצו־
קוקן פון פענצטער, מען טוליעט זיך אונטער די איבערבעטן. מען ווייסט
אַז די רעוואָלוציאַנערן „נעמען“ מיט געוואַלט אַ גאַס. זיי שטעלן איין,
אַז ביו די מאַכט וועט קומען צו דער ייִדן־גאַס, וועט שוין זיין אויס. און

(1) פּאָוסטאַניע — אויפשטאַנד.

(2) טשאַפּקע זדיים — נעם אַראַפּ דאָס היטל.

(3) פּאָוסטאַנטישק — אויפשטענדלעך.

(4) קוריטיע פּאַזשאַלוסטאַ — רויכערט, ביטע.

(5) נאַגייקעס — קאַנטשיקעס.

ווען יא שאיז געפארן

דערווייל גייען די פעפעעס (1) פון דער אכוריותדיקער העסעס אייזן-גיסעריי, ווו מען מאכט שווערע וואגשאַלן, פון די ציגעלניעס, פון די צוקער-פאבריקן, מען האלט שטורקאצן, מען גייט מיט דער פאן און מען זינגט:

נא באַריקאָדי, ליוֹדו ראַבאַטשי
טשערוואַני שטאַנדאַר (2)

פריער גייט מען לאַנגזאַם, דערנאָך כאַפט מען שנעל, די שטורקאצן בליצן פאַרביי די פענצטער, מיטאַמאַל שטיל. אַ דערשראָקענע שטילקייט. וואָס שרייט געוואַלד, און פּלוצים אַ געטופּ פון פייערדיקע, ביזע, קאַ-זאַצקע פּערדלעך, וואָס זענען אַנגעקומען, ווי דערוואַרט, צו שפּעט און נאָך אַלעמען.

די קאָזאַקן זענען ביז וואָס זיי האָבן פאַרשפּעטיקט און זיי טשישען זיך דעם כּעס מיט אַ שאַס, וואָס ווערט אַריינגעשלאָגן אין דער ייִדישער נאַכט אַריין ווי אַ פייערדיקער טשוואַק.

אַמאַל, אַ תּשעה-באַב ביינאַכט, האָט זיך חבּרה גראַד פאַרגלוסט צו באַווייזן רעוואַלוציאַנערן מוט און גיין דורך דעם שולהויף מיט דער פּאָן. באַלד זענען אַנגעלאָפּן קאָזאַקן און געכוואַשטשעט מיט די ראַפּניקעס. די שול האָט מען גיך אָפּגעשלאָסן. עטלעכע שעה צייט האָט מען געהערט די קאָזאַקן שנאַפּן אַרום די שול-ווענט ווי ביזע הינט, אָבער אין שול אַריין האָבן זיי פאַרט נישט דערוועגט זיך אַריינצוקומען. מיר ווידער האָבן מוראַ געהאַט אַרויסצוגיין, זענען מיר געבליבן אין שול נאָך די קינות אַ גאַנצע נאַכט.

ס'איז שוין איינמאַל געווען אַ תּשעה-באַב. מיר האָבן אַלע ממש נאַכאַמאַל דורכגעלעבט דעם חורבן. די ליכט האָבן געצאַנקט, דער חזן איז געבליבן זיצן אויף די טרעפּ צום אַרון-קודש. איך בין געזעסן און האַלב געדרימלט אויף אַ האַרטן, איבערגעקערטן שטענדער, געשאַרט מיט די זאַקן און הנאה געהאַט פון די פּליי, וואָס האָבן מיר געקיצלט די

(1) פעפעעס — פּוילישע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי.
(2) נא באַריקאָדי ליוֹדו ראַבאַטשי טשערוואַני שטאַנדאַר — אויף באַריקאָדן, אַרבעטער-פּאַלק, רוֹיטע פּאַן.

פיאטעס, אַרומגעשפרונגען און געחלשט אַז מען זאָל זיי צולאָזן נענטער צום פלייש, צו די וואַרעמע קינדערשע פיסלעך.

אינמיטן שול האָט זיך געוויגט אַ שאַטן פון אַ הענגל־לייכטער — אַ גרויסער, אַ מוראדיקער — אַהין און אַהער ווי אַ געהאנגענער. אין מוח ביי מיר האָבן זיך געפלאַנטערט אַפגעפליקטע טענער פון דעם טרויעריק־טעאַטראַלן אלי ציון ועריה, וואָס דער חזן האָט נאָר־וואָס געהאַט אַפגע־זונגען מיט דער גאַנצער עדה.

איך בין געווען שרעקלעך הונגעריק און כ'האַב געטראַכט פון דעם הונגער פאַר דעם חורבן, ווען עלטערן האָבן אַפגעקאַכט די אייגענע קינדער. מיר זענען באלאָגערט, אינדרויסן לויפן אַרום טיטועס מערדער, און דאָ וועט מען זיך באלד אויף מיר אַרויפואַרפן און אויפפרעסן. כ'האַב מיט מורא געקוקט אויף דעם טאַטן, וואָס האָט אונטערגעדרימלט און מיך געגלעט מיט אַ שלעפּערדיקער האַנט.

כ'געדענק נישט אַקוראַט וואָס פאַר אַ פאַגראַם דאָס איז געווען — דער קעשענעווער, דער ביאַליסטאַקער, אַדער אַן אַנדער בלוטבאַד. דער טאַטע איז דעמאָלט אַהיימגעקומען מיט דעם בלאַט און געוויינט אַזוי שטאַרק, אַז אַלע אין הויז האָבן מיטגעוויינט: די מאַמע, דער ברודער מיינער, און אַפילו די שטומע דינסט האָט אויך מיטגעבעטשעט, אַ חוץ איך, וואָס דאָס האַרץ ווערט ביי מיר אַלעמאָל קיזלשטיין, ווען עס קומט צו לאָזן אַ טרער. איך האָב געקוקט אויף די שוואַרץ־גערעמטע בילדער און אויף דעם אויפשריפט קדושים און געטראַכט בשעת־מעשה וועגן די עשרה הרוגי מלכות, ווי מען האָט זיי געריסן דאָס פלייש מיט אייזערנע קאַמען. אַ טויטער שמש מיט אַ ספּר־תורה אין דער האַנט, טויטע קינדער מיט פאַרגלייזטע אויגן, צעפליקטע ספרים. מיט בלאַנדזשענדיקע גע־דאַנקען, צו יענער צייט האָב איך שוין געהאַט אָנגעטאַפט דעם זין פון ייִדישער רעוואַלוציע. פון איין זייט ניקאָליי און פאַגראַמען אויף ייִדן, און פון דער אַנדער זייט יונגעלייט אָנגעטאַן אין בלויע, שוואַרצע און רויטע העמדלעך מיט גאַרטלען און טראַלבו. זיי, די העמדלעך, ווילן אַרונטער־וואַרפן ניקאָלייען פון טראַן.

איך האָב זיך גאַנץ גוט אויסגעמשלט אַ ניקאָלייקעלע, ווי פרעה פון מצרים, וואָס זיצט אויף אַ הויכן טראַן און יעדער וואַרט זיינס איז אַ

באפעל און א גזירה קעגן יידן. ער האלט שטענדיק א שווערן גילדענעם צעפטער און א גילדענע רוט ווי אחשורוש און אַנשטאַט גיין אין מרחק. באַדט ער זיך אין יידיש בלוט. מיטאַמאַל, ווי ער זיצט אַזוי און וויל אַרויסגעבן א נייע, שווערע גזירה, גיבן זיך אַ ריס־אַרין ווי צוויי שטור־רעמווינטן, דער רויטער יאַנקל און דער געשטופלטער יאַסל שלאַסער. זיי גיבן אים אַפ טשעסט, גיבן אַ האַק־אַפ ווי אַ מזמור דעם יעוואַ אימי־פּעראַטאַרסקאיע וועליטשעסטוואַ 1), און אַפּגעגעבן ניקאַלייקעלען וואָס עס קומט אים, גיבן זיי אים אַ זאַג, אַן צערעמאַניעס: אדוני מלך, פאַשאַל וואָ 2), גענוג געקיניגט. און ווען זיי בריקען אים אַרונטער פון טראַן, שיסן זיי אים אַרין עטלעכע פּוּליעס, שפּייען דריי מאַל אויס און שרייען — אַ כּפּרה זאַלסטו זיין פאַר יידיש בלוט וואָס דו האַסט פאַרגאַסן. באַלד גיבן זיי אַ כאַפּ אַ שטעקן, אַ קוועטש ביי אַ פּרוּשינע, און ס'גיט אַ שפּרוּנג אַרויס מיט אַ פּלאַטער די רויטע פּאַן און זיי לאָזן זיך איבער גאַנץ רוס־לאַנד מיט געזאַנג —

העי, העי, דאלאי פּאַליציי
דאַלאַי סאַמאַדערזשען איוו ראַסיי 3)

פּונדעסטוועגן, אַז די העמדלעך האַבן אַמאַל פאַרכאַפט די שול און זיך אַוועקגעשטעלט, ווי דער מלמד פּלעגט טייטשן, לעסטערן גאַט, האַט עס מיר פאַרקלעמט ביים האַרץ. קעגן ניקאַלייען, פאַרשטיי איך, אַבער קעגן יידישן גאַט? וואָס האַט דער יידישער גאַט זיך פאַרזינדיקט? דער גאַט, וואָס מען פּליקט און מען טרעט מיט די פּיס זיינע ספּר־תּורהס, מען הרגעט זיינע יידן, דער גאַט וואָס איז מיט זיין פּאַלק ישראל אין גלות און וואָס האַט נישט קיין פּריילעכע מינוט, אַחוץ אפּשר שמחת־תּורה — וואָס קען מען האַבן צו אַזאַ גאַט?

דער יידישער גאַט מיינער האַט אויסגעזען אַקוראַט ווי דער לוב־לינער רבי אברהמעלע אייגער — אַ דאַרער ייד מיט אַ לאַנגער, ווייסער באַרד, ווייסע זאַקן און לאַטשן, אַ שטיל קול, אַ מענטש, וואָס קען נישט

1) יעוואַ אימפּעראַטאַרסקאיע וועליטשעסטוואַ — זיין קעניגלעכע הויכהייט.
2) פאַשאַל וואָן — אַרויס פון דאַנען.
3) העי, העי, דאַלאַי פּאַליציי — העי, העי, אַרונטער מיט דער פּאַליציי.

קיין צורת מטבע, וואָס נעמט נישט קיין פדיון, פאַסט מאַנטיק און דאָ-
נערשטיק און קומט אָפּ מיט שיע-פע אַלע טעג פון אַ גאַנץ יאָר. מיט אַ
געבראַכענער שטים וויינט ער אַלעמאַל אויף ייִדישע צרות. אַזוי האָט אויס-
געזען מיין געפלאַגטער, קינדערשער, ייִדישער גאַט. וואָס קען מען האָבן
צו אַזאַ גאַט, וואָס וויל יעדער טאַג, יעדער שעה, ברענגען די גאולה,
אַבער זיינע הענט זענען צו קורץ און צו שוואַך צו ברענגען משיח?

ס'איז געווען פורים, ווען די העמדלעך האָבן פאַרכאַפט די מהר"ם'
שול, צוגעשלאָסן די טיר און דער פאַרשטייער מיט לאַנגע שוואַרצע האָר,
האָט זיך געשטעלט קנעזען אויף דעם באַלעמער און גענומען האַלטן זיין
רעדע; חברים און בירגער, היינט איז פורים, היינט, רעדט מען אייך אייך,
איז געשען אַ נס, היינט, דערציילט מען אייך, אַז גאַט, אין זיין טאַטנס
טאַטן, האָט די יידן געראַטעוועט פון אַ פאַגראַם —

אַרונטער פון באַלעמער, דו שייגעץ, דו פושע־ישראל, אַ דונער זאַל
דיך אַוועקלייגן, אַרונטער פון באַלעמער, פוילן זאַלן דייע דייער —
האָט איבער דער גאַנצער שול זיך געהערט דאָס קול פון משהלע גליס-
קער (אַ ייד אַ כוהן, מיט אַ פייערדיקן כעס, מיט אַ שטערן וואָס האָט זיך
ביי אים יעדער מאָל אַנגעצונדן ווי אַ קאַם פון אַ האָן).

אַרונטער פון באַלעמער — און ס'האָבן נישט געהאַלפן די סטראַ-
שונקעס פון די העמדלעך, אַז מען וועט אים קאַלט מאַכן, אַז מען וועט
אים אַריינשיסן אַ פוליע, מען איז צו אים צוגעגאַנגען גאָר נאַענט און אים
אַפילו געוויזן אַ שפייער אויך, אַבער ער האָט אַלץ געשריגן ווי אין אַ
פייער: אַרונטער פון באַלעמער.

איך בין אסור שולדיק, וואָס אין דעם דאָזיקן קאַמף פון רעדנער
קעגן גאַט און פון משהלע גליסקער קעגן דער גאַנצער רעוואָלוציע (און
רעוואָלוציע מיינט קעגן ניקאַליעזן פאַר דעם פאַרגאַסענעם ייִדישן בלוט)
האָב איך געהאַלטן מיט משהלען. ער איז ביי מיר געווען דער העלד, דער
מתתיהו, מיט דער געצויגענער שווערד און מיט דעם אויסרוף — ווער צו
גאַט — צו מיר. איך בין געשטאַנען לעבן אים ווי אַ קליין מכבייטשיקל
און ״מיר״ האָבן געקריגט דעם קריג פון גאַט, וואָס קען נישט און וועט
נישט קעמפן פאַר זיך, ווייל ער איז אַליין אַ שוואַכער, אַ חלוש, אַ וויינענ-

דיקער, א גוטהארציקער, א שאטן וואס זיצן איבערגעדעקט מיטן טלית גאנצע טעג און וויינט.

און עדהיים קען איך נישט פארטראגן ווען מען גייט אויף גאט. וויפל איך זאל נישט איינחזרן מיט זיך דעם פסוק, אז רעליגיע איז אפיום פארן פאלק, העלפט עס אלץ נישט. ווען מען נעמט באליידיקן די הילף לאזע גוטסקייט הינטער דער גאנצער מיסטעריע פון מוטשעניש, וואס מען רופט לעבן, פיל איך זיך טיף באליידיקט, וואס מען מישט קאשע מיט באטשוויגע. איך ווייס, אז מיינע קינדער וועט דאס נישט אנהייבן ארן, ווייל זיי האבן נישט געקאנט אברהמעלע אייגער אדער דעם שטילן, איידעלן לובלינער רב, רב הילל ליפשיץ. זיי האבן נישט געהערט ווי ער האט געהאלטן זיפצנדיקע דרשות, איידער ער האט מיט א געבראכן קול סופלירט די תקיעות פאר מיין פעטער חיל-אשר, וואס האט פון יעדער שברים געמאכט א קאדענצא און אריינגעלייגט דערין אזויפיל ווייטיק, וואס קיין בעל-תוקע האט נישט געקאנט.

פונדעסטוועגן האב איך געשפירט אז ס'איז צוגעקומען א נייער כוח אין שטאט. ביז איצט זענען געגאנגען אויף כוח די כוח-יונגען פון דער אונטערוועלט, די חברה וואס האבן געקענט אריינפעצן א מעסער. אברהם מעלע ראצער, מרדכי לע בענקארט מיט די לאקירטע שטיווילעטן, אגד דערע וווילע יונגען, זיי, אז זיי האבן געזאגט, איז געווען געזאגט, אז זיי האבן געסטראשעט, האט מען געוואוסט אז ס'איז הייליק, זיי, אז זיי האבן געשלאגן א קורווע מכת-רצה און זי האט געמאכט גוואלדן — יידן בני רחמנים, ראטעווען, זענען די בני רחמנים דורכגעגאנגען, ווי נישט זיי מיינט מען, ווייל מען קען האבן א שיין פנים, אז מען הייבט זיך אן מיט די לייט.

אבער אז די העמדלעך זענען אויפגעקומען איז די אונטערוועלט געלעגן איינגעלייגט. כ'האב אמאל געזען ווי די בונדיסטן האבן געשלאגן א גנב, וואס האט צוגענומען ביי אן ארעמער דינסטמידל עטלעכע רובל. שטעק אפ דאס געלט! — האט מען אים געפראסקעט. פון דעם גנב איז גערונען די רויטע יוד, ער האט געמוזט אפגעבן ביז א גראשן און ביז די דינסטמידל מיט הענט ווי געפרוירענע עפל, האט נישט געזאגט סיגענויא, האט מען נישט אויפגעהערט צו שלאגן.

אָט איז אַ נייער כּוח, וואָס שלאָגט אויך, אָבער ס'איז אַן אַנדער מין שלאָגן. ס'איז צוליב אידעאָל. איך בין ווידער אַביסל צעטומלט געוואָרן, ווען דער נייער כּוח איז אַריין צו עליע טאָב, וואָס האָט זיך איינגעקשנט און נישט געוואָלט געבן די געזעלן זיינע אַ הוספה, און מען האָט אים אַריינגעשאָסן עטלעכע קוילן.

קינד און קייט האָבן געוויינט ביי דער לוויה. עליע טאָב איז געווען אַ שניידער און אַליין נישט קיין גרויסער גביר, דאָס פאַרברעכן זיינס קעגן די אַרבעטער האָט אויסגעזען אומגעהייער קליין אַנטקעגן דעם עונש, ווען איד האָב געזען דעם שוואַרצן קאַסטן אויף דער ייִדנאָס. דאָס ווייב האָט זיך געריסן ביי די האַר, די קינדער האָבן געוויינט און די תּלמוד-תּורה ייִנגלעך האָבן געזונגען צדק לפניו יהלך. איך האָב געווייגן אויף אַ קינדערשער וואָגשאַל און ס'האָט עפעס נישט געשטימט.

עליע טאָבס טויט האָט אַנגעוואַרפן אַ שרעק אויף דער גאַנצער שטאָט, צום ערשטן מאל האָט מען אַנגעהויבן פּילן, אַז אויב ס'איז טאָקע דאָ אַזאָ זאָך ווי כל ישראל חברים, מיט פאַראייניקטע אינטערעסן, ווען ס'קומט אויסצובעטן ביי גאָט אַ גוט קוויטל, אָדער גלאַט ישועות ונחמות אויף ייִדן, זענען אָבער אַ גאַנץ יאָר דאָ צוויי אַרמיען — אַרבעטער און באַלע-באָטיים. ס'איז געווען דער ערשטער קלאַסנשאַס אין שטאָט.

די אַרבעטער האָבן פּריילעכער און שטאַלצער געזונגען זייערע ליי-דער. און יעדער מאל ווען ס'האָט זיך געמאַכט אַ געזעמל פון אַכט-ניין אַרבעטער איז גלייך אויסגעוואַקסן אַ צענטער, וואָס האָט אַנגעפאַנגען זיין פּראָפּאָגאַנדע מיט „חברים און בערגער“. עלטערע ייִדן, אַז זיי זענען פאַר-בייגעגאַנגען אַזעלכע פאַרזאַמלונגען פלעגן זיי אונטערבורטשען סקעפטיש צום גראָם: אַז ס'וועט נישט ווערן בעסער, וועט ווערן ערגער.

און דערפאַר איז מיר גאָר קיין ווונדער נישט געווען, ווען דער נייער כּוח האָט אַרונטערגעבראַכט שמעון בערגערן צו אונדז אין הויז אַריין. דער טאָטע האָט געאַרבעט אין שמעון בערגערס געשעפט. רב שמעון בער-גער האָט געהאַט אַ ברייטע פּלאַקסענע באַרד, אַ גרויס קליידער-געשעפט און אַ שיינע דירה אויף דער קראַקעווער פאַרשטאָט. דער טאָטע פלעגט גיין צו אים גוט יום טוב-ביטן, אָבער אַז רב שמעון זאָל אין אַ פּראָסטן

מיטוואך מוזן אַרונטערקומען צו אונדז אין הויז הינטערן שלאָס, האָט בלויז דער נייער כוח געקענט באַווייזן.

ביים ברייטן טיש אונטער דעם בליצלאַמפּ זענען געזעסן עטלעכע אומבאַקאַנטע יונגעלייט, מיט טרוקענע, ערנסטע און געשעפטלעכע פּנימער. שמעון בערגער איז געזעסן, און דווקא נישט אויבנאָן און געווישט דעם שווייס פון שטערן. אויבנאָן איז גראַד געווען דער טאַטע מיינער, ווייל ער האָט געהאַט דעם שווערן אַמט פון אַ בורר. דער נייער כוח האָט זיך פאַר-לאָזט אויף דעם טאַטנס ערלעכקייט און יושר, כאַטש ער איז נישט געווען אינגאַנצן קלאַסנבאַוויסט.

שמעון האָט דערלאָנגט אַ פאַטש אַ יינגל, אַ משרת, און דער כוח האָט אים אויפגעפאָדערט צו אַ משפּט. דאָס יונגע משרתל האָט געהאַט אַ דין שטימעלע ווי אַ משוררל. ער איז אַלעמאַל געשפרונגען רב שמעונען אין פנים אַריין.

שמעון בערגער האָט געווישט דעם שווייס פון שטערן און געוואַלט ענטפערן, אָבער דער טאַטע מיינער האָט אים אַלעמאַל באַפעלעריש אַרויפ-געלייגט אַ שלאָס.

טאַמער וועט איר, רב שמעון, אַביסל האַלטן ס'מויל. איר האָט אַוודאי פאַרגעסן עליע טאַב.

דאָס איז געווען גענוג אַז רב שמעון זאָל אַנטשווייגן ווערן אויף עטלעכע מינוט, ביז דאָס משרתל איז אים ווידער געשפרונגען ווי אַ הענדל אין פנים אַריין און דער טאַטע האָט אים ווידער געמוזט אַרויסרופן דעם גייסט פון עליע טאַב.

אויפן טיש, ווי אַ באַווייזן פון פּרידלעכן קלאַסנקאַמף, איז געלעגן אַ רעוואַלווער, אַ נייער בלאַסקנדיקער רעוואַלווער. אין בלוילעכן שטאַל האָבן געפלעמלט פייערלעך פון בליצלאַמפּ.

דער טאַטע האָט אַרויסגעגעבן אַ פּסק. רב שמעון בערגער מוז צאָלן אַזויפיל און אַזויפיל פאַר דער פאַרטיי, ווי פאַרגיטיקונג. דאָס משרתל קרייגט אַ הוספה פון אַ האַלבן קערבל אַ וואַך און סחורה אויף אַן אַנצוג. רב שמעון איז מבטיח צו האַלטן די הענט אין קימפעט און זיך נישט וואַרפן מיט קיין פעטש, ווייל, פאַטאַקעוועט דאָס יונגע משרתל, היינטיקע צייטן פאַטשט מען נישט.

רב שמעון האט מקבל פסק געווען. די פארטיי איז געווען צופרידן און אז די פארטיי איז אוועק איז ער געבליבן זיצן קעגן טאטן מיט גזלנישע אויגן. ער האט זיך אויפגעהויבן און זיך גענומען שלאגן מיט די פויסטן אין קאפ אריין.

יחזקא, — האט ער געשריגן צום טאטן, — איך וועל זיך א מעשה אנטאן, איך וועל זיך פארווארפן א שטריק ארום האלדו. אז מען קען שוין נישט שלאגן אן אייגענעם מענטש, איז דאך שוין עק וועלט. אז מען קען נישט האבן דאס פארגעניגן אויסצופראסקען אזא סמארק אויף ביידע באקן און אים ווייזן ווער עלטער איז, איז למה זה אנוכי, צו וואס-זשע דארף מען אזא פארסראליעט לעבן?

יא, א סך פאר ניקאלייען האט שמעון בערגער דערפילט די רעוואַז לוציע אויף זיינע אייגענע פלייצעס און ער האט זיך אונטערגעגעבן. ער האט שוין מער דעם קאפ נישט אויפגעהויבן. ער איז אַרומגעגאַנגען אן איינגעהויקערטער און איז געווען שוואַרץ ווי די ערד. די רעוואַלוציע האט אין אים אַפגעפייערט דעם ערשטן זיג.

דעמאָלט זענען אָנגעקומען אומרוקע טעג. די חברה האט געמאכט דעם אָנהייב מיט אַ שלעכטן סטרוזש. דאָס איז נישט געווען קיין סטרוזש. נאָר דער אמתער צערבער פון זיין הויף, און אַלץ דערפאַר וואָס ער האָט זיך געלייגט אין דער לענג און אין דער ברייט דינענדיק דעם קייסער. דער סטרוזש האָט געקוקט פון אויבן-אַראָפּ אויף זיין בעזים און אויף זיין שמיעטניק — דאָס זענען אַלץ ביי אים געווען בייזאַכן אַנטקעגן זיינע העכערע פליכטן. ער האָט געאַרבעט מיט לייב און לעבן. ער האָט גע-טרייבערט די אָדערן וועגן איינמעלדעווען און געהאַלטן אַן אויג אויף ניעלעגאַלניע (1). די קינדער זיינע זענען געגאַנגען אָפּגעריסן און אָפּגע-שליסן און געבעטלט שטיקלעך פלעצל ביי די יידישע קינדער. די סטרוז-זשין און דווקא די סטרוזשין האָט געשיכורט און זיך געוואָלגערט לעבן שמיעטניק און געשאַלטן דעם מאַן און די קינדער מיט טויטע קללות. אָבער דער סטרוזש אַליין איז געווען אַ ניכטערער מענטש. ער האָט גע-שפּירט, אַז די מאַשעניקעס (2) קענען אים אונטער דער נאַז אָפּשפּילן אַ

(1) ניעלעגאַלניע — אומגעזעלעך.

(2) מאַשעניקעס — גנבים, שווינדלערס.

רעוואלוציע און ער האט געהיט זיינע פליכטן מיט דער גרעסטער קאנ-
צעלארסקער פּינקטלעכקייט. איינמאל אַ פּאַרטאַג האָט מען געמאַכט אַ סוף
צו דער קאַריערע פון דעם צאַרס געטרייעסטן דינער ביי אונדז אין שטאַט.
נאָך דעם דאָזיקן אָנהייב זענען שוין געפּאַלן סטראַזשניקעס, רעווע-
ראָוועס און אַפילו אַ פּאַמאַשטשניק־פּריסטאַוו. אַמאַל, געדענק איך, האָב
איך אויף דער ייִדנאַס געהערט עטלעכע טרוקענע קנאַלן, ווי מען וואָלט
האַסטיק אָנגעקלאַפט מיט אַ שטעקן אין אַ לאַדן. עטלעכע טריט פון מיר
איז געפּאַלן אַ רעוועראָווע, וואָס האָט נאָר וואָס געהאַט איינגעקויפט אַ
בייטל מעל. דער בייטל האָט אים אינגאַנצן פּאַרמעליקט דאָס פנים, אָבער
דורך דעם ווייסן, בלאַזענשן פנים האָבן זיך אָנגעהויבן דורכרייסן פּאַר-
גליווערטע שטיקער בלוט און געבליבן ליגן לעבן דעם רעוועראָווע (1) ווי
שטיקער לונג-און-לעבער. דער רעוועראָווע איז לאַנג געלעגן מיט די טויטע
אַפּגעפּוצטע שטיוול און ייִדן האָבן זיך געשראַקן, ווי מען וואָלט אים אונ-
טערגעוואָרפן פּאַר אַ בלוט-בילבול, ביז דאָס געזעץ פון יענער זייט שטאַט-
זייגער איז געקומען, געמאַכט אַ פּראַטאַקאַל און אים צוגענומען.
און צו יענער צייט האָט זיך אויך אונטערגערוקט די מעשה אַבעלע
צימרינג. קיין ייִד אין שטאַט האָט נישט געהאַט קיין לענגערע באַרד פּאַר
אַבעלען — ס'איז געווען אַן אמת שטיקל צירונג פאַרן פנים. ער איז גע-
גאַנגען פּאַמעלעך, ווי ער וואָלט שטענדיק שפּאַצירט, די הענט פּאַרלייגט
אויפן זייט-זשע-מוחל און געקוקט מיט זיינע גרויסע, שוואַרצע אויגן פון
אונטער דיקע, שוואַרצע ברעמען. ער איז שוין געווען גרוי ווי אַ טויב,
אָבער די ברעמען האָבן בשום אופן נישט געוואָלט גרוי ווערן. ער האָט
געוואָרפן אַ קוק אַהין און אַ קוק אַהער און פון צייט צו צייט האָט ער
גענומען די רעכטע האַנט פון זייט-זשע-מוחל און לאַנגזאַם געגלעט און גע-
צערטלט די שיווע באַרד זיינע. זיין קוקן איז געווען אַ סאַרט אינספּעקציע
און דאָס ערשטע בעסטע ייִנגעלע, וואָס ער האָט באַגעגנט אויפן וועג
פלעגט ער צורופן און זאָגן:

— בני, זון מיינער, פון קוקן האָט נאָך קיינער קיין געלט נישט
דערלייגט. האָסט שוין געדאַוונט? באַדיר אַ גראַשן און קויף דיר סאַכ-
מעראַזש.

(1) רעוועראָווע — פּאַליציאַנט.

דעם גראַשן האָט קיין יינגעלע ביי אים נישט גענומען, ווייל אַבעלעס גוטסקייט האָט גלייך געגעבן קלעמעניש אין די קישקעס.

אַבעלע איז געווען אַ ייד, וואָס האָט געהאַט צוטריט אין מאַגיסטראַט, אין קאַנצעלאַריע און אין דער גובערניע. ער איז געווען אויסגעקאַכט מיט נאַטשאַלסטוואַ און ס'איז פאַר קיינעם קיין סוד נישט געווען, אַז אַבער לע איז אַ מסור און אַז ער האָט אָפּגעשפּאַרט עטלעכע קאַמעניצעס פון זיין פרנסה. יונגעהייט האָט ער געמאַכט אַ לעבן בלויז פון פּריזיוו, אַבער אין די שפּעטערע יאָרן האָט ער גענומען מסרן פּאַליטישע אויך. אין שטאַט האָט מען אים פאַרשאַלטן דאָס געבייך, אַבער מען האָט פאַר אים געציטערט, מען האָט מורא געהאַט פאַר זיין קוק און ער, ווי נישט אים מיינט מען, איז געגאַנגען אויף דער יידנגאַס אין זיין לאַנגער אַטלאַסענער קאַפּאַטע און געשאַפט און געשפּיעגעוועט 1).

אַבער קיין קויל האָט אים אַזוי גיך נישט גענומען. מען האָט אים איינ-מאַל געשאַסן און לייכט געראַניעט. ס'האַט געדויערט עטלעכע טעג און ער איז שוין ווידער געווען ביי דער „אַרבעט“, אַ צווייט מאַל האָט מען אים געשאַסן און שווער פאַרווונדעט, אַבער פון יידישן שפּיטאַל, ווו ער איז געלעגן איז געקומען די „פּריילעכע“ בשורה, אַז ער בעסערט זיך און וועט געזונט ווערן. נאַטשאַלסטוואַ האָט אַבעלען איבערגעפירט אין רוסישן מיליטער-שפּיטאַל, כדי ער זאָל דאָרט זיין זיכערער. דאָס וואַיעננע 2) שפּיטאַל, אַרומגערינגלט מיט הויכע דיקע מויערן, האָט שטענדיק געהאַט אַ שווערע שמירה, אַבער אויך דאָרט האָבן זיך עטלעכע יונגעלייט אַריינגעכאַפט אים „מבקר חולה“ זיין און מען האָט אים אויפן קראַנקן בעט אַוועקגעלייגט.

אַבעלעס לוויה איז געווען אַ פּריילעכע. אין קיין חדר האָט מען דער-מאַלט נישט געלערנט. און כאַטש ביים לעבן איז אַבעלע געווען אַ שטיקל נאַטשאַלניק און מען האָט פאַר אים מורא געהאַט, האָבן אַלע איצט דערשפּירט אַז ווי אַ יידישער מת איז ער אינגאַנצן אַן אונדזעריקער. דער קאַסטן האָט זיך גיך געהאַצקעט לויפנדיק צום גוטנאַרט און קינד און קייט האָבן אויפן

1) געשפּיעגעוועט — שפּיאַנירט.

2) וואַיעננע שפּיטאַל — מיליטערישער שפּיטאַל.

וועג געווארפן שטיינער אין ארון. אבעלע צימרינג מיט דער צעשפרייטער באָרד איז באַגראָבן געוואָרן ערגעץ ביים פלויט, און וואַכנלאַנג האָבן יידן אָפן הנאה געהאַט פון דעם שטיקל אַרבעט און עס אָפילו באַרעכטיקט מיט דעם פּסוק „ובערת“, זאָלט אויסראַמען דאָס שלעכטס פון צווישן דיר. דעמאָלט האָט פּאַניע באַשלאָסן, אַז מען דאַרף ווייזן דער שטאַט זיין שוואַרצע גבורה, כדי אַנצוואַרפן אַזא שרעק, אַז עס זאָל זיך אָפּגלוסטן מיט אים צו פאַרמעסטן, ווייל מיט אַ רעוועראַווע מער, אָדער ווייניקער, ליגט נאָך אַלץ דער גאַנצער כּוח ביי אים.

פּרײַער זענען געאַנגען די מיליטערישע פייקלערס — בום — טאַי ראַראַרום, בום — זיי האָבן געפירט דעם פאַראַד, וואָס איז איינגטלעך גע-ווען אַז אויסשטעלונג פון מיליטערישער קראַפט. די פייקלעך האָבן ווי צוזאַמענגערופן די שטאַט אַ קוק צו טון אויף דער אַרטילעריע, פיעכאַטע 1), גרענאַדירן און קאַזאַקן אויף ווילדע פערדלעך. די קאַזאַקע פערד זענען געווען אַזוי ווילד, אַז זיי האָבן נישט געקענט גיין אין שפּאַן, זיי זענען אַלעמאַל אַרויסגעלאָפן פון דער ריי און זיך געדרייט אַרום און אַרום אין עטלעכע צירקלען, אַז ס'איז געווען אַ ווונדער, ווי אַזוי דער קאַזאַק מיט דער פיקע, ביקס, שווערד און נאַגייקע איז נישט אַרונטערגעפאַלן און געבראַכן האַלדז און נאַקן. אַנדערע רייטער האָבן אויף געצאַמטערע פערד געפירט די פולעמיאַטן. ס'האָבן זיך נאַכגעשלעפט, געבראַזגעט און גע-הוידעט אַראַפ און אַרויף, אויף די נישט-ברוקירטע גאַסן, די האַרמאַטן מיט די אָפענע אייזערנע פּיסקעס. די זעלנערשע אַנגעשטייפטע און רצי-חותדיקע פּנימער זענען געווען געווענדט צו די פאַרחושכטע הייזער, וואָס זענען געלעגן איינגעלייגט פון שרעק. צווישן ראַטע און ראַטע זענען גע-גאַנגען פייקלערס און אַלץ אויסגעפייקלט זייער בום — טאַראַראַרום, בום טאַראַראַרום.

אַבער נישט נאָר איז די שטאַט זיך נישט צוזאַמענגעלאָפן, נאָר מען האָט פאַרהאַקט טיר און טויער. אינסטינקטיוו האָט מען דערשפּירט אַז דאָס איז נישט קיין גאַליעווקע 2), די פייקלערס האָבן אַנגעוואַרפן אַ שרעק-לעכע מרה-שחורה. די נעכט זענען סיי ווי געווען לאַנגע און דערשראַקענע

1) פיעכאַטע — פּוס-אַרמיי.
2) גאַליעווקע — פאַלקס יום-טוב.

פון דעם סטאן-וואַיענני (1), און דאָ קומען זיי נאָך פאַרסמען די טעג אויך. אַלע געשעפטן זענען צוגעשלאָסן געוואָרן, ס'איז שוין געווען אין דר'ערד מיטן לייזעכץ. יידן זענען געלאָפן, יידענעס האָבן ווי די הינער צוזאַמען גערופן די קינדער, איין טויער נאָך דעם אַנדערן האָט זיך פאַרהאַקט און די גאַנצע יידנגאַס איז געוואָרן ווי אויסגעשטאַרבן.

בלויז איך אליין האָב נישט באַוויזן גיך גענוג אַריינצולויפן אין טויער. ווי איך האָב געלערנט אין חדר. דער טויער איז געווען אַ הויכער און איך האָב געמוזט אויסזען אין גרייס ווי אַ קליין, דערשראָקן קעצל, וואָס האָט געציטערט דורך דעם גאַנצן, לאַנגן מיליטערישן פאַראַד. איך בין אפשר געווען דער איינציקער לעבעדיקער נפש אויף דער גאַנצער יידנגאַס. אָפּי צערן האָבן צו מיר געווינקען, קאַזאַקן האָבן מיר דווקא געוואָלט נאָך מער איבערשרעקן און זיי האָבן מיר אַרויסגעשטעקט די לעקערס, אַנדערע, גרעסערע חכמים, האָבן אויף מיר געצילט די ביקסן, און ווען די פייקלערס זענען מיר פאַרבייגעגאַנגען, האָבן זיי העכער געפייקלט דעם בום-טאַראַ-ראָרם, ווי זיי וואָלטן עס ספעציעל אָפּגעשפילט פאַר מיין כבוד וועגן און מיר איז דער מאַמעס מילך אַנטלאָפן געוואָרן.

ווען דער לעצטער זעלנער איז שוין געווען פאַרבייגעגאַנגען האָבן זיך די טויערן גענומען עפענען און גנביש, ווי אויף פּראָבע. מיין מלמד יאָנקל פּיילעץ איז צו מיר צוגעפּאַלן ווי צו אַ געפונענעם און מיר גע-קיזלט דאָס פנים מיט זיין גוטער באַרד. די קינדערלעך האָבן מיר אַרומ-גערינגלט און געבעטן אַז איך זאל זיי אַלץ דערציילן. אָפּילו דער בעלפּער האָט זיך צוגעהערט, ווי איך האָב געבראַקט ווילדע גוזמאַס. איך האָב נישט פאַרגעסן צו דערציילן, ווי מען האָט מיר געוואָלט פאַנגען און מיר מאַכן פאַר אַ קאַזאַק, נאָר איך האָב זיי אַלעמען פאַרטריבן מיט שמע ישראל. און ווי האָב איך מקנא געווען די שוסטער-ינגלעך און שניידער-ינגלעך, די יונגע, פּערצן-פּופּצן-יעריקע געזעלן, וואָס פּלעגן טראָגן פּאַ-מעשעפּער אויף דער לער, אָבער נאָך דער אַרבעט האָבן זיי זיך אויס-געפּוצט אין די קאַלירטע העמדלעך, געקנאַקט באַניקערן און ראַמאַנסירט מיט מיידלעך. דאָס איז געווען דער פּאַמאַץ-בונד. אַז מען האָט באַדאַרפט עמעזן אַנפּאַטשן, האָבן זיי געפּאַטשט. ווען מען האָט באַדאַרפט אַריינוואַרפן

(1) סטאן וואַיענני — קריגס-צושטאַנד.

אַ שטיין אין אַ וויסטאָווע פון אַ געשעפט, וווּ דער אייגנטימער האָט נישט אָפּגעהיט די רעגולירטע געשעפט־שעהן, האָבן זיי געוואָרפן. נישט איינמאָל האָבן איר דעם טאַטן געזאָגט, אַז איר בין מקנא די יאַטן, אָבער דער טאַטע האָט מיר קורץ און שאַרף דערקלערט, אַז מעט שוין מאַכן די רעוואַלוציע אָן מיר. די מאַמע האָט צוגעגעבן פון איר זייט, אַז מעט זיך גאַנץ גוט באַדרייען אָן מיר, און דער זיידע האָט ביי מיר געקויפט פאַר אַ דרייער אַ פּרשה חומש. קיין גרויסער למדן איז ער נישט געווען, האָט ער הנאה געהאַט, ווי איר האָבן פאַר אים אָפּגעגלעקלט אַ פּרשה חומש און נאָך אַריינגעוואָרפן אַ שטיקל רש"י פאַר אַ צולאַג. דער זיידע האָט גע־האַלטן, אַז קיין בעסערע סגולה צו דער רעוואַלוציע ווי אַ פּרשה חומש איז נישטאָ, און זאָלן זיי זיך פאַרדרייען זייערע אייגענע קעפּ.

אָבער איר בין שוין דעמאָלט געווייר געוואָרן וועגן דעם אוצר ביים פעטער וועלוול. דער פעטער וועלוול האָט פאַרמאַגט הונדערטער ביכער, פון שמ"רן ביז דער דעמאָלטיקער פּראָלעטאַרישער ליטעראַטור. אָבער ער האָט געהאַט אַ טבע, אַז ער וועט אייך באַדיי שענקען אַ גילדן, איידער באַרגן אַ ביכל. ער האָט שטענדיק געטענהט, אַז ווען ער באַרגט אַ ביכל פעלט אים עפעס אין שטוב, ווי מען וואַלט אַרויסגעטראָגן אַ בענקל אָדער אַ טיש. קומען צו אים, זיצן און לייענען, איז מיט דעם שענסטן פאַרגע־ניגן, אָבער אַרויסטראָגן אַ בוך פון הויז איז געווען שטרענג פאַרבאָטן. דער פעטער וועלוול איז געווען מיין פּראָלעטאַרישער פעטער, דער היפּוך פון פעטער חיל־אשר, וואָס איז געווען צו יענער צייט מיין רבי. דער פעטער חיל־אשר, דער עלטסטער פון די זיבן ברידער, איז געווען אַ שיינער הויכער יוד, דער שענסטער יוד אין באַד. אין דער באַרד זיינער האָבן נאָך געקעמפט די שוואַרצע מיט די גרויע האָר. די אויגן זענען געווען יונגע. דער איינציקער פּגם אויף זיין קערפּער איז געווען, ביים רעכטן ווינקל, אַ קליין שטיקל אויפגעשוואַלן קישקעלע, וואָס האָט גע־זוכט אַ וועג אַרויסצוקריכן, און וואָס דער פעטער חיל־אשר האָט גע־האַלטן אין צאַם מיט אַ בענדל.

דעם פעטער חיל־אשרס חדר האָט זיך גערעכנט דריטער קלאַס — ביי אים האָט מען שוין אַריינגעכאַפט אַ שטיקל גמרא. ער האָט מיט די קינדער געלערנט אויך אַביסל תנ"ך־העברעיש. אַז ס'איז געקומען ניטל.

האָט ער אַרויסגענומען אַ פאַרפעצטע גמרא, ווי אַ שטיק קאָנטראַבאַנד-
און האָט פֿון דאָרט פאַרגעלייענט די גאַנצע מעשה מיט יאָסל פּאַנדעריק.
— דער מענטש וואָס האָט דווקא געוואָלט ווערן אַ גאָט ביז מען האָט
אים אַרונטערגעפישט פֿון זיין גדולה. ער האָט געלייענט און געלייענט
ביז צו דער גרויסער שטראַף, אַז ער מוז זיך אייביק פּרעגלען אין זיין
דיקער כּבעט־איבער־אייער־כּבוד.

דער פעטער איז געווען אַ גוטמוטיקער. ער האָט געהאַט פיינע וויי-
צעלעך פֿאַר יעדער צרה. די קינדער זענען אים ממש געקראַכן אויפֿן
קאָפּ און ס'האָט אים נישט געאַרט. זיין צווייט ווייב, וואָס האָט זיך נישט
געעקנט ספּראַווען מיט אירע פּליכטן צו באַהאַנדלען די טאַכטער פֿון
ערשטן ווייב ווי אַ שטיפּמאַמע און איר צוויילינג ווי אַ הייסע מאַמע, איז
אים אויך געקראַכן אויפֿן קאָפּ און ס'האָט אים אויך נישט געאַרט. דער
צוויילינג זיינער וואָלט אים אויך געקראַכן אויפֿן קאָפּ, אָבער דערווייל
האָבן ביידע מיידעלעך זיך גערוקט אויף די בייכער. זיי האָבן זיך גע-
ראַטשקעט און זיך געקערעוועט אין דערעלבער ריכטונג און קיינמאַל
נישט אָפּגעשטאַנען איינע פֿון דער אַנדערער אויף אַ האָר. זיי האָבן גע-
פּויעט אויף דר'ערד ווי שלענגלעך און געגעסן פֿון דער פּאַדלאַגע. די
חדר־קינדער האָבן נישט פאַרמאַגט קיין וואַרעמקייט פֿאַר די ווערימלעך
צוליב דער שטיפּמאַמע, און בגנבה פּלעגן זיי אָנטרעטן אויף אַ הענטל
אַדער אַ פּיסל. זיי האָבן געהאַט אַ ווילדע הנאה צו הערן ווי די שטיפּ-
מאַמע לאָזט אַרויס אַ געשריי: אוי, אַ בראַך אויף חיל־אשרן, מען האָט
מיר שוין דערהרגעט דעם צוויילינג!

דער פּראַלעטאַרישער פעטער איז געווען אַ קאַמאַשנשטעפּער. ער
האָט געהאַט איבערגעפירטע נעגל און אויפּגעפּרעסענע הענט. ער האָט
געצימבלט אויף מאַדנע הויכע און בייכיקע זינגער־מאַשינען און געזונגען
בעת־מעשה גאַלדפּאַדנס לידלעך. ער איז געווען אַ ביטערער אַרעמאַן און
אין שטאַט האָט ער געהאַט אַ שם פֿון אַן אויפּגעקלערטן, כּמעט אַן אַפּי-
קורס, כּאָטש זיין גאַנצע אפּיקורסות איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס ער
האָט זיך דערלויבט צו רעדן ביים דאַוונען.
ביים פעטער אין וואַרשטאַט האָט געשטונקען מיט לעדער. כּאָלע-
וועס זענען געלעגן אָנגעוואַרפֿן אומעטום און ס'איז געוואָרן זאַלציק

אויפן גומען פון בלוזין גערוד. קיין געזעלן האָט ער נישט געהאַט. ער איז אליין געשטאַנען איינגעהויקערט ווי אַ קעמל איבער די הויכע מאַ-שינען און געזונגען. ער איז געווען דער ערשטער צווישן די ברידער, וואָס האָט פראַנק און פריי געמאַכט די קינדער פאַר בעל-מלאכות. זיין טאַכטער איז געוואָרן אַ נייטאַרן, אַ זון האָט ער געמאַכט פאַר אַ מאַליער און אַ טאַכטער האָט ער אַפילו חתונה געמאַכט מיט אַ שוסטער.

ביילע-פערל די נייטאַרין איז געווען אַן עס-עסאָווע און זי האָט מיך דווקא געוואַלט אַגיטירן. כ'האַב געמוזט אַלט זיין אַ זיבן-אַכט יאָר און זי איז שוין מסתמא געווען אַ 17-יאָריקע מויד, מיט לאַנגע, דיקע צעפ. זי האָט צו מיר גערעדט וועגן ד"ר הערצל און וועגן קאַמף פון אַר-בעטער פאַר אַ בעסער לעבן, און מיט מיר אַפגעמאַכט צו קומען אַ שבת נאַכמיטיק אויף דער פאַרטיי-בירושע, הינטער דעם נייעם וועג. אָבער מיין יינגערער ברודער האָט מיך פאַרמסרט און מען האָט ביי מיר באַצייטנס צוגענומען די הויזן און די שטיוועלעך און זיי באהאַלטן. מיין טאַטע איז באַשטאַנען דערויף, אַז אַפילו די ציוניסטישע רעוואַלוציע זאַל מען אויך מאַכן אַן מיר און איך וואַלט געמאַגט שווערן, אַז די באהאַלטענע שטי-וועלעך האָבן אויף אייביק אוועקגעהרגעט מיין פאַליטישע קאַריערע.

אָבער דעם פעטער וועלוולס ביכער זענען געווען פריי. איך האָב זיך אַרויפגעוואָרפן אויף די סאַציאַליסטישע בראַשורן, וואָס זענען געווען אַביסל צו-האַרט און קרוכלע ווי אייערקילעך. איך האָב געלייענט אַפּי-קורסישע ביכער, אָבער איך האָב מער הנאה געהאַט פון מעשה-ביכלעך און פון שלום-עליכמען.

צוליב די ביכלעך פלעג איך אַריינפאַלן צום פעטער וועלוול אויף שבת-אויבס. די מומע בינע, וואָס איז געווען מיט אונדז געקניפט און געבונדן — זי איז געווען אי דעם פעטער וועלוולס ווייב, דעם טאַטנס שוועגערן און אויך דעם זיידנס שוועסטער פון מאַמעס צד — איז געווען אַ קליינע, פרומע יידענע, אַ גוטע נשמה, וואָס האָט נישט פאַרלאַנגט ביי גאַט מער ווי איר געזיכערט שטיקל אַרעמקייט. די מומע האָט שוין גע-האַט צוגעגרייט אַ טעלערל מיט אַגרעס, וויינפערלעך, אַרבעסשויטן און ביכער. דער פעטער איז געלעגן און געשנאַרכט. דאָס שנאַרכן איז געווען מיט מאַס און טאַקט און האָט ווי אַ גריל אַנגעוואָרפן אַ שלאָף אויפן גאַנצן

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ז

הויז. די מומע בינע, וואָס האָט שטענדיק געפרעפלט אַ ייִדיש וואָרט, האָט געלייענט טייטש-חומש מיט אַ שלעפּעריקן ניגון. די מומע האָט געוואָסן, אַז די ביכער זענען נישט גאַנץ כשר און זי האָט מיט מיר געפרוּווט איינ-קנעלן, אַז פאַר מיין גוט קעפעלע, איז אַ שטיקל גמרא אַ סך געזינטער. אָבער נאָך דעם ביסל מוסר, האָט זיך די גוטע מומע בינע אַוועקגעזעצט ביים פענצטער און באַטעמט יעדער וואָרט אין טייטש-חומש, בעת איך האָב מיטגעציטערט מיט די העלדן פון „פאַמיליע צבי“. איך האָב דורכ-געלעבט דעם גאַנצן גרויל פון פאַגראַם און געקייט מעליקע ביכער, זייערע וויינפערלעך, רויטלעכע אַגרעס מיט הערעלעך, און פליישיקע מאַרעלן וואָס האָבן זיך צעגאַסן אין מויל מיט דער ווייניקייט פון אַ געדאַטענעם זומער. כ'האָב געלייענט עדעלשטאַטס לידער, געלייענט אַ ליד און אלע-מאַל צוריקגעמישט צום בילד. איך האָב הנאה געהאַט צו קוקן אויף זיין שיינער באַרד און אויסגעאיידלטן פנים. זיין אַרבעטער-קלאַס איז מיר פאַרגעקומען עפעס ווי אַ פאַלק פון פרינצן, וואָס ליידט און טראַגט די שווערסטע יאָכן ווי וואַסערטרעגער. עדעלשטאַטס אַרבעטער-קלאַס האָב איך קיים פאַרבונדן מיט אונדזערע אייגענע פאַרחושכטע אַרבעטער פון שטאַט.

און, איינמאַל, ווען איך בין אַזוי געזעסן איבערגעבויגן איבער עדעל-שטאַטס לידער האָבן אַפּגעהילכט עטלעכע שאַס. אַ געלאַף פון אַלע גאַסן, געשרייען, יללות, כ'בין אַרונטערגעלאַפּן די פינצטערע טרעפּ ביים פע-טער אין הויז. אויף דעם דרויסנדיקן גאַרן, איז האַלב געלעגן און האַלב געזעסן אַ פאַרבלוטיקטער מענטש. דער גאַנצער קאַפּ איז אים געווען פאַרדעקט מיט זיין היטל. די טרעפּ זענען געווען פאַרבלוטיקט. אין איין מינוט איז די שטאַט גלייך געוואָר געוואָרן, אַז דער יונגער אַטלאַסאָוויטש איז דערשאַסן געוואָרן.

אויפן אַנדערן טאַג זענען איבער דער גאַנצער שטאַט געווען אויס-געקלעפט העקטאַגראַפירטע פראַקלאַמאַציעס, אַז אַטלאַסאָוויטש, וואָס איז איבערגעגאַנגען פון איין פאַרטיי צו דער אַנדערער, איז דערשאַסן געוואָרן פאַר אַרויסגעבן פאַרטיי-סודות.

מיט אַטלאַסאָוויטשן האָבן זיך געבענטשט אַלע מאַמעס. ער איז גע-ווען אַ פרומער יונגערמאַן, מיט שוואַרצע געקרייזלטע האַר, וואָס זענען

געווען אזש בלאָ; אַ וויסע הויט און טיפע, כמעט מיידלשע אויגן. ער איז געווען אַ גוטער לערנער און פון אַ פיינער משפחה. אַטלאַסאָוויטשעס טאַטע איז געווען אַ שטרענגער ייד אַ שוויגער. אָבער אינדערשטיל האָט דאָס האַרץ ביי אים אָנגעקוואַלן פון זיין איינציקן זון. ער האָט געוויסט אַז דאָס וואַקסט אַ כלי, אָבער ער האָט געשוויגן, ער האָט זיך אַליין קיין עיך־הרע נישט געוואַלט געבן. ער האָט געפילט, אַז דער זון וועט אַמאָל מיט זיין ליכט פאַרשיינען דעם גלות.

אָבער מיטאַמאָל איז דער יונגער אַטלאַסאָוויטש אַרונטער פון גלייכן וועג און דער טאַטע איז איבערנאַכט גראָ געוואָרן. ער האָט אָבער אַלץ געשוויגן, געדריקט אין זיך און אַרויפגעלייגט אַ שלאַס אויפן מויל.

מען האָט דעם אַלטן קוים באַווויגן צו גיין צו דער לוויה. ער איז געגאַנגען שטאַליק, מיט דעם קאַפּ הויך־געהויבן און גאַרנישט ווי אַן אבל, כאַטש דאָס ווייב האָט זיך געקלאַפט מיט די פויסטן אין קאַפּ. זיינע אויגן זענען געווען ווי גלאַז. פרעמדע האָבן געוויינט און געפונען אַ זכות אויף דעם יונגן בוים, וואָס איז געפאַלן אַ קרבן פון דער צייט, אָבער דער טאַטע איז אַלץ געגאַנגען אַ שטאַלצער און אַ רויקער.

אַז מען האָט שוין דעם מת געטון זיין רעכט און ס'האָט שוין גע־האַלטן ביי קדיש, און אַלע האָבן געוואָרט מיט געבויגענע קעפּ, האָט זיך דער אַלטער אַטלאַסאָוויטש נאָך מער אויסגעגלייכט און אַריינגעשפיגן עטלעכע מאָל אין קבר, אויסשרייענדיק הויך מיט יעדער שפיי: „ימח שמו וזכרו!“

ער האָט איבערגעלאָזט די עטלעכע מנינים אבלים און גענומען שפאַנען צוריק אַהיים און די פיס האָבן זיך אים אַפילו נישט געבויגן. אָבער נאָך די אַלע צוגרייטונגען און ווייען איז געקומען די רעוואַ־לוציע ווי אַ גרויסער יום־טוב. פּלוצים איז זי געקומען. מ'האָט זיך אויפ־געהויבן אין דער פרי און גלייך דערשפירט, אַז דער טאָג איז נישט קיין געוויינלעכער, נאָר אַ געבענטשטער; ווי ס'דערפילט אַ קינד ביים עפע־נען די אויגן, נאָך פאַר דעם ערשטן איבערטראַכט, אַ זיסקייט אין אַלע ביינער און ס'צעשמייכלט זיך דער האַלב־שלעפעריקער מוח פון געפיל, אַז ס'איז יום־טוב און מ'דאַרף נישט גיין אין חדר. יענעם יום־טוב האָט מען אויך דערשמעקט פון סאַמע ערשטן מאַמענט, ווען די זון האָט אַ זעץ

געטון אין פענצטער מיט אַזויפיל ליכט, אַז זי האָט שיעור אויסגעזעצט די שויבן.

אויף אַלע פּנימער, אויף אַלע גאַסן זון און פּרייד. אָפיצערן קושן זיך מיט ייִדישע מיידלעך. פּריצים פּאַלן יידן אויף די העלדזער. מ'גייט איבער די גאַסן פּראַנק און פּריי מיט דער רויטער פּאַן. מען זינגט לידער. מוזיק שפּילט. דער טאַטע הייבט מיך אויף אינדערהויך, איבער אַלע מענס קעפּ, און טראַגט מיך צווישן געדיכטן עולם.

זאַלסט נישט פּאַרגעסן, יאַנקעלע, אַז דו האָסט דאָס אַלץ זוכה געווען צו זען מיט דיינע אייגענע אויגן.

איך, אַ דאַרס און אַ גרינס, פּיל זיך איצט גאַר ווינטיק, לייכט און ווי אַ פּלאַטערדיקע פּאַן אין טאַטנס הענט. דער קייזער האָט געשענקט די קאַנסטיטוציע, סאַלדאַטן ברידערן זיך מיט דעם עולם, קאַזאַקן לאַכן. קאַלמיקן מיט פּאַדעשווע-פּנימער שטשירען די ווייסע ציין, טראַטוואַרן זינגען. עס איז אַ מאַרש און מאַרש און מאַרש אַ גאַנצן טאַג. רויטע סטענ-געס אין צעפּ, מען פּאַכעט מיט רויטע פענדלעך, מען וויינט פון שמחה, מען פּאַלט אויף די גאַסן און מען צלמט זיך. יונגע חסידים מיט קאַזשע-בערדלעך און לופטיקע קאַפּאַטעס האַפּקען און זינגען ווי אין שמחת-תורה. מיין קליין הערצל ווערט שיעור צעשפּרינגען. פאַרפּומירטע הענט-לעך קיצלען מיך מיט בלומען און וואַרפן אויף מיר קאַנפּעטיע. אויף אַ סך געוועלבער האָט מען אַרויסגעהאַנגען רויטע פענער; מען האַנדלט נישט, מען וואַנדלט נישט, מען לייזט נישט. מיין טאַטע טראַגט מיך נאָך העכער. איך בין ווי שיכור און אומזיכער אין זיינע הענט. אַט וועט ער מיך אַראַפּלאָזן און איך וועל צעטראַטן ווערן פון אַזויפיל פּרייד, פון דאַמסקע שיכלעך מיט הויכע אַפּצאַסן און פון קאַזאַקע פּערדלעך, וואָס שטייען איצט באַרוקטע אויף די טראַטוואַרן צווישן עולם און הירזשען אַן כעס. מיינע אויגן פּרעסן אַלץ. דער קלאַפּ-טאַראַראַפּ פון די פאַראַדן באַרוישט מיך.

אין און אַרום דעם קרימינאַל זענען פאַרזאַמלט הונדערטער חברים. מ'רעדט דורך די קליינע פענצטערלעך מיט די פּאַליטישע. די צעקאַרטע און צעגראַטעטע פּנימער וויינען און לאַכן. אַט-אַט וועט מען אויפּפּראַלן די טויערן. מען זינגט, מען שרייט, מען האַלדוט זיך, מען לאַכט הויך פון

ווילדן אומגעצאמטן גליק, דאמען, וואס מען זעט קיינמאל נישט הינטערן שלאס, ביים קרימינאל, זינגען איצט צוזאמען מיט די פארסאזשעטע אר-בעטער פון דער אייזנטייער:

נא באריקאדי ליוודו ראבאטשי
טשערוואני שטאנדאר

יאנקעלע, זאלסט עס נישט פארגעסן —

אבער עטלעכע גרייז-גרויע פרומע יידן שלייכן ווי שאטנס, אפגע-טילט פון דער גאנצער בריוונדיקייט, און זיי ווארענען, זיי די פאר-שטערערס פון דער שמחה, האבן פארפינצטערטע פנימער און קרומע פלייצעס, ווי זיי וואלטן אויף זיי איבערגעטראגן גזירות ת"ח, אלע יידישע תשעה-באבס און חורבנס. זיי, די ירמיהוס, האבן זיך געדרייט צווישן עולם און געוואָרנט די יידן: יידן גיין אַהיים! סיניש אייער שמחה!

און אויף צומאָרגנס האָט מען מיט בושה, האַרצווייטיק און מורא דערציילט וועגן דער גרוילעכער נאַכט, וועגן דער לאַנגער נאַכט פון שרעק, וועגן די פוליעס, וואָס זענען געפלוין אויף אַרבעטער ביים קרימינאל, וועגן צעיושעטע קאָזאָק, וועגן בלוט, און הינטישע אַפיצערן און סאַל-דאַטן, שפּיאַנען און הונדערטער אַרעסטן; פון דעם ווי ניקאַלייקעלע האָט מיט דער רעכטער האַנט אונטערגעשריבן די קאַנסטיטוציע און מיט דער לינקער געמעקט. אויף די גאַסן האָט זיך נאָך געוואָלגערט די נעכטיקע פרייד, נאָר זי איז איצט געווען — פאַניק, די סטרוזשעס האָבן גערייניקט קויטיקע קאַנפעטיע.

די רעוואָלוציע איז צוגעוואָרגן געוואָרן און כמעט ווי אינגאַנצן פאַרטריבן געוואָרן פון קינדישן באַוווסטזיין. מיר זענען אלע געוואַקסן בלויז מיט אַפּגעפליקטע שטיקלעך דעראינערונגען. דער לעבעדיקער ווי-דערשטאַנד איז געווען טויט. ביי די אַרבעטער איז דער מוט אינגאַנצן געפאַלן. אַט האָבן זיי געהאַט אַ גוטע זאַך אין דער האַנט און ווער ווייסט ווי לאַנג עס וועט נאָך נעמען ווידער עס צו קריגן. פאַרעלטערטע מייד-לעך האָבן שטאַט רעוואָלוציאַנערע לידער איצט געזונגען פון נישט-גע-שטויגענע און נישט-געפלויענע חתנים. אויסגעקרוםטע פלייצעס זענען

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ן

געזעסן איבער די מאשינען, אַרונטערגעבויגענע קעפּ האָבן געזונגען טעאַ-
טער-לידלעך פּון „בר-כּוכבּא“, „שולמית“ און „אַ מענטש זאַל מען זיין“.

אוי, אוי, מיט קיין געלט טאָר מען נישט שטאַלצירן,
ווייל מען קען עס גלייך פאַרלירן.

האָבן זיך געטרייסט די גאַלדשפינערס. ס'זענען פאַרגעקומען אַרעמע
אויפּרופּעכצן און געשטעלט געוואָרן נאָך אַרעמערע חתונות. מיידן האָבן
זיך, ווי נישט ווי, צוגעדעקט די קעפּ און זיך פאַרשלייערט מיט אַ מאַן.
די נויט איז געוואַקסן. שקראַפּעליטשנע קינדער מיט אַרויסגעשטאַרטשע-
טע אויגן, גרויסע קעפּ און ברייטע טעכעסלעך האָבן זיך געפליעסקעט
אין די בלאַטעס. פון צייט צו צייט האָט דער בויכטיפּוס אַפּגעשטאַט אַ
וויזנט. עטלעכע איידעלע בחורים, וואָס האָבן זיך אָנגעלייענט מיט שאַ-
פּענהויערן און גענומען דעם פּעסימיסטישן היפּאָקריט בוכשטעבלעך, זע-
נען באַגאַנגען זעלבסטמאָרד. לוויית האָבן זיך געמערט. די רעוואָלוציע
איז פאַרטריבן געוואָרן.

און מיר, די גאַלדענע יוגנט פון שטאַט, די איידעלע פּוסטע-פּאַס-
ניקעס, האָבן זיך געטרייסט אין זאַקסישן גאַרטן, אויף אַ טונקעלער אַלייע.
מיט גאַרקיס „מוטער“. מיר האָבן געזען די שאַטנס פון פאַרשוואַרצטע
אַרבעטער, פינצטערע פּאַבריק-מויערן. געהערט דעם רוף צו שטרייק,
געזען די פּויסטן, די שטאַרקע מוסקולן און דאָס געשטאַלט פון אַן אַר-
בעטערס מוטער — אַן אַרבעטאַרערישע זשאַן ד'אַרק.

ס'איז שוין אַבער געווען אַן עסטעטיש-צוגעפּאַרבטע רעוואָלוציע.
מיר האָבן קריטיקירט די העלדן, אַנאַליזירט זייערע האַנדלונגען און גע-
פּרעגט „אויב זיי זענען פּסיכאָלאָגיש אויסגעהאַלטן“? מיר האָבן זיי גע-
מאַסטן מיט דער ליטעראַרישער מאַס פון גאַראַס צוגעקלאַפטער טיר —
האַט זי יאָ באַדאַרפט פאַרלאָזן דעם מאַן אַדער נישט? מיר האָבן געלייענט
„הונגער“, „די וועבער“, און בעת אויף יענער זייט זאַקסישן גאַרטן האָט
געשמייצט מיט פּריצים און מעקלערס און קליינע קרישקעס פּרנסה, וואָס
יידן האָבן אויפּגעקליבן ווי הענער, זענען מיר אַרומגעגאַנגען ווי האַמלעטס
און געדרייט מיט די שטעקעלעך. אַ דריי אַהער — זיין, אַ דריי אַהין —
ניט זיין.

איז איינער פון אונדז געוואָרן אַ בוכהאַלטער אין אַ צוקער־פאַבריק, אַ צווייטער — אַ געהילף ביי אַ פּראָשעניע־שרייבער (1), איינער איז אַוועק־געפאַרן קיין קראַקע אין דער קונסט־אַקאַדעמיע, אַן אַנדערער אין דער וואַרשעווער קאָנסערוואַטאָריע. אַ דריטער איז געוואָרן אַ העברעיִשער לערער, אַ פּערטער האָט בשתיקה געטראַכט וואָס מען טוט מיט אַן אַטעסטאַט זרעלאַסטי (2) אַן אַ גאַלדענעם מעדאַל, און ווי זיין טאַטע וועט אויפנעמען די בשורה, אויב ער וועט זיך טויפן אויף לוטעראַניש. איינער האָט געשיקט לידער אין דער „ניוואַ“ און געוויזן זיסע בריוו פון דעם גוטן וולאַדימיר גאַלאַקטיאַנאָוויטש.

און איד האָב שוין דעמאָלט געסטראַשעט דעם טאַטן מיינעם מיט זעלבסטמאָרד, אויב מען וועט מיר נישט אויסשרייבן אַ שיפסקאַרטע אין אַוועקשיקן קיין אַמעריקע.

III

סאַניאַ יאַקאויליעוונאַ האָט זיך אויסגעצויגן אויף דער קורצער סאַפע, אין דער קאַיוטע, און אונטערגעשפאַרט די מידע, אויסגעטאַנצטע פּיס אויף אַ בענקל. דער בלאַנדער רוס איז געשטאַנען און איר אויסגעגלייכט די צעפאַטלטע האָר און געגלעט די באַקן. די אויגן ביי איר זענען געווען געשלאָסן, אָבער מען האָט גאַנץ גוט געקענט זען, אַז זי האָט שטאַרק הנאה פון דעם בלאַנדנס צערטלעכע הענט. דער בלאַנדער האָט מיט זיינע ציטערדיקע פינגער גענומען גלעטן פאַכמעניש אירע פּיס, ווי ער וואַלט פון זיי געוואַלט אַרויסגלעטן די גאַנצע מידקייט. ער האָט אָנגעשטעלט אַ שלעפּעריקע שטימע, ווי מען שטעלט אַן אַ גראַמאַפּאָן, און געזונגען לערמאַנטאָוס באַי־באַיִושקי־באַיִו (3), און נאָך יעדער פּערוז האָט ער צו־געגעבן אין רעטשיטאַטיוו די אַמאַל באַרימטע איינשוריקע ליד:

„פּאַרדעק דינע בלייכע פּיס!“

דער סטואַרד, וואָס איז אויך געווען געלאַדן צו דער שמחה, כדי

(1) פּראָשעניע־שרייבער — שרייבער פון געריכט־פאַרמולאַרן.

(2) אַטעסטאַט זרעלאַסטי — גימנאַזיע־דיפּלאַב.

(3) באַי־באַיִושקי באַיִו — צווינג פון רוסישע וויגילידער.

צוצוגעבן פראָלעטאָרישן קאָלאָריט, איז געזעסן מיט אַ פלאַש אין האַנט און געטרונקען סאַלאַ, — ער האָט אָבער נישט פאַרגעסן אויף קיין איין מינוט אַז אַ סטואַרד האָט אָן אייגענע ווירדע. ער האָט געהיט זיין רעפּו־טאַציע מיט אַ געפּיל, אַז מען טאָר נישט זיין צופּיל דעמאָקראַטיש און פּאַניבראַט מיט קיין שיכורע פּאַסאַזשירן, ווייל מען קען עס נאָך אַמאָל אויסקרענקען, ווען זיי ניכטערן זיך אויס.

און איד, פאַר זיך, האָב נאָך אַלץ געהאַלטן אין איין איבערחוּרן די ווערטער, וואָס, אויב זיי האָבן אין סאַמע אָנהייב געהאַט אַ קנאַפע באַ־דייטונג, זענען זיי איצט אינגאַנצן געווען פאַרבראַנפנט — אַט דאָס איז עס.

ווי אַ שיכור, וואָס טשעפעט זיך אָן אין אַ זאַץ, און עס ווערט דער רעפּריין פאַר זיין גאַנצן געמיט, האָב איד זיך אַלץ געהאַלטן ביי דעם — אַט דאָס איז עס. אמת, אַז אַ סך, אַ סך זאַכן האָבן זיך ביי מיר גע־נומען אויסוועפּן, אויב נישט אינגאַנצן אויסניכטערן. ביי מיר האָט זיך אָבער איצט געלייגט אויפן שכל, אַז מיין לובלין פון 1905 האָט אויס־געכאַוועט און אויסגעווייטיקט אַט־די פיינע יונגען. מיינע שניידערס, שוס־טערס און נייטאָרינס, וואָס ליגן שוין לאַנג מיטן פּופיק קאַפּויר, האָבן געפעכניעט פון הונגער און דערצויגן די באַפרייטע יונגעלייט.

ערשט ווען איד האָב זיך גוט אויסגעניכטערט האָב איד געדענקט, ווי איד האָב געפאָדערט ביי דעם אַקטיאַבר צו טרינקען אַ טאַסט פאַר מיין לובלין. איד האָב זיך געשאַלטן און געזידלט אויף אַזויפּיל רוסיש, ווי איד האָב נאָר געקענט. איד האָב געשריגן, אַז מאַסקווע דאַרף זיך נישט בלאָזן. איר מעג איצט אַנשטיין צו וויסן, אַז ס'איז דאָ אַ לובלין אויף דער וועלט און זי איז איר שולדיק אַ חוב, מיין שטאַט דאַרף קריגן דעם לענין־אַרדן.

העי, העי, דאָלאַי פּאַליציי,
דאָלאַי סאַמאָדערזשעץ איזו דאָסיי!

און ביינאַכט זענען מיר געזעסן האַלב־ניכטערע אין באַר און זיך געברידערט. מיר האָבן געשפּילט שאַך און איד האָב געהאַלטן אין איין פאַרלירן. אָבער אין מיינע שפּילערס איז נישט קענטיק געווען קיין סימן

פון קאניבאלישער זיגפרייד. זיי זענען אלע געווען פאציפיסטישע שפיר-
לערס און פאציפיסטישע זיגערס. זיי האבן נאך יעדער מפלה מיינער מיר
געהאלטן אין איין פאררעדן די ציין, אויס מורא טאמער געהער איך צו
דער אלטער שולע פון בלוט-שפילערס און מיין פארלוסט קען מיך נאך
חס-וחלילה קאסטן געזונט.

מיר האבן געטרונקען סקאטש מיט סאדא ביי א גרויסן קיילעכדיקן
טיש, און געפילט ווי דער דיל האט זיך קוים-קוים באוועגט און ווי די
שטולן האבן זיך עטוואס געבויגן און געהויבן. מיר האבן אבער פארגעסן
דעם ים, ס'האט זיך געדאכט, אז אלץ איז דא דורכגעוויקט מיט בראנפן.
אונדזער געשפרעך האט דורך דעם געקראגן נאך א מער פארוויגנדיקן
טאן, ווי מיר וואלטן נישט גערעדט נאר קוים וואלסירט.

פון טאנצואל האבן דערגרייכט די טענער פון אן אפערא-פאפורי, —
א שטיקל וואגנער, א לעק פוטשיני, א כאפ ווערדי, ביז א קרעשטשענדאָ
פון לעאנקאוואלאס פאיאצישן געוויין.

ביי אונדזער טיש זענען אויסער דער רוסישער קאלאניע און, פאר-
שטייט זיך, א חוץ סאניא יאקאווליעוונא, געזעסן עטלעכע דאמען, וואס
זענען צוגעצויגן געווארן צו אונדזער קרייז אין א דראג נאך א ביסל
עקואטיק.

איבע פון די דאמען האט געהאט א שטיקל שייכות צו אונדזער טיש;
זי איז געווען א לאטוויש-יידישע פרוי. זי האט אויסגעזען צו זיין ביים
טויער פון דרייסיק. איר פנים האט נאך נישט אינגאנצן געהאט ארונ-
טערגעווארפן די סימנים פון מיידל, אבער זי האט דווקא געוואלט שפילן
די דאמע. זי האט גערעדט א זעקס-זיבן שפראכן, צווישן זיי אויך א גאנץ
גוטן רוסיש מיט א דייטשן אקצענט. אין אמעריקע איז זי ערשט געווען
דריי יאר, אבער זי איז שוין געפארן אויף באזוך צו איר פאמיליע אין
ריגע. איר מאן איז א רייכער אימפארטירער מיט א הויז אין פלעטבוש,
און זי האט זיך געקאנט פארגינען דעם לוקסוס פון אזא גיכער בענקשאפט.
די ריגערן האט געהאט די מאגן פון א גראנד-דאמע און זי האט
דערפאר א גאנצן טאג פארבראכט מיט דעם מולאטישן דיפלאמאט פון
האיטי. געארעמט האבן זיי ביידע געשפילט א פלירט אויף פראנצויזיש.
לויט אלע קניקסן פון דער עטיקעטע. אין איר קליידונג, אין איר גאנ-

צער האלטונג, אין איר אָליווער הויט, אין אירע הענט און אין אירע מיט געשמאק באַשוכטע פיס, האָט מען געקענט זען ווילד־דערצויגנקייט. זי האָט געהאַט איין גרילצנדיקן חסרון: אַזוי גיך ווי זי איז געוואָרן אַ ביסל אויפגעלייגט, דערוואַרעמט און צוגעלאָזן, האָט זי אַריינגעפלאַכטן אין געשפרעך אַ „ווי מיין מאַן זאָגט“, אַקוראַט, ווי זי וואַלט געוואַלט באַטאָי נען, אַז זי איז נאָך אַלץ אַ געטריי און איבערגעגעבן ווייב, און מען זאָל זי נישט נעמען אויף דער צונג; אַדער, ווי זי וואַלט דעם גייסט פון איר מאַן געדאַרפט האָבן פאַר אַ שמירה, וויל אַט־אַט וועט זי זיך אויסגליטשן, די איידעלע פינגער אירע האָבן זיך געשפילט מיט דעם גלעזל סקאַטש, מיט אירע פינקלענדיקע, שוואַרצע אויגן, האָט זי געבליצט צו דעם און צו יענעם ביים טיש: נו, טשטאַזש, טאַוואַרישטש, ניע פלאַכאַ זשיט נאַ סויעטיע! (1)

סאַניאַ יאַקאויליעוונאַ איז געווען אַ ביסל מעלאַנכאָליש, וויל זי האָט געהערט צו דעם מיין פרויען, וואָס זעען זיך גאַר שטאַרק אָן און לייכטן, ווען זיי זענען אַליין צווישן מענער, אָבער מיט נאָך פרויען דרייען זיי אַריין אַלע לאַמפן און זיצן צוריקגעצויגן אין דער פינצטערניש, אַן ענגלענדערין פון שטאַרק איבער פּערציק, מיט וועלכער מיין דע־נישער פריינד האָט מיך מזכה געווען, איז אויך געזעסן ביים טיש אין אַז געווען פול מיט באַווונדערונג:

„אַרענט דהיעס ראַשענס פוירפּעקטלי עקסוויזיט!“ (2)

זי האָט גאַרנישט פאַרשטאַנען, זי האָט אָבער געהאַט איין גרויסע מעלה — זי האָט געקענט טרינקען. דער בלאַנדער, וואָס איז אין זיין קאַוואַלערישקייט נישט גאַר געווען ברייט־רוסיש, נאָר אויך הומאַניטאַר, האָט אויס מורא, אַז די ענגלענדערין וועט פאַרנאַכלעסיקט ווערן פון ענגהאַרציקע מענער, דווקא זי אויסגעקליבן פאַר די פּיילן פון זיין אויפ־מערקזאַמקייט. ער האָט איר געמאַכט הייסע רוסישע קאַמפּלימענטן. ער איז נאָך געווען יונג גענוג צו זיין איר דערוואַקסענער זון, אָבער ער האָט

(1) נו, טשטאַזש, טאַוואַרישטש, ניע פלאַכאַ זשיט נאַ סויעטיע — נו, וואָס, חבר נישט שלעכט צו לעבן אויף דער וועלט.
 (2) ארענט דהיעס ראַשענס פוירפּעקטלי עקסוויזיט — זענען נישט די רוס; געוואַלדיק צויבערלעך.

זי באַמבאַרדירט מיט ליבע און זי איז געווען רויט פון דעם אַרײַנגעד
גאַסענעם סקאַטש, דערהיצט פון די קאַמפּלימענטן, האָט זי מיר אַליץ
געהאַלטן אין איין פאַרזיכערן, אַז די דאָזיקע „ראַשענס“ זענען „פּויר-
פעקטלי עקסקוויזיט“.

אַ גאַסט ביים טיש איז אויך געווען אַן אַמעריקאַנער פּינלענדערין.
זי איז געווען געוואַלטיק צופּרידן מיט מיר, ווייל כ'האַב זיך ביי איר
נאַכגעפּרעגט „וואָס עס מאַכט“ די קאַלעוואַלאַ. איך האָב דערמאַנט די
ברידער וואַינאַמאַינען און אילמאַרינען און זייער בלוטיקן שונא לעמינ-
קאַינען. אָבער גאָר שטאַרק האָב איך ביי איר אויסגענומען, ווען כ'האַב
מיט מיינע לעצטע כוחות פון אַ מנגן פאַר איר געזונגען שטיקלעך פון
סיבעליוסעס „שוואַן פון טוואַנעלאַ“.

ווייט פון יונג און נאָך ווייטער פון שייך האָט זי נאָך דערצו געהאַט
אַ גרויסע שפּיטיקע נאָז, וואָס איז געווען אַזוי פּאַליפּאַרמיש, ווי ס'וואַלט
געווען אַ שטיקל באַשעפעניש פאַר זיך, אַ מיין פּויגל, אָדער אַ קליין חיילע.

זי איז געווען אַ נויס און זי איז מיר געווען אויסערגעוויינלעך
דאַנקבאַר, וואָס איך האָב זי פאַרבונדן מיט וואַרצלען, בעת פאַר מערסטע
אַמעריקאַנער איז פּינלאַנד נישט מער ווי אַ טויבשטומער קלאַנג, אַ וואַרט
אַן שאַטנס און אַן אַ פּונוואַנען.

פון גרויס דאַנקבאַרקייט האָט זי מיך אַפּנהאַרציק געלאָדן, אַז איך
זאָל אַמאָל קומען צוגאַסט צו איר אין האַבאַקען. אמת, זי האָט אַ קליין
צימער און אַן ענג בעט, אָבער אַפּילו אירע שפּיטאַל-דאַקטוירים זאָגן
איר, אַז זי איז נאָך נישט אויף אַרויסצוואַרפּן, סיי-ווי — גיט זי מיר אַ דריק
די האַנט, קען מען דאָך איינשטעלן, וואָס קען מען דען דערביי פאַרלירן?
אויך זי איז געווען פּול מיט אַריבערשויענדיקער באַוונדערונג.
פאַר די סאַוועטישע יונגען.

ביים טיש מיט אונדז איז אויך געזעסן אַ יונגע אַמעריקאַנערין פון
וויסקאָנסין, פון אַ יאָר צוויי-דריי-און-דרייסיק. זי איז געווען מיט אַ קאַפּ
העכער פון הויך. אַזוי ווי זי איז געווען די פּראַנציוזשע לערערקע אין אַ
פרויען-אוניווערזיטעט, האָט זי געהאַט אין זיך אַ סך פון דער אַלטער
מויד. כדי אויסצווען אַפּילו נאָך ווירדיקער, האָט זי פון צייט-צו-צייט

אָנגעטאָן איר פענסנע וואָס האָט זיך געבאָמבלט מיט אַ זילבערן קייטל אויף איר הויכן האַלדן.

די מאָנאַטאַניע און צאָם פון אַ גאַנץ יאָר ווירדיקייט ברעכט זי מיט אַ רייזע יעדער זומער קיין פאַריז, וווּ זי נעמט זיך אָן מיט צען וואָכן באַהעמיע (און באַהעמיע פאַר אַן אַמעריקאַנער לערערקע מיינט אַ סך מער ווי דאָס וואָרט באַטייט). זי ווערט, דערציילט זי אליין, אַן אַנדער סאַרט מענטש אין פאַריז, אַן אַנדער גוף און אַן אַנדער נשמה. אין פאַריז דערקענט מען זי אינגאַנצן נישט. די וויסקאַנסינער לערערקע פאַרשווינדט. זי ווערט אַ פרוי, וואָס פאַרברענט צען וואָכן ווי אַ מעת-לעת. די שווערסטע זאָך איז, זאָגט זי, ווי אזוי זיך אויסצוהיטן פון אירע דערוואַקסענע סטוי דענטקעס, וואָס כאַפן זיך אויך אַריבער קיין פאַריז אַביסל אַפצועטעמען — מוז זי זיך אויסוואַלגערן אין צווייפלהאַפטיקע האַטעלן אויף זייטיקע גאַסן.

דאָ, אויף דער שיף, געפינט זיך די לערערקע שוין ערב יענער פאַר ריזער מעטאַמאָרפּאָזע. ווען זי נעמט אַרונטער די פענסנע זעט מען אַ קלוג, פאַרשטענדיק פנים און אַ קלוגע געצאָמטקייט, וואָס האַלט ביים פּלאַצן אויף אַלע רייפן. איר אַלטמוידישקייט באַהאַלט זיך הינטער איר אַטלעטישער פיגור. דאָס געזונטקייט אירס רייצט, ווי ס'רייצן אירע שטאַרקע הענט און פיס, וואָס האַבן קראַפט צו מאַנען. יא, אין פאַריז האָט זי אַ סך נאַענטע רוסישע פריינט, אַבער יענע, פאַרטרויט זי זיך פאַר מיר, זענען גאַר אַנדערע רוסן — ווייסע גוואַר־דייצעס. זי איז צופרידן מיט דער געלעגנהייט זיך צו באַקענען מיט דער אַנדער זייט פון דער רוסישער מטבעה.

די זייט וואָס איר קענט, איז די אַפגעריבענע זייט פון דער רוסישער מטבעה, — זאָג איד איר און כאַזשעו באַמערקט נאָך אַפנהאַרציקער וועגן אירע פאַריזער רוסישע חברים:

דהעי אַט טו בי שאַט! (1)

פאַרוואָס? — ברוגט זי זיך אָן. — זיי זענען זייער ווילע, געזונטע, שטאַרקע און וואַרעמע יונגען, — און כדי צו פאַרהויכן אַ פּלוצימדיק

(1) דהעי אַט טו בי שאַט — זיי דאַרפן דערשאַסן ווערן.

פלעמל אין די אויגן, טוט זי צוריק אן די לערערישע פענסנע, און עס זאל אויסזען ווי א קאלטבלוטטיקע דיסערטאציע איבער ווארעמע ווייס-גווארדייער.

איר זענט אויך וווילע, טייערע מענטשן, זאגט זי. אלע רוסן זענען ווויל — וויל זי פלוצים זיך נעמען די מיסיע איבערצובעטן דאס אלטע מיטן נייעם רוסלאנד. אבער כאזשעווי לאזט נישט. מיט זיין באשרענקטן ענגלישן וואקאבולאר האלט ער זיך אלץ ביי זיינס. — יאר פרענדס אט טו ביז שאמ! 1).

זי לאכט פון גרויס פארלעגנהייט. עס כאפט איר אן א מורא, ווי עס וואלט שוין געהאלטן דערביי. אט פירט מען ארויס יעדער איינעם פון אירע פריינט, מען שטעלט זיי אוועק ביי א ווענטל און פיה — נישטאן 1930 — פאריז, 1931 — פאריז, 1932 — 33 — אלע אויסגעשאסן. אלע וווילע פאריזער זומערן, וואס גיבן כוח אויסצוהאלטן די ווינטערס ערגעץ אין א שטעטל אין וויסקאנסין, — פיה-פאף אויסגעשאסן.

אויף וואס דארף מען שיסן? — בעט זי זיך מיט א מוטערלעכער שטים, ווי זי וואלט זיך איינגעשטעלט פאר איר בלוט און פלייש. פאד-זשאלוסטא, קאקעטירט זי מיט א צעקאליעטשעט רוסיש ווארט. טרערן שטעלן זיך איר אין די אויגן און זי ענדיקט מיט אן אויסגעלערנטן „יא וואס ליובלו, ספאסיבא!“.

אויסגעשעפט איר גאנצן רוסישן לעקסיקאן בלייבט זי אויך זיצן מיט גאנצע בוקעטן פארווונדערונג. עס קרענקט זי בלוז, וואס מען קען נישט מאכן שלום צווישן אירע ווייסע גווארדייצעס און די באלשעוויקעס ביי אונדזער טיש.

איך ווער אריינגעצויגן אין דער ראַלע פון אן איבערזעצער צווישן די יונגע באלשעוויקעס און דער אמעריקאנערין. דער בלאַנדער רוס כעסט זיך חבריש אויף כאזשעווי, הלמאי ער רעדט וועגן שיסן.

שיסן איז נישט קיין טעמע פאר א געשפרעך. מען דארף אזוי נישט רעדן. שיסן איז א טאט, אפטמאל א נויטיקער טאט, אבער און מען רעדט נאך, האלט מען נאך נישט דערביי און מען דארף זאגן פארוואס שיסן.

1) יאר פרענדס אט טו בי שאט — אייערע פריינד דארפן דערשאסן ווערן.

מען דארף דער דאָמע געבן צו פאַרשטיין, אַז מיר זענען נישט קיין מערדערס. שיסן קומט שפעטער, אַ סך שפעטער. צום ערשט קומען רייד, מענטשלעכע רייד. די וואָס מיט זיי קענען מיר זיך אינגאַנצן נישט צו זאַמענלעבן, די, וואָס זענען אַ געפאַר — נו, ברודערקע, דעמאָלט ווען מיר האָבן נישט קיין אַנדער ברירה, טוען מיר אונדזער רעוואָלוציאַנערע פליכט און נוצן די מאַקסימום שטראַף — פאַלט ער אַריין אין באַלשע-וויסטישער פעדאָגאָגיק.

איך מוז דאָס אַלץ איבערזעצן, און ביי דער מיטליעריקער ענגלעך-דעריין, וואָס האָט שוין פאַרלוירן דעם חשבון פון דעם סקאַטש, וואָס זי האָט אויסגעזופט, נעמט דאָס אַזוי שטאַרק אויס, אַז זי דערלאַנגט איר בלאַנדן קאָואַליער און דיאַלעקטיקער אַ קוש, גיט פלינק אַ וואַרף אַריין נאָך אַ סקאַטש און שרייט אויס צום וויפלטן מאָל — אַז מען מוז צוגעבן, די רוסן זענען „קייט“ (1) און „פּוירפעקטלי עקסוויזיט!“

אויף די קאַנאַפּעס ביי די ווענט און אין אַלע ווינקלעך זיצן פאַרלעך און רעדן שטיל. ס'איז שוין נאָך האַלבער נאַכט, די שעה פון קלוגער לאַקאַנישקייט, ווען ס'רעדן אויגן, הענט און שיכלעך. אָבער אַפילו די שטומע געשפרעכן זענען אין דעם באַר פון דער ענגלישער שיף אָנגע-פירט געוואָרן מיט אַן אַנגלאַזאַקסישער צוריקגעהאַלטנדיקייט.

צו אונדז האָבן זיך די אַלע אָפּגעריסענע רייד דערטראָגן פון ווייטנס ווי געזאַנג, ווי די סענטימענטאַלסטע ליבעלידער, אָבער איצט האָט דאָס אַלץ געהאַט דעם זיבעטן חן. אונדזער טיש, וואָס איז געשטאַנען אין צענ-טער און איז ביז איצטער געאַנגען אויף רעדלעך, האָט זיך אויך, ניט ווילנדיק, גענומען אונטערגעבן צום זינגענדיקן שעפטשען.

עמעצער ביי אונדזער טיש האָט באַמערקט, אַז די באַזונדערע און פרעמדע פאַרלעך זען אויס ווי איין קאַלעקטיווע ליבע, דער פּראָסטער אַרבעטער, וואָס האָט געווינען אַ וועלט-רייזע נעמט אויספייפן שובערסט סערענאָדע.

חברים, שרייט דער בלאַנדער, איר קענט מיר שמעלן צום ווענטל און דערשיסן ווי אַ הונט פאַר סענטימענטאַליטעט, אָבער פונקט ווי ער

(1) קייט — חנעוודיק.

פייפט, אזוי-א פיל איך. ער האט מיר צוגעטרעפן. אן אנדערש מאל האט דאס ליד מיט די נאכטיגאלן א טעם פון מאַרינירטן הערינג, אבער איצט בין איך אליין גרייט זיך צו שטעלן אויף די קני פאַר איינער פון אונדזערע דאַמען, און זינגען אזוי האַרצרייסנדיק ווי מעגלעך שובערטס ליד. לעבן זאָל די סאַוועטן-מאַכט און אייביק לעבן זאָל די ליבע.

און דער בלאַנדער האַט גענומען מיטפייפן און זיך צוטוילען צו דער ענגלענדערין.

און אין דער דאָזיקער לירישער צעגאַנסקייט האַט איינער פון דער סאַוועטישער גרופע זיך דערנענטערט צו מיר, ווי יוסף צו זיינע ברידער, און מיר דערציילט, וואָס ס'איז סיי-ווי גאַנץ לייכט געווען זיך אַנצור-שטויסן, אַז ער איז אַ ייד. ער האַט זיך באַמיט דעם דאָזיקן סוד אויפצור-דעקן אזוי פאַרבייגייענדיק ווי מעגלעך, אַבער ווי נאָר ער האַט זיך געלאָזט דערקענען, איז ער שוין געפאַרן איבער דעם גאַנצן שאַסיי. און זאָלן מיר אַלע אינטערנאַציאָנאַלע געטער מוחל זיין, זיינע רייד האָבן פאַר מיר, אין דעם פאַרביקן געזעמל, גענומען שמעקן מיט טייערער יידישער היימיש-קייט, מיט פריש-געבאַקענעם קויליטש, מיט הייסע פעפערדיקע פיש, וואָס שטייען אין פולמיסיק ביים פענצטער און קילן זיך, מיט אַ שמע-קעדיקער הינערשער יויך און אַ סך גאַלדענע אויגן און אפילו מיט ערשט אַנגערעבענעם כריין, וואָס גיט אַ זעץ אין דער נאָז.

און דאָס אַלץ איז אויפגעגאַנגען פאַר מיר גלייך ווי ער האַט גענו-מען אויפוויקלען זיין פאַרמעטענע גענעאָלאָגיע און גלייך ביים ערשטן זאָג, אַז זיין טאַטע איז אַ מלמד אין אַ קליין שטעטל ערגעץ אין פוילן. ער האַט גערעדט שטיל און גיך. מיר זענען געזעסן ביים זעלביקן טיש, אַבער ס'האַט אויסגעזען, ווי ער וואַלט מיך אַוועקגענומען פון דער גאַנצער גרופע און זיך באַמיט צו דערציילן, אַז אייגנטלעך איז ער פונקט און אַקוראַט אזוי ווי אַלע ביים טיש, ס'זאָל פעלן אַ האַר, אַבער דאָך איז ער נאָך עפעס אַ קלייניקייט, וואָס מען מוז אַראַפּרעדן פון האַרצן און פטור ווערן.

זיין טאַטע איז אַ ייד אַ קבצן, וואָס גייט אויס פון הונגער און ער, דער זון פון סאַוועטן-פאַרבאַנד, ווו מען שטאַרבט טויזנטער ווייז אין די גאַסן פאַר אַ שטיקל ברויט (וואַרפט ער מיר אַריין אַן איראַניעלע) שיקט

דעם טאָטן געלט חודשלעך, כדי אים אָביסל צו דערהאַלטן ביי דער נשמה, גליקלעך איז ער, וואָס ער האָט זיך אַרויסגעריסן באַצייטנס פון פּוילן, אויסשטודירט אינזשיניער און איצט האָט ער אַ פאַראַנטוואָרטלעכע שטעלע אין אַ זאַוואַד. אַט האָט אים דער זאַוואַד געשיקט קיין אַמעריקע אויף זעקס וואָכן. אַ שאַד וואָס בלויז אויף זעקס וואָכן, ווען ער וואָלט געווען פאַרבראַכט אין אַמעריקע כאַטש עטלעכע חדשים, וואָלט ער זיך אַ ביסל אויסגעלערנט די שפּראַך, ער וואָלט שוין גערעדט ענגליש און נישט ווי כאַזשעווע, וואָס רעדט נישט, נאָר שטאַמלט.

יעוורעסקאַיאַ גאַלאַוואַ! 1) — גיט זיך ביי מיר אַ ריס אַרויס הויך אַן אומשולדיקער קאָמפּלימענט. אַמאַל פּלעגן עס אַפילו רוסן זאָגן אין זייער התפעלות פאַר ייִדישע פעיקייטן, אָבער דאָס מאַל איז עס געפאַלן ווי אַן אומגליק. מיין ייד איז בלאַס געוואָרן, ער האָט מיך פרובירט ראַ-טעווען, אָבער איך בין אַלץ געזונקען טיפּער און טיפּער. ער האָט זיך אַנטשולדיקט פאַר מיר, פאַר באַנוצן זיך מיט אַן איבערבלייבעכץ פון צאָ-רישן רוסלאַנד, די אַנדערע האָבן געשמייכלט אין העפלעכער פאַרלענג-הייט. מיר האָט זיך אויסגעוויזן, אַז איך האָב מיטאַמאַל פאַרלוירן ביידע וועלטן פון דער נייִ-געשאַפּענער פּריינדשאַפט מיט דער רוסישער קאַלאַ-גיע. ערגער פון אַלע האָט זיך אָבער געשפּירט דער ייד — ווי איך וואָלט אים פאַרפאַטשט דאָס פנים מיט מיין קאָמפּלימענט. ס'איז געווען דער אמתער פּאָ פּאָ פון אַוונט און ס'האָט געדויערט אַ היבשע וויילע, ביז מיין ייד האָט מיך ביסלעכווייז, ביסלעכווייז אַרויסגעראַטעוועט.

און פאַמעלעך, פאַמעלעך האָט ער צוריק איינגעפּעדעמט דעם שמועס און מיר ווייטער גענומען דערציילן, ווי אַזוי ער, אַ פּויליש-ייִדיש חדר-ינגל האָט זיך אַרויסגעריסן פון עיפּוש — אויף דער ברייטער וועלט אַרויס. ווען ער פאַרשפּעטיקט בלויז אויף איין יאָר, וואָלט ער איצטער זיכער געווען דעם טאַטנס בעלפּער און ער וואָלט געטראָגן קינדערלעך, מיט געוואַלט, „קעפטשעלע-מע“, אין חדר אַריין. אָבער אַט איז ער גע-ווען אין אַמעריקע, ווי אַ פאַרטרעטער פון אַ גרויס לאַנד און ער פאַרט צוריק אין אַרבעטערס פאַטערלאַנד. אגב אורחא גליטשט זיך ביי אים אַרויס, אַז געפאַרן קיין אַמעריקע איז ער אויף אַ דייטשער שיף.

1) יעוורעסקאַיאַ גאַלאַוואַ — ייִדישער קאַפּ.

אויף אַ דייטשער שיף? — פרעג איך אים איבער מיט פאַרווונ-
דערונג.

— יא, אויף אַ דייטשער שיף, — ענטפערט ער מיר מיט אַ שטאַלע-
נער גלייכגילטיקייט, ווי מיין פראַגע וואַלט בלויו געווען אַ פראַגע פון
רוטינע. מיר האָט עס פשוט געשניטן ביים האַרצן, ווען איך האָב געהערט
וועגן דער רייזע אויף דער דייטשער שיף, אָבער ער האָט דערפון גערעדט
מיט אַזויפיל גלייכגילטיקייט, אַז איך האָב אים אַזש גענומען מקנא זיין.
אַט איז אַן עמאַנציפירטער ייד! דער טאַטע אַ מלמד פון אַ קליין פוי-
ליש שטעטל און דער זון פאַרט איצט, אין דער צייט פון מגילת-היטלער.
גלייכגילטיק, אויף אַ דייטשער שיף.

די עסנס זענען געווען געשמאַקע, פאַסמאַקעוועט ער זיך, און מיר
האַבן נישט גערעדט קיין פאַליטיק. זיי זענען געווען פאַרויכטיק און מיר
נאָך פאַרויכטיקער.

און ווי פילט זיך עפעס אַ ייד היינטיקע צייטן אויף אַ דייטשער שיף?
קאָן איך שוין נישט אויסהאַלטן און איך פלאַץ ווידער אַרויס מיט אַ פראַגע.
ער קוקט מיר אָן מיט אַ באַדויערנדיק שמייכעלע.
איר פּרעגט אַ סענטימענטאַלע פראַגע און מיר האָבן נישט קיין
צייט פאַר סענטימענטאַליטעטן.

בין איך ווידער מקנא מיין באַפרייטן ברודער און איך וויל טרינקען
מיט אים צוזאַמען אַ טאַסט פאַר דעם נייעם יידן, וואָס רופט זיך נישט אַפּ
קרענקלעך אין מאַסקווע, ווען מען שלאָגט יידן אין אַלזשיר. אַ טאַסט
פאַר דעם נייעם יידן! — שריי איך מיט אַ מאַזאַכיוזם, ווי כ'וואַלט זיך
געשטאַכן נאָדלען אין לייב.

ווידער אַ סענטימענטאַליטעט — קנעלט ער מיט מיר — לאַמיר
טרינקען פאַר דעם נייעם מענטשן!

און ער נעמט פאַר מיר מאַלן אַ טאַג אין ראַטנפאַרבאַנד, ווי אַן
אידיליע. מען אַרבעט שווער, אָבער פאַר וועמען אַרבעט מען? פאַר זיך,
פאַרשטייט זיך. אַז מען אַרבעט גאָר שווער און מען ווייזט אַרויס פעיקייטן,
איז מען באַרעכטיקט צו וואַקאַציעס, רייזעס, ספעציעלע טעאַטער-פאַר-
שטלונגען, באַלעט, פאַרגעצויגענע פּלעצער אין די קינאַס, דאָס-אַטדיכאַ (1)

(1) דאָס אדיכאַ — אַפּרוהיוז.

פרייע מעדיצינישע באהאנדלונג. און אז עמעצער וויל אלץ ארבעטן נאך מער, קריגט ער באצאלט פאר יעדער ברעקל ארבעט. אט איז ער אליין ביינאכט, נאך זיין ארבעט אין פאבריק, לעקטאָר אין אוניווערזיטעט, פאר דעם קריגט ער ווידער באצאלט; און ווען ער איז נישט אין אוניווערזיטעט, כאפט ער זיך גאנץ אפט אריין שפעט אין אונט צו זיך אין פאבריק און ארבעט אויף א פלאן. דער פונדאמענט פון ראטנפארבאנד איז ארבעט, אבער עס איז זיס, ווייל מען ארבעט פאר זיך.

פאראן אזעלכע וואס פארדינען אזויפיל, אז זיי קענען גארנישט פאר לעבן זייער געלט און זיי שפארן אפ שיינע טויזנטער רובל. אבער, נישט געשראקן זיך, ביי אונדז וועלן קיין מיליאנערן זיך נישט אנפלאדיען. וואס טוט מען מיט געלט? מען העלפט א פריינט, מען גיט עס אוועק, מען גיט עס צוריק דער רעגירונג דורך א זייטיקן וועג, אין דער פארם פון גע-קויפטע אקציעס פאר רעגירונגס-הלוואות.

ער מאַלט אזוי געלאסן און שייך, אז אלץ זעט אויס גלאט און פאר שטענדלעך, ווי א סאָוועטישער פילם — זאטע פעלדער, פעטע קי, שווערע איבערגעלאדענע אייטערס, לאַכנדיקע פנימער. מען ארבעט און מען זינגט, מען זינגט און מען ארבעט. מילעניום!

פון טאנצאל דערטראַגט זיך איצט טאנצמוזיק און דער קליפ-קלאַפ פון פיס און פיסלעך אויף דער לייכט-שאַקלדיקער פאַדלאַגע, וואָס וויגט זיך ערגעץ אויף אַן אומזעוודיקן ים, וואָס ליגט איצט קיינעם נישט אין אין דער לינקער פאה. ס'זעט אויס ווי מען טאַנצט און מען שפילט צו אויף דער אידיליע פון דעם סאָוועטישן לעבן, ווי עס שילדערט עס פאר מיר מין יידישער פריינד.

איר פאַרשטייט? איך ווייס באמת נישט, אויב ס'וועט מיר געלינגען זיך אויסצופלאַנטערן, אז איר זאָלט מיך פאַרשטיין. איך קום פון לובלין — אַ קליינע שטאָט. איך געדענק די רעוואָלוציאָנערע לידער, וואָס מיינע בעל-מלאכות, האָבן געזונגען, ווי זיי האָבן געהאַפט, ווי זיי האָבן די אויגן אויסגעקוקט אויף דער סאַציאַלער רעוואָלוציע. זיי האָבן די רעוואָלוציע פאַקטיש אויסגעוויינט מיט זייערע פאַרטערטע, געליאַמעוועטע אויגן. אַט די געבויגניקייט האָט געזוכט צו ווערן אויסגעגלייכט. אויסגעגלייכט איז

דאס ריכטיקע ווארט, אויסגעגלייכט מיט ראטשילדן, פאזאנסקין, בראדס-
קין, וויסאצקין, שערעשווסקין און מיט אונדזער שטאט-גביר שיינברון.
דאס לעבן איז אבער א פאסקודנע אקושערקע, ביים אפנעמען צע-
פלעטשט זי עמעצנס מוח, עמעצנס הענט, עמעצנס פיס, ווייס דער טייוול
פון וואסערע פינצטערע אורקוואלן, אדער אורעלטערן סינעמט זיך, און
עמעצן גיט זי גאר א גלעט איבערן קעפל און הענגט אים אן א רויט
סטענגעלע.

וואקסט איינער אויס מיט א גלאט צינגל, דער אנדערער קען נישט
דעם סוד פון צונויפפארן ווערטער, די צונג ליגט ביי אים אין קימפעט
און ער איז שוין געבוירן א קנעכט צו די אלע, וואס קאנען אים גלאטער
זאגן וואס ער וויל אדער וואס ער דארף וועלן, וואקסט איינער אויס מיט
קלוגע הענט, ביי אן אנדערן באמבלען זיי זיך, אן אנדערער ווערט געבוירן
מיט א טעמפן מוח, א צווייטער מיט א ליכטיקן קאפ און נייגונג צו מא-
טעמאטיק, אזוי באפעלט די דעספאטישקייט פון צענדליקער טויזנטער
פינצטערע יאר און עלטער-עלטער-עלטער באבעס, זיידעס, מומעס, פע-
טערס און דער טייוול ווייס, וואס נאך פאר א ספערס-סודות פון קרא-
מאניאן אדער נעאנדערטאל.

און איר, באלשעוויקעס, שפילט דער דאזיקער פאסקודנער אקושערקע
אריין אין די הענט אריין, איר נעמט אן אירע דעקרעמן. פאר פעיקייט
באצאלט איר, און די אומבאהאלפענע, פארשאלטענע, נעסטשאסטנע אומ-
פעיקייט בלייבט אומבאלוינט. פעיקייט טרינקט קאווקאזער וויין, אומפע-
קייט קריגט קוים א הארט שטיקל ברויט. די פארהושכטע שניידערס אין
שוסטערס מיט די פארוויינטע מוחות האבן נאך גארנישט אויסגעפירט.
ווי זענען ערגעץ דא די לוסט-שיפן וואס זאלן שווימען איבער די ימים
מיט די הונדערטער טויזנטער פון אט-די פארצארנטע שלימזלען. ווען
קומט זייער יום-טוב? און זיי זענען דאך די צענדליקער מיליאנען און איר
די געראטענע זענט דאך די פארטיי. ווי איז די באלוינונג דווקא פאר זייער
הילפלאזיקייט? זייערע פארטרערטע, געשטאמלטע רייד האבן דאך אויס-
געקעמפט די רעוואלוציע פאר אייך קלוגע, אינטעליגענטע און, גלייבט
מיר, אז אייך מיין עס אויפריכטיק, באמת טייערע, וווילע אינזשיניערן,
און שוין זיצט איר, בני-הביה און איידער מען קוקט זיך אום, אויבנאן,

און זיי, די מיליאָנען אומפעיקע און געבויגענע — זייער רעוואָלוציע, מיין פריינט, דאַרף ערשט קומען.

אַט נעמט אייער חבר דאָ, אַ גליק האָט אים געמוזט טרעפן, ער האָט געמוזט געווינען אַ לאַטעריי, כדי זיך אויסצוגלייכן מיט אייערע פעיקייטן, כדי זיך צו קענען אַפרוען אַ יאַר צייט. קיין אַנדער ברירה האָט ער נישט געהאַט — פאַר זיינע אומפעיקייטן וויל נישט באַצאָלן, נישט דער קאַפּי-טאַליזם און נישט דער באַלשעוויזם. ער מוז אייביק חלומען פון סוויפּי-סטריקס (1). און אַט-דער שלימזל איז דאָך דער מיליאָניקער, ווי מען האָט אַמאָל געזאָגט, פּראַסטער נאַראַד (2). ער איז נישט פיפּיק, ער קען נישט שפּילן קיין פּאָליטיק, ער קען נישט האַלטן קיין רעדעס, ער איז נישט קיין גוואַלטיקער רעכנמייסטער, אָבער ער האָט דאָך אויף אַן אמת געהאַלפּן בויען דאָס נייע לעבן, נישט בלויז פאַר זיידענע, פעיקע יונגעלייט אין מזלדיקע האָזן, וואָס כאַפּן זיך גלייך אַרויף אויפן וואַגן און האַלטן שוין די לייצן אין די הענט.

מיר זענען שוין אַלע געגאַנגען אויפן דעק אַרום און אַרום. ס'איז געווען אַ ליכטיקע נאַכט, אַז מען האָט געקענט ציילן פּערל. פון ים איז געקומען אַ לופט, וואָס האָט דערקאַפט און געקרעפּטיקט דאָס האַרץ.

איר זענט אַ סענטימענטאַלער בורזשוי און אַ שונא פון סאָוועטן-פאַרבאַנד — האָט ער מיר פריינטלעך אַרויפגעלייגט די האַנט אויף דער פלייצע — און איך פאַרשטיי גלאַט נישט וואָס איר בעבעט.

אַ שיף מיט פייערלעך האָט אונדז אַנגעיאָגט פון ערגעץ אין האָט גענומען באַגלייטן אונדזער שיף ווי אַ נאַענטער פּלאַנעט. צום ערשטן מאָל האָט אַרומגעכאַפט אַ געפּיל, אַז מיר זענען נישט אַליין, אַז עס איז דאָ אַ גאַנצער ים-פאַרקער און מיר זענען אַ טייל פון אַ גרויסער, גרויסער סכעמע.

סאַניאַ יאַקאווליעוונאַ האָט זיך אַזש צעטאַנצט פון פרייד אַקוראַט ווי אַ ראַבינסאָן קרוואַ, וואָס האָט פּלוצים דערזען רעטונג. כאַזשעו און די הויכע אַמעריקאַנער לערערן זענען געשטאַנען אַנגעלענט אויף דער שיף-פאַרענטש און געקוקט אויף די פינקלענדיקע פייערלעך פון אונדזער

(1) סוויפּטייק — לאַטעריי.

(2) נאַראַד — פּאָלק.

ווען יא ש איז געפארן

באגלייטערין. די פינלענדערין האט געזונגען א פינלענדיש פאלקס-ליד. די ריגערין האט געהאלטן אין איין דעקלאמירן שורות פון ים-לידער אויף פינף-זעקס שפראכן.

די מיטליעריקע ענגלענדערין, וואס איז געגאנגען געארעמט מיט דעם בלאנדן רוס, און איז אלעמאל געבליבן הינטערשטעליק מיט אים אין א ווינקל, איז נאך אלץ געווען באגייסטערט. און יעדער מאל וואס זי האט זיך אפגעזוכט נאך אזא באהאלטעניש, האט זי מיר אריינגעשעפטשעט גלייך אין אויער מיט א בריענדיקן אטעם: ארענט דהיעס ראשנס פוירפעקטלי עקסוויזיט!

האפיפי

4

אויב מען זאל וועלן צוריקרופן דעם אַראַמאַט פון אַ טאַג אויף דער ענגלישער שיף, מוז מען אָנהייבן מיט דעם געזאַלצענעם פּרישטיק, דעם געשטאַנק פון חזיר-גריוון, געבראַטענע, געבאַקענע אָדער געפרעגלטע פּיש און הערינג, איבער דעם גאַנצן גרויסן עס-זאַל.

דער טויבער פּראַפעסאָר כראַמשקעט דאָס צוגעברוינטע ברויט. לעבן אים זיצט אַ מיטלוווקסיקער סטודענט, מיט ברייטע אַטלעטישע פלייצעס, געזונטע הענט און געזונטע פּיסקעס. דער פּראַפעסאָר האַלט דאָס טויבע איער מיט דעם טרייבל אַנטקעגן דעם סטודענט, הערט זיך צו ווי איבער אַ טעלעפאָן און ענטפערט מיט אַ פול מויל עסן און אַן איבערראַשנדיק קוויטשיק שטימעלע, וואָס איז אַ שרייענדיקער דיסאַנאַנס צו זיין אויטאָ-ריטעטן קאַפּ און שטאַל-גרויע האָר.

דער סטודענט איז אויך אַ שטיק איבערראַשונג. לויט זיין אויסזען וואַלט ער באַדאַרפט זיין פאַרקאַכט אין ספּאַרט, אָבער ער איז גאַר אַ גאַנצער עילוי אין עקאַנאָמישע פּראַבלעמען. ער האַלט אין איין באַוואַרפן דעם פּראַפעסאָר מיט קשיות איבער לאַנדווירטשאַפט, אינטערנאַציאָנאַלן געזעץ, אַגראַע-ענינים און מיט צענדליקער ציטאַטן, וואָס האָבן אַ טעם, ווי דאָס צוגעטריקנטע ברויט וואָס דער פּראַפעסאָר אַטאַקירט מיט די פאַלשע ציין.

דער פּראַפעסאָר, וואָס פאַרט אַרבעטן אויף אַ ווערק אין דעם „ברי-טיש מיוזיאום“, ווייזט אַרויס גרויס אומגעדולד צו דעם צודרינגלעכן סטודענט. ער, דער פּראַפעסאָר, וואַלט דווקא געוואַלט רעדן פון פּריילע-כערע זאַכן, אָבער דער סטודענט מאַנאַפּאָליזירט אים. ער דולט אים אַ קאַפּ מיט דעם קאַמפּוס-לעבן פון סטודענטן, מיט די דאַרמיטאַריס, ער

פאָרגלייכט עס מיט דעם סטודענטן-לעבן אין אייראָפּע און פאַר אַלץ האָט ער גלייך גרייט ציפּערן און ציפּערן און ציפּערן.

דער סטודענט קוקט נישט אויך קיינעם. ער עסט שנעל און קוקט אַפּילו נישט אויפן טעלער. ער זעט בלויז דעם פּראָפּעסאָר און ער לאָזט אים בשום אופן נישט אָפּווענדן דאָס פנים און קוקן אויף אַן אַנדערן ביים טיש. ער זעט אויס ווי אַ גרויסער לויטן, וואָס איז גרייט אַריינצוכאַפּן און שלינגען תורה. ער האַלט, אַז מען טאָר נישט פּאַרנאַלעסיקן די גע- לעגנהייט צו לערנען. אַפּילו שפּעטער, אויפן דעק, ווען דער פּראָפּעסאָר טשעפּעט זיך שוין ענדלעך אָפּ פון אים, זיצט ער פאַר זיך מיט שווערע ביכער און האַלט אין איין פּאַרצייכענען. ער קוקט נאָך אַלץ נישט אויף קיינעם, ער פאַרשווענדט נישט קיין שמיכל. אַזאַ מענטש האָט ביי זיך פינקטלעך אָפּגעמאַכט ווי אזוי צו לעבן און ווי אזוי צו שלאָגן קאַפיטאַל פון יעדער מינוט. ווייל אַ קאַריערע וואַרט נישט, אַ קאַריערע דאַרף מען קולטיווירן, אַז נישט קען זי נאָך אַן אַנדערער אויסכאַפּן.

אַז דער פּראָפּעסאָר וויל זיין העפלעך צו מיר ביים טיש און ער וואַרפט מיר אויך צו עטלעכע גוטמוטיקע ווערטער, קוקט דער סטודענט אויף מיר מיט אַ קרומען פּראָפּיל. דער פּראָפּיל ווייזט אַרויס סימנים פון אומגעדולד. ער וואַרט אויף דעם סטראַטעגישן מאָמענט, ווען ער וועט ווידער קענען אַריינקריגן דעם פּראָפּעסאָר צו זיך אין די ברייטע הענט און ביי אים ווידער זייגן תורה ווי אַ פּיאָוקע.

ערשט אַז דער פּראָפּעסאָר און דער סטודענט הייבן זיך אויף, ווערט עס אַ ביסל לייכטער. דאָס דרייצניערקע מיידעלע ביי אונדזער טיש פאַר- לירט נישט קיין רגע, זי נעמט גלייך נאָכמאַכן דעם פּראָפּעסאָרס קוויטשל און דעם סטודענטס טרוקענע באַסאָווע שטימע. זי שמעלט צוזאַמען גאַנצע אַבסורדע זאַצן מיט דרייגאַרנדיקע ווערטער, אימיטירנדיק דעם הויכן שטאַפּל פון דעם געלערנטן דועט.

דער פּאַטער אירער, אַ האַרעפּאַשנער אַמעריקאַנער, מיט אַ רויט פנים, אַ רויטן קאַרק און אַן אויסשלאַג פון פּרישטשיקעס, וואָס צעטיילן דאָס פנים אין בערגלעך און טאַלן, שרייט אויף איר אָן מיט אַ געמאַכטער שטרענגקייט, אָבער ער קען זיך נישט איינהאַלטן. ער פּלאַצט אויס מיט אַ שטורמיקן געלעכטער אין זיין שאַל טיי. ער הוסט, שטיקט זיך, אָבער

זיין טעכטערל שפילט אלץ קאמעדיע און ענטפערט דעם טאטן מיט דעם פראפעסאָרס פאלצעט.

דער האָרעפאָשנער אמעריקאָנער מיט די שווערע פאַרמאָזאָליעטע הענט און מיט דעם פנים, וואָס זעט אויס פאַרבלאָנדזשעט צווישן די אַלע גרויסשטעטישע פנימער אין עס-זאַל, ווערט אַליין אויך אַביסל צוגעלאָן זענער. ער ווערט לעבעדיקער, ווי ס'וואָלטן נאָר-וואָס אַוועק צוויי באַ-צערבער.

צווישן איין זופ טיי און דעם אַנדערן, דערציילט ער מיר, אַז ער איז אַן אלמן, זיין ווייב האָט אים איבערגעלאָזט מיט אַ פיצל קינד אויף די הענט און ער האָט דאָס קינד אַליין דערצויגן.

איז די דרייצניערקע טאָכטער, פאַרטייטשט ער מיר, אַרויסגעקומען אַ זעלטענע קאָמבינאַציע פון מיידלשקייט און יינגלשקייט. זי איז שטיי-פעריש ווי אַ יינגל און קאָקעטיש ווי אַ מיידל. זי פילט, אַז אין איר טאָנס הויזגעזינט איז זי די איינציקע פרוי, קאָקעטירט זי מיט דעם אייגענעם טאָטן. די קאָנטראַסטן זעען זיך אַפילו אַז אין איר פעסטן קערפער און אין דעם פעטן רונדן מיידלשן פנים מיט די לאַכנדיקע שטיפערשע בלויע אויגן, די הויט-קאָליר איז טונקל און געזונט. זי איז אינגאנצן אויסגעקנאַטן פון געשמאַק ראַזעווע ברויט.

די באַציונג פון טאָכטער צום טאָטן איז ווי פון אַ יינגל צו זיין חבר, זי רעדט צו אים ווי צו אַ גלייכן. זי דערלאָנגט אים אַ שפילעוודיקן פאַטש מיט די געזונטע הענטלעך. זי זידלט אים אויך אויס ווי אַ ווייבעלע און גיט אויף אים אַכטונג, אַז ער זאָל נישט עסן צו גיך און נישט צופיל, דער טאַטע איז אַזוי סענטימענטאַל פאַרליבט אין זיין טאָכטער, אַז ער האָלט די סענטימענטאַליטעט שטאַרק אַרומגעוויקלט מיט פופצן הויטן פון האָרטקייט, אויס מורא טאַמער וועט ער זיך צעוויינען ביים מינדסטן קוק אויף דער שפילעוודיקער קאַץ, וואָס זיצט און פלאַלט די גאַנצע צייט ביים טיש און האָט אַפילו דעם מוט אַריינצופאַלן דעם טויבן פראַ-פעסאָר אין די רייד אַריין. שפילט דער טאַטע אויך דער טאָכטערס ראַלע, ער איז אומגעהובלט און גאַסיק-פאַמיליאַר מיט זיין קינד.

ער פאַרט זיך אַפרוען אויף אַ גאַנץ יאָר ביי זיינע עלטערן אין ענג-לאַנד. ער וויל דעם קינד געבן אַ וואַקאַציע און זי, אגב, באַקענען מיט

זיידע-באָבע. ער אַליין איז אויך באַרעכטיקט זיך אָפצורוען. אויסער דער פרייד פון זיין טעכטערל, פאַרטרויט ער מיר, האָט ער נישט געהאַט קיין גליקלעכע מינוט אין זיין לעבן. ער האָט אין זיין לעבן געאַרבעט ווי אַ פערד און געציטערט איבערן קינד. דאָס ציטערן איבערן קינד איז געווען די שווערערע אַרבעט, ער איז געווען דער טאַטע, די מאַמע, דער קוכער און דער אַרבעטער. געאַרבעט האָט ער אין אַ גאַלד-מינע.

ס'איז קיין נוצן, זאָגט ער, אין זיין ברייטן, פאַמיליאַרן ענגליש, צו קריגן סימפּאַטיע ביי אַ דורכשניטלעכן מענטשן, ווען מען זאָגט אים, אַז מען אַרבעט אין אַ גאַלד-מינע, אַ געוויינלעכער מענטש, אַז ער הערט גאַלד, ווערט אים פריילעך אויפן האַרץ און ער טראַכט זיך, אַז ביי גאַלד ווערט מען רייך, ווייל ווי קלעפט זיך נישט צו אַ שטיקל גאַלד אַפילו צום אַרבעטער, און דאָן, טראַכט זיך אַ געוויינטלעכער מענטש, איז גאַלד אַזאַ איידעלער מעטאַל, אַז מען קען דערביי שווער נישט אַרבעטן. אָבער צו אַרבעטן אין אַ גאַלד-מינע איז פונקט אַזוי שווער ווי צו אַרבעטן אין אַ קוילן-מינע. די מאַגנאַטן מאַכן דאָס גאַלד און מיר קריגן אַביסל קופער און פאַר דעם קופער דאַרף מען האַרעווען.

איז ער אויך באַרעכטיקט זיך אָפצורוען. ער וועט ליגן גאַנצן טעג אונטער דער זון און זיך וואַרעמען ווי אַ הונט. ער באַקלאַגט זיך שטאַרק אויף דער אַנגעצויגנקייט פון די פאַסאַזשירן אויף דער שיף. ער דער-ציילט, אַז אויף דער שיף, וואָס ער איז געפאַרן פון קאַליפּאָרניע קיין ניו-יאָרק, איז געווען לעבעדיק, ווייל אַלע זענען געווען אַמעריקאַנער. אַלע זענען געווען צוגעלאָזענע מענטשן און נישט ווי די לערערס, דאָקטוירים און פּראָפּעסאָרן, וואָס הייבן שוין אָן שטינקען מיט איראַפּע. אַזוי גיך ווי זיי קומען אויף דער שיף, דאָס זענען אַליץ צווייטקלאַסיקע מענטשן, וואָס ווילן שפּילן אָן ערשקלאַסיקע ראַלע. ער איז טאַקע נישט געבילדעט, אָבער, ער איז אויף זיי אַ גרויסער מבין און ער האָט זיי פיינט.

ער איז איינער פון די איינזאַמסטע מענטשן אויפן דעק. אַפילו זיין טאַכטער האָט געקראָגן חברטעס, אָבער ער געפינט נישט דעם שליסל צו קיינעם. ווען ער איז שוין גאַר זיכער, אַז זיין טאַכטער זעט נישט, פאַר-גנבעט ער זיך אין באַר און גיסט אַריין שנעל אָן אַפּשטעל, עטלעכע טרינק בראַנפן.

און ווען די טאכטער טרעפט אים און דערשמעקט גלייך, אז דער טאטע האט זיך אביסל צופיל געלאזט ווילגיין, דערלאנגט זי אים עטלעכע גוטע פראסק אין רויטן פנים און ער שווערט זיך מיט טויטע שבועות פאר דעם קליינעם פעטן מיידעלע מיט דעם שארפן צינגל, אז דאס איז פאזיטיוו דער לעצטער טרונק. זאל זי אים ווארפן צו די שארקס (1), אויב ער וועט נישט האלטן ווארט און נעמען נאך א טרונק.

אויפן דעק איז דא אזויפיל זון, אז ס'דאכט זיך יעדער איינער איז ארומגעוויקלט מיט א דינעם שיכט זון ווי מיט צעלאפאן. צווישן שמיכל און שמיכל איז דא זון. צווישן גוטמארגן און גוטמארגן א שטיק זון. זון אויף הענט, העלדזער, דעקאלטירטע פלייצעס, פנימער. די אנצוגן, קליידער, זאקן און אויגן זעען אויס ווארעמער, ליכטיקער און דורכזיכטיקער. די הערעלעך אויף די נאקעטע פרויענפיס, וואס זענען אויסגעשטרעקט אויף די זונשטראלן, ווי אויף באשוי, שפילן זיך אין דער זון ווי גרעזלעך. דער פלאטערדיקער פוך קוקט אויס קינדיש-ליב, אקראט ווי דימענטלעך פון זון-שטויב אין דעם בעזים, וואס שיסט אמאל אריין, אן עק פון א קאמעט אין א זון-באגאסן צימער.

דער פרייז-פייטער, וואס פלעגט ליגן גאנצע טעג א באשמירטער מיט פעטס און זיך שמעלצן, גייט שוין ארום אויף די פיס און שמיכלט אויך זוניק. ער האט זיך שוין א היבש ביסל אקלימאטיזירט און ארונטער-געלאזט פון זיין אטלעטישער ווערדע. ער גייט שוין ארום מיט א ווייבל ווי א ליאדע מאנספערשיון און פארגעסט אפילו צו אקצענטירן זיינע טריט אדער צו הייבן דעם ברוסטקאסטן. ער טראגט נאך אלץ דעם ווילינגגע-רישן סוועטער, פארקאלנערט ארום האלדז און דעם דאשעק פון היטל אן א זייט, אבער ער שרעקט שוין מער נישט מיט זיין גוורע. פארקערט, זיין דאמע וואס ער האט זיך אפגעזוכט זעט גאר אויס ווי א פרייז-פייטערין. זי טרעט שווער אויף אירע סאנדאלן מיט איר גאנץ היבשער וואג. אירע רויט-געפארבטע פיספינגער, פעטגעפארבטע באקן, קלעפיק-געפארבטע ליפן, עטלעכע גאלדענע ציינדלעך און איר אונטערגעהויבענער שווערער בוזעם באלאדן מיט אלדאס גוטס, פאסן זיך אזוי שטארק צו זיין איינגעפא-

(1) שארקס — גרויסע געפערלעכע פיש.

לענער נאָז, אַז קיין בעסערן שידוך האָט אים קיינער נישט געקענט צוקלייבן.

הינטער אים, מיט טריטעלעך פון אַ שערלאַק האַלמס, גייט אַליין פאַר זיך זיין מענעדזשער און „מאַן־פּרייטאַג“, ער מאַכט זיך כי לא ידע, ווי ער וואַלט געקוקט אויפן נעכטיקן טאַג און געטראַכט פון הימל אַ יאַריד, אָבער אין דער אמתן לאַזט ער נישט אָפּ קיין אויג פון זיין שטיקל ברויט. ער גייט אַליין פאַר זיך, ווייל ער איז צופיל געשעפטמאַן, ער זאָל זיך לאַזן פאַרדרייען דעם קאַפּ מיט שיף־ווייבער — אַז ביי אים איז גאָר דער קאַפּ פאַרנומען מיט פּלענער, חשבונות און גאַנצע סטראַטעגיקעס.

דער דאַקטער, וואָס טשאַטעוועט שוין אויף מיר עטלעכע טעג, האָט מיך ענדלעך דערטאַפט. ער האָט אָן צערעמאַניעס געגעבן אַ מאַך מיט דער האַנט צו זיין ווייב, אַז זי זאָל זיך פאַרנעמען און גיין איר וועג און ער האָט מיר גלייך גענומען דערקלערן מיט אַלע איינצלהייטן, ווי אַזוי ער האָט ענדלעך אַנטדעקט אַ רפואה פאַר דער אומהיילבאַרער „אַדיסאַן־קראַנקייט“.

דער כירורג מיט די קליינע פעטע הענטלעך און דעם קיילעכדיקן פנים, כאַפט דעם אַנבליק פון אַ קלוגן הונט. ערטערווייז זענען די באַקן זיינע באַצירט מיט רויטע, אַזש בלויע פּלעקן. ער איז אַ נידעריקער, אָבער בעת ער רעדט טענצלט ער אונטער און שפּרינגט אין פנים אַריין. זיין פּראַקטיקע איז איינגעטיילט אויף אַ האַלב יאָר אַמעריקע און אַ האַלב יאָר אייראַפּע. אַמאָל האָט אייראַפּע געמיינט דייטשלאַנד, אָבער איצט זאָגט ער מיט אַ זיפּף, איז עס אויסגעשלאָסן! פאַרט ער קיין עסטרייך צו אַ קאַנגרעס פון דאַקטוירים, וווּ ער וועט אויפטרעטן און אַנטפלעקן זיין היילמיטל פאַר דער „אַדיסאַן־קראַנקייט“.

ער איז מיר מסביר אויף זיין גראַטעסק פון ייִדיש־דייטש־ענגליש און עטלעכע גוט־אָפּגענוצטע העברעיִשע פּסוקים, אַז אין אַלגעמיין זענען דאָס טוירים אייגנטלעך — דאָ קומט אַ ביסל אַ גרעבלעך וואָרט, וואָס דער דאַקטער רעדט אַרויס מיט אַ ווילדער הנאה. ער מאַכט אַ שטיקל פּויזע צו זען, וואָס פאַר אַן איינדרוק דאָס שאַרפע וואָרט האָט געמאַכט אויף מיר אין צי איך האָב געכאַפט אויף ווי ווייט זיינע פאַך־קאַלעגן זענען נישט

קיין חכמים. דאָס וואָרט זאָגט ער אין מערצאַל און ער פּאַסמאַקעוועט זיך, ער שרייט עס אויס הויך, אָז אַלע זאָלן הערן.

אַט-וואָס דאָקטוירים זענען! יו טינק (1) — זאָגט ער אויף זיין דייטש-מערדישן ענגליש און ער פּאַלט גלייך אַריין אין אַ ייִדישער אינטאַנאַציע, אַז אַ דאָקטער איז מי יודע וואָס פּאַר אַ קלעווער מען, אָבער, ווענדט ער זיך שוין צוטרוילעך צו אַ קריסטלעכער דאַמע וואָס שפּאַצירט מיט מיר, די טרוט איז אַ פיזישן איז אַ —

ער ענדיקט זיין זאץ ווידער מיט דעם ייִדישן וואָרט און ווידער מיט חסידישער התלהבות, דאָס וואָרט וואָס איז פּאַר אים דער נאָן פּלוס אולטראַ פון איבערגעבן די אומגעהייערע טיפּשות פון דאָקטוירים. די באַגליי-טערן מיינע זוכט שוין ביי מיר קעגן דעם אומפּאַרשטענדלעכן אויסדרוק, און דער דאָקטער באַשטייט דווקא, אַז איך זאָל עס איבערזעצן.

טעל האָר, זאָגט ער, וואָט איט מיענס, איטס נאָ שעים! איטס יומען. די קריסטין כאַפט זיך, אַז עס איז עפעס נישט גאַר דעליקאַט און אויס מורא, טאַמער נעם איך און זעץ עס טאַקע איבער, גליטשט זי זיך זייער עלעגאַנט אַרויס פון אונדזערע הענט און פּאַרשווינדט.

איר זעט — רייבט ער זיך די פעטע הענטלעך פון גרויס פּאַרגעניגן. — איך האָב זי פּאַרטריבן, איך האָב פיינט, אַז ס'פּלאַנטערן זיך ווייבער, ווען מענער רעדן פון ערנסטע ענינים.

און דאָ גייט ער אַביסל אַוועק אין אַ זייט און גיט מיר אַ גאַנצע לעקציע, ווי עקאַנאָמיש מען דאַרף זיין מיט ווייבער: פּלירטן, פּריילעך מאַכן, זיך נאַריש מאַכן, מהיכאַתי, אָבער — פּרעזערווירט אייער מע-נערשע ענערגיע, אייער לעבנס-זאַפט! פּאַרשווענדט נישט אייערע כוחות! לערנט זיך אויס הנאה צו האָבן פון לעבן און צו זיין שפּאַרוואָם! ס'איז נישט קיין „מעין המתגבר!“ דאָס זאָגט אייך אַ גרויסער דאָקטער און נישט גלאַט אזוי אַ דאָקטערל וואָס איז, איר ווייסט שוין אַליין, וואָס. אָבער ער וויל, חלילה, נישט ריזיקירן מיט מיין זכרון, זאָגט ער מיר ווידעראַמאַל וואָס דאָקטוירים זענען, דאָס ווייב זיינס קומט אים אַנטקעגן און ער טיילט זיך מיט איר אויך וואָס דאָקטוירים זענען — זאָל זי אויך הנאה האָבן. זי שמייכלט אין פּאַרלעגנהייט און גייט ווייטער איר וועג.

(1) יו טינק — איר האַלט.

די לאטווישע דאָמע גייט פאַרביי און באַגריסט מיך. איך שטעל פאַר דעם דאָקטער און ער נעמט גלייך אויסנוצן די געלעגנהייט. ער שפּאַצירט איבער איר מיט די הענט אונטער דעם אויסרייד, אַז זי האָט אַ שיינעם האַלדז, אַ געזונטע הויט, אַ פיין אַנטוויקלטן ביוסט, אַן אמת פּראָפּאַר-ציאָנעלע פּלייצע. זיינע פעטע הענטלעך לאָזן זיך ווילגיין, ביז זי דער-שמעקט, אַז דאָס איז עפעס מער וו אַ דאָקטערשע אונטערזוכונג און זי אַנטשולדיקט זיך.

אַט האָב איך אייך געגעבן אַן אילוסטרירטע לעקציע. מען קען נישט זאָגן, אַז כ'האַב קיין הנאה נישט געהאַט פון אַ גלעט אַהין און אַ גלעט אַהער, אָבער דער עיקר איז זיך צו האַלטן ווי אַ מאַן און פּרעזערווירן דעם קוואַל פון ענערגיע.

ער דערקלערט מיר, אַז דעם פּאַטאַלסטן טעות וואָס דאָקטוירים מאַכן איז צו רעדן וועגן פאַרשידענע קראַנקייטן. דער אמת איז, אַז ס'זענען נישטאָ קיין באַזונדערע קראַנקייטן. מענטשן ווערן איינגעטיילט אין צוויי קאַטעגאָריעס — אין געזונטע און קראַנקע. אַזוי עלעמענטאַר איז עס, נאָר דאָקטוירים האָב עס פאַרפאַטשקעט מיט קאַמפּליצירטע טעאָריעס. אַ גע-זונטער מענטש האָט אַלע קראַנקייטן, אָבער ער באַמייסטערט זיי, ער האַלט זיינע גלידער אין האַרמאָניע, ער ריטמיזירט זיין לעבן. ביי אַ קראַנקן מענטשן צעשפּילן זיך אַלע זיינע אַזוי גערופענע קראַנקייטן מיטאַמאַל און זיי ווערן די הערשער פון דער סיטואַציע. נישט פאַראַן אַזאַ זאַך ווי ראַק אַליין פאַר זיך. אַז אַ מענטש איז קראַנק האָט ער די נייגונג צו האָבן אַ ראַק, האַלט ער ביי קריגן סוכאַטע, איז ער גרייט צו שטאַרבן פון לונגען-אַנטצינדונג — הכלל, ער האָט אַלץ וואָס אין פּסוק שטייט. א דאָקטער אַ — איר ווייסט שוין אַליין וואָס איך מיין, טאַפּט-אַן און זוכט-אויס אַ באַ-זונדערע קראַנקייט. אַ גליק האָט אים געטראָפּן! דיאַגנאָזע! ער נעמט גלייך און באַמבאַרדירט די דאָזיקע קראַנקייט מיט מעדיצינישע שמאַכטעס און פאַרזעט דאָס גאַנצע פעלד, דעם מענטשלעכן קערפּער. אַזאַ פּראַקטיקע איז ווי אַמאַטאָרישע קונסט. ס'האַט גאַרנישט צו טון מיט לעבן און איז נישט מענטשלעך. ער טאַפּט אַ קראַנקייט אין דער פינצטער און פאַרזעט בעת-מעשה דעם קראַנקן מענטשן, וואָס אַלץ איז ביי אים אַרויס פון די האַלאַבליעס. ער, דאָס דאָקטערל, פאַרשטייט נישט, אַז ער האָט צו טון

מיט האַרמאַניע און דיסהאַרמאַניע. ער לייגט צו דעם סטעטאַסקאַפּ, הערט זיך צו צום האַרץ — איר ווייסט, וואָס אַזוינס אַ האַרץ איז? יענער דאַקטער ווייסט אויך נישט, פייפּץ אים אַריין אין די אויערן. ווען מען הערט זיך גוט צו צום האַרץ הערט מען, ווי זאַל איך זאָגן, אַ גרויסע וואַנגער-דראַמע. אַט פאַמפעט עס זיגרייך ווי ביים רייטן פון די וואַלקיריע, אויף די הימלישע קאַפיטעס און אַט קומט דער קול דממה דקה — ליבעסטאַד. ברוך דין אמת!

ער פאַרשלעפט מיך אין אַ ווינקל און נעמט אַרויס אַ בראַשור פון בוזימקעשענע.

אַט וועל איך איך פאַרלעזן אַ לעקציע, וואָס איך האָב געהאַלטן אין 1900. די לעקציע וואָס איז דאָן פאַרעפנטלעכט געוואָרן, האָט געמאַכט אַ פּוראַר אין דער גאַנצער מעדיצינישער וועלט און האָט מיך גלייך אוועק-געשטעלט אין די פאַדערשטע רייען פון די גאַר גרויסע מעדיצינערס פון אונדזער דור.

אַנטקעגן וואָס וויל איך איך פּלוצים ליינענען אַ מעדיצינישע לעק-ציע? וויל איך וויל איך באַווייזן, אַז מעדיצין איז די אַלערהעכסטע פּאַע-זיע. הערט זיך פּריער צו צום קלאַפּ און פאַל פון ווערטער, וואָס זענען שוין קלאַסיש; קיינער צווייפלט שוין מער נישט, אַז דאָס איז פּאַעזיע, אַז דאָס איז געזאַנג פון זילבן:

שי וואַקס אין ביוטי, לייק די נייט
אַף קלאַודלעט קליימט ענד סטאַרי סקאַיט;
ענדל אַל דאָטט בעסט אַף דאַרק ענד ברייט
מיט אין האַר אַספעקט ענד הער אייט — 1)

יעדעס חדר-יינגל ווייסט, אַז דאָס איז פּאַעזיע —
שי וואַקס אין ביוטי, לייק די נייט.

ער דעקלאַמירט עס מיט טראַפּ און טאַנצט אויס בעת ער מעסט די

1) זי שוועבט אין שיינקייט ווי די נאַכט.
פון ליכטיקע לענדער און אויסגעשטערנטער פּראַכט
און אַלץ וואָס איז צום שענסטן אין טונקל און ליכט
באַגעגענען זיך אין אירע אויגן און אין איר געזיכט.

שורה, אונטערשטרייכנדיק די אַקצענטירטע זילבן און אַרונטערפאַנפנדיק די ניט־אַקצענטירטע. ער שטרענגט זיך אָן צו לייענען אַזוי, אַז מען זאָל קריגן אַ באַגריף ווי שייַן די שורה איז געשניצט. האַלט אין קאַפּ דעמזעלביקן ריטם און דיזעלביקע מוזיק און איר וועט זען, אַז אַט־די מוזיק איז אייגנטלעך געווען דער פונדאַמענט פון מיין מעדיצינישער לעקציע. געדענקט־זשע נאַכאַמאַל —

ענד אַל דאטט בעסט אָף דאַרק ענד ברייט

אַבער לייגט צו קאַפּ. ס'כאַפט זיך גישט אַזוי לייכט, לאַזט פריי איער נשמה, נעמט אַרונטער די לאַפעס פון איר און זאָל זי זיך צעזינגען — אַנדאַנטע קאַנטאַבילע.

ער ווערט גאָר אַן אַנדער מענטש. זיינע אויגן ווערן פאַרהויכטע שויבן אין אַ רעגן. דאָס פאַרגרעכטע פנים ווערט אַביסל געלייטערט. ער קלאַפט צו מיט דעם פוס צום טאַקט ביי יעדער זאַץ. אויף זיין פנים רויטלט זיך אַ געמיש פון שעמעוודיקייט און גרויסהאַלטעריי. ער זעט אויס ווי אַ פראַווינציעלער מחבר. ער לייענט אַ ווערק, וואָס האָט אים געקאָסט האַרץ. ער פילט, אַז דערפאַר קומט אים דער סאַמע אויבנאָן ביים טיש פון אומ־שטערבלעכקייט, וווּ מען שניידט די גרויסע לאַכמעס לויב־געזאַנגען און שטיקער לויטן אָנערקענונג און מען כאַפט שיריים פון האַמערס און שעקספירס זינגענדיקע פינגער.

דער בייראַנישער צויבער פון זיין פאַעטישן מוסטער איז שוין לאַנג אויסגעוועפט געוואָרן פון מיין זכרון, אַבער ער זינגט נאָך אַלץ אויס זיין טראַקטאַט. די לענגסטע מעדיצינישע טערמינען, וואָס באַטייטן אַלערליי מיאוסע און עקלהאַפטיקע בלוטקראַנקייטן, הויטקראַנקייטן, מאַגנקראַנקייטן, זינגט ער אויס און מאַכט מיט די פיסלעך טערפסיכאַריש, ווי די ווערטער וואָלטן געווען חלום־שפראַך, בלויז דינער פאַנטאַמין־מאַטעריאַל פאַר אַ טאַנץ.

ער לייענט און פלאַקערט, פלאַקערט און לייענט. נאָך אַ שעהדיקער דעקלאַמאַציע לייגט ער צוריק די בראַשורע אין בוזימקעשענע מיט אַ דערקלערונג, אַז ער האָט מיר בלויז געוואַלט באַווייזן וואָס אַזוינס מעדי־צין איז. מעדיצין איז מיסטיק, אינטוויציע, מוזיק, פאַעזיע. פאַרשטייט זיך. אויב ס'ווערט פראַקטיצירט פון אַ דאַקטער און נישט פון אַ —

און דאָ גיט ער אַ צעפראָל די מגושמדיקע ליפן און ס'גיט זיך ווידער אַ קייקל־אַרויס זיין באַליבט וואָרט. דאָס פנים קריגט צוריק די בלווי־רויטע פלעקן, אַלץ ווערט צוריק איינגעפלעטשט. ער שרייט אויס דאָס וואָרט נאַכאַמאָל און נאַכאַמאָל, כדי צו זיין אַבסאָלוט זיכער, אַז יעדער איינער הערט עס. און מיט דערזעלביקער התפעלות וואָס ער האָט ערשט געכאַפט פון ביראַנס שורות, און דערצו נאָך מיט אַ היבשן צוגאַב פון נאַציאָנאַלן שטאַלץ, רופט ער אויס:

אַ מכה האָבן גוים אַזאַ מַחִיהֵדִיק וואָרט!

II

אויף אַ באַנק זיצט אַ מאַן וואָס טראָגט אַ פראַנצויזיש יאַרמולקעלע אויפן קאַפּ און וואָס קאַקעטירט מיט אַ פירעקעכדיקער גרייז־גרויער באַרד. ער האָט נאָר וואָס פאַרענדיקט זיינע פלעגמאַטישע גימנאַסטישע איבונגען, און איצט זיצט ער און טענהט זיך אויס מיט צוויי יונגע מיידל־לעך וואָס דאַמלען זיך. זיי קוקן דעם אַלטן אַנשטעלער אין מויל אַהיין און דער אַלטער האָט אַ פאַרפירערישע יונגע שטים, ווי ער וואָלט גע־שפילט פלייט. די שטים איז מאַרגנדיק דורכגעשווענקט און רייך, ער פאַר־האַלט אונדז עלעגאַנט מיט דער באַמערקונג, אַז דאָס איז שוין דאָס 67סטע מאָל, וואָס ער קרייצט דעם אַטלאַנטיק, אָבער אַזאַ ווונדערלעכע רייזע געדענקט ער נישט.

די לופט איז שאַמפּאַניער! — ער פּאַכעט מיט די נאָזלעכער און אַטעמט אַריין און אַרויס מיט שטודירטער רעגלמעסיקייט עטלעכע מאָל, דער דאָקטער פאַרלירט נישט קיין רגע. ער נעמט גלייך פראַקטיצירן אויף די יונגע מיידלעך, אָבער זיי אַנטלויפן ביידע ווי צוויי דערשראַקענע הינדלעך.

אַז די מיידלעך האָבן זיך אָפּגעטראָגן און דער באַבערדלטער דער־פילט זיך אין מענערשער קאַמפּאַניע, גיט ער אַ זאַג אַרויס אַ גראַב וואָרט אויפן חשבון פון די מיידלעך, אָבער אַלץ מיט דערזעלביקער איידעלער פלייט־שטים, ער רעדט און רעדט און רעדט און דערציילט וועגן זיך, אָבער וואָס מער ער דערציילט, אַלץ ווייניקער ווערט מען געוואָר, ווער

ער איז. ער הייסט לאוסאן און אמאל זאגט ער, איז ער געווען גאר-גאר. כמעט אין מיליאנערן-קלאס. היינט איז ער — ווער ווייסט וואס ער איז? ער ווייסט אלץ. ער רעדט אויסגעצייכנט א פיר-פינף שפראכן און אלץ מיט דערזעליקער זיכערקייט און אויף דערזעליקער פלייט. כאטש ער איז א קריסט, איז ער גוט באהאוונט אין יידישע ענינים, ווייסט אלץ וואס מען דארף וויסן וועגן ציונים, קען אפילו די נעמען פון יידישע צייטונגען און —

איך האב ליב א ייד, אבער ער זאל זיין א ייד. איך האב פיינט בלאָף. בלאָפן קען איך אליין. אמאל האב איך געזאגט צום באַנקיר אַטאָ (מיר האָבן זיך גערופן ביי די ערשטע נעמען) ביזסט אַ לויז! נישט קיין ייד און נישט קיין טערק, אַ לויז ביסטו, אַטאָ! און ער, אַטאָ, ענטפערט מיר — ווינסענט, ביסט גערעכט, אבער מען דארף לעבן אויף דער וועלט און מאַכן עטלעכע דאָלאַר. דערפאַר איז דער ראַביי אייערער אַ פּרינץ. סטיפען זאָג איך צו אים, זאָג איר, פאַלט דיר עפעס שווער צו פירן דאָס האַרט-נעקיקע יידישע פאַלק, און סטיפען לאַכט און ברומט אויף זיין באַס. פאַר-שטייט זיך, אַז פעליקס איז גאַר אַן אַנדער טיפּ ייד ווי אַטאָ איז געווען. אַוודאי האָב איך געקענט דעם אַלטן דזשיקאַב, דעם קליינעם יאַהודי וואָס האָט געשאַרט גאַלד אין אַמעריקע, גערעדט מיט אַ דייטשן אַקצענט. דער פּילאַנטראָפּ וואָס האָט איבערגעלאָזט אַ פּייג פאַר ישראל. אוי איז דאָס געווען, און זיין זון, אבער דער מאַרטואַיס ניל ניסי באַנום, כאַטש אַטאָ איז שוין אויך מיט די הייליקע. איך וואָלט געוואָלט זען מיט וועלכע היי-ליקע אַטאָ האָט זיך אַוועקגעזעצט. איך וועט זיך, אַז ער האָט געסנאַבט אייער באַנדע הייליקע און גלייך געטראָפּן צו אונדזערע מאַרטירערס פון דער קירכע. איך האָב ליב יידן. אין מיר מוז זיצן אַ יידישע נשמה. ניין-ציק פּראָצענט פון מיינע געליבטע זענען געווען יידישע, און מיינע ערש-טע צוויי וויבער זענען אויך געווען יידישע און דווקא זיי, די יידישע האָבן קיינמאַל נישט פאַרלאַנגט קיין סענט אלימאַני¹). און אמאל מאַך איך אַזוי צו רזוועלטן: וועמען בלאַפּסטו? וועמען ווילסטו בלאַפּן מיט סאַציאַל-ליזם צווישן קאַפיטאַליזם און קאַפיטאַליזם צווישן סאַציאַליסטן? אבער

(1) אלימאני — אלימענטן.

רוזוועלט פארשטייט א קיבעץ, ער איז א דורכגעטריבענער פאליטישן וואָס שפילט אויסגעצייכנט דעם שטאַטסמאַן, ער איז אַן אמתער אַמעריקאַנער. וואָס איז אַזוינס אַן אמתער אַמעריקאַנער? קודם־כל אַ גוטער פאַמיליען־פאַטער. ווען איך וואָלט געווען אַ גוטער פאַמיליען־פאַטער, וואָלט איך געווען אויפן סאַמע שפיץ פון לייטער. האָב איך אַבער, אין דר'ערד אַרײַן. ווילד בלוט אין זיך.

דער דאַקטער וואָס האָט געמוזט שווייגן אונטער דעם מבול פון רייד, האָט ענדלעך געקראָגן אַ געלעגנהייט זיך אַנצוכאַפן אין דעם ווילדן בלוט. ער האָט גענומען דערלאַנגען אַ לעקציע ווי אַזוי מען דאַרף צאַמען אַזאַ ווילד בלוט, אַבער מר. לאַוסאַן האָט אים איבערגעשלאָגן און גענומען רעדן אויטאָריטעטיש איבער מעדיצין אויך. דאָס איז שוין געווען צופיל פאַר דעם דאַקטער און ווען איך האָב געזען, אַז ער איז גרייט אַט־אַט צו עקספּלאַדירן, האָב איך באַצייטנס גענומען און דערקלערט מר. לאַוסאַנען. אַז מיר האָבן דאָ פאַר זיך איינעם פון די באַרימטסטע ניו־יאָרקער כירורגן. מר. לאַוסאַן איז נישט געפאַלן ביי זיך און איז קנאַפּ נתפעל געוואָרן. ער האָט שוין געהאַט גרייט אַ געשיכטע וועגן זײַן נאַענטשאַפט מיט דײַר אַלעקסיס —

אַבער נאָך איידער ער האָט געקראָגן אַ געלעגנהייט אַרויסצורעדן דעם צווייטן נאַמען, איז דער דאַקטער אויפגעשפרונגען, זײַנע בלויע פלעקן זענען געוואָרן אַנגעגאַסן מיט אַלט בלוט און דאָס גאַנצע פנים האָט אויס־געזען ווי די שאַלעכץ פון אַ פאַטלאַדזשאַן.

זאָגט אייער אַלעקסיס, אַז ער איז אַ — און דער דאַקטער האָט פאַר לאַוסאַנען אַרויסגערעדט דאָס ליבע וואָרט מיט אַזוי פיל האַרץ, אַז אפילו אַ קריסט זאָל עס קענען כאַפן. — ווייסט איר וואָס דאָס איז אַזוינס? צי לאַוסאַן ווייסט? ער האָט געלאַכט מיט אַ ווילד געלעכטער. אַוודאי ווייסט ער גאַנץ גוט וואָס דאָס איז אַזוינס. בלויז דער פאַקט וואָס אַ קריסט פאַרשטייט גוט דעם טעם פון זײַן באַליבט וואָרט האָט דעם דאַקטער אַביסל באַרויקט.

רעגט זיך נישט אויף! אייער פולס מוז איצט שלאָגן ווי אַ האַמער, אייער בלוט־דרוק האָט מסתמא אַרויפגעטאַנצט און אייער האַרץ — זאָרגט זיך נאָר נישט פאַר מײַן פולס און פאַר מײַן האַרץ, זאָגט שוין

דער דאקטער אביסל געלאסענער — האַרץ און בלוט-דרוק לאַזט איבער צו מיר. וואָס איז אייער פּראָפּעסיע?

מר. לאַוסאַן האָט דערויף געגעבן אפשר גאַנצע צוואַנציק ענטפּערס. אָבער מיר זענען ביידע נישט קליגער געוואָרן. עס זאָל הייסן, אַז ער איז עפּעס אַ נאַענטער שמעלקע מיט גרויספּינאַנץ, מיט וואַלסטריט און מיט געלט, געלט. געלט וואָס קלעטערט אַרויף און געלט וואָס ליגט אין דער אדמה. היינט יאָכטשיפּן און מאַרגן די גאַזרער אָדער אַ שטריק אויפן האַלדו, דזשאַנגל, חיות, מען בייסט זיך און גלייך אין די גאַרגלען. גנבים וואָס נעמען ביי דיר אַרויס עטלעכע מיליאָן מיט אַ שמייכל, אָבער ער קען זייער שפּיל אויסגעצייכנט. ער איז אַזוי קלוג ווי זיי און פּונקט אַזאַ פּערד-גנב. אַט לאַמיר נעמען קופּער —

אַ, ניין! דער דאָקטער וועט אים נישט לאָזן נעמען קופּער — דאָ איז ער שוין אויפגעשפּרונגען מיט מער כּעס. ווי בעת עס האָט זיך גע- האַנדלט וועגן האַרץ און וועגן בלוט-דרוק — אים וועט ער דערציילן וועגן קופּער! אַ שאַרלאַטאַן זענט איר, אַן אויסוואַרף, אַ ליגנער! אים וועט ער געבן אַ לעקציע אין קופּער, ער וועט נישט דערלאָזן, אַז אַ ליאָדע-ווער זאָל אים לערנען וועגן קופּער. 250 טויזנט דאָלאַר האָט ער אַוועקגעלאָזט מיטן רויך אויף קופּער, זיין גאַנצע מי און האַרעוואַניע איז אַוועק אויף קופּער און דאָס איבעריקע האָט אויסגעליידיקט מר. מאַרקוס און זיין פּאַטריאַטישע באַנק, וועט דער-אַ אים לערנען וועגן קופּער. ליגנער! וואַל-סטריטער 1) גנב!

דאָ איז אונטערגעקומען דעם דאָקטערס ווייב. זי האָט אים גענומען באַרויקן מיט אַלע בעסטע מיטלען. דער דאָקטער האָט אינגאַנצן געציי-טערט. אים האָט ספּעציעל פּאַרדראָסן וואָס דער מר. לאַוסאַן זיצט רויק מיט אַ גנביש שמייכלע, האָט ער זיך אַנגעכאַפט אין אַ שטרוי און אויס-געשרייען:

קופּער ווייסט ער אויך אַט-דער קופּערנער —

ער האָט זיך געלאָזט אַוועקפירן ווי אַ קליין קינד און צום ווייב האָט ער נאָך אַלץ געהאַלטן אין איין שרייען —

1) וואַלסטריטער — די בערזע-גאַס אין ניו-יאָרק.

אָט דער-אַ — דאָ איז ווידער געקומען ווי אַ באַלואַם דער ליבער עפּיטעט — וויל עס מיך לערנען וועגן קופּער.

מר. לאַסאַן איז אַלץ נישט געווען געפלעפט. ער האָט צוריק אָנגע-שטעלט זיין בעסטע שטים און מיט גרויס רחמנות כמעט דעקלאַמירט אויף דעם מוזיקאַלישן גאַרגל.

אָט דאָס זענען זיי, די קרבנות, אין די צענדליקער טויזנטער איבער גאַנץ אמעריקע. אַט-די צוטרוילעכע, וואָס האָבן צוריק אויסגעשפיגן די גאַנצע קולידזש-פּראָספּעריטי¹). הווערס צוויי הינער אין יעדן טאַפּ, און גלייך אין די קעשענעס פון וואַלסטריט. אַ רחמנות. ווען איך וואַלט געווען געוויסט וואַלט איך נישט דערמאָנט קופּער, ווען מען גיט מיר אַ מיליאָן, אַזאַ מענטשן טוט עס וויי — זאַגט מר. לאַסאַן מיט אַ געמאַכטער פייער-לעכקייט. אַבער מען זעט, אַז ער עסט זיך קנאַפּ אַפּ דאָס האַרץ פון דער גאַנצער געשיכטע, אַפילו נישט פון די באַליידיקונגען.

דער דאַקטער שפּאַנט אַרום און אַרום דעם גאַנצן דעק איינמאַל און צוויי מאַל. ער וואַרפט ביזע, פּאַרניכטנדיקע בליקן אויף מר. לאַסאַנען. מר. לאַסאַן קוקט אים נאָך אַלץ אָן מיט אַ געמאַכטער רחמנות-מינע און מיט דעם באַהאַלטענעם גיפטיקן שמייכעלע, וואָס וואַלט דעם דאַקטער נישט געגעבן קיין ניקל אַפילו, ווען ער זאַל זיך האַלטן ביי אויסשטרעקן אַדער ביי פּאַרוואַרפן אַ פעטליע אַרום האַלדז. ביי דעם דריטן אַרום און אַרום בלייבט דער דאַקטער ווידער שטיין פאַר אונדז און ווי ס'וואַלט גאַרנישט געשען פּרעגט ער מר. לאַסאַנען:

איר שפּילט אפשר שאַך? יאָ! איר שפּילט? אַז איר זענט שוין יאָ אַזאַ חכם, קריגט איר ביי מיר אַ ריטער פּאַר און אויב איר וועט מיך שיין בעטן אַ גאַנצן ראַך — קומט וועט איר קיבעצן.

איך זאַג זיך אַפּ פון פּאַרגעניגן און בלייב אויפן דעק.
דער בעסאַראַבישער ייד פון באַגאַטאַ כאַפט זיך גאַר מיט מיר אַרום.
ער זוכט מיך שוין עטלעכע טעג און קען מיך נישט געפינען.
ווי דריי איך זיך אַרום? מיט גוים אַדער מיט שיקסעס? איי די שיק-סעס! איר זעט דאָרט אַ שיקסל? דייַאָ מיט די נאַקעטע פּיס, וואָס זיצט

(1) קולידזש-פּראָספּעריטי — די שפּע וואָס פּרעזידענט קולידזש האָט צוגעזאַגט.

און שטריקט און כאַטש גיב איר אַ מכה, קוקט זי נישט אויף קיינעם. איך דריי זיך שוין הקפות אַרום איר זייט דעם ערשטן טאָג אויף דער שיף. און מיינט איר נאָר איך אַליין? אַ גאַנצע טשאַטע הונגעריקע וועלף. אָבער זי שענקט נישט קיינעם אַ קוק. מיינט איר, אפשר, די גנבטע ווייסט נעבעך נישט, אַז מען קוקט אויף איר? אוי ווייסט זי! זי לעבט דערפון. זי האָט עס ליב. און אפשר פאַלט אייך חלילה איין, אַז דאָס איז אַ קראַ-סאָוויצע, אַ נעכטיקער טאָג! דאָס הייסט, וואָס מענטשן רופן געוויינלעך אַ קראַסאָוויצע איז דאָס שטיק שלאַק ווייט דערפון, ווי איך בין איצט ווייט פון באַגאַטאַ. הויט און ביינער און פיסלעך ווי שלאַנגען. איר זעט עפעס ווי זיי קאָרטשען זיך אַרויף און אַראָפּ, ווי זי פאַרשליפט איין פוס אין דעם אַנדערן און שליפט אים אָפּ — קען אַלע קעצישע שפיצלעך. האָט אַפילו אונטערגעשאַטנטע אויגן פון אַזויפיל זינדיקע מחשבות. וואָס אַרט אייך? איך בין אַ מבין אויף די זאַכן. איך בין זיך גרייט צו וועטן, אַז די אַלע שיינהייטן, די וואָס מען לייענט פון זיי אין די היסטאָריעס און מעשה-ביכלעך, די וואָס האָבן גוט אויסגעזויגן די מאַנסבילן, זענען געווען קנאַפע קראַסאָוויצעס, די שיינע העלענאַס, די קלעאַפאַטראַס — אַזעלכע דאַרע כאַליערעס זענען דאָס געווען ווי דאָס שיקסל. רשעים וואָס האָבן אין זיך געזאַמלט גהינום-פייער, פייער אויף פייער, נישט פאַרגונען קיינעם קיין שמיכל, טאַמער וועט יענער חלילה הנאה האָבן און טאַמער וועט עס אַליין האָבן אַביסל פאַרגעניגן. פאַרברענט געוואָרן טאָג און נאַכט, ביז זיי האָבן ענדלעך אַריינגעכאַפט דעם ריכטיקן לעשטש, וועמען זיי האָבן געוואָלט און, וויי צו זיין לעבן, מיט אַזאַ חברהמאַן רעכענען זיי זיך אָפּ פאַר אַלע צייטן און פאַרשרפן אים, פאַרברענען אים אויף טויט. איר מיינט איך ווייס נישט, מען דאַרף פון אַזעלכע מכשפות ווייכן און לויפן ווי דער שוואַרצער פעפער וואַקסט, אָבער גיי לויף, אַז איך דריי זיך שוין עטלעכע טעג אַרום דעם שיקסל ווי אַ לעקיש און, גלייבט מיר, ווען איך וואָלט געווען אַ ציבעלע, אַדער אַ רעטאַך, וואָלט זי מיך אַ סך מער באַמערקט, זייט-זשע מיר געזונט. איך גיי זיך שוין ווייטער דרייען. ס'איז נעכטיקע טעג און אַרויסגעוואַרפענע אַרבעט, אָבער אפשר וועט פאַרט עפעס אַרויס-קומען דערפון.

נישט ווייט פון מיר פלאַקערט אַ הייסער שמועס וועגן ביכער, און

אזוי ווי מײן אלטבאקאנטער דענישער פריינט איז איינער פון די שמוע־סערס, באַנוצט ער זיך מיט פאַרשידענע שפּיצלעך מיך אויך אַרײַנצוצײען ער פאַרטשעפּעט מיך מיט ווערטער און לײגט גאַנצע נעצן מיך צו פּאַנגען, אָבער איך ווער זיך מיט אַלע כּוחות.

אַן אויסגעדאַרטער יונגעראַן מיט אַ קליין, שמאַל קעפל רעדט עקספּערט־מעסיק וועגן דער אַמעריקאַנער בוך־אינדוסטריע, וועגן שריי־בערס, וועגן גריניטש ווילעדזש, (1) וועגן זײַן ברודער וואָס איז פאַרפּאַלן געוואָרן אין ווילעדזש און וועמענס שטענדיקע באַשעפּטיקונג איז — פּראַ־פעסיאָנעלער פּרייגייסט. ער איז שוין געווען אַן אַנאַרכיסט, אַן אײ־דאַבליו־דאַבליו־ (2) אַ סאַציאַליסט, אַ קאָמוניסט און איצט איז ער שוין ענדלעך אַ האַמאַסעקסואַליסט.

דער סקאַנדינאַווער האָט מיר נאָך מיט עטלעכע טעג צוריק געגעבן די פּולסטע אײַנצלײטן וועגן דעם אויסגעדאַרטן יונגמאַן — אַז ער איז, ערשטנס, ניט אַזאַ יונגעראַן ווי ער זעט אויס, אַז ער איז אַנגעשטאַפּט מיט יאָרן און מיט געלט, אַז ער איז דער פּרעזידענט פון אַן אַלטן אַמע־ריקאַנער פּאַרלאַג, וואָס גיט אַרויס טעקסטביכער פאַר אונדזערע אוניווער־זיטעטן און מיטלשולן. די פּאַרלעגעריי האָט ער געירשנט פון זײַן טאַטן און זײַדן. דער דאָזיקער יונגעראַנטשיק, ווייסט אַלץ דער סקאַנדינאַווער צו דערציילן, האָט שוין אָפּגעגט צוויי ווייבער און מיט יעדער ווייב האָט ער געהאַט צו צוויי קינדער. איצט פאַרט ער, צום ערשטן מאַל אין די לעצטע צוועלף יאָר, אויף אַ וואַקאַציע. פאַרן פּאַרט ער קיין דײַטשלאַנד, וווּ ער וויל זיך נענטער באַקענען מיט דײַטשע מעטאַדן פון ביכער־פאַר־לאַגן, מיט וועלכע ער זוכט אויך געשעפּטלעכע פאַרבינדונגען. דורך דער גאַנצער רײזע האַלט ער אין אײַן שיקן ראַדיאָגראַמען צו זײַן פּירמע, ווייל ער איז אומרויק, — ער האָט איבערגעלאָזט דאָס געשעפּט אויף פּרעמדע הענט און ער איז אַ מענטש וואָס האָט אַליין ליב צו אַרבעטן שווער און האָט ליב צו זען ווי אַנדערע יאָגן פון זיך אַרויס די נשמה.

אָבער אַ חוץ דער דאָזיקער אינפאַרמאַציע קען איך אַליין דעם פאַר־לעגער פאַר אַ שטיק דזשעקל און מר. הייד. אַ גאַנצן טאַג פאַרברענגט ער

(1) גריניטש ווילעדזש — דער לאַטיינישער קוואַרטאַל אין נײַ־יאָרק.
 (2) אײ־דאַבליו־דאַבליו־ אַ פּרייהיטלעכע באַוועגונג אין אַמעריקע.

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ז

בלויז מיט מענער און קוקט אפילו נישט אויף קיין פרוי, אָבער ביינאָכט פּוצט ער זיך אויס און גייט אין טאַנצזאַל. פּון טאַנצזאַל האַלט ער אין איין שלעפּן מיידן אין באַר און פּון באַר שלעפּט ער זיי אויפן דעק, וווּ ער וואַלגערט זיך אויס אין די פינצטערסטע ווינקעלעך. ביינאָכט ווערט ער פּלוצים קורצזיכטיק אויף מענער. ער דערקענט בוכשטעבלעך קיינעם נישט פּון די פּריינט מיט וועמען ער האָט ערשט אַ פּאַרבאַכט אַזוי גע" מיטלעך. אָבער דערפּאַר בייטאָג דערקענט ער שוין קיינעם נישט פּון די פּרויען. ער גריסט זיי אַפּילו נישט. עס איז ביי אים אַ טאַפּלע בוכהאַל-טעריע — דער טאָג איז פּאַר טראַכטן און פּאַר שאַרפּן דעם מוח, און די נאָכט איז פּאַר ליבעריי.

די גרופּע אַרום דעם פּאַרלעגער האַלט אין איין וואַקסן, אָבער דער סקאַנדינאַווער קען אַלץ נישט ליידן, וואָס איך שטיי פּונווייטנס. ער האָט נאָך נישט אויפגעגעבן די האַפענונג מיך אַריינצוציען אין דעם אַלגע-מיינעם געשפּרעך. דערפּאַר שרויפט ער אָן אַלעמענס אויפּמערקזאַמקייט צו מיר מיט אַן אויסרוף, וואָס איז אַ לעצטער סטראַטעגישער צוג מיך צו באַזיגן.

פּאַרזיכטיק! נישט גערעדט קיין נאַרישקייטן. דאָ שטייט פּונווייטנס אַ שרייבער, וואָס הערט זיך צו, פּון אַ באַהעלטעניש, און איז גרייט אונדז אַלעמען צו באַשרייבן.

דער סקאַנדינאַווער האָט זיינס אויסגעפירט. עס וואַלט שוין געווען גאָר גראַב פּון מיר נישט צוצושטיין צום קרענצל. איך פּאַרבלייב אָבער נישט מער ווי אַ פּאַרעקשנט-פלעגמאַטישער צוהערער. דער פּאַרלעגער נעמט אַלעמען באַרויקן.

מיר האָבן דאָ גאַרנישט קיין מורא פּאַר קיין שרייבער. דאָ, אויפן וואַסער, זענען מיר קיין מענטשן נישט, און דערפּאַר איז אַ שרייבער קיין שרייבער נישט. דער ים האָט אונדז אימוניזירט קעגן שרייבערישע אַטאַ-קעס. אַ שרייבער מוז האָבן מענטשן און מיר זענען — פּאַסאַזשירן. דאָס איז גאָר אַן אַנדער קאַטעגאָריע. מיר זענען דאָ אַלע אָן באַדן און באַ-שריבענע מענטשן מוז האָבן באַדן. ערד אונטער די פּיס. בלויז ביי מאַט-ראָון ווערט דער ים ערד. אָבער ביי אונדז איז ים אַ שטיק צופעליקייט, אפּשר איז דער ים, אונטערבאַווסטזיניק, אונדזער אַלעמענס אַפּגרונטלאַ-

זער שרעק. אבער וואס קען דאָ אַ שרייבער טון מיט אונדז? ווי אזוי וועט ער אונדז פאַרקניפן? ווי אזוי וועט ער צווישן אונדז שאַפן צוזאַמענשטויסן. קאַנפליקטן, אַז מיר זענען דאָ היפּער-פאַרויכטיק, נישט אַרויפצוטרעטן איינער אויף דעם אַנדערנס הינעראויגן. וואָס פאַר אַ פּראָבלעמען וועט ער אונדז צוקלעפּן, אַז מיר זענען אַלע פּראָבלעמלאַז. אויב מיר האָבן אַלע ווען עס איז געהאַט אַ באַדן, ניט בלויז אַ בוכשטעבלעכן, נאָר אַן עטיש-מאָראַלישן הינטערגרונט, זענען מיר פון דעם אַוועקגעשווומען. אַבער וויכטיקער פון אַלץ איז דאָס, וואָס מיר זענען נישט פאַרויסבאַשטימט, נאָר אזוי פאַרדאַמט צופעליק. מיר האָבן אַלע צופעליק געקראַגן די „אַלימפּיק“ און מיר פאַרן אַלע צופעליק צוזאַמען, אַבער אונדז פאַרבינדט גאַרנישט אויב מיר ווילן, קענען מיר זיך איינרעדן, אַז מיר זענען דאָ אַ לעצטער דור אַן מאָראַל, אַן וואַרצלען, בלויז מיט אַ באַהאַלטענעם געמיינשאַפּט-לעבן שרעק — אויב די שיף זאָל אונטערגיין, וועט איין גורל אונדז פאַר-בינדן, אין אַנדערע ווערטער, אַלגעמיינער אונטערגאַנג. אַבער דאָס איז אַלט און אָפּגעבליאַקעוועט און איך גלייב קוים, אויב אַ שרייבער וועט זיך צו אַזאַ טעמע וועלן צורירן.

עס האַלט ביי אַן אַלגעמיינער דיסקוסיע וועגן ליטעראַטור אויפן ים און אויף דער יבשה. אַלע ווילן הערן פון מיר אַ וואָרט אין דער פּראָגע, אַבער איך ווער פּלוצים און גאַנץ אומדערוואַרט געראַטעוועט דורך אַ שנעלן איבערבייט פון טעמע.

דער פאַרלעגערס אַ מיטשמועסער, אַ פּרינציפּאַל פון אַ מיטלשול ערגעץ אין דער וועסט, מיט גרויסע טאַבאַק-אויפגעפרעסענע ציין, אַ גער-זונטער געמבע און אַ פעסטער פּויסט, וואָס ער ביילט אַלעמאַל, ווען ער קומט צו אַ שטאַרקן אויספיר, דערקלערט אַקסיאַמאַטיש, אַז שרייבערס זענען געגליכן צו גיפטיקע שלאַנגען.

כ'מיי, ווי מיטגלידער פון דער געזעלשאַפּט זענען שרייבערס די סאַמע ערגסטע און גידעריקסטע — שרייט דער פּרינציפּאַל — שרייבער דאַרפן געהאַלטן ווערן אין אייזערנע שטייגן און יעדער מאָל ווען זיי הייבן אַז צו קוואַקען, אַז זיי זענען גרייט צו לייגן אַ מאַנוסקריפּט, דאַרף מען מיט אַבסטעטישער פאַרויכטיקייט אָפּנעמען ביי זיי זייער שאַפונג דורך אייזערנע גראַטעס, ווי פאַרויכטיק מען רייסט אַרויס גיפטיקע צינגלעך

פון שלאנגען. די שאפונגען געהערן צום פאלק, אבער זיי, די פסיכאפאטן און מאניאקעס, דארפן זיין אפגעטיילט פון דער געזעלשאפט און נישט נאָר פון דער געזעלשאפט, נאָר שרייבערס דארפן זיין אפגעטיילט אויך איינער פון אנדערן, ווייל זיי קענען זיך אויפפרעסן ווי קאניבאלן. שריי- בעריי, דרשנט ווייטער דער פרינציפאל, איז די עגאָצענטרישסטע פראַ- פעסיע און עגאָצענטריקער זענען מאַרד־קראַנקע און מאַראַליש־נידע־ ריקע מענטשן. מען דאַרף זיך היטן פון זיי.

דער דענער הייבט אָן פאַדען אַרום מיר. ער האָט מורא, אָז ס'קען נאָך חלילה קומען צו אַ סקאַנדאַל. ער פילט, אָז איך דאַרף זיין באַלידיקט ביזן ביין, דערפאַר וויל ער מיך באַרוינקן און ער דערקלערט מיר אָן אַ זייט, אָז אַ שרייבער האָט ביי דעם פרינציפאל צוגענומען דאָס ווייב און אַנטלאָפן מיט איר, און פון דאָן אָן טראַגט ער אַ שרעקלעך האַרץ אויף מענטשן פון דער פען.

אָבער נישט נאָר וועגן שרייבער האָט דער פרינציפאל קיילעכדיקע און אויסגעשפראַכענע מיינונגען. ער איז אויך געפערלעך אין כעס אויף ניו־יאָרק און ניו־יאָרקער. ווען מען לאָזט אים, וואָלט ער ניו־יאָרקער מסתמא אויך אַריינגעזעצט אין שטייגן.

די ניו־יאָרקער זענען אַ גיפטיקע ראַסע. איך בין אַמאל געווען עט־ לעכע טעג אין ניו־יאָרק, איז עס געווען אַ קאַשמאַר, אַ שטאַט פון פיראַטן. מען פאַרגינט נישט איינער דעם אַנדערן דאָס ביסל ווייב, אויף בראַדוויי ביסטו נישט זיכער ווען דו גייסט פאַרביי מיט דיין פרוי. פון אַלע וויני־ קעלעך לויערט מען אויף איר מיט די אויגן. אַפילו אַזעלכע וואָס האָבן באַגלייטערונגס ווילן איצט דווקא דיינע. ס'איז פשוט אַ רחמנות אויף די מענטשן, וואָס האַלטן זיך איין מיט אַלע כוחות און פראַקטיצירן אַביסל ציוויליזאַציע. דו דערוואַרטסט, אָז יעדער מינוט זאָל דיר עמעץ דערלאַנגן גען מיט אַ האַמער איבערן קאַפּ און ביי דיר אַרויסרייסן דיין באַגלייטערין. אַזוי זשענדע זענען ניו־יאָרקער דווקא אויף דיין ווייב. טפו, אַ פאַרנאָ- גראַפישע שטאַט, וואָס פאַסט זיך פאַר בולוואַר־ראַמאַנען. עקלהאַפטיק! אין דער גרופע אַרום דעם שטורמישן פרינציפאל, וואָס האָט איבער־ גענומען די לייצן פון געשפרעך, שליסן זיך אויך אָן דער דענטיסט און זיין זיבצניעריקער זון וואָס פאַרן קיין סאָוועטנפאַרבאַנד און האַלטן אין

איין ליינען אַ גאַנצן טאָג פון איין בוך. דער דענטירט פאַרט שטודירן דאָס פּראָבלעם פון היגיגע און סאַוועטנפאַרבאַנד און כדי נישט אַריינצו-פאַלן ווי אַ גרינער, ליינעט ער כסדר דאָס פּאַפּולער-געוואָרענע בוך „רעד מעדיסין“ (1) און צווינגט דעם זון צו ליינען מיט אים צוזאַמען. דער זון ליינעט גיכער פון אים און, אַז ער דאַרף אונטערוואַרטן אויפן טאַטן, קוקט ער אויפן הימל, אויפן ים און חלומט. דער טאַטע יאַגט זיך נישט. ער ליינעט אַ בלעטל איינמאַל, צוויי מאַל און אַפילו דריי מאַל, און באַשרייבט דאָס בלעטל מיט נאַטיצן. דער זון שטעקט אַרויס די צונג און פאַרגעסט זי אַריינצונעמען. ער וואַרעמט זי אויף דער זון און מאַכט גיכע באַקסינג-באַוועגונגען אַרום זיך און אַרום דעם טאַטן, וואָס ווייסט גאַרנישט פון דער געפאַר, אַז ס'פליען אַרום אים פּויסטן. ווען דער טאַטע מישט שוין ענדלעך איבער, גיט דער זון אַ זופ אַריין דאָס גאַנצע בלעטל מיטאַמאַל, ווי אַן עלעקטרישער שטויבריניקער, און ער איז שוין ווידער אַ פרייער פּויגל.

דער דענטיסט רעדט אַ האַרטן ענגליש פאַרבראַקט מיט רוסיש, דאָס מאַכט ער גענעראַל-רעפּעטיציע מיט דער שפּראַך פאַר סאַוועטני פאַרבאַנד. ער איז אַ ספּעציאַליסט, וואָס פּראַקטיצירט אויף פאַרק עוועניו, אין די גאַר הויכע פענצטער. מיטן ערשטן קלאַס, זאַגט ער, איז ער נישט געפאַרן, ווייל ער איז אַ דעמאָקראַט. אַמאַל איז ער געווען אויסגעקאַכט מיט דער איסט-סייד, אָבער שוין לאַנג ווי ער איז אַוועק דערפון און ס'איז אַלץ ווי אַ חלום.

ער האָט געקענט אַלעמען. וועמען האָט ער נישט געקענט? ער פּרעגט זיך נאָך זייער צערטלעך, וואָס עס מאַכט יעקב גאַרדין.
ער מוז שוין זיין אַ זקן, אַזוי, אַזוי גאַר? שוין אויף יענער וועלט? טאַקע. איך רייס ציין אויף פאַרק עוועניו, און מיין אַז די וועלט שטייט אויף אַן אַרט. שוין אַזוי ביסלעכווייז אַוועק פון דער איסט-סייד אַ 40 יאָר. דער גאַרדין האָט געהאַט אַ פיינע באַרד און ער איז אַלעמאַל געאַנגען מיט אַ גראַבן שטעקן. ער איז געווען אַ בייזער ייד. ער האָט ליב געהאַט. אַז אַן אַקטיאָר זאָל אים פאַלגן, אַז נישט האָט ער געקענט דערלאַנגען

(1) רעד מעדיסין — רויטע מעדיצין.

מיט דעם שטעקן איין מאָל און צוויי מאָל. ער האָט גערעדט אַ שיינעם רוסיש, אָבער ער האָט זיך געקענט זידלען ווי אַ קאַצאַפּ. געהאַט דראַמעס מיט פּראָבלעמען, אָבער שוין לאַנג פאַרגעסן, אי די דראַמעס, אי די פּראָבלעמען. איך אליין רעד נאָך אויך אַ גוטן אַדעסער רוסיש, אָבער איז מאַמע־לשון בין איך שטומפּיק. שוין באלד פאַרגעסן זשאַרגאַן. און וואָס מאַכט עפעס מאַריס ראָזענפעלד? און גאַלדפּאַדן? און דער אַלטער, קאַק יעוואָ, אין דער סאַכע איז דאָ מוזל ברכה? און ער־אָ, דער שיכור פון דער התקוה, און מילערקע מיט דער בריטשקע און מיט די פיינע פערדלעך, וואָס האָבן מיט די פּאַדקאָוועס פאַרברענט די איסט־סייד? געשטאַרבן! געשטאַרבן! טשטאָ ווי גאַוואַריטיע? (1) מיין גאַנצע יוגנט אויסגעשטאַרבן נו, אוודאי, איך זייך און רייס ציין אויף פאַרק עוועניו, און מיין אַז די וועלט שטייט און וואַרט אויף מיר. און דער רעדאַקטאָר פון דער סאַַ צינאַליסטישער צייטונג? ער לעבט! גאַט צו דאַנקען. ער, וואָס האָט זיך געזי־ דלט מיט גאַרדינען און מיט מילערן און מיט אַלעמען, ער לעבט! מאַלאַדיע? און וואָס מאַכן עפעס די אַנאַרכיסטן? איי האָבן זיי אַמאָל גערודערט מיט זייערע בויערן־בעלער און יום־כיפור־בעלער, פרייע ליבע און געבורט־ קאַנטראָל. איר הערט? איך קוק אויף אייך און דערמאָן זיך אין ד״ר זאָ־ לאַטאַראָו פון דער יוגנט. אויך געשטאַרבן? טפו, יעי באַגו! (2) דאָס איז דאָך קיין קונץ נישט. אַלע כאַפּן און שטאַרבן. אַלע מיינע קינדעריאַרן זענען שוין אויסגעשטאַרבן און איך זייך אויף פאַרק עוועניו. איר מיינט אפשר אַז איך בין אַ יונגערמאַנטשיק? מעט שוין אויך באלד זיין גרייט — וויריטאַ זאַסטופּאַם יאַמאַ גלובאַקאַיאַ (3). — איך וויל אָבער אַ קוק טון אויף אַדעסאַ, אַדעסאַ־מאַמאַ, יוזשאַי קראַסאַוויצאַ (4). און זאָל מיין זון אויך זען, ווו זיין טאַטנס וויגעלע איז געשטאַנען. ער מיינט דאָך, אַז ס׳איז אַליץ אַזוי, אָבער ס׳איז שוין גאַרנישט אַזוי, ס׳איז אַביסל אַנדערש. און דאָ קומט דער באַלשעוויזם. אַ! דאָס איז אַ שווער פּראָבלעם! איך מוז

(1) טשטאָ ווי גאַוואַריטיע — וואָס זאָגט איר

(2) טפו, יעי באַגו — טפו, ביי גאַט.

(3) וויריטאַ זאַסטופּאַם יאַמאַ גלובאַקאַיאַ — אויסגעגראָבן מיט לאַפּאַטע אַ

טיפּע גרוב.

(4) יוזשאַיאַ קראַסאַוויצע — דרום־שיינהייט.

זען ווי עס ארבעט, ווי עס קלאפט. מיר, א גרופע דענטיסטן און דאָקטוירים, האָבן אַ קלוב, וווּ מען דעבאַטירט פּראָבלעמען. מיר האָבן שוין דעם באַלשעוויזם אויסדעבאַטירט פון אַלע זייטן. אפשר קומט איר צו אונדז האַלטן אַ לעקציע, זאָל עס הייסן אַ גרוס פון דער איסט־סייד, אָדער אַ גרוס פון יענער וועלט. איז דער גאַרדין מיט דער לאַנגער באַרד שוין קאַפּוט!

ער רוקט זיך צו צום קרענצל און ער נעמט פּאַרטיידיקן ניו־יאָרק קעגן די אַטאַקעס פון דעם פּרינציפּאַל, וואָס דערקלערט, אַז דאָס מאַל איז ער געווען אין ניו־יאָרק בלויז אַזוי לאַנג, וויפּיל עס האָט געדויערט צו געבן אַ שפּיי אַרויס פון צוג, אַ כּראַק, און גלייך אַריין אין דער שיף. איר זענט אַלע מקנא ניו־יאָרק, דערפאַר זענט איר ביז. ניו־יאָרק איז אַ שטאָט פון קולטור. ניו־יאָרק איז פּאַקטיש די איינציקע גרויסשטאָט, וואָס אַמעריקע פאַרמאַגט. ניו־יאָרק איז אַ שטאָט פון פּרייהייט.

אַט־אָט — שרייט אויס דער פּרינציפּאַל — אין דעם גייט עס אייך: פּרייהייט. פאַר אייך איז נישט גענוג די פּרייהייט פון דער אַמעריקאַנער קאָנסטיטוציע. איר ווערט דערוואַרגן פון דער אַמעריקאַנער שקלאַפּעריי. דער קאַנגרעס, דער סענאַט, דער סופּרעס־קאָורט (1), דאָס איז פאַר אייך נישט גענוג פּרייהייט. איר ווילט נאָך מער פּרייהייט. זאָגט שוין דאָס וואָרט באַלשעוויזם, דערמאַנט שוין לענין, מאַרקס, סטאַלין און די אַנדערע היי־ליקע פון דער מאַטעריאַליסטישער קירך.

דער דענטיסט דערשרעקט זיך אַביסל פאַר דער דאָזיקער אַנצוהע־רעניש. זיין אַקצענט נעמט אים נאָכמער פאַרראַטן. און דער פּרינציפּאַל רעדט דווקא אַ ברייטן און קנאַקעדיקן ענגליש אויף אַלע זיינע קרומע פאַרגעלטע ציין, אָבער אַז עס קומט צום וואָרט באַלשעוויזם, זאָגט ער דאָס אַרויס מיט אַ ייִדישעכער אינטאַנאַציע. לענין, סטאַלין און מאַרקס קומען ביי אים אַרויס פון מויל, ווי זיי וואַלטן געווען אַ באַנדע «קאַיקס» (2). רוזוועלט האָט געראַטעוועט דאָס לאַנד פון באַלשעוויזם — גיט אַ וואָרף אַריין דער סקאַנדינאַווער — ווען ער איז געקומען איז דאָס לאַנד געשטאַנען גרייט פאַר אַן איבערקערעניש.

(1) סופּרעס קאַרט — הויכער געריכט.
(2) «קאַיקס» — אַנטיסעמיטישער אויסדרוק וועגן יידן.

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ן

נאַרישקייטן! אזוי רעדן זיך איין אלע אימיגראַנטן. ווען איר וואָלט געקענט אַמעריקע אין דער גאַנצער ברייט און לענג, וואָלט איר געוואָלט. אַז מיר פייפן אויף אייערע איבערקערענישן. אונדזער איבערקערעניש איז דאָס שטימקעסטל. ס'געפעלט דיר נישט די אַדמיניסטראַציע, נעם אַ לאַנגן בעזים און קער אויס, אָבער דער בעזים מוז זיין אַ קאַנסטיטוציאַנעלער. ווען איר, ניו־יאָרקער, עקספּאָרטירט צו אונדז אייערע פּראָדוקטן — ס'איז ציאַליזם און קאַמוניזם, זאָגן מיר — טו העל וויט דעם! (1).

פון דעם איז דער שמועס גלייך דערלאַפן צו היטלעריזם. ד'ר שוואַרץ, אַ קריסט פון דייטשן אַפּשטאַם, אַן אַמעריקאַנער געבאָרענער, פון מיל־וואַקי, וואָס האָט שוין מיט מיר עטלעכע מאָל גערעדט וועגן פּאַשיזם און פאַר מיר זיך געהאַלטן אין איין אַנטשולדיקן פאַר היטלערן, שרייט פּלוצים אויס :

טו העל וויט היטלעריזם! (2).

יונגערמאַן, רעדט דער פּרינציפּאַל צו אים פּאַטערלעך — מיר דאָ ווילן נישט און דאַרפן נישט קיין היטלער, אָבער מען דאַרף פאַרשטיין דייטשלאַנד. היטלער איז אַ גרויסער פירער, ער האָט דאָס דייטשע פּאַלק פאַראייניקט און געראַטעוועט פון באַלשעוויזם.

אַ דאַמע מיט אַ פרום פנים און אַ פרום מויל, וואָס רעדט אַביסל אונטערן נעזל און האָט זיך אומבאַמערקט צוגערוקט צו דער גרופּע, נעמט פאַרוואַרפן דעם פּרינציפּאַל די עוולות וואָס די נאַציס זענען באַגענגען קעגן די יידן, וואָס האָבן געגעבן יעזוסן און די טעסטאַמענטן, דעם אַלטן מיט דעם נייעם.

ס'איז שרעקלעך, ווי אַזוי די אומגליקלעכע ווערן דאַרט באַהאַנדלט. ווי אומקריסטלעך דאָס איז. מיין גאָט! דאָס פּאַלק פון דער ביבל. פיו! מען קען זיך גאַרנישט אויסצאָלן צו די יידן פאַר די טעסטאַמענטן, — דונערט דער פּרינציפּאַל, — מיין טעסטאַמענט איז די אַמע־ריקאַנער קאַנסטיטוציע און איך זאָג אַזוי — אַפילו לויט דער אַמעריקאַנער קאַנסטיטוציע, קען מיר קיינער נישט פאַרווערן פיינט צו האָבן יידן. אָבער ווי אַן אַמעריקאַנער צייכן איך די גרענעץ צווישן פיינט האָבן, ווי איך

(1) טו העל וויט דעם! — אין ד'רערד זאָלן זיי גיין!
(2) טו העל וויט היטלעריזם — אין ד'רערד מיטן היטלעריזם.

וואלט עס אנגערופן פאסיוו און פיינט האבן אַקטיוו. איך בין קעגן פאָגראַד-
מען, אָבער פיינט האָבן האָב איך אַ רעכט. היטלער איז אַ נאַר, וואָס ער
מאַכט אַ טומל, און י?דן האָבן דווקא ליב טומל, ווייל זיי קענען מאַכן נאָך
אַ גרעסערן.

גיין! איר האָט נישט קיין רעכט פיינט צו האָבן אַפילו פאַסיוו —
שרייט אויס ד"ר שוואַרץ — איר פאַרסמט די וועלט מיט אייער פיינט
האַבן. ס'שטיגט שוין פון אייך. איר פאַרשטיגט דאָס לאַנד, די וועלט.
פיינט האָבן די נעגערס, די געלע ראַסע, פיינט האָבן קאַטאָליקן, פיינט
האַבן פראַטעסטאַנטן, פיינט האָבן י?דן; פאַסיוו, ווייל איר זענט אַ פריינד-
ציפּאַל, און ביים טראַק-דרייווער ווערט עס שוין אַקטיוו. איר געפינט
זיך קיילעכדיקע פראַזן, איר שיצט זיך אַלעמאַל מיט דער קאַנסטיטוציע.
נישקשה, ווען די צייט וועט קומען פאַר אַ היטלער וועט איר אים אויך
מאַכן קאַנסטיטוציאָנעל. ער וועט איינשלינגען אייער גאַנצע קאַנסטיטו-
ציע און זי אויסקאַן אויף אייערע קעפּ און איר וועט אַלע שרייען: הייל!
איר זענט ערגער פון סיפּיליטיקער מיט אייער פיינט האָבן. ס'עקלט פון
אייך.

דער גאַנצער געצאַמטער רעספּעקט פאַר דעם פרינציפּאַל קראַכט
פּלוצים איין און אַלע אַפּלאַדירן דעם יונגן דאָקטער, וועמענס באַקן האָבן
זיך צעבליט פון אויפּרעגונג. ער אַטעמט שווער, עס איז קענטיק, אַז ער
איז נישט קיין גאַנץ געזונטער מענטש. די הענט זיינע ציטערן און די
דינע, פיינ-פאַרמירטע נאָז ציטערט. די ליפּן זיינע זענען נאָך אויך נישט
געקומען צו זיך פון די אייגענע ברענדיקע ווערטער. — זיי ציטערן נאָך
אַלץ. ס'דאַכט זיך, אַז ער רעדט נאָך, אָבער ס'קומט שוין מער גאַרנישט
אַרויס. די צוהערער הערן נישט אויף צו אַפּלאַדירן און די דאַמע צעוויינט
זיך גאַר אויפן קול.

אַט-דאָס איז אַמעריקע! קריגט דער דענטיסט פּלוצים מוט — דאָס
איז די שטים פון אַמעריקע!

יונגערמאַן — זאַגט דער פרינציפּאַל אַביסל אַ צעקוועטשטער, —
איר זענט באַרעכטיקט צו אייער מיינונג, אָבער —

ד"ר שוואַרץ קען זיך נאָך אַלץ נישט באַרווקן. ער גייט האַסטיק
אַוועק און בלייבט שטיין ביי דער פארענטש. ער בייגט זיך אַביסל אַריי-

בער און וואָרפט נערוועזן שטיקלעך פּאַפּיר פּון אַ צעריסענעם בריוו אין וואַסער. דער עולם צעקריכט זיך ביסלעכווייז. דער פּרינציפּאַל הייבט אָן איינזען, אַז ער איז באַזיגט, ווערט ער ווייכער און ער פּרוּווט כאַטש האַלטן דעם לעצטן פּון דער גרופּע, דעם סקאַנדינאַווער. אָבער דער סקאַנדינאַווער פּאַרט שוין אויך נאַשפּיץ איבער דעם פּרינציפּאַל. ער האַלט אים אין איין שטראַפּן —

די צרה מיט אייך איז, וואָס איר האַט נישט געקראָגן קיין ראַדיקאַלע דערציִונג.

און דער פּרינציפּאַל נעמט שוין אַביסל מילדער אַנטוויקלען זיין געדאַנק, אַז עס איז אַ גרויסער אידעען־קאַמף, ס'איז אַמעריקע קעגן גיור־יאַרק, גיור־יאַרק, ביים שוועל פּון עליס־איילאַנד, וואָס שמעקט מיט פּרעמד־קייט, און אַמעריקע, דאָס לאַנד מיט אַ יונגער, אָבער אייגענער קולטור. אָבער — שרייט דער סקאַנדינאַווער — איר פּאַרזעט אינגאַנצן די עקאַנאָמישע אורזאַכן. איר האַט נישט געקראָגן קיין ראַדיקאַלע דערציִונג. איר מוזט אומבאַדינגט לייענען בעבעלס —

טו העל וויט בעבעל! דזשעפּערסאָן איז גוט גענוג פּאַר מיר — שרייט דער פּרינציפּאַל און ער נעמט דער ערשטער לויפּן, ווען ער הערט ווי מען פּויקט שוין אין דער קופּערנער טאַץ און מען רופּט צו מיטאַג.

III

דער מיטאַג איז פעט, שאַרף, זאַלציק און זיס. די פּישן און די פּליישן האָבן אַפּילו געקאַכטערהייט דעם טעם פּון אייז, אויף וועלכן מען האַט זיי איבערגעוואַלט געהאַלטן פּריש. און ווען מען ברענגט זיי אַריין אין עס־צימער און מען דעקט אָפּ די מעטאַלענע שטאַרצן, פּאַרדרייט זיך אַביסעלע דער קאַפּ, ווייל דאָס געבראַטנס און געפּרעגלטס שמעקט מיט ים־קראַנ־קייט. די ענגלישע פּודינגס שווימען אַרום אין רויטע, בלויז אַדער גרינע זיסקייטן. שפּעטער אויפן דעק הייבט אָן ווערן אַביסל לייכטער און נאָך עטלעכע מאָל אַרום און אַרום הייבן זיך אָן אויסגרעבצן די אַלע פעטקייטן מיט די שאַרפּקייטן און זאַלציקייטן. דאָס ווינטעלע וואָס די שיף יאַגט אָן מיט איר מאַשינעריי און אויפן וואַרעמען וואַסער, פּאַטשט אין פּנים, קרייזלט

די האַר, קיצלט דעם שטערן און מונטערט אַביסל אָפּ, ווי פון אַ האַלבן
חלשות.

די בעסטע זאך נאָכן עסן איז אַ שנעפּסל — זאָגט צו מיר דער
הויכער פּיאַניסט, ווען ער זעט ווי איך שטיי ביי דער פּארענטש און לאָז
זיך דורכפּאַטשן פון ווינטל, וואָס קומט פון צעשניטענעם, צעשוּימטן
און צעשפּריצטן וואַסער. יעדער שפּריץ וואָס טרעפט מיך אין פנים, איז
ווי געפּונען. איך כאַפּ אַ קוק אויף אים און איך דערזע, אַז ער האָט זיין
אייגענע עצה אויסגעפּאַלגט מער ווי איינמאַל.

דורך דער גאַנצער רייזע האָט מיך דער פּיאַניסט אויסגעמיטן און
בישט בלויז מיך אַליין, נאָר אַלעמען. בייטאָג שפּאַצירט ער אויפן דעק
מיט אַ בוך אין וועלכן ער האַלט כּסדר אַ פינגער, כדי ניט צו פּאַרלירן
דאָס בלעטל, אָבער קיינער האָט אים נאָך קיינמאַל נישט געכאַפּט לייע-
נענדיק. ער האַלט אין איין שפּאַנען. ביינאַכט ווען אַלע פּאַרברענגען אין
רויזאַל, שרייבן בריוו, לייענען אַ בוך, שפּילן שאַך אָדער ברידזש, פּאַלט
ער צו צו דער פּיאַנאָ און שפּילט נאָר שאַפּען. דאָס ערשטע מאָל האָט
מען געמיינט, אַז גלאַט אַ ליך האָט זיך אַוועקגעזעצט ביי דער פּיאַנאָ —
אָבער בלויז די ערשטע עטלעכע רגעס. מען האָט זיך גלייך איבערצייגט,
אַז מען האָט דאָ צו טון מיט אַ פּיאַניסט. ס'האַבן זיך אַפּילו געפּונען עט-
לעכע פּרויען, וואָס האָבן געדענקט זיין נאָמען ווי אַ ווירטואָז, וואָס איז
עטלעכע מאָל אויפגעטראָטן אין ניו-יאָרק.

ער איז געווען הויך און שטאַלץ געוואַקסן, אָבער ביי דער פּיאַנאָ
איז ער געזעסן אַ צוזאַמענגעקאַרטשעטער אין דרייען, מיט דעם קאַפּ
כמעט אויף די ביינדלעך, ווי ער וואַלט דאָרט עפעס אַרומגעזוכט. ס'האַט
אויסגעזען ווי ער וואַלט זיך אַריינגעקוועטשט אין אַ ווינקלעך און גע-
שפּילט פּאַר זיך. ביי אַזאַ קאַנצערט איז ער שטענדיק אַרומגערינגלט גע-
וואָרן פון אַ גרופּע ווייבער און מיידלעך, וואָס האָבן נאָכגעפּאַלגט זיינע
הענט און געשלונגען די סלינע פון פּאַרווונדערונג. אָבער נאָך דעם שפּילן
האַט ער זיך אויסגעגלייכט אין זיין גאַנצער הויך און אַ שוויינגנדיקער
אַוועק אין באַר, וווּ ער איז געזעסן פּאַר זיך, מיטן קאַפּ נאָענט צום גלעזל.
אַקוראַט ווי פּריער איבער די ביינדלעך.

געוויינטלעך שפּאַנט ער אַרום אויפן דעק ווי אַ געדונגענער אָן אָפּ-

שטעל, אבער איצט קוקט ער אויס סיעסטאָ-מעסיק. ער שמייכלט אַפילו און ער איז אויפגעלייגט.

רייזעס ענד! זאָגט ער צו מיר. ער ווידערהאַלט עס עטלעכע מאָל, כדי עס זאל מיר קלאָר ווערן, אַז ער וויל מיר געבן אַן אַנשפּיל אויף נאָמען פון דער באַרימטער מלחמה-דראַמע.

אָבער אַזוי גיך, ווי ער האָט אַרויסגערופן דעם גייסט פון מלחמה, ווערט זיין פנים צוזאַמענגעשרויפט און זיין שמייכל פאַרשווינדט.

איר, אַמעריקאַנער, האָט בלויז געזען די מלחמה אויף דער בינע אָדער אין די מוויס. איר זענט אַריין אין קריג, ווען אַלץ איז שוין געווען פאַרטיק, דער דייטש איז שוין געווען טויט און מען האָט פון אייך חוּק געמאַכט, ווען מען האָט אייך געהייסן אין אים אַריינשיסן די לעצטע עטלעכע קוילן. אָבער איר האָט זיך איינגערעדט, אַז איר האָט דעם קייזער ביל טאַקע פאַרענדיקט. מיר האָבן די מלחמה דורכגעלעבט. מיר האָבן אַריינגעזאַפט אין זיך דעם גאַנצן בלוט-פאַרגליווערנדיקן געשטאַנק און ס'וועט נאָך נעמען יאָרן ביז דער גערוך וועט פון אונדז אויסגעוועפט ווערן.

ער זשעסטיקולירט מיט די גרויסע פינע הענט, וואָס זענען אַביסל צו האַריק פאַר זיין כמעט מיידלשן פנים — אַפילו די פינגער זענען באַ-דעקט מיט בערגלעך גאַלד-בלאַנדע האַר. דאָס פנים זיינס ברענט פון דער משקה, וואָס ער האָט אַריינגעגאַסן. אָבער ער איז נאָך דער באַלעבאַס איבער זיינע פיס, שפאַצירנדיק ביי מיין זייט. כ'דערוויס זיך, אַז ער איז אַן ענגלענדער, וואָס איז ערשט מיט פינף-זעקס יאָר צוריק געקומען קיין אַמעריקע. געקומען קיין ניו-יאָרק און גלייך געמאַכט אַ רושם מיט עטלעכע קאַנצערטן. די פרעסע האָט געלויבט דעם יונגן ענגלישן פיאניסט. מען האָט זיך אָפגעשטעלט אויף זיין שפּילן שאַפען. ער איז געוואָרן אַן אַנגעלייגטער גאַסט אין אַריסטאָקראַטישע הייזער.

מען האָט אים ענג געמאַכט דאָס לעבן. ער האָט גאַרנישט געזען קיין מענטשן, נאָר בלויז ווייבער און ווייבער. מוזיקאַלישע ווייבער, דאָס זענען משוגענע היסטערישע באַשעפענישן. גוואַלט, ווי נעמען זיך אין איין ניו-יאָרק אַזויפיל מיטליעריקע ווייבער? מען האָט אים פאַרגוואַלטיקט בייטאַג און ביינאַכט און ער האָט זיך נישט געווערט. עפעס האָט ער זיך, דאַכט

זיך, יא אביסל געווערט, אבער עס איז געווען גאנדיזום, א סאָרט פאָסיווער ווידערשטאַנד. אין ניו־יאָרקער רייכע הייזער איז שטענדיק וואַרעם — די פענצטער פאַרמאַכט, די פאָרהאַנגען זענען שווערע, רויך פון די דאַם־סקע פאַפּיראַסן, זיסלעכער גערוך פון קאַסמעטיק און שווייס, בייכער און פלייצעס, וואָס האַלטן זיך מיט דעם כוח פון בענדלעך, שנירלעך און קאַר־סעטן און האַלטן אַט־אַט ביי צעפאַלן. ער איז געצערטלט געוואָרן פון אַזוי פיל מאַמעס, אַז ער האָט געשפּירט ווי ער שפּילט עדיפּוס יעדן טאַג. ווייסט איר וואָס עס מיינט אַרעמקייט? ווייסט איר וואָס עס מיינט אַזוינס ענגלישע אַרעמקייט? אויב איר האָט אַמאָל געלייענט אַרטור מאַ־ריסאָנס „טעילס אָו מיען סטריטס“ (1) האָט איר אַוודאי געקראָגן אַ שטיקל באַגריף פון אונדזער לוקסוסדיקן דלות. ענגלישן אַרעמקייט — דאָס איז עיפּוש, דאָס איז אויפלייו, דאָס איז מענטשן אין רויען צושטאַנד. דאָס איז מענטשן־אַרץ — איינגעשרומפּענע מאַגנס, ברוד און קויט. איך האָב באַדאַרפט אויסנאָרן ביי טאַטע־מאַמע אַ שטיקל ברויט. איך האָב זיך באַדאַרפט קליגן אין זיך אויפהייבן פּריוער פאַרן טאַטן, כדי אויפצו־פרעסן די איבערגעשטאַנענע און פאַרזויערטע חזיר־פּיסלעך. אַוודאי האָב איך געוואָסט, אַז דער טאַטע וועט מיר דערנאָך נישט זשאַלעווען קיין קלעפּ. איך בין נאָך געווען צו־יונג צו גיין אין מלחמה, אָבער איך האָב די מלחמה סיי ווי געטראָגן אויף די פלייצעס. אַפּילו אַ לייזיקן צעריסענעם שינעל געטראָגן — וועגן אַ העמד אויפן לייב איז אָפּגערעדט. געשלאַפּן אין קאַזאַרמעס, געהערט די אַנגעסטראַיעטע, היסטערישע פּרייד ערב גיין אויפן פּראַנט, געזען די האַלב־משוגענע, פאַרווילדטע טאַמיס צוריקקומען אויף אַזירלייב פון „אָווער־דהערי“, (2) געזען אַנגעוואַרפן אויף וועגענער פאַרווונדעטע, פאַרקריפּלטע און בלינדע מיט גלעזערנע אויגן, געהערט די מאַקאַבר־מוזיק וואָס האָט געפירט צום שלאַכט. געלעגן אין די קע־לערס ראַטעווענדיק זיך פון שונאס עראַפּלאַן.

איך האָב געשיכורט, איך האָב זיך, אַ יונגער שנעק, געוואַלגערט מיט שמוציקע ווייבער און געקראָגן דערפאַר אַביסל געקעכץ. איך האָב געגנבעט, יא, אַפּילו געגנבעט, כּיבין געגאַנגען מיט באַרוועסע פּיס אויף

(1) טעילס אָף מיען סטריט — באַרימט בוך וועגן אַרעמען קוואַרטאַל אין לאַנדאָן.
 (2) „אָווער־דהערי“ — אַ מלחמה־ליד.

שטעכיקע שטיינער. כ'בין פארהונטעוועט געוואָרן. איך האָב געקראָגן
 כיטרע הינטישע אויגן, וואָס האָבן שטענדיק געזוכט אויסצונאַרן אַ ביסן
 ביז עס האָט זיך אויף מיר מרחם געווען אַ מיידזשאַרס אלמנה; זי האָט
 מיך געטראָפֿן אין אַ ״פּאַב״³). זי איז געווען עלטער פון מיר מיט אַ יאָר
 עטלעכע און צוואַנציג. איר מאַן און איר איינציקער זון זענען געפאלן
 אין שלאַכט און איך האָב עס באַדאַרפט פאַר איר ווערן ביידע. מייע איי-
 גענע טאַטע-מאַמע, ברידער, שוועסטער, זענען שוין פאַר מיר געווען ווי
 אַ בייזער הלום און זי איז געווען אַ גוטע פרוי, כאַטש אַביסל אַ היסטע-
 רישע. ווען זי האָט זיך אָנגעשיכורט האָט זיך מיך געטריבן פון הויז און
 געשריגן אַז איך בין אַ ליגנער. איך בין נישט איר זון און נישט איר מאַן
 און זי וועט מיך דערשיסן ווי אַ הונט. אָבער נישטערעהייט האָט זי געהאַט
 גוטע, צערטלעכע הענט און גלייבט מיר, איך האָב זיך דעמאָלט גענייטיקט
 אין אַביסל צערטלעכקייט. זי איז געווען אַ גוטע קעכין. זי האָט פאַר מיר
 געהאַלטן לערערס און לערערס און לערערס. די גלידער מייע זענען
 אויפגעגאַנגען ביי איר אין הויז ווי נאָך אַ פּראָסט, און אין קאַפּ האָט מיר
 אויך אָנגעהויבן ווערן אַביסל קלערער, ביז זי האָט פון מיר אויסגעניאַנ-
 טשעט אַן אַריסטאָקראַט. איר זעט, ניט צו דערקענען אין מיר קיין שפור
 פון מייע לייזיקע טאַטע-מאַמע. אַפילו דעם נאָמען האָט זי מיר געביטן.
 וואָס טויג מיר אָנשטעל? איך וועל אייד זאָגן פּראָסט. מיין גאַנץ לעבן
 בין איך געווען אַ פּראָסטיטוט. און אַז איך בין געקומען קיין ניו-יאָרק
 און אַריינגעפאַלן צווישן די מוזיקאַלישע ווייבער, האָט עס מיך ערשט גע-
 נומען עקלען. מיין גאַט! זיי האָבן מיך געקעכלט און געלויבט און איך ווייס
 דאָך, אַז דאָס האַרץ איז ביי מיר פאַרברענט אויף קויל. ניט נאָר איך, נאָר
 דער גאַנצער נאָכמלחמה דור. פון אונדז וועט שוין קיין לייט נישט זיין.
 ווי קענען מיר געבן דער וועלט שיינקייט, אָדער אַפילו קינסטלערישע
 מיאוסקייט, אַז מיר זענען גלאַט דורכגעווערעמטע מענטשן. אונדזער גע-
 ניאלער קינסטלער איז אפשר דזשאַיס. ער האָט גענומען אירלאַנד, איר
 אָנגעטאַן אַ פּראַק מיט אַ צילינדער און איר אַרונטערגעלאָזט די הויזן.
 אָבער דזשאַיס איז עלטער פון אונדז. אין צייט פון דער מלחמה איז ער

3 פּאַב — שענק.

שוין געווען רייף גענוג צו זיין באאבאכטער, אבער מיר זענען געווען אין פארשאלטענעם קרייז, מיר האבן גארנישט געזען און גארנישט געהערט. די מלחמה האט ארויסגעווארפן טויטע און נאך ניט געשטארבענע. זיי, די וויבער און די ניו-יארקער רעצענזענטן, האבן מיר געוואלט איינ-שמועסן, אז איך בין געניאל. איך ווייס אבער צופיל, וואס עס הייסט אזוינס פיאנא-שפילן. איר האט אמאל געהערט האפמאנען?

בין איך אנטלאפן קיין דעלאוועיר. איך בין איצט דער מוזיק-לערער אין א רייכן מיידלשן אוניווערזיטעט. אלץ וויבער! מיר איז שוין אזוי באשערט. אבער דאס זענען אנדערע וויבער. יונגע מיידלעך וואס פאר-ליבן זיך געוויינלעך אין לערער און שיקן אים אנאנימע ליבע-בריוולעך מיט ציטאטן פון קיעטס און שעלי. ס'איז א קליין שטעטל און דאס שענסטע אין שטעטל זענען די וועגן אין וועלדל, איך האב הנאה זיך דורכצורייטן אויף מיין פערדל און אפילו ווען עס רייט לעבן מיר א מיידל, וואס פלאפלט וועגן דרייערן, בערנארד שאון אדער מענקענען — דארט אין דעלאוועיר האלט מען נאך ביי מענקענען — איז עס אזא פלאפל, וואס שטערט דיר נישט צו קוקן אויף דעם צעפלאמטן הימל.

די לערערין פון וויסקאנסין איז צוגעקומען און נאך איידער זי האט געהאט צייט זיך צו באגריסן, האט זיך דער פיאניסט אנטשולדיקט און איז גלייך אוועק.

די וויסקאנסיןער איז געבליבן שטיין און זי האט זיך הויך פאנאנ-דערגעלאכט. איר געלעכטער האט געקלונגען אומאנגענעם און היסטעריש. וואס האלט ער אין איין לויפן? איך לויף אים שוין נאך עטלעכע טעג און וויל מיט אים פארקניפן א שמועס, אבער ער לאזט נישט. איר זענט א מבין ווי שוין ער איז?

אבער ער איז אן אויסגעהוילטער מענטש. א מענטש, וואס האט נישט קיין הארץ און נישט קיין לונגען.

יא, — כאפט זי אונטער, — א וונדערבארער ראבאט, א מידער טויטער.

וואס-זשע לויפט איר אים נאך?

ס'איז טשיקאווע. טשיקאווע אנטווארעמען אזא מענטשן, ווי מען ווארעמט אן אייגענע אויערן נאך א פרעסטל.

אָדער ווי מען רייבט אָן די קאלטע פיסלעך פון עמעצן וואָס איז דיר
ליב.

אָקוראַט! אָבער ער איז אַביסל אומהיימלעך.
ער האָט פיינט פרויען. אמת פיינט פרויען, זאָג איך.
זי זיפצט אָפּ.

ווער ווייסט, וויפל פרויען ער האָט עס דורכגעאַסט!
אַ פאַרל גייט פאַרביי. זי איז יונג, שיין, אָבער אַלץ אין לינקן פראַי
פיל. אין פולן געזיכט ווערט זי אינגאַנצן אַן איבערגענדערטע. דאָס
רעכטע אויג איז בלינד. אויף דעם גאַנצן שוואַרצאַפּל ליגט אַ לאַטע, און
עס גיט דיר אַ קלעם ביים האַרצן צו קוקן אויף דעם דאָזיקן אויג, וואָס
מאַכט אַ תל פון אַ שיין מויל, אַ פראַכטפולן קאַפּ און פון אַ צווייט ליכט
טיק, בלוי און דערשראָקן אויג. איר מאַן איז עלטער פון איר און אינגאַנצן
אַ צעבראַכענער. ער וויגט זיך אויף פלאַכע פיס, ווי אויף קוליעס. זי האַלט
אים פעסט ביים אַרעם, ווי ער וואַלט געווען איר איינציקער אויסוועג
און ער טויליעט זיך צו איר מיט ליבע, ווי זי וואַלט געווען דאָס בעסטע.
וואָס ער האָט פאַר זיך געקענט אויסבעטן. זייער ליבע איז רירנדיק.

צי איז דאָס דערפאַר, וואָס די רייזע האַלט שוין ביים סוף, זאָגט מיר
די לערערקע, אָבער איך פיל אַ דריקעניש ביים האַרצן. איך וועל זיך נאָך
היינט אַוונט צעוויינען. זייט פאַרזיכטיק, אַז עס זאָל נישט געשען אויף
איער האַלדז. אַלץ רופט ביי מיר אַרויס טרערן. איר האָט געזען דאָס
פאַרל? אַז איך גיב אַ טראַכט ווי דאָס האַלב-בלינדע מיידעלע איז גע-
וואַקסן זאָרגלאָז און שטיפּעריש, ביז עס איז איר קלאַר געוואָרן אין
שפיגל, אַז זי וועט מוזן מאַכן קאַמפּראַמיסן, ביז זי האָט זיך ענדלעך צו-
געוויינט צו איר לאַגע און צו איר מאַן — גלוסט זיך מיר וויינען. איך
זאָג אייך, אַז עס איז בלויז דערפאַר, וואָס די רייזע אונדזערע אַהין האַלט
שוין אַט-אַט ביים סוף. מיר ווערט אַלעמאַל שווער, ווייל דאָס האַרץ מיינט
לויפט שטענדיק פאַרויס. איך זע שוין פאַר זיך דעם גאַנצן זומער. שוין,
אַפּגעזומערט. דו שטייסט שוין און דו געזעגנסט זיך ביים צוג מיט דיינע
בייע פריינט, מיט דעם ביסל פאַריזער פרייהייט. אַריינגעכאַפט נאָך אַ
זומער. שוין, מען פאַרט שוין צוריק. אַלעמאַל ווען איך פאַר ערגעץ, דאַכט
זיך מיר, אַז איך פאַר שוין צוריק. ווער ווייסט ווי ווייניק זומערן מיר

זענען נאך באשערט אַזעלכע? און ווער ווייסט ווען איך וועל שוין מער קיין ברירה נישט האָבן און איך וועל זיך אויפהענגען אויף אַן אַלטן מאַן און זוכן שוין. איר ווילט אפשר וויסן ווי אַלט איר בין?

דער פּיאַניסט לויפט פאַרביי מיט דעם ביכל אין האַנט. זי קוקט אים נאָך מיט הונגעריקע ליפּן.

ווייסט איר וואָס? לאַמיר דערהרגענען אַביסל צייט און אַרונטערגיין אין דריטן קלאַס.

אדרבא! ס'איז אַן אויסגעצייכנטער פּלאַן. איך האָב דאָרט אַפּילו עטלעכע באַקאַנטע יונגעלייט, די שייף־מוזיקאַנטן. זיי זענען געווען מיינע ערשטע באַקאַנטע אויפן שייף, אָבער די קלאַסן האָבן אונדז צעטיילט.

מיר שטייען ביים טירל, וואָס פירט אַרונטער עטלעכע טרעפּ צום דריטן קלאַס. עס איז בלויז אַ האַלבער גאַרן, אָבער די גאַנצע עטלעכע טעג זענען מיר געשטאַנען און געקוקט איינע אויף די אַנדערע ווי דורך אַ טעלעסקאָפּ. זיי צו אונדז האָבן געקוקט אַרויף, ווי מיר אַרויף אונטערשטן קלאַס, צו אַן אַנדער וועלט. דאָס לעבן האָט זיך אונטן, אויף דעם שמאַל רעזערווירטן שטיקל זון־דעק, באַוועגט לאַנגזאַם, שטיל און פּויל. מען האָט, דאָכט זיך, געטון דאָס זעלבע ווי ביי אונדז — געשפּילט קראַקעט, זיך געזוניקט, אָבער איבער אַליק, אַזוי האָט אויסגעזען פּון אויבן, איז געלעגן אַ וואַלקן. ס'איז געווען ווייניק פּרייד אונטן, ביי אונדז איז די רייזע געווען אַ צוועקלאָזע, אָבער לויט די מערסטע פאַרזאָרגטע פּנימער אונטן, האָט מען געקענט זען, אַז דאָס פאַרן אַליין איז אַן אַפקומעניש, ווייל מען פאַרט דאָרט אין אַ באַשטימטן ערגעץ און מען טראַכט שוין איצט וועגן דעם אַנקומען.

אָבער אַפּילו פּון אויבן האָט מען געקענט זען אַז די זוניקסטע גרופּע אונטן איז די קאַפעליע פּון די יונגע סטודענטן. די יונגע מוזיקאַנטן האָבן אויסגעזען אויסטערליש, צווישן דעם פאַרזאָרגטן עולם, אין זייערע ווייסע זומערדיקע רעקלעך אויף טונקעלע הויזן.

די יונגען האָבן זיך מיט מיר גאַר אַרומגעכאַפט. זיי האָבן גלייך דערקענט דעם פּאַסאַזשיר מיט וועמען זיי האָבן פאַרבראַכט די ערשטע עטלעכע שעה אויפן וואַסער. און אַזוי ווי מען האָט גראַד סערווירט נאָכ־

מיטיקטיי, האָט מען אונדז פאַרבעטן ווי אָנגעלייגטע געסט אויף טיי מיט קיכלעך.

מיין באַגלייטערין האָט זיך אויך צעוואָרעמט. די יונגע סטודענטן זענען פאַר איר געווען אַ גרוס פון איר טאַג־טעגלעכקייט. אמת טאַקע אַז פון דער טאַג־טעגלעכקייט אַנטלויפט זי מיט פאַרגעניגן, אָבער דאָ אויף דער שיף איז גוט זיך צו דערמאַנען, אַז ערגעצווו איז פאַראַן אַ ווינקל, וווּ מען שפּילט אַ שטיקל ראַלע אין לעבן.

זי האָט זיך צערעדט מיט די סטודענטן וועגן אַניווערזיטעט לעבן. מען האָט גלייך גענומען דערציילן אַניווערזיטעט־אַנעקדאָטן — ווי אַלע צען־וויצן, טרוקן ווי ביין פאַר פּרעמדע, אָבער אַן אמתער קוואַל פון געלעכטער פאַר אייגענע.

די סטודענטן זענען אויך געווען איבערגליקלעך. דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל וואָס זיי האָבן געהאַט אַן אינטימערן צוטריט צו אַן אַניווערזיטעט־לערערקע. די אַנעקדאָטן האָבן אָנגעהויבן שמעקן גאַנץ שטאַרק מיט צוויי־דייטיקייט, אָבער די לערערקע איז זיי אַנטקעגנגעקומען און דאָס האָט גאָר אויסגענומען ביי די יונגעלייט, וואָס האָבן קוים גע־האַלטן ביי דער גרענעץ פון צוואַנציק. זיי האָבן געלאַכט הויך מיט אַן אומגעצאַמטן יינגלשן געלעכטער, וואָס האָט געריסן די אויערן. אַלע שפּאַ־נישע ווענטלעך צווישן דער לערערן און די סטודענטן זענען געפאַלן, און ס'האַט גענומען אַ ווייל און זי איז שוין אויסגעוואַקסן ביי עמעצן אויפן שוים און אַלע האָבן זי שוין גערופן ביים ערשטן נאַמען.

די כּוויקאַנטן האָבן געכליאַפטשעט טיי און זענען געווען קאַוואַלע־ריש פאַרנומען מיט דער לערערן און די לערערן מיט דער גרויסער אויפ־מערקזאַמקייט וואָס זי האָט געקראָגן. פּלוצים האָבן איר באַמערקט אַז איי־נער פון די סטודענטן לאַכט נישט, נאָר ער לאַכט מיט, ער גרילצט נישט, נאָר ער גרילצט מיט — ער מאַכט זיך פּריילעך.

אַקוראַט ווי מען דערזעט עס אַמאָל אין אַ בורלעסק, ווען ס'קומט אַרויס די גאַנצע סטאַדע נאַקעטוואַרג און מען נעמט זינגען דורך דינע געזלעך. אַלע וואַרפן דעם ליבן פּובליקום אַ שטיק ציטערדיקס. מען דריגעט מיט די פּיס, מען דריגעט מיט די היפּטן. יעדער קערפּער איז געפרוירענע פּישיויך. אַ וואַרף אַ שטיק צו אַ לאַזשע, צו איינעם אין

אַרקעסטער, מען פאַרזעט אַפילו נישט די אַרעמע גאַליאַרקע — כאַטש שטעל אויף די הענט און כאַפּ. די טאַצן מיט די פּויקן זענען הייסע קוילן אונטער די פיס, אַדער בייטשן איבער די קערפּערס, זיי הייצן אונטער די געפילן. און מיטאַמאָל דערזעסטו ווי פון גאַנצן טומל טיילט זיך אויס איינע, וואָס מאַכט נאָך אַלע שאַקלענישן און אַלע באַוועגונגען מיט אַ קאַליסטענישער קאַלטקייט. זי דריגעט מיט איר קערפּער נאָך שנעלער ווי אַלע אַנדערע, זי הייבט דאָס פּיסל נאָך העכער, אַבער זי שטערט בלויז די האַרמאָניע. וואָס מער מען קוקט אויף איר אַלץ מער דערזעט מען דעם חוּק, ווי זי וואָלט שאַרזשירט די גאַנצע אויפגעפּויקטע מעשענע פּרייד. דער סטודענט כאַפט מיין בליק און ער רוקט זיך צו נענטער צו מיר. און פון דער העלער הויט וויל ער וויסן אויב איך בין אַ ייד.

אַנטשולדיקט, וואָס איך שטעק אַריין מיין נאָז אין אייערע געשעפּטן. איך וויל דאָס וויסן, פשוט, וויל איך אַליין בן אויך אַ ייד און מיר דאַכט זיך אַז איר זענט אַ ברודער.

נייטיקט איר זיך טאַקע אַזוי שטאַרק אין אַ ברודער?

ער ענטפּערט מיר נישט דירעקט אויף מיין פּראָגע. ער דערציילט מיר אַז דער טאַטע זיינער איז אַ דאַקטער אין אַ קליין שטעטל אין וועסט-ווירדזשיניע. אַמאָל האָט ער געמאַכט גאָר אַ שיינן לעבן, אַבער היינט איז שוין ווייט נישט ווי אַמאָל. הינטער דעם טאַטנס פּלייצעס גייט אָן אַ שטילער באַיקאָט, די מערסטע קריסטן גייען צום צווייטן דאַקטער אין שטעטל, אויך אַ קריסט. כאַטש גוט, וואָס דער טאַטע האָט אַפּגעשפּאַרט אַביסל אויף אַ רעגנדיקן טאַג און מען קען זיך דורכשטופּן. אין אונזער זיטעט? די פּראָגע איז נישט אַקטועל. צו ווייניק יידן, אַבער ווי ווייניק זיי זענען האָט מען זיי נישט איבעריק ליב.

אפשר קענט איר מיר זאָגן פאַרוואָס? מיין טאַטע האָט מיך ניט געלערנט נישט קיין העברעיִש און נישט קיין דאַונען און נישט קיין יידישע געשיכטע. ער האָט מיר אַפילו נישט איינגעגעבן דעם חשק, אַז איך זאָל זיך אַליין וועלן באַקענען מיט יידישער געשיכטע. איך קען זייער ווייניק יידן, בלויז מיינע טאַטע-מאַמע און עטלעכע פעטערס מיט מומעס — איך מוז אייך זאָגן, אַלע פיינע מענטשן. איר זענט אַ ניריאַרקער. דאַרט

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ן

זענען דאָ אַ סך יידן. אפשר קענט איר מיר פאַרט געבן דעם שליסל צו דער דאָזיקער שנאה? ביי מיר איז עס אַ פּראָבלעם.

פאַראַן אַ סך שליסלען. איר קענט זיך אויסקלייבן וואָסער שליסל איר ווילט. איר קענט זיי צופאַסן לויט אייער גוסט. פאַראַן אַ נאַציאָנאַלער שליסל, פאַראַן אַ מאַרקסיסטישער, פאַראַן אַפילו אַ מאַזאַכסיסטישער. אַ סך יידן טרייבן איבער זייערע אייגענע חסרונות, כדי צו ראַציאָנאַליזירן די שנאה צו זיך. און וואָס הערט זיך עפעס מיט דעם איינפאַכן הערעדטערן שליסל? בלוט, ירושה פון דורות. אַ קינד זויגט דער מאַמעס ברוסט, זויגט דעם גלחס ברוסט. איז אייך דען דאָ שלעכט?

חלילה, אויסגעצייכנט. מען באַהאַנדלט אונדז אַלעמען פּרינצלעך. שפּילן דאַרפן מיר בלויז אַ שעה נאַכמיטאָג און עטלעכע שעה אין אַוונט. די עסנס זענען געשמאַקע און מיינע קאַלעגן מוזן זיך צו מיר באַציען גוט, אַלנפאַלס אויסערלעך. איך בין עס דער פּיאַניסט, דער פּירער פון אונדזער קליינער קאַפעליע.

אַט-אַט. אַט האָט איר נאָך אַ שליסל, אויב איר ווילט. איר זענט דער פּירער און זיי מוזן זיך באַציען גוט. אַט-דער מוז איז ווי אַן אַנגעצויגענער רימען, וואָס מוזן פּלאַצן. איר זענט דער פּירער. אפשר וואָלט שוין צייט געווען, אַז מיר זאָלן זיי לאָזן זיך אַליין פירן. זאָלן זיי זיך פירן פאַר די קומענדיקע עטלעכע הונדערט יאָר און זען וואָס זיי וועלן אויספירן.

און וואָס טוט מען מיט נאַטירלעכע פעיקייטן. וואָס טוט מען, אַז איר זענט פאַרט אַ גוטער דאַקטער, אַ גוטער פּיאַניסט, אַ גוטער עקאָנאָמיסט. דאַרף מען דאָס נעמען אַפּטויטן אין זיך, ווייל אַזוי ווילן די קריסטן? וואָס טוט מען, אַז איר ווערט נאַטירלעך געשטויסן פאַרויס דורך אייערע פעיקייטן?

הייסט עס, אַז דער שליסל איז נישט לויט אייער גוסט. מילא, וועט איר זיך צוהוכן אַן אַנדערן. אַבי דאָס פּראָבלעם, ווי איר זאָגט, האָט אייך אַ פאַק געטון ביים גאַרגל, וועט עס אייך אַזוי גיך נישט אַפּלאָן.

צוויי מיטלעיריקע פּרויען קומען צו צום לאַנגן טיש. זיי זעצן זיך אוועק טרינקען טיי. איינע טראַגט אַ גרויסן שוואַרצן צלם. ביידע פּרויען האָבן פאַרגעלטע פּנימער, אויסגעאַרבעטע הענט, וואָס קוקן אויס ווי אַלטע צווייגן און אַפילו די פּיס אין די שיך זעען אויס צעדרייט און צעקרומט.

דער לעדער איז אויפגעשוואלן דורך די גראַבע פיס-פינגער און די היי-
נער-אויגן און די אַלע אַנדערע טרעט-אַרנאַמענטן וואָס קומען געוויינלעך
מיט שלעכטע פיס. די הענט זענען רייך, די העלדזער רייך און די פנימער
רייך, אָבער די ריינקייט איז דורכגעשפרענקלט מיט קויטיקייטן, וואָס האָבן
זיך איינגעגעסן אַזוי, אַז זיי פיגמענטירן אַזש די הויט — קויטיקייטן, פון
וואַשן גרעט, שיערן, קאַכן און אַרבעטן, וואָס האָבן זיך טיף אריינגע-
גראָבן אין דער דיקער הויט.

ביידע פרויען רעדן פויליש. איך לאָז איבער מיין יידישן ברודער
מיט זיינע פראַבלעמען און איך וואַרף זיי צו עטלעכע פריינדלעכע ווער-
טער. די מיט דעם צלם ענטפערט מיר אינגאַנצן נישט. די צווייטע ענט-
פערט, אָבער אינגאַנצן אַן צוטרוי, כאַטש איך רעד איר שפראַך.
איך געוויין סוף-כל-סוף יאָ אַביסל איר צוטרוי, ווען זי געפינט אויס,
אַז מיר ביידע פאָרן זיך זען מיט טאַטע-מאַמע אין פוילן. זי פאַרט ערגעץ
קיין גאַליציע, וואָס איז איצט זשעמיאַ פּאַלסקאַ. (1) די טאַטע-מאַמע זענען
זייער אַלט און זייער אַרעם. דאָס הייזל האַלט ביי איינפאַלן. ס'רעגנט שוין
נישט אַריין, נאָר עס ליאַפעט. פירט זי אַביסל געלט צו פאַרריכטן די כאַ-
לופע אָדער גאָר אפשר אויסבויען אַ נייע, אויב ס'וועט זיך לאָזן.
איר בענקט עפעס נאָך פוילן?
איך האָב שוין דערוואַקסענע קינדער אין אַמעריקע. ניין, איך בענק
נישט.

זי בענקט אַפילו נישט נאָך דעם שטעטל אין פענסילווייניע, וווּ איר
מאָן און אירע צוויי זין אַרבעטן אין אַ קוילן-מינע. זי איז בכלל צו אויס-
געהאַרעוועט און אויסגעמוטשעט אַז זי זאָל האָבן צייט צו בענקען.
זי קוקט מיך אָן און זי פאַרשט מיין פנים עטלעכע מינוט, ביז זי
פלאַצט אַרויס.

איך בענק נאָך רוסלאַנד, דעם אַרבעטערס פאַטערלאַנד.
איר זענט אַ קאַמוניסטקע?
און אַז יאָ וואָס איז? — ווערט זי טראַציק.
מיין מאָן, זאָגט זי, האָט אַ גראַבן קאַפּ. צופיל פאַרגאַסן אים מיט

(1) זשעמיאַ פּאַלסקאַ — פוילישע ערד.

בראנפן. ער פארשטייט בשום אופן נישט, ווי אזוי מיר וועלן איבערנעמען די קוילן-מינעס און באגראבן דאָרט די אייגנטימער, אז די כאַליערע וועט זיי כאַפן. זאָלן זיי פאַרשוואַרצט ווערן דאָרטן. זאָלן זיי דערשטיקט ווערן. זאָלן אויף זיי איינפאַלן די ווענט. אָבער די זין ליינענן שוין יאָ קאַמוניס-טישע ליטעראַטור און מיט מיר האָבן זיי גאַרנישט געהאַט קיין שווערע אַרבעט. דער מאַמעס האַרץ האָט זיי גלייך פאַרשטאַנען.

טייערע קינדער, ערנסטע ווילע יונגען, טרינקען נישט, ברענגען אַהיים דאָס ביסל אַרעם געלט, ווען מען אַרבעט. נאָר דאָס מיידל איז נישט קיין לייט. זי ווייסט בלויז צו פאַרבן און צו פאַטשקען זיך אַ גאַנצן טאָג און טראַכטן פון יונגען. פע, פאַסקודנע מיידלעך אין אַמעריקע.

די זין זענען שוין אַביסל צו ערנסט. וואָס זענט איר אזוי פאַר-זאַרגט, פּרעג איך מיינע טייערע גרויסע זין, וואָס זאָלן מיר נישט זאַרגן? — ענטפערן זיי. מיר טראַכטן פון דעם טאָג ווען דו, מאַמע, וועסט דער-לעבן אַ סאָוועטן-אַמעריקע. צייט איז שוין טאַקע. זיי האָבן גענוג גע-טראַטן אויף אונדז. שוין צייט אַז מיר זאָלן טרעטן אויף זיי.

די מיט דעם גרויסן צלם אויפן האַלדז, וואָס האָט די גאַנצע צייט געשוויגן, צעוויינט זיך פּלוצים און זי כליפעט נאָך:

שוין צייט אַז מיר זאָלן טרעטן אויף זיי.

די קאַמוניסטישע מאַמע דערציילט מיר, אַז דער וויינענדיקער פרויס מאַן איז מיט עטלעכע יאָר צוריק אומגעקומען אין אַ מינע-קאַטאַסטראַפּע. זי האָט איין זון, וואָס האַלט זי אויס. ער איז אַ שיינער שטאַרקער יונג, אָבער ער וויל בשום אופן נישט חתונה האָבן, ווייל ער וויל נישט דער-ווייטערט ווערן פון דער מאַמען. זי פאַרט אויך ערגעץ קיין גאַליציע, אירס אַ פעטער האָט איר דאָרט איבערגעלאָזט אַ ירושה, וואָס וועט אויף אַמעריקאַנער געלט באַטרעפן עטלעכע הונדערט דאָלאַר.

ס'איז שוין באלד צייט צו עסן וועטשערע, אָבער די אוניווערזיטעט-לערערן קען זיך קוים אַפרייסן פון די סטודענטן. זיי זאָגן אונדז צו, אַז שפעט אין אָווט, ווען זיי וועלן פאַרטיק ווערן מיט דעם שפּילן, וועלן זיי זיך אַריינשמוגלען צו אונדז און פאַרברענגען אויף אונדזער דעק די לעצטע נאַכט אויפן ים.

IV

כ'האָב נישט געקענט פאָרגעסן די טישן, שטולן און פּאָדלאָגעס פון דריטן קלאַס. אַלץ איז געווען זויבער און ציכטיק, אָבער פון דער גאַנצער זויבערקייט האָט געשלאָגן מיט דער ריינקייט פון אַן אינסטיטוציע. אמת, עס איז נישט געווען קיין שפור פון דער אַרעמקייט און דעם גהינום, וואָס מען האָט אַמאָל גערופן די אימיגראַנטישע צווישנדעק און וואָס איך אַליין האָב שוין נישט דורכגעמאַכט, נאָר געהערט פון עלטערע אימיגראַנטן. אָבער די גאַנצע צייט וואָס איך בין דאָרט געווען, האָט זיך מיר געדאַכט, אַז ערגעץ וועט זיך עפענען אַ טיר און עמעצער וועט אַרויסשטעקן דעם קאַפּ און אַ שאַקל טון אויף ניין. דער ענטפער וועט אונדז אַלעמען פריטיש-מעליען, מיר וועלן זיך אַלע אויפהייבן פון די הילצערנע בענקלעך און זיך פילן זייער אומגליקלעך.

ס'האַט געשמעקט מיט דער זויבערקייט פון וואַרטצימער אין אַן אַנ-שטאַלט — אַ שפיטאַל, אפשר אַ פּלאַץ וווּ אַרבעטלאָזע וואַרטן אויף אַר-בעט, אָדער וווּ אַפּדאַכלאָזע וואַרטן אויף אַ געלעגער, אָדער גאָר אַ גמילת חסדים וווּ מען וואַרט אויף אַ קליינער הלואה, וואָס מען דאַרף האָבן ווי מען דאַרף לופט. אַט-אַט וועט זיך ווידער עפענען די טיר און עמעצער וועט ווידער אַ שאַקל-טון אויף ניין.

די צוויי פּוילישע פרויען וועלן זיך אויפהייבן. די פּאַרמלאָזע און צעדרייטע פיס קענען קוים אויפהאַלטן די וואָג פון די ברייטע באַקעס פון די שווערע און אויסגעוואַלגערטע בריסט. דאָס זענען פון יענע שווערע און אויסגעמאַטערטע פיס, וואָס זענען די ערשטע פון דעם גאַנצן אויס-געהאַרעוועטן קערפער צו קאַפיטולירן. די פיס-פינגער אַריבערגעפלאַכטן איינער אויפן אַנדערן, דער קליינער פינגער אינגאַנצן אָן אַ נאָגל, אַרויפ-געקאַרטשעט אויפן צווייטן, דער צווייטער איינגעגראָבן אין דריטן, וואָס האָט שוין דורך דער צייט אויסגעאַרבעט אַן אַרט פאַר דעם צווייטן פינגער צו ליגן באַקוועם ווי אין אַ שייד. דער גראָבער פינגער אויסערגעוויינלעך גראָב, מיט אַ שוואַרצן צוגעקלעמטן נאָגל, סטאַרטשעט אַרויס אינגאַנצן אָן אַ זייט פון שוך, כמעט דורכבויערנדיק אַ לאַך. דער שוך איז צעוויגט און צעפּאַרן.

ביידע אויסגעהארעוועטע פרויען וועלן זיך אַרונטערלאָזן אויף די קני און זיי וועלן רייבן די פּאַדלאַגעס מיט גרויסע באַרשטן, איינגעטונג-קען אין שיסלען מיט מידלינעס.

אויפן דעק איז שוין גוט טונקל. דאָס וואַסער זעט מען מער נישט. מען מוז זיך גוט אַריבערבייגן איבער דער פּאַרענטש, ביז מען דערזעט ווי ס'בליצט אויף וויסער שוים אויפן פינצטערן וואַסער, ווי אַ מויל ווייסע געזונטע ציין אויף אַ שוואַרץ פנים.

ס'ווערט פייכט און עס שוידערט מיך. און מיט דעם שוידער קומט מיר ווידער אויפן געדאַנק מיין מומע גענדלס בריוו וועגן מיין מאַמען. אירע אויערן זענען געל ווי וואַקס, זאָלסט תיכף אַלץ איינפאַקן און פאַרן און השם יתברך זאָל העלפן דו זאָלסט זי נאָך טרעפן.

מיין מאַמעס אויערן מיט צוואַנציק יאָר צוריק. קליינע אויערן מיט לעכעלעך פאַר גרויסע אוירינגלעך. שמאַלע לעכעלעך. אָבער יעדער מאָל ווען איך, אַ קליין יונגל, האָב געטראַכט, ווי מען האָט גענומען אַ גרויסע אַנגעגליטע הוט-שפילקע און איר, אַ קליין מיידלעך, דורכגעשטאַכן די אויערן, האָב איך געמוזט פאַרמאַכן די אויגן און אויפציטערן. דאָס פנים — ערנסט, טרויעריק, זעלטן ווען ס'האָט געלאַכט, ווען נישט ווען גע-שמייכלט — געבלעך אָבער שוין. אַ ליכטיקער שטערן, וואָס איז גע-וואָרן נאָך ליכטיקער, ווען די מאַמע האָט אַרונטערגענומען דאָס שייטל. איצט זענען אירע אויערן געל ווי וואַקס.

אַ קאַלטע האַפענונגסלאַזיקייט האָט מיר אַ קלעם-געטון ביים האַרץ. איך און מיין מאַמע, מיר האָבן שוין אַפגעלעבט צוויי-צענדליק יאָר זייט יענער נאַכט, ווען זי איז געשטאַנען אויפן וואַקאַזל און אין דער פינצטער געבראַכן די הענט, וואַרטנדיק אויף דעם צוג וואָס האָט מיך, וואָס באַ-לאַנגט איר, געפירט גלייך, אָן אַפּשטעל, קיין אַמעריקע. שוין אַוועק צוואַנ-ציק יאָר און איצט פאַר איך צוריק אַהיים אַ קוק צו געבן אויף אירע געלע אויערן.

ווי די מאַמע האָט ניט געקעמפט קעגן מיין פאַרן, האָט זי זיך פונדעסטוועגן געמוזט אונטערגעבן. דעם טאַטנס געשעפטן זענען געאַנגען וואָס אַ טאַג אַלץ ערגער. ס'איז געווען קלאַר, אַז עס האַלט שוין גאַר נאַענט, ווען מען וועט דאַרפן פאַרלייגן די שטאַבעס און אויפהענגען אַ

ווען יאָש איז געפארן

שלאָס. אפילו דעם טאטנס שותף, עזרא האָט זיך ביסלעכווייז גענומען בייגן, עזרא האָט געהאַט אַ שטאַלץ גוינישק פנים. די הענט זיינע האָבן געציטערט פון עלטער, דער קיילעכדיקער גרויער קאָפּ האָט געציטערט און דאָס גרוי געשוירן בערדל האָט געציטערט. ער האָט נישט געקענט נישט שרייבן און נישט לייענען, אָבער ער האָט זיך געהאַלטן פאַר אַן אַריסטאָקראַט, ווייל זיין צווייט ווייב איז געווען אַ ליטוואַטשקע און איז געגאַנגען אין די אייגענע האָר, און ווייל זיין זון איז געווען אַ גימנאַז־זיסט. ער האָט געהאַט אַן אומגראַמאַטישן פּויליש און רוסיש, אָבער מיט אַ גוטער אויסשפראַך. טאַמער איז אַריינגעקומען אַ הויכער רו־סישער טשינאַוויק, אָדער אַ רייכער פּאָליאַק, איז ער גלייך אויפֿ־געשפרונגען. פּראַסטערע גוים און ייִדישע קונים האָט ער געלאָזט פאַר דעם טאַטן. געוויינטלעך פּלעגט דער טאַטע מוזן איבערנעמען זיינע איידעלע קונים אויך, ווייל טאַמער האָט מען זיך מיט אים גענומען שטאַרק דינגען, איז ער געוואָרן האַנאַראַווע און ער האָט גלייך געגעבן אַ לאַז אַריין אַ שפּילקע: צאָ פאַן מישלי, טוטאַי יעסט טאַרג? (1) טאַרג האָט געהייסן דער גוינישקער מאַרק, וווּ טאַנדעט־געשעפטן האָבן פאַרקויפט קליידער בחצי־חינם.

אָבער אפילו דער שטאַלצער עזרא האָט שוין גענומען אַרונטערבייגן דעם קאָפּ און זיך אונטערגעבן, ווען אין געשעפט האָבן זיך אַנגעהויבן באַווייזן מאַדנע קונים, פּויערים אין סערמיגעס, וואָס אויב זיי פּלעגן אַמאָל, אין די גוטע צייטן, פאַרבאַנדזשען צו אונדז אין געשעפט, האָט ער זיי געיאָגט ווי די דערשראָקענע הינער: יידזשטשע! טען סקלעפּ נייע דלאַ וואָס! (2) נייעמאַס ניץ! (3).

ער אַליין איז טאַקע נאָך אַלץ נישט צוגעגאַנגען צו זיי, אָבער אַז דער טאַטע האָט זיי באַדינט און געצויגן דעם פּאַלטן אַרויף און אַרונטער, האָט עזרא צוגעמאַכט די אויגן און אַרויסגעלאָזט איין זיפּן נאָכן אַנדערן: אַ שיינע עלטער האַסטו מיר געשאַנקען, נישטאָ וואָס צו רעדן, אוי, רבּונו של עולם!

(1) צאָ פאַן מישלי, טוטאַי יעסט טאַרג — וואָס קלערט איר, דאָ איז אַ מאַרק?
(2) יידזשטשע, טען סקלעפּ נייע דלאַ וואָס! — גייט, די קראַם איז ניט פאַר אײך.
(3) נייעמאַס ניץ — איך האָב גאַרנישט.

ס'איז געווען דעמאלט, ווען די פאליאקן האָבן זיך גענומען אַפּרע-
כענען מיט די יידן פאַר העלפּן דערוויילן דעם אַרבעטער-דעפּוטאַט יא-
געלאָן אין דער דומע און נישט אָן אויסגעשפּראַכענעם אַנטיסעמיט, ווי
זיי האָבן דווקא געוואָלט. דער באַיקאַט האָט זיך אָנגעהויבן אויף קאַטאַ-
וועס, אַבער ער האָט זיך גענומען טיף אַריינבייסן אין די יידישע גע-
שעפטן. אַפילו אין דעם גרויסן כאַזאַנאָר-געשעפט איז מען אָפּגעשטאַנען
טעג אָן אַ רובל לייזאַכץ. די וועקסלען זענען געלאָפּן. דער טאַטע האָט זיך
געזוכט צו ראַטעווען מיט אַנאַנסן אין דער פּוילישער צייטונג „זשעמיאַ
לובעלסקאַ" 1). דער „פּאליאַק-קאַטאַליק" 2) האָט איבערגעדרוקט דעם
טאַטנס אַנאַנס און אים עדיטאַריעל צעלייגט אויף טעלערלעך, פאַרוואַר-
פּנדיק זיין שכנה, דער „זשעמיאַ", הלמאי זי נעמט אָן יידישע אַנאַנסן.
מיין שיפּסקאַרטע איז שוין געלעגן אין אַ בלעכענער פּושקע אין
קאַמאַד. איך האָב געצייילט די חדשים, די וואַכן, די מאַמע אליין האָט שוין
גענומען אונטעריאָגן די רייזע. זי האָט מורא געהאַט, אַז דאָס געוועל
וועט אויפּפּרעסן די עטלעכע הונדערט רובל, וואָס מען האָט אַוועקגעלייגט
פאַר מיר אויף הוצאות.

יצחק, דאָס איז בלוטיק געלט. אויף דעם דאַרף ליגן אַ שטיין. דאָס
טאָר מען נישט רירן, — האָט זי געהאַלטן אין איין דערמאַנען דעם טאַטן.
איטע ראַכעשי, ווער רירט דען?

אין די אַוונטן בין איך געווען אָן אַריינגייער ביי די טערקן, וואָס
האָבן ביי אונדז געהייסן גרעקן. איך האָב געטרונקען לעבלעכע מילך
און געקניפּט שטיקער פון דעם דינעם, זאַפּרען-ברוינלעכען סלאַדקי
כליעב 3) מיט ראַזשינקעס. איך האָב אַפילו איינעם פון די טערקן פאַר-
טרויט, אַז איך פאַר קיין אַמעריקע.
ווען?

איך פּלעג זיך פאַר אים אַלעמאַל אויספיינען מיט מיין טערקיש.
אין האַזן וואַכן וועל איך שוין זיין ווייט פּונדאַנען. וואַכן, פאַר-

1) „זשיעמיאַ לובעלסקאַ" — אַ צייטונג „לובלינער ערד".
2) „פּאליאַק קאַטאַליק" — וואַרשעווער אַנטיסעמיטישע צייטונג.
3) סלאַדקי כלעב — זיסער ברויט.

שטייט זיך, האָב איך אים שוין געמוזט זאָגן אויף רוסיש, אָבער ביז האָן
(צען) האָב איך אים אָפּגעקנאַקט פון איינס אָן —
איך, ביר, אַטש, דאָרט, בעש, אַלטיהיו, יעדיהיו, טעקיו, דאָקוז האָן.
דער טערק האָט גאָר אָנגעקוואַלן פון מיין טערקיש ציילן וואָס איך
האָב אַנטדעקט, ווי אַ צולאָג, אין מיינס אָן עספּעראַנטאַ זעלבסט־לערער.
כ'האָב דעם טערק אָפּילו נאָך דערלייגט יעמיהיו — 20 און אייליהיו — 50
— זאָל ער וויסן ווי ווייט מיין טערקיש גרייכט.

די לעצטע עטלעכע וואָכן פאָרן אָפּפאָרן. טעג אין זאָקסישן גאָרטן
מיט דעם צעבליטן פּרילינג אויף אַלע געווירעטע אַלעען. מיינע חברים און
איך גייען איבער די לובלינער גאַסן מיט פּאַרריסענע קעפּ, ווי די העלדן
פון „ניי־ערד“ אין האַמסונס אַ שטעטל: אונדזער מאַלער, מיט דעם קרומען
אויגל און ווייסע ווייסע ווי מילך פון אַ הערינג, נאָר וואָס צוריקגעקומען
פון דער קראַקעווער אַקאַדעמיע; דער פּאַעט וואָס איז נישט לאַנג צוריק
געווען אין וואַרשע און מיטגעבראַכט פון דאָרט אַ פּאַק מיט הסכמות;
דער פּידלשפּילער, מיט דעם גרויסן שווערן, שוואַרצן קאַפּ, געענדיקט
וואַרשעווער קאָנסערוואַטאָריע און איז שוין אָפּילו אויפגעטראָטן אין
„הזמיר“; אונדזער „פּעסימיסט“, דער פּראַפּעסיאָנעלער ציניקער און
פרויען־האַסער מיט פייכטע הענט און לאַנגע שוואַרצע נעגל — ער, דער
עלטסטער פון אונדז, וואָס גריבלט זיך אין די אופאַנישאַדן, ציטירט שאַ-
פּענהאַוערן און וויינינגערן און באַרימט זיך אַז ער אַנאַנירט באַדיי, איי-
דער האָבן צו טון מיט פּרויען; מיין פּריינט וואָס האָט פּאַרבראַכט אַנדערט-
האַלבן יאָר ביי זיינער אַ שוועסטער אַזש אין אופאַ און מאַטערט זיך דער-
פּאַר צו רעדן רוסיש שיעור נישט ווי אַ סיביריאַק, אַריינואַרפּנדיק צווישן
יאַ און גיין, פאַר שיינקייט וועגן, מאַל און דעסקאַט; 1) עטלעכע באַלעזענע
יונגעלייט, וואָס שניידן זיך אויף קריטיקערס און טראַגן זיך אַרום מיט
טענען, סען בעזון, ביעלינסקין און איבערהויפט מיט אונדזער בראַנדעסן.
מיר גייען ווי די פּאַוועס און זענען אומרעאַל, ווי אַרויסגענומען פון
ביכער. דאָס זענען מיינע באַזאַראַווס, ניעכלודאַווס, טידעמאַנס, קאַראַמאַ-
זאַווס, אַבלאַמאַווס, סאַנינס, האַמלעטס און דאַניקכאַטס. אַרום אונדז פּלאַ-

1) מאַל־דעסקאַט — רוסישע צוגאַבווערטער אין שמועס.

קערט אַ גויִשק לעבן — עטלעכע גויִשקע לעבנס, אַ פּויליש און אַ רו־
סיש, אויף מעסער־שטעך. אַ יִדיש לעבן, אַ סך יִדישע לעבנס, וואָס
זענען ווייט צווישן זיך און אָפּגעטיילט ווי קאַסטעס — פּון אומבאַריר־
לעכע קבצנים ביז יִדישע פּריצים, וואָס פּאַרן אין בריטשקעס מיט פייער־
דיקע פּערדלעך. אַרום אונדז קאַכט מיט שניידערס, שוטטערס, בלעכערס,
פּאַפּיראַסן־מאַכערס, אַרבעטערס אין ציגעלניעס, אין צוקער־פּאַבריקן,
גאַרבערס, אייזנאַרבעטערס, מלמדים, וואָסער־טרעגערס, דינסטמיידלעך,
זאַקן־מאַכערס, הענטשקע־מאַכערס, נייטאַרינס, קלעזמערס, פּריזירערס,
גבירים, דינים, רבנים, אָבער מיר זעען קיינעם נישט. מיר קעמפּן צווישן
זיך מיט גרייטע פּראָזן און גייען אַהיים עסן וועטשערע צו דער מאַמען
און מיר נעמען נאָך עטלעכע קאַפּיקעס אויף קעשענע־געלט.

דער פּאָעט לייענט פּאַר אַ פּרילינג־ליד. ער האָט אַ וויגנדיקע,
טרויעריקע שטימע וואָס פּאַרצערטלט און פּאַרלאַטעט אַלע ריטמלאַזע
שורות. ער איז שטאַרק אונטער דעם איינפלוס פון „זיִזשע קליין בעריאַז־
קעלע מתפלל אויך פּאַר מיר“ און ער ווענדט זיך צו די בלומען, פּרילינג־
ווינטלעך, אַז זיי זאָלן אים אויך טון, כּגַדענעק שוין נישט אַקוראַט, וואָס
פּאַר אַ געפּעליקייט.

מיר אַלע האַלטן זייער שטאַרק פון אים. מיר לייגן אויף אים גרויסע
האַפּענונגען, אַז ער וועט אַמאָל זיין דאָס שיינדל פון אונדזער שטאַט.
אַפילו איך, וואָס האָב שוין גאַנצע פּעק מיט לידער און דערציילונגען,
בין זיך מבטל אַנטקעגן אים. איך בין אים שטאַרק מקנא זיין מעלאַנכאָ־
לישע שורה, וואָס ציטערט ווי אַ שטאַמל און קלינגט ווי פּאַעזיע, נאָך
איידער מען כאַפּט דעם צוזאַמענשטעל פון די ווערטער.

דעם פּאָעטס פּאַטער איז אַ גביר. ער וווינט אין אַ קריסטלעכער
געגנט, אין איינעם פון די נייעסטע הייזער, מיט שפיגלען אין קאַרידאָר,
מיט דיוואַנעס אויף די שטיגן; פון יענע הייזער, וואָס די שטאַט איז גע־
לאָפּן אַנקוקן אויף בייז־וונדער, ווען מען האָט זיי געבויט. אַ ווונדערשיינע
דירה, גרויסע סאַלעס, מיט שפיגלען, מיט שווער מעבל, מיט בלויע און
רויטע פּליישענע שטולן, הויכע וואַזאַנען, שטייגן מיט זינגענדיקע קאַ־
נאַריקלעך; אַ יונגע, גוטע שטיפּמאַמע, וואָס זעט אויס ווי דעם פּאָעטס
אַן עלטערע שוועסטער און ווי אַ טייל פון דער גאַנצער מאַדערנער איינ־

ריכטונג. זי קריכט פון הויט צו זיין גוט צום „קינד“ און אפילו צו זיינע פריינט. דער פאָעט האָט אַ פּרעכטיק־געשניצטן שרייבטיש, וווּ ער האַלט זיין העפּט מיט לידער, געשריבן אין דער פּאַרזיכטיקסטער האַנטשריפט. זיין ערשט ליד, וואָס ער האָט מיר פּאַרגעלייענט, מיט אַ וויינענדיקער שטים, ביי זיך אין רייכן קאַבינעט, האָט געהייסן „געשטאַרבן די יונגע מאַמע“ און איז געווען אַ פּרייע נאַכמאַכעריי אין דער מעלאָדישקייט פון „געשטאַרבן דער אַלטער בעל־תּפּילה“. דער יונגער פּאָעט האָט נישט גע־מאַכט קיין סוד פון זיין אימיטאַציע, אדרבא, ער האָט זיך באַרימט ווי גוט ער האָט עס נאַכגעמיסטערט, און איך האָב אים טאַקע באַווונדערט פאַר זיין קונציקער געטריישאַפט צום אַריגינאַל. איך האָב בלויז נישט געקענט פּאַרשטיין, ווי אזוי עס קומט צו אים זיין טרויער און זיין מעלאָנכאַליע ביי אַזאַ גבירישאַפט אין הויז. כּהאַב געטראַכט, אַז אפילו ווען ער זאָל אויף אַן אמת באַוויינען זיין מאַמע, איז עס פּאַרט אַ שטיק אומדאַנקבאַרקייט אַנצושרייבן אַ טרויער־ליד, ווען עס דרייט זיך אַרום אַזאַ גוטע, איבער־געגעבענע און שיינע, שווייגנדיקע שטיפּמאַמע. איך האָב דעמאָלט גע־שריבן גאַציאָנאַלע לידער און עראַטישע דערציילונגען, אָבער איך האָב זיך געהאַלטן פאַר צווייטע פּידל אין אונדזער קליינער ליטעראַרישער משפּחה, און אַליץ דערפאַר, ווייל איך האָב אים מקנא געווען, וואָס גאַט האָט אים געבענטשט מיט טרויער, אפילו ווען עס האָט זיך מיר אויסגעוויזן אַז ס'דאַרף אים זיין גוט ווי די וועלט.

מיר אַלע האָבן מער הנאה פון זיין פּרילינג־ליד, ווי פון פּרילינג אַרום אונדז. בלויז אונדזער פּראָפעסיאָנעלער ציניקער געפינט אַ גראַב חזק־וואָרט. ער ציטירט גאַנצע שטיקער פון האַמערן אויף רוסיש און פון היינען אויף דייטש און ער מאַכט דאָס ליד אויסצודרייען. אָבער דאָס ליד ווערט ביי אונדז נישט אַן אפילו אויף אַ האַר, כאַטש מיר האָבן פון דעסטוועגן הנאה פון ויין עפּיגראַמישער שאַרפּקייט.

מען דערמאָנט מיין רייע און מען איז מיך מקנא. הגם מען האָט אויף מיר רחמנות, וואָס איך וועל אַריינפאַלן אין לאַנד פון דער געלער פּרעסע.

ביינאַכט — ווידער די קראַקעווער פּערשטאַט מיט די טראַטוואַרן וואָס פירן צום זאַקסישן גאַרטן דורך אַ קלאַנסצעטיילונג — איין טראַג־

טוואַר, ווו עס שפאצירן בלויז אַרבעטערס און אַרבעטאַרינס, און דער צווייטער, ניט גימנאַזיסטן, גימנאַזיסטקעס, עקסטערניקעס און זשינאַווי־ניקעס. ווידער די טשעמנע אַלעען, (1) ווו מען לויפט הונגעריקע נאָך יעדער סילוועט פון אַ ברוינגימנאַזיסטיש קליידל.

אינדערפרי שפאציר איך אַמאָל אויף די וואַליע־לאַנקעס, אַדער העט־אויפן זאַמד, ווו עס וווינט די רייכע מומע כאַמע אין אַן אייגענער כאַלופע. מיט אייגענע הינער, עטלעכע קאַטשקעס, אַמאָל אַפילו אַן אינדיטשקע, מיט צוויי געזונטע מיידן, וואָס האָבן פאַרהאַרטעוועטע באַרוועסע פיס און הענט וואָס שמעקן שטענדיק פון פעטרישקע, ציבעלעס און פאַסטערנאַק. די עלטערע שלעפט מיך אָפט אַוועק ווייטער פון איר הויז, צו דער באַן און איבער די שינעס. דאַרט קוקט זי מיר אין די אויגן, אַטעמט אויף מיר מיט פייער און זינגט צו מיר פניערשע ליובע־לידלעך. און טאַמער וויל איך זיך אַביסל צעוואַרעמען, פאַרמאַגט זי אַ גראַבלעך־קאַלט קול, וואָס ניכטערט גלייך אויס:

יאַנקעלע, ניטע!

צוויי וואָכן פאַר מיין אָפּפאַרן. איך קריג אַ שלעכטע בשורה און מיין גאַנצע ריזע באַקומט מיר נישט. די גאַנצע צייט מיין איך אַז איך פאַר נישט אַליין, עס הייסט אַז איך וועל האָבן אַ שיף־שוועסטער און נאָך וואָס פאַר אַ שיף־שוועסטער. זי איז יינגער פון מיר מיט אַ יאָר־אַנדערטהאַלבן. זי איז הויך, שלאַנק, בלאַנד און האָט אַ פאַרריסענע שיקסע־נאַז, אַבעל די אויגן אירע זענען אַזעלכע ווונדערלעכע ברוינע קאַנטראַסטן צו אירע בלאַנדע האָר אַז ווען איך זע זי, קען איך זיך נישט אַפּוונדערן פון אירע וואַרעמע אויגן און קאַלטע האָר. איר גאַנג איז שוין אַ פרוילעכער. גייענ־דיק וויגט זי לייכט איין העלפט אַנטקעגן דער אַנדערער, ווי צוויי מיל־שטיינער. זי האָט זעלטן געשניצטע, לעבעדיקע פיס, אַביסל אַ ברייטלעך מויל מיט דינע ליפן, אַבער דערפאַר איז דאָס מויל פאַרגיטיקט מיט אַ שמייכל, וואָס ווירקט ווי אַ פּרעכער ווונק.

זי קומט פון אַ פאַרגרעבטער משפּחה — סאַמע קצבים און העקער־יונגען. די טאַטע־מאַמע אירע, די פעטערס, די מומעס האָבן רויטע הענט

(1) טשעמנע אַלעען — פינצטערע אַלעען.

מיט גרויסע פארבלוטיקטע בעגל, רויטע פנימער, שווערע פיס, פאר-
גרעבטע שטימען, אבער זי אליין זעט אויס פריזיש-דעליקאט. איר שמייכל
איז אפשר די ירושה פון דור-דורות וויסן און קריגן וואס מען וויל, אבער
ביי איר ארום מויל קומט עס אויס, ווי מען וואלט איבערגעזעצט א גראָבן
אויסדרוק אויף אַ פיינער אַנצוהערעניש, און נאָך דערצו מיט אַ פּשע-
פּראַשאַם. 1)

זיי זענען אונדזערע שכנים אויפן נייעם וועג, וווּ מיר וווינען, אַנט-
קעגנאיבער די גויישע און ייִדישע יאַטקעס, מיט די אַרויסגעאָנגענע
אַקסענע און קעלבערנע קעפּ, מיט די רחמנותדיקע, אָפּענע, טויטע, סאָ-
מעטענע אויגן. אַפילו דער פאַמיליען-נאַמען, אָדער ווי מען רופט עס ביי
אונדו, דער דייטשער נאַמען פון איר משפּחה איז אויך אַ קצבישער.

צו יענער צייט זענען אַ סך ייִדישע גימנאַזיסטקעס ביי אונדו אין
שטאָט געווען שטאַרק אונטערן איינפלוס פון טאַלסטאַישער מאָראַל, און
איידער מען האָט זיך דעררעדט צו אַ קוש, האָט מען געמוזט בראַדיען
דורך לאַנגע ציטאַטן פון נייעם טעסטאַמענט. „און דער וואָס קוקט אויף
אַ פרוי מיט חשק האָט שוין מיט איר געזינדיקט אין זיין האַרצן.“ מען
האָט געמוזט לאַנג מאַראַלעווען, איידער מען האָט געקענט זינדיקן — און
זינדיקן האָט געהייסן האַלטן די האַנט, אַריינקוקן אין די אויגן און דעק-
לאַמירן נאָדסאַנען אין דער פינצטער. וואָס איז געקומען פריער ביי אונדו
אין שטאָט, דאָס איי אָדער די הון, דער סאַניזם אָדער דער טאַלסטאַיזם,
געדענק איך שוין נישט אַקוראַט, אָבער זיי האָבן זיך ביידע געדרייט ווי
שווערדן אַרום גן-עדן, ווי צוויי באַזונדערע מאַראַלן. אַמאָל האָט מען באַ-
דאַרפט שפּילן וויליונגעריש סאַניזען מיט זיין כאַפּ-דעם-איצט, און אַמאָל
טאַלסטאַיען, מיט זיין פאַרגרייטן אַלץ אויף דעם הימלישן קעניגרייך.

און אַז עס איז דערעסן געוואָרן דאָס שפּיל אין מאַראַל אָדער אַנטי-
מאַראַל, האָט מען אַרונטערגעלאָזט אַביסל פון דער אייגענער ווערדע און
זיך באַקענט מיט אַ נייטאַרן אָדער זאַקן-מאַכערן. אמת זייערע פינגער
זענען געווען צעשטאָכן און צעקאַרבט, אָבער דערפאַר האָבן זיי געוונגען
האַרצרייסנדיקע ייִדישע פּאַלקסלידער אָדער גאַלדפּאַדן-לידלעך, און גע-

1) פּשעפּראַשאַם — אַנטשולדיק.

האָט וואַרעמע הענט, וואָס האָבן דיך אַרומגעוואָרגן, און זיי האָבן זיך געבעטן בלויז — האָב מורא פאַר גאָט און פאַר לייטישע מיילער, אַלע אַנדערע זאָכן זענען געקומען מיט פרייד פון צוויי יונגע מענטשן, און מען האָט נישט באַדאַרפט פּרעזערבלעקערצן גאַנצע קאַפיטלען פון נייעם טעס־טאַמענט.

מיין מאַמע ווייסט, אַז איך האָב געוואָרפן אַן אויג אויף דעם קצבט טעכטערל און זי האָט קיין פאַרגעניגן נישט דערפון. זי האָט פשוט מורא פאַר אַ שידוך און עס שטייט איר נישט אָן, ווייל אַחוץ אַלעמען האָט זי נאָך אַ פּלעק אין דער משפּחה אויך. אירס אַ לייבלעכע שוועסטער־קינד האָט זיך געשמדט און חתונה געהאַט מיט אַ שייגעץ, אַ קיילעריונג, און צו־להכעיס טאַטע־מאַמע האָט מען זיי נאָך פאַרצאַפט דאָס בלוט און אויפ־געעפנט אַ גוי־שקע יאַטקע גלייך לעבן זיי. טאַטע־מאַמע זענען אַרומגע־גאַנגען מיט פאַרפאַטשטע פּנימער און זיך געשעמט צו הייבן די אויגן צו דער ליכטיקער שיין. און ביי דער טאַכטער, דער משומדיתטע, איז געוואָקסן דאָס בייכל און זי האָט פאַרקויפט חזיר־פלייש מיט אַ זעלטענער געשיקטייט.

מיין מאַמע האָט מורא אַז אַט־אַט פאַל איך אַריין אין אַזאַ משפּחה. איך האָב מיט דעם מיידל צו יענער צייט געהאַט אויסגערעדט אפּשר צען־צוועלף ווערטער, אָבער עס איז מיר וואַרעמער געוואָרן, ווען איך האָב זיך פּלוצים דערוואָסט, אַז זי וועט זיין מיין שיף־שוועסטער, אַז זי פאַרט צוזאַמען מיט מיר קיין אַמעריקע, צו אירס אַ פעטער. (איר מאַמע האָט געוואָסט, אַז אין לובלין וועט איר אייביק נאַכגיין דער פּלעק אין דער משפּחה). מיר וועלן צוזאַמען פאַרן אויף די באַנען, אויף דער שיף און צוזאַמען אַרונטער אין קעסלגאַרדן. איר מאַמע האָט זיך געפּרייט, וואָס איר טאַכטער וועט פאַרן מיט אַ היימישן מענטש, אַ באַלעבאַטיש קינד, וואָס וועט אַכטונג געבן אויף איר (אפּשר אויף איר שמיכל?).

אָבער עפעס האָט געטראָפן אַ סיבה, פאַר מיר איז עס געווען אַן אמתער מאַלעיר, און זי האָט געמוזט אָפּפאַרן צוויי וואָכן פאַר מיר. אומ־דערוואָרט איז געקומען דער קלאַפּ. זי האָט מיך אַנגעטראָפן אויף דער „שטאַט“ און מיר מיט אַ שמיכלעלע דערקלערט, אַז „עץ ווייסט, יעדן פאַר מאַרגן אַוועק“. אין איר שטים און אַרום איר מויל איז נישט געווען

ווען יא ש איז געפארן

צו באַמערקן, אז עס איז פאַר איר פונקט אזא קלאַפּ ווי פאַר מיר. עס האָט מיר טאַפלט ווייגערטון. איך האָב זיך דערפילט עלנד און ס'האָט מיר מיט אַמאָל אָנגעהויבן שרעקן די לאַנגע רייזע, וואָס איך דאַרף מאַכן איינער אַליין. זי האָט מיר דערלאַנגט איר האַנט מיט די לאַנגע שפיציק" לעכע פינגער: "יעדן וועל איען זען אין נעוויאַרק".

יענע נאַכט האָב איך געהאַט דאָס געפיל, אז ס'איז פון מיר אַוועק מיין ערשט ווייב.

די לענגסטע רייזעס מיינע, וואָס איך האָב דעמאָלט איינגעשטעלט צו מאַכן איינער אַליין, זענען געווען פון לובלין קיין וואַרשע, צו דער מומע גנענדל. אַבער דעם וועג אַהין האָט מיר עטלעכע מאָל געהאַט גע-וויזן דער זיידע. איינער אַליין האָב איך אָנגעהויבן פאַרן ערשט נאָך דעם זיידנס טויט.

מיט דעם זיידן פאַר איר געוויינלעך פערטע קלאַס. די באַן שלעפט זיך און שלעפט זיך און מאַטערט זיך אויסצוציען אַ פיר-פינף שעהדיקע רייזע אויף גאַנצע צוועלף שעה — אַרויסגעפאַרן אינמיטן בלענדיקן טאָג און אָנגעקומען שוין נאָך האַלבער נאַכט. מען פאַרט און מען פאַרט, דורך דערפלעך, שטעטלעך און מען זעט זיך אַז אַ גאַנצן טאָג מיט אַ וועלט מענטשן.

אַפילו אין פערטן קלאַס וווּ אַ בילעט איז בחצי-חינם, גייט אויך אַן אַ האַנדל מיט דעם קאַנדוקטאָר. ס'רייסט דאָס האַרץ צוצווען, ווי גרויסע יידן מיט בערד און הדרת-פנימער, יידן וואָס קענען דערלאַנגען אַ פראַסק מיט דער ברייטער האַנט, באַהאַלטן זיך אונטער די בענק מיט דעם זייט-זשע מוחל אַרויף, ווי אין שול ערב יום-כיפור צו מלקות. און אז עס קומט גראַד ארויף דער קאָנטראַליער, שלעפט מען אַזא ייד פון אונטער דער באַנק און מען וואַרפט אים אַרויס ביי אַ סטאַנציע. מיר פלעגט ווייטון אַ טאָג מיט אַ נאַכט טראַכטנדיק פון אַ ייד מיט אַ שיינער שוואַרצער באַרד, איינער אַליין אין אַ פויערש שטעטל, וואָס דרייט זיך אַרום איבער דעם קליינעם וואַקזאַל, קייט די באַרד און דער קאַפּ פליט אים בעת-מעשה פּיף-פאַף וועגן מסחר, משטיינס-געזאַגט, און וועגן פרנסה וואָס איז שווער ווי קריעת-ים-סוף.

און ביי דער גאנצער אַרעמקייט אין פערטן קלאַס דרייען זיך אַרום פאַסקע־שפּילערס און קאַרטנשפּילערס און זוכן אַ פּרייער.

דער זיידע האָט געהאַט אַ גוטע טבע. ער האָט זיך אויסגעפאַקט די פאַטשיילע, זיך אונטערגעלענט דאָס האַרץ מיט אַ האַרט איי, אַ שטיק ברויט, אַ ווענגערישער פּלויס, אַ גאַלדיקער באַרנע וואָס האָט אים באַגאַסן די באַרד מיט זאַפט, און בעת־מעשה האָט ער מיט מיר פאַרפּירט אַ שמועס, הלמאי האָט ער באַדאַרפט פּירן אַזאַ שייגעץ ווי איך בין צום חפּץ־חיים. איך זאָל אים געבן שלום, און הלמאי ער האָט באַדאַרפט אויסגעבן אַ האַלב קערבל אויף אַ ספר, אַז איך קוק דערין קיינמאַל נישט אַריין. אַבער דער זיידע איז חלילה נישט אין כּעס. דעם גאַנצן שמועס פּירט ער פון ווילטאַג וועגן, ווייל אַ מענטש מוז דאָך עפּעס רעדן עטלעכע ווערטער. איידער ער ווערט אַנטשלאַפּן. די באַן העצקעט זיך און דער זיידע אויך. ביז ער הייבט אָן שוואַרכן אין דער באַרד אַריין.

איך שלינג שטיקער ערד, ביימער, וועלדער, טייכלעך, וואָס די באַן פּרעסט אויף לאַנגזאַם און סאַפענדיק. באַנאַכט צעלייגן זיך די פּאַסאַ־זשירן אויף אַלע בענק, אויף דער אונטערשטער, אייבערשטער און אַפּילו אונטער די בענק. בלויז דער קאַנדוקטאָר רייסט איבער די שטילקייט מיט זיין פאַרקאַפּטשעטן לאַמטערן און זיין „אַ בילעט יעסטו?“ (1)

אַ ווילער יונגעראַנטשיק מיט שוואַרצע וואַנצעלעך, לאַקירטע כאַ־לעווקעלעך, אַ גלאַנציקן דאַשעק, ליגט מיט דער נאָז אויף דעם פינצטערן פענצטער און ברומט אַ לידל אַז ס'פאַרכאַפט ביים האַרצן. פון אַלע זייטן הייבן זיך קעפּ, ס'רודערן פּיס מיט אַניצעס, און מען שרייט „טשיכאַ!“ (2) אַבער אַז מען דערזעט מיט וואָס פאַר אַ פּאַסאַזשיר מען האָט צו טון. דרייט מען זיך איבער אויף דער אַנדער זייט מיט אַ זיפּצעניש און אַ אַכצעניש; אוי, טאַטע פאַטער! עס זאָל הייסן, איי האָסטו אַנגעפּליאָדעט אַ וועלטל, אַבער מען מוז אַפווישן די ליפּן.

דער יונג וואָס קוקט אויס ווי אַ מאַטשאַרניק (3) זינגט, מיט דער נאָז צוגעקוועטשט צום פענצטער:

(1) בילעט יעסט — האָסט אַ בילעט.
 (2) טשיכאַ — שטיל.
 (3) מאַטשאַרניק — אַלפּאַנס.

ווען יא ש איז געפארן

אוי, פייגע לעב, פייגע קרוין,
אין זכות זאלסטוי גענייעטן
אין זכות זאלסטוי גענייעטן
אַז איך וועל דיך הייסן דאָס בעטעלע בעטן
זאָעלזשע דיעך נישט פאַרדרייעטן,
אַז איך וועל דיך הייסן דאָס בעטעלע בעטן
זאָעלזשע דיעך נישט פאַרדרייעטן.

עטלעכע פויק מיט די פינגער אין פענצטער און דער מאַטשאַרניק
גיט פייגעלעכס ענטפער אויף אַ דינער, געציקלטער און האַרצייסנדיקער
שטים:

שוין, שוין, שוין, זאָס בעטעלע געבעטט,
אַבער מיט וועהמען זאָל איעך פאַרברענגען?
מיט וועהמען זאָל איעך פאַרברענגען?
מיט אַזאָ געמיינעם, פאַדלעם יונגאַטט,
אַ קו—ערווע צי פאַרבייעבן.
מיט אַזאָ געמיינעם, פאַדלעם יונגאַטט,
אַ קו—ערווע צי פאַרבייעבן.

טראַטאָ, די שינעס טאַנצן און רייסן זיך פון אונטער די רעדער,
מיט דעמועלביקן ניגון און מיט דיזעלביקע פינצטערע ווערטער פון
פענצטער.

אַ קו—ערווע צי פאַרבייעבן.

דער יונגעראַנטשיק זינגט ווייטער, ער גיט עטלעכע פויק מיט די
פינגער אויפן פענצטער יעדער מאָל, ווען ער דאַרף מאַכן אַ פויזע און
אַפטיילן די פרויענשטים פון דער מענערשטים. ער שעפט אויס דאָס
גאַנצע לידל ביזן דנאָ, פון לייגן זיך אין בעטעלע ביז פייגעלעכס לעצטן
אומפאַרמיידלעכן טרויעריקן ענטפער:
אַ קו—ערווע שוין פאַרבייבן.

אַזאָ אַפגעפרייערטע פייגעלעכ וואַקסט שפעטער אויס ביי אונדז, אין
לובלין, דרייט זיך אַרום ביים שטאַטזייגער מיט דעם שאַלעכל אויפן קאַפּ
און קלינגט מיט די שליסלען.

עס הייבן זיך שוין אָן באַווייזן די לאַמטערנעס איבער דער ווייסל־בריק, זיי זעען נישט אויס איינגעפונדעוועט און גאַרנישט ווי פון מעטאַל. נאָר זיי שווימען אַריין און אַרויס פון דער ווייסל. אַ סך רויטע, גרינע לעמפעלעך און — סטאַנציאַ וואַרשאַוואַ.

מיר, דער זיידע און איך, דאַרפן זיך ערשט דערשלעפן אינדער־פינצטער דורך עטלעכע גאַסן צו אַ טויער, מיר רייסן דעם פאַרזשאַווערטן גלאַק און וואַרטן, וואַרטן, ביז ס'הערן זיך הילצערנע טריט אויף שטיי־נער, און אַ קללה, וואָס ווערט איינגעשטילט דורך דעם זיידנס מטבע. דער זיידע פירט מיך ביי דער האַנט דורך אַ לאַנגן הויף, אויף טרעפּ, ער קלאַפט אָן. די מומע עפנט די טיר, גיט מיר אַ קוש מיט אַ פאַרזויערט מויל, וואָס מען האָט עס אויפגעריסן פון שלאָף, וואַליעט מיך אַריין אין אַ בעט אַריין, דעקט מיך צו מיט אַ שווער איבערבעט און איך קען קוים איינשלאָפן פון פרייד, אַז איך האָב דורכגעמאַכט אַ נסיעה און איך שלאָף איצטער אין אַ פרעמדער שטאָט, ווייט פון דער היים.

אינדערפרי הייב איך זיך אָן אַריענטירן און איך נעם באַקוקן די גרויסע ווונדער פון דער נייער שטאָט. קודם־כל אַ וואַסער קלאָזעט אין קאַרידאָר. אַ פינצטערער, מיט שוואַרצע און אָפגעשיילטע ווענט, אָבער פאַרט אַ וואַסער־קלאָזעט מיט אַ שווענקער, וואָס כאַרכלט און שווענקט נישט. אַ גרויסער הויף מיט אַריינגאַנגען פון פיר אַדער פינף זייטן. דער הויף שטינקט מיט סמאַלע, קאַלעך, רינשטאַק, עיפּושידיקער ווייסער די־זענפעקציע און השתנה. אין דער מומעס דירה אַ קיך אויף גאַז, וואָס האָט אַ גערוך און לייגט זיך אַרום האַרץ, עטלעכע מאַל אַרום און אַרום, מיט רעדעלעך און ס'דאַכט זיך אַלע ווייל, אַז ס'ווילט זיך אַ קליין ביסל חלשן, עפעס ווי ס'וואַלט געדישעט אַ שלעכטע גרינע פאַרב, אַדער קע־ראַסין אין צעפלעך, ווי אַ סגולה קעגן ניס — משמעות אַז די רער איז געווען אַביסל געלעכערט. אָבער קיינער האָט נישט געהאַלטן, אַז מען באַדאַרף זי פאַרריכטן.

דער פעטער, אַן אַקסנהענדלער, ווייסט שוין אַז ער דאַרף אַהיימ־ברענגען פון שעכטהויז וועמפלעך, ווייל ביי אונדז אין לובלין האָט אַ רב זכרונו לברכה, אפשר מיט 50 יאָר צוריק געאַסרט וועמפלעך צוליב אַ קריגעריי מיט אַ נאמן — דער איסור איז געבליבן גילטיק אין שטאָט

עד היום הזה, אבער אויסער שטאט מעג א לובלינער עסן וועמפלעך וויפל זיין הארץ גלוסט. און כאטש איך האב נישט קיין הנאה פון די הארטע שטיקער פלייש, וואס קייען זיך ווי שווערע גענוענע הויט און מישן זיך זוי בלעטלעך אין א סידור, עס איך עס דאך מיט חשק. איך פיל אז איך בין אין א כמעט פרעמדער שטאט, ווו איך פארגיין זיך צו עסן א זאך, וואס איז כמעט טריפה, און וואס ווערט כשר ערשט ווען מען נעמט א באן און מען פארט אפ מיילן.

דער פעטער ברענגט אויך אהיים, ספעציעל פארן גאסט, אייטער, א מאכל, וואס פאדערט א באזונדערע באהאנדלונג — אן ערדן טעפעלע. וואס מען ווארפט אוועק גלייך נאכן קאכן, ווייל אייטער איז א סארט בשר בחלב. די מאמע מיינע האט בשום-אופן זיך נישט געוואלט אריינלאזן אין דער אוואנטורע פון קאכן אייטער, אבער מיין פעטער וויל מיר באווייזן ווארשע מיט אלע אירע ווונדער. אייטער עס איך אויך מיט א באזונדער אויפמערקזאמקייט, ווייל איך וויל דערפילן דעם פארבאטענעם טראפן מילך אין פלייש.

די מומע וויינט אייגנטלעך נישט אין ווארשע, נאר אין פראגע. אויפן הויז הענגט א לאמטערן מיט אן אויסגעשוירענעם בלעכענעם נומער צוועלף. דאס גרויסע הויז מיט אפשר הונדערט פאמיליעס ווערט געפירט פון א זשאנדצא (1) מיט שטעכיקע פוילישע וואנצן, א ווינקל-אדוואקאט וואס מאכט א זייטיקן גילדן פון שרייבן פראשעניעס. דער זשאנדצא טראגט א גרינלעך-שווארצן סורדוט, איז הויך און דין און וויל מאכן אן איינדרוק פון אן אריסטאקראט, א יורד.

ביים זשאנדצא אין הויז רעדט מען פויליש און רוסיש, זיין עלטער רער זון גיט ענגלישע לעקציעס. ער איז עטלעכע יאר געווען אין אמעריקע און איז צוריקגעקומען מיט סטראשונקעס אז ער וועט באגיין זעלבסטמארד, אדער ער וועט זיך אט-אט שמדן. דער צווייטער זון איז צוליב דער פראצענט-נארמע נעבעך אריינגעפאלן אין קרינסקיס האנדלס-שולע. ער דרייט זיך ארום אין זיין אוניפארם און באוויינט זיך די יארן, וואס ער מוז גיין אין א זשידאווסקער שולע, ווו מען מוז נאך דערצו לערן

(1) זשאנדצא — הויזאויפזעהר.

נען העברעניש און תנ"ך. די מאמע שלעפט זיך ארום ווי א קראנקע פריצה און קוואקעט. דער זשאנדצא האט ליב דעם ביטערן טראפן און טאמער שיכורט ער זיך אָן, האַלט ער אין איין כראַקען אין ווייבס ווינקל אַריין און ער שווערט זיך אַז די באַרימטע קאַבאַרעט-זינגערן, די קאַוועצקאַ-טוט אים אָן די שקאַרפעטקעס, און דאָ מוז ער אַפּפּינצטערן זיין לעבן מיט אַן אַלטער כאַלעריע. דאָס פּירט געוויינלעך צו שלאַכטן אין אַ פּראַסטן נאַכמיטאַג. די זין האַלטן אַלעמאַל מיט דער מאַמען און זיי וואַרפן זיך אויף דעם טאַטן און נעמען אים ממיתן, אָבער דער טאַטע איז ריי רעוודיק און אַליין אויך נישט קיין שיפע-זיבעלע.

אינדרויסן גייט דער יונגער קאַמערציאַנט מיט פאַמעלעכע טריט און איז די איידילקייט אַליין. ער הייבט דעם הוט און פאַרנייגט זיך אַקוראַט, ווי ער וואַלט געשטאַמט פון דור-דורות שליאַכטע.

די הענט וואָס האָבן ערשט-אַ געפּליאַסקעט דעם טאַטן, האָבן געהאַט אויסשטודירטע זשעסטן. ער האָט מיר געגעבן לעקציעס אין מאַנירן און געהאַלטן אין איין וואַרענען, אַז איך זאַל חלילה נישט מאַכן מיט די הענט ביים רעדן. ער האָט מיר דערקלערט, אַז מאַנירן דאַרפן קודם-כל זיין היפּנאַטיש. זיי מוזן היפּנאַטיזירן, ווייל דער ציל פון דעם איינגעבוירענעם אַריסטאָקראַט איז צו זיין אַ פּירער, אַ באַפעלער און אַן מאַנירן קען מען דאָס נישט דערגרייכן. ער האָט מיר פאַרטרויט, אַז ס'האַט אים גענומען אַ גאַנץ יאָר אויסצושטודירן פאַרן שפּיגל, ווי אַזוי צו שמייכלען ביים גריסן זיך. דער שמייכל טאַר נישט זיין קיין צו אינטימער, וואָס כאַטש וואַרף זיך יענעם אויפן האַלדז, אַפּילו ווען מען טרעפט זיך מיט דעם אינטימסטן מענטשן — אַזאַ שמייכל פאַסט נישט פאַר קיין אַריסטאָקראַט. דער שמייכל דאַרף בלויז אַרויסברענגען דעם בליאַסק פון די ציין (און ער האָט געהאַט פּיינע ציין מיט קליינע גאַלד-פאַרשטאַפטע לעכעלעך, מוסטער-אַרבעט לויט דעמאָלטיקע דענטיסטישע באַגריפן) און ווייזן, אַז דו ביסט גוט אויפגעלייגט. ער האָט מיך געלערנט גאַנצע קונצן, ווי אַזוי מען דאַרף מיטן היטל באַגריסן אַוועק פון זיך און צו צו זיך, ס'ווענדט זיך בלויז, צי מען וויל זיך מיט יענעם אַפּשטעלן און כאַפּן אַ שמועס. אַדער מען וויל אים, אַזוי-צוזאַגן, אַוועקגריסן, כדי צו גיין ווייטער; ווי אַזוי מען באַגריסט אַ יונג מיידל, אַן עלטערע דאַמע, אַ חברה, אַן עלטערן

הער, גלאט אזוי א מענטש וועמען עס איז שווער צו קאטאלאגירן, און ווי אזוי מען באגריסט אינגאנצן נישט, ווייל דאס אפענע נישט באגריסן איז אויך א טייל פון די מאגירן.

ווען איך האב אים דערציילט, אז איך האבן אויסגעשריבן א קורס איבער היפנאטיזם פון דעם ניו־יאָרקסקי אינסטיטוט זנאני, אז איך האב א היפנאטישן קרישטאל, אז כ'האב שוין אפילו איינמאל פארהיפנאטיזירט מיין ברודער אזוי, אז ער האט קוים געקענט פאנאנדערנעמען די הענט, איז דער קאמערציאנט געוואָרן מיינער אן איבערגעגעבענער פריינט. אויף אונדזערע שפאצירן איבער דער פעטערבורסקע, ווילענסקע און איז גערטנדל ביי דער בריק לעבן די לאזשענקעס, נישט ווייט פון די רעלסן, וווּ ס'איז געלאָפן א קאלייקע, א קינדעריש באַנדעלע, וואָס האָט געסאָפּעט סיפּי־סיפּי־סיפּי און האָט פּונדעסטוועגן אויפגענומען אמתע פּאָסאָזשירן, האָבן מיר אַלץ גערעדט וועגן היפּנאָטיזם, מעסמעריזם און אַקולטיזם.

מיר האָבן שפּאַצירט אַריבער דער בריק, אַריין קיין וואַרשע, אין די געדיכטע ייִדישע געגנטן פון יונגע קעשענע־גנבים, אַלשוואַרג־געשעפטן, טאַנדעט, וואַלאַווקע, סמאַטשע און פּראַנטישקאַנער, וווּ עס האָט גע־שטונקען מיטן טרוקענעם לעדער פון די לעדער־געשעפטן, נאַלעווקי, סימאַנס־פּאַסאַזש, וווּ ס'האָט זיך געפּונען זיין אַלמאַ־מאַטער — קרינסקי שולע. מיר זענען אַריין צו פּרידמאַנען עסן ווּרשטלעך מיט משטאַרדע, וואָס האָבן געפּלאַצט אזוי שנעל, ווי מען האָט זיי גענומען אין מויל אַריין, מיט הייס, פעט, געזאַלצן און געפּעפּערט וואַסער.

א חוץ די שפּאַצירן האָב איך נאָך געהאַט סאַציאַלע פּונקציעס אויך, ווייל דער זיידע האָט זיך געוואַלט אויספיינען מיט מיר און ער האָט מיך געפירט צו דער רייכער משפּחה, צו די לעדער־סוחרים, יידן מיט שווערע לעפּאַקעס און לאַנגע בערד און ווייבער מיט גוידערס, פעטע הענטלעך און פּיסלעך, ברייטע באַקעס און אויסגעכאַלעטע פּלוסטערדיקע באַקן, מיט עטלעכע גאַמבעס און שווערע אוירינגלעך, וואָס האָבן אַרונטעררגעריסן די אויערן — אַביסל אַ דערווייטערטער צווייג פון אונדזער משפּחה, וואָס האָט געהערט צום קלאַס—הסידיש־גביריש און געפּוצטע שטיוועלעך. דער מאַן פון דעם קלאַס האָט געטון מסחר אויפן גרויסן שטייגער און דאָס ווייב

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ן

האָט שוין אַפילו געכאַוועט גבירישע קראַנקייטן און געפאַרן אין די וואָ-
רעם-בעדער. דער זיידע האָט אַפילו אָפגעשטאַט אַ וויזיט ביי אַ קרוב אַ
קאַמיוואַיאַזשאַר — אַ הויכער, אַ געפוצטער, מיט אַ האַרטן קאַפעליוש-
מיט אַ גלאַט-ראַזירטער מאַרדע, וואָס איז געווען אזוי אַנגעפיקעוועט מיט
גראַבע קאַמיוואַיאַזשאַרישע וויצן, אַז ער האָט אַפילו מיר געמוזט אַפ-
שטעקן עטלעכע, וואָס זענען געווען ערשט פריש פון דער נאַדל אַרויס.
ביי אים אין הויז האָט געפינקלט פון ריינקייט, זיינע קליידער זענען געווען
לויט דעם לעצטן שניט, די קינדער האָבן געשמעקט פון זויבערקייט, דאָס
ווייב איז געווען אַ ציכטיקע און דאָך האָט די פאַמיליע געהייסן שמוץ.
אויפן טיר האָט געהאַנגען אַן אומאיראַניש מעשן בלעכל — י. שמוץ.

דער זיידע איז מיט מיר אַרומגעקראַכן איבער די האַלעס, אָפגעזוכט
שלמהלע די יידענע, וואָס איז דאָרט געזעסן און געהאַנדלט. שלמהלע די
יידענע האָט געוויסט אַלץ וואָס עס טוט זיך ביי דער משפּחה אין לובלין,
ער האָט גערעדט מיט אַ קוויטשיק שטימעלע און געהאַט גלייך אַ גרייטן
צונאַמען פאַר יעדער איינעם, אויף וועמען ער האָט זיך מעקלאַמפערשט
האַרציק נאַכגעפרעגט.

וואָס מאַכט עפעס דער שוואַנגן-מלמד? וואָס מאַכט עפעס דער גנב?
ער זיצט נאָך נישט? וואָס מאַכט עפעס דער קאַפּ-מענטש? — און אַלץ
מיט אַ פרום פנים און אַ צוקערדיקער שטים.

ביינאַכט, דער אייגנאַרטיקער נאַקטורן פון דעם טרויעריקן טראַמי
ווייען-רויש, מיט די ביליקע הילצערנע בענקלעך און אויסגעקראַכענע
פלושענע זיצן, פאַר דער סאַציאַלער צעטיילונג פון דער באַפעלקערונג.
פינפּקאַפיקאַווע פלעבייער און זיבנקאַפיקאַווע אַריסטאָקראַטן. די הילצערנע
אַמניבוסי, וואָס האָבן זיך געהעצקעט איבער די שטיינער און עס האָט זיך
געדאַכט, אַז אַט-אַט וועלן זיי צעפאַלן אויף האַלצוואַרג ווי געפלאַצטע
פעסער. גרויסע אַנגעצונדענע לאַמפּן, וואָס האָבן אויסגעזען ווי שווער-
באַלאַדענע דינע ביימער. דער שפאַציר הין און צוריק אויף דער ווילענסקע,
דער פּלירט מיט די גימנאַזיסטקעס אין הויף; די יונגע טיאַמקינאַ, אַ באַ-
שפרענקלט דין מיידל, מיט דינע פּיסלעך און דינע אייזערנע הענטעלעך,
אַ נישט שייך פּנימל, אַבער אַ טייער מויל, וואָס קושט מחיהדיק אין דער

ווען יאש איז געפארן

פינצטער, דרייט זיך אויס פון די ינע הענט און האָט נאָך די העזה צו ווינטשן אַ „ספּאַקאַינאַי נאַטשי“ (1)

דער צוג צוריק. שווימענדיקע לאַמפּן, וואָס טאַנצן פון דער ווייטן, לאַנגע פינצטערע שטרעקעס, אַ ווייטיקדיק פייפּן אין דער פינצטער. אַ זון וואָס באַהויכט מיט ראָז די פענצטער. אַ זון איבער אַן אַרעם פעלד. אַ דאַרפישע זון מיט מילכיקס, זויערמילך, לאַקשן מיט צימרינג און קעז, אַ קו וואָס הייבט אויף פּויל דעם קאַפּ אַנטקעגן לויפנדיקן צוג, איז זיך מיט און מרוקעט נישט. די רעלסן טאַנצן. שוין, שוין דאָס בעטעלע פאַרבעט, אַ קו-רווע צו פאַרבלייבן, צו פאַרבלייבן. טיאַמקאינאַס הייסע הענטלעך, ספּאַקאַינאַי נאַטשי. טפרו, ווי דער צוג וואַלט זיך פאַרשטעפּעט און גלייך אַרויסגעקראַכן פון אַ קליין גריבעלע. ווייזט אויס, נאָר וואָס איינגעדרימלט, ווייל אין דעם גאַנצן חלום איז נאָך נישט געווען גענוג אַקציע, נאָר ערשט פאַרפעדימטע מעגלעכקייטן אויף אַ שטיקל חלום.

אַ ביס-געטון די קליינע שוועסטער און אַוועק אויפן וואַקזאַל. פאַר מיטנאַכט, אַלץ זעט אויס ווי אַ פאַרקאַפּטשעטער לאַמפּ, אַלע זעען אויס אַריינגעדרייט, ערב שלאָפּן. דער גאַנצער וואַקזאַל איז פול מיט מיינע חברים, משפּחה, יונגעלייט, מיידלעך. איך וואַרט אויף איינער. שוין אַ יאָר, אַז מיר רעדן נישט. און איך האָב נישט געקענט ברעכן דעם עקשן, פּוועלן ביי זיך מיט איר זיך צו געזעגענען. ס'וואַלט גוט געווען, ווען זי דווקא קומט זיך יאָ געזעגענען. מיר דאַכט זיך איצט, אַז אין דעם זשעסט אירן ווענדט זיך גאַר אַ סך, וואָס אַזוינס ווייס איך נישט אַקוראַט, אַבער איך זוך זי אין דער פינצטער, ס'ווערט שפּעט. איך זע קלאַר, אַז זי איז נישטאַ.

דער טאַטע מאַכט זיך האַרץ און זאַגט אַ וויצל. ס'ציטערט ביי אים אַ ליפּ, וואָס קרימט אים אַזש אויס דאָס מויל. די מאַמע ברעכט די הענט. דער נאַטשאַליק פון דער סטאַנציע, אין רויטן היטל, קומט באַגעגענען דעם סאַפענדיקן צוג. איך בין שוין אויפן צוג מיט די פעק, וואָס שמעקן מיט דער מאַמעס געבעקס, מיט די ראָזשינקע-ראַגעלעך, פּראַשניקלעך, אייערקיכלעך. האַ — האַ — מען שרייט, מען געזענגט זיך, אַבער אַלץ

---

(1) ספּאַקאַינאַי נאַטשי — אַ גוטע נאַכט.

איז פינצטער, שלעפעריק. האָ — האָ — טויב, פונדערווייטנס, ווי מען באַגלייט נאַוואַבראַנצעס 1). האָ — האָ מען הערט גאַרנישט, ווייל דער צוג טראַגט זיך שוין און פאַכעט און בלאַזט ווי ער וואַלט צעבלאַזן אַ פּייערטאַפּ.

סאַסנאַוויץ. און מיט אַ דראַשקע צום „שוואַרצער“. שלום-עליכם, יונגעראַמאָן! מה שמך? ער נעמט אַרױס אַ בריוו און פאַרגלייכט. ס'איז אין אַרדענונג.

כ'ליג אויף אַ האַרטער באַנק. ערשט פאַרטאַג דערזע איך די גרויסע שטוב, וואָס איז ווי אַ לאַנגע קאַמער, און איך דערפיל דאָס אַלטע האַלק פון די בענק און פון די לאַנגע ברעטער־טישן. ס'קומט אַריין אַ מיידל פון אַ יאָר פּופּצן־זעכצן, אויף לייכטע לאַטשן, וואָס האַלטן זיך נישט אויף די באַרוועסע פיס, נאָר זיי פאַטשן און קלאַפּן אויף דער פאַדלאַגע.

גייענדיק פלעכט זי אַ צאַפּ און פאַרוואַרפט אים אַריבער דעם אַקסל, ווען זי איז פאַרטיק. אַ בלאַס פנים, גרויסע פאַרוונדערטע שוואַרצע אויגן. פון די האַלב־נאַקעטע הענט, באַרוועסע פיס און שטיק האַלדז, בלאַנקט פאַר מיר מיט גענוג נאַקעטקייט און רייץ.

איר זענט עס דער אַמעריקאַנער? דער טאַטעשי דאַונט און ער וועט באַלד אַריינקומען.

זי דערלאַנגט מיר אַ צעבויגענע קופּערנע קוואַרט און ווייזט מיר אָן אויפן פאַס מיט וואַסער, אַז איך זאָל אַפּגיסן נעגל־וואַסער. זי ברענגט אַריין הייסע וואַסער מיט מילך און עטלעכע איינגעשניטענע קייזערקעס 2) מיט פוטער. יעדער מאַל, ווען זי קומט צו צו מיר דערפיל איך וואַרעמ־קייט פון געלעגער, ווי פאַרקנאַטן טייג, מיט דעם זיס־זויער פון הייוון.

ס'איז איהן דאָ וואָס מקנא צו זיין — זאָגט זי צו מיר מיט אַ זיפּץ און ש'טעלן זיך איר טרערן אין די אויגן. — ס'וועט איהן זיין גוט אין אַמעריקע.

וואָס זענט איר אַ טרעפּערקע?

אַבער זי הערט מיך נישט. אוודאי איז איהן דאָ וואָס מקנא צו זיין — רעדט זי מיט אַן עלנטער און ווייטער שטים, ווי ווייט עס זענען די

1) נאַוואַבראַנצי — רעקרוטן.

2) קייזערקעס — זעמעלעך.

אויגן, וואָס קוקן אַרויס און אַריבער דעם דרויסן, אַזש צו מיין אַמעריקע. איך שטיי איבער דעם צוגעפּוילטן פּאַס. מיין פנים שווימט אַרום אין שוואַרצן וואַסער. איך שעפּ אָן די קוואַרט און גיס אויס, שעפּ אָן און גיס אויס. און איך דערמאָן זיך אין דער מעשה־נורא מיט דעם יידן, וואָס איז געפּאָרן קיין מצרים לערנען כּישוף. אויפן וועג טרעט דער ייד אָפּ אין אָן אכסניא, און ווי דער בעל־אכסניא הערט, אַז ער פּאַרט לערנען כּישוף. הייסט ער אים קודם־כל זיך וואַשן צום עסן, און בעת ער שטייט אַזוי מיט דער קוואַרט איבערן פּאַס, נעמט דער בעל־אכסניא און טוט אים אָן אַ כּישוף. ער צעשפּילט פּאַר אים אַ פּאַנטאַסטיש לעבן, ער מאַכט אים חתונה, ער מאַכט אים רייך, ער גיט אים איבער אין די הענט פון ים־רויבער, ער ראַטעוועט אים, ער מאַכט אים אַרים, ער פּירט פּאַר אים אַדורך מיט זעלטענער וואַרהאַפטיקייט צענדליקער יאָרן, ער מאַכט אים אומ־גליקלעך, צעבראַכן, אַלט; און ווען דאָס לעבן האַלט שוין ביים אויסצאַנקען, טוט דער בעל־אכסניא פון אים אָפּ דעם כּישוף און דער ייד דערזעט, אַז דאָס איז ער אַזוי געשטאַנען בלויז עטלעכע מינוט איבערן פּאַס וואַסער און ער האָט דורכגעלעבט אַ מוראדיק לעבן.

אַט אַזוי, דאַכט זיך מיר אויך, אַז דאָס מיידל וועט מיר דאָ באַלד אַנטאָן אַ כּישוף און איך וועל דאָ בלייבן זיצן מיין גאַנץ לעבן. וואָס מיר אַמעריקע? ווער דאַרף זיך אַרומטליקען אויף אַזאַ לאַנגער נסיעה? בלייבן דאָ, חתונה האָבן מיט דעם „שוואַרצערס“ טאַכטער, גיין אָנגעטאָן אין אַטלאַסענעם שלאַפּראַק, זיצן שבת ביים טיש איבער דעם שמעקנדיקן קוילעטש, די זיסע שלייען, בוינע מיט פּערפל, פּעט שטיקל פלייש מיט כּריין, מערן־צימעס, פּלוימען און דאָס גאַלדענע גלעזעלע וויסאַצקיס. די לעכט אין די הויכע זילבערנע לייכטער פּלעמלען און ווילן זיך ראַטעווען. און אין דער שטיל, אין דער פינצטער, קוש איך האַלב־שלעפּעריק דאָס יונגע, שעמעוודיקע און שוואַנגערדיקע ווייב. בול. בול. מיין פנים שווימט אַרום אין שוואַרצן פּאַס.

איך זיך און זופּ די באַוואַרקע (1) און זי שטייט איבער מיר. זי זעט אויס עלנט, ווי ס'קען נאָר אייסזען אַ ייִדישע טאַכטער, וואָס וואַקסט

(1) באַוואַרקע — וואַסער מיט מילך.

פלוצים אויס, איידער טאטע-מאמע האבן צייט זיך ארומצוקוקן און זי פארשטיין.

עס איז איהן אודאי דא וואס מקנא צו זיין!

דער „שווארצער“ קומט אריין אין תלית און תפילין. לייגט צו די האנט צום של-יד, של-ראש און גיט א קיש.

—ניאָ — ווייזט ער אויפן מויל — טועם?

איך ווייז אים, אויך פאנטאמין, אויפן גלעזל וואסער מיט מילך.

ער שמוצערט מיט די ליפן, מאכט חוזק, רחל — שרייט ער צו דער טאכטער — ניאָ, אביסל פאדשמעטאנע, ניאָ, א גרין ציבעלקעלע, בתולה, איי, בתולה, ווייזט ער אויפן קאפ, אז זי האט נישט קיין שכל. זי פאטשט מיט די לאטשן און ברענגט א טעלער מיט זויערמילך.

ער רירט אָן די תפילין, ס'זאל הייסן, צי איך האָב שוין געדאוונט. ווען ער כאַפט מיין פארלעגנהייט, מאַכט ער שנעל ניאָ, ווייזט אָן אויף זיין אַחור און אַרויף צו דער סטעליע און שאַקלט מיט דעם קאַפּ אויף ניין. ער איז מיר קלאַר מסביר דעם געדאַנק, אז אים וועט מען פאַר מיר, הייסט עס, נישט שמייסן. ער גיט זיך אַ פעסטן שטעל אַוועק שמונה-עשרה און נעמט גלייך מאַכן שווערע טריט אויף צוריק, ווי ער וואַלט זיך אויסגעשפאַנט פון אַן עול.

אז עס איז געוואָרן טונקל איז געקומען אַ יונג מיט לאַנגע שטייול, וואָס די כאַלעוועס האָבן אים דערגרייכט ביז איבער די קני. עס איז אויך פלוצים אויסגעוואַקסן אַ יונגערמאַן וואָס איז אַנטלאָפן פון פאַניען. ער האָט ביים „שוואַרצער“ אויסגעטאַן דעם קייסערס מלבושים, אַנגעטאַן ציווילע קליידער און אַפילו ברילן. דער סאַלדאַט איז געזעסן אויף הייסע קיילן.

ווען וועט מען זיך שוין רירן פון אַרט, ווען וועט מען שטעלן פיס? — האָט ער געשריגן — איר ווילט מיך דאָ אַוועקהרגענען. איר ווייסט מיט וואָס דאָס שמעקט?

דער יונג מיט די לאַנגע שטייול האָט געהאַט צייט. ער האָט קודם-כל געהייסן שעכטן אַ הערינג און דערלאַנגען משקה. ער האָט געהאַלטן אין איין פאַקן ראַזעווע ברויט אין מויל אַריין און אַריינגיסן איין קעלישקל

נאכן אנדערן. נאך יעדער מאל וואס ער וואס אויסגעליידיקט דאס גלעזל האט ער גענומען בארויקן דעם סאלדאט.

ס'ארט אייד. איר זענט אין די ריכטיקע הענט. אבער אפילו דער "שווארצער" האט דעם יונג גענומען דערמאנען אין זיינע פליכטן.

רחמיאל! לאז שוין אפ דאס פלעשל. א בראך איז צו דיין קאפ. וועסט אים באלד האבן ערגעץ אנדערש.

ערשט ווען ס'איז געווארן גוט פינצטער האט זיך דער שווארצער מיט אונדז גענומען אויסחשבונען. ער האט אונדז געוונטשן א גוטן שליטוועגס. דערמאנט דעם יונג, אז ער זאל האבן דעם קאפ אויף די פלייצעס.

צאתכם לשלום! צאתכם לשלום — האט ער געזאגט מיט א פרום גלחיש פנים, ווי ער וואלט אונדז אלעמען איבערגעצלמט. דאס מיידל איז פלוצים אויסגעוואקסן לעבן מיר. זי האט מיר דערלאנגט א קאלט הענטל און איך האב געזוכט עפעס א ווארעם ווארט, אבער די צונג האט זיך ביי מיר געפלאנטערט.

מעמיר אמאל שטעלן פיס? איר שעכט דאך מיך. כ'על זיך דאך דארפן אנטאן א שטריק אויפן האלדז — האט דער סאלדאט גענומען קלאגן ווי א יידענע.

צאתכם לשלום! לשלום!

דאס מיידל איז אנטלאפן ווי א קעצל אין ווייטסטן ווינקל. דער יונג האט אויפגעפראלט די טיר און מיר זענען אריין אין א שטיק פינצטערניש. רחמיאל — האט דער שווארצער נאכגעשריגן — געדענק, א בראך איז צו דייענע ביינער. א קאפ איז נישט קיין טאכעס.

מיר זענען געגאנגען דורך הינטערגאסן. פונווייטנס האט מען געהערט דאס בילן פון א הונט. עס איז געווען א פינצטערע נאכט און מיר האבן געטראטן אויף ווייכער ערד מיט ווייכע טריט. דער יונג מיט די שטייול איז געגאנגען פארויס און זיך אביסל אונטערגעוואקלט. ער האט געפאנגן פעט צו זיך אליין.

— ער גיט מיר א קאפ פון א הערינג, א לעק אקעוויט, 1) א האלבן

(1) אקעוויט — משקה.

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י נ

קארב און ער מיינט, אז ער מאכט מיך גליקלעך. אזא זבראדניאזש (1). א
בראנד זאל אים טרעפן.

דער סאלדאט האט געפרעפלט, אז אויב ס'וועט חלילה נישט אפגיין
בלאטיק, וועט ער זיך א מעשה אנטאן. מיר זענען געגאנגען און געגאנגען
און נישט געקוקט איינער אויף דעם אנדערן און פלוצים האבן אנגעהויבן
טרעפן זאכן ווי אין א כישוף-מעשהלע. פרזער איז פארשווינדן דער פירער
מיט די הויכע קאלעוועס. שפעטער אז איך האב געכאפט א זייטיקן בליק
איז שוין דער סאלדאט אויך געווען פארשווינדן. איך האב גענומען גיין
גיכער. ס'האט מיר אנגעהויבן אויסזען, אז מען האט מיר דא אפגעטון א
שפיצל, אויסגענארט דאס געלט און געלאזט שטעקן צווישן א פינצטערן
הימל און א פינצטערער ערד. איך האב גענומען גיין נאך האסטיקער און
פון גרויס פחדנות האב איך געשפאנט מיט פעסטע טריט און געהויבענעם
קאפ, ווי ס'טרעפט אפט מיט מענטשן וואס האלטן אטאט ביי צוזאמען-
קראכן.

באלד נעמען זיך די בלאטיקע שטעגן פארוואנדלען אין שמאלע
ציכטיקע טראטוארלעך. איך גיי אלץ פארויס און נישט ארונטער פון גלייכן
וועג. עס באווייזן זיך אפגעפוצטע הייזלעך מיט ווינישט-ווו א ליכטיק
פענצטער. און אט שטיי איך אינמיטן שטאט צווישן וועגענער און טראמ-
ווייען, וואס לויפן פארביי מיט א סווישטש. די זעלבע גוישקע פנימער.
גוישקע וואנצן און גוישקע מיילער ווי אין יעדער פוילישער שטאט,
אבער די איבערראשונג קומט ערשט ווען זיי עפענען די מיילער. איך
קוק אויף יעדער פארגרעבטן פנים און איך קען זיך נישט אפווינדערן.
ס'עפנט זיך א מויל און איך הער — — יא — יא.

איך גיי צו צו א פאליציאנט, וואס זעט אויס ווי אונדזערער א
סטרעזשניק (2) און נאך איידער איך קום צו נאענט צו אים, באגריסט
ער מיך.

געפעליגסט!

איך מיש זיך אויס צווישן די מענטשן אויף דער גאס און איך הייב
אן אויסטשווען ווי פון א חלום, יא — יא, בשלום אריבער די גרענעץ.

(1) זבראדניאזש — מערדער.
(2) סטרעזשניק — פאליציאנט.

יא — יא. ס'האט זיך געביטן די געאגראפיע. עס האבן נישט געקלונגען קיין גלעקער און נישט געקנאלט קיין קאנאנען, נאָר מיר-נישט-דיר-נישט אַריבער פון פּשאַקרעוו (1) צו יאָ — יא. איך האָב געהאַט אַ מאַדנע פאַר-געניגן צו קוקן אַלעמען אין פנים און וואַרטן ביז דאָס מויל וועט זיך עפענען און — יאָ — יאָ.

די מערסטע זענען שיכורלעך. אַ יונגער פויער שלעפט מיך אַריין אין אַן אַנגערייכערטער קנייפע. איך טרינק פעטן, שווימיקן, שוואַרצן ביר פון לאַנגע, שמאַלע קופּעלס, מען זינגט, מען כראַקעט, איך האָב מורא צו פרעגן וווּ איך געפין זיך, ערשט דורך גנבהשע פאַרטלען געפין איך ענד-לעך אויס אַז איך בין אין מיסלאָוויץ און אַז מיט אַ שטראַסענבאַן קומט מען דירעקט קיין קאַטאַוויץ: כ'רייס זיך קוים אַרויס פון די צוגעלאָזענע שיכורים און דער קנייפע און נאָך דיזעלביקע נאַכט בין איך אין קאַ-טאַוויץ.

צוגן, צוגן, צוגן. האַנאָווער, פראַנקפורט, עטלעכע שעה אין בערלין. ווייטער געפאַרן, געפאַרן. צוגן מיט זינגענדיקע פריילעכע סטודענטן אין גרינע היטעלעך. איך בין מיד. דער קאַפּ שווימט פון נישט שלאָפן. ערשט אין ברעמען, מיט מיין גאַנצער פריי-פויגלדיקער האַלטונג, דערקענט מען אין מיר דעם אימיגראַנט און איך בין שוין נישט אין מיינע הענט. איך הייב אָן ווערן געזעצלעך רעגולירט און ס'אַרט מיר שוין נישט, ווייל איך בין טויט-שלעפּעריק. איך זע אַלעמען ווי דורך פאַרקלענער-גלעזער און איך הער רייד, וואָס ציען זיך ווי פעך און האַבן גאָר קיין האַפט נישט. יענע נאַכט שלאָף איך אויף אַ שטיינערנער פאַליצע, ווי אויף אַ טרעפּ אין אַ קאַלטן מרחץ. ווען מיין פנים, אַדער האַנט רירט אָן אַ קאַלטן שטיין, כאַפּ איך זיך אויף. ס'איז שטאַק פינצטער. מענער און פרויען רעדן עפעס אָן אומפאַרשטענדלעכן יידיש, וואָס קלעפט זיך נישט אַ וואַרט צו אַ וואַרט. לעבן מיר, פיל איך, ליגט אַ פרוי, זי אַטעמט מיר אַריין אין פנים. אַ גאַנצע נאַכט ליגט אויף מיר איר באַרוועסער פוס און איך האָב זיך מורא צו רירן. ערשט אינדערפרי זע איך, אַז די אַלע יידן מיט יידענעס זענען גאָר גוים, וואָס רעדן פלעמיש.

(1) פּשאַקרעוו — הינטיש בלוט.

מישטעלט מיר אַ גאַנצע ריי אָפּיציעלע פּראָגן. מען גיט מיר אַ טוש און איידער איך קוק זיך אַרום, פאַל איך אַריין אין אַ געזאַלצענער שיף, וואָס שטינקט מיט סמאַלע, אַלטע שטריק, פאַרזשאַווערט אייזן און שפּיי-טאַל. זעק און פעסער ליגן אָנגעוואַרפן איבער דעם גאַנצן דעק. מען גיט צו עסן גראַבע מאכלים און שפעטער פאַלט יעדער אַריין צו זיך אין אַן אייגענעם, פּריוואַטן גהינום. מען ליגט פאַר זיך אַנדערטהאַלבן מעת-לעת און מען פילט אַז די געדערים זעצן דיר אַרויס דורך דעם מויל און דער נאַז. מען הייבט-אויף אַ שווערן קאַפּ און מען זוכט אַ וואַרעם פנים, אָבער מען זעט זיך אַרומגערינגלט מיט בלוטיקע שונאים, און וועמען אַרט עס צי ס'איז טאַג-נאַכט-טאַג.

אַנגעקומען בשלום קיין האַל, נעמט מען צוזאַמען אַלע יידן מיט יידע-געס און אַ ראַביי מאַכט איבער אונדז אַ ברכה. ער האַלט אַ דרשה וועגן דעם וואַנדער-פּאַלק ישראל, וועגן יעקבס פיס וואָס זענען שוין מיך פון וואַנדערן. מען סערווירט אונדז ערגעץ אויף פינצטערע טישן, צווישן פייכטע ווענט. דער בויך איז נאָך פול מיט בלאַטערן פון דער קורצער שיף-רייזע. מען קייט מיט שרעק אַ שטיקל האַרט ברויט און מען הערט זיך איין אויב עס געשעט נישט קיין קאַטאַסטראַפּע נאָך יעדער ביסן. מען זיפט קאַלטע, חלשותדיקע, מוטנע טיי.

אַ צוג, ליווערפּול, אַ הכנסת-אורחים מיט עטלעכע צימערן, וואָס זענען אייגנטלעך איין צימער אָבער אָפּגעטיילט איינער פון אַנדערן דורך טרעפּ, גייסט אַרונטער עטלעכע טרעפּ רעכטס און דו פאַלסט אַריין אין אַ צימער מיט בעטן און בעטן, עטלעכע טרעפּ לינקס און דו ביסט אין עס-צימער.

איך טרעפּ זיך דאַרט מיט אַ יונגמאַן. ער באַקענט מיך מיט זיין שוועסטער ליוזאַ, אַ מיידל מיט רויטע האַר און זומערשפרענקלעך און מיט איר פּריינדין, סאַניאַ, וואָס קאַקעטירט מיט צוויי לאַנגע שוואַרצע צעפּ — אירע צעפּ זענען אַזוי שוואַרץ אַז זיי זעען אַזש אויס פייכטלעך. דער יונגעראַמן קומט מיר אויס אַ מאַדנער מענטש, ווייל ער פאַרט נישט קיין ניו-יאָרק, נאָר גאָר קיין קאַנעטיקוט. ער און זיין שוועסטער זינגען האַרצרייסנדיקע רוסישע ראַמאַנסן. מיר אַלע פיר קנאַקן רוסיש און בראַ-דיען אַזוי דריי טעג איבער די ליווערפּולער גאַסן.

אקוויטאניע. מיר שטייען אויפן דעק. מען לאדעוועט ארויף געפעק. גרויסע יונגען מיט געזונטע הענט ארבעטן און וויצלען זיך. לעבן מיר אויפן דעק שטייט א הויכער מאן, א 60 יעריקער מיט א שווערן אפגע-שאבענעם קאפ. דאס גלאט-ראזירטע פנים זעט אויס אביסל הערמאפרא-דיטיש און עדיסאן-מעסיק — נישט צו זען אפילו דאס מינדסטע הערעלע. בלויז ראזעווע אדערלעך צעמאפעווען דאס פנים.

דער מאן וויצלט זיך דורך מיט די פלינקע יונגען, וואס שטייען ביים האפן און לאדעווען ארויף דעם באגאזש. ער פון דעק שרייט אריבער צו זיי א ווארט און זיי זעצן ארויס אין געלעכטער. זיי ענטפערן אים אפ און ער קנאלט ארויס ווי א דונער. איך פארשטיי נישט קיין ווארט, אבער איך שלינג די טאנאליטעט פון דער נייער שפראך.

דער הויכער מאן מיט דעם גרויסן קאפ איז אן אמעריקאנער דייטש, וואס האט באזוכט זיין געבוירנשטאט און איצט פארט ער צוריק קיין אמעריקע.

דער אמעריקאנער דייטש צערעדט זיך מיט מיר שפעטער אויף דער שיף און ער מאכט גוטמוטיק חוזק פון מיר און פון דעם גאנצן יידישן פאלק. דאס גאנצע יידישע פאלק, זאגט ער, פארט קיין ניו-יארק און דאס גאנצע יידישע פאלק פארט צו א פעטער און דער פעטער ארבעט אין א שאפ ביי העמדער, ציגארן, אדער ביי הויזן. ער גיט מיר אן עצה אז איך זאל האבן דעם פעטער מיינעם גוט אין הינטן און פארן מיט אים אויפן לאנד, ווו ער האט פערד, קי, חזירים, הינער. ער איז מיך גרייט מיטצו-נעמען און אפילו צאלן מיינע רייזע-הוצאות פון ניו-יארק ביז צו אים. איך בין נאך א יונגערמאן, דארף איך נישט אריינפאלן אין א פינצטערן סוועט-שאפ. פארוואס זאל איך נישט לעבן א געזונט לעבן און ארבעטן ביי געזונטער ארבעט?

דער דייטש דערציילט מיר פון דער אמעריקאנער פריירי, פון לופט פאר יידישע צוואמענגעקוועטשטע לונגען, פון נעכט וואס גיבן דיר רו און פון מאדנע פיגל, וואס שרייען וויפערוויל א גאנצע נאכט; און מיט א פעטלעכן ווינק פון אויגל צו מיין יוגנט, וויל ער מיך אויך נעמען מיט מעשות וועגן שיקסעס, וואס טליקען זיך ארום ביינאכט אין היי. דער יידישער קוכער מיט דעם ווייסן טשיפיק לאזט נישט פארגעסן

די יידישע פאסאזשירן אז ס'איז שבועות. ער קאכט ווונדערלעכע מילכיגע מאכלים און זעלטן פיינע קוגלען. איך, מיין פריינד און די צוויי מיידן דרייען זיך ארום ביז שפעט אויף דער נאכט אויפן דעק און מיר זינגען „טשייקאַ“, „ביסטרי קאק וואַלני“ (1) ליזא איז אַביסל אַן אַגעמיש מיידל און זי גייט פרייער פאַר אונדז שלאָפן, אָבער די שוואַרצע סאַניע האָט אַ דראַטענעם אויסדויער. זי קושט זיך מיט מיר און מיט מיין שיף־חבר וואָס מאַכט איר קאָמפּלימענטן, אַז זי איז אַ ניטשעאַנישע איבער־מויד. סאַניאַ שווערט מיר אייביקע ליבע און איך איר אויך עפעס ענלעכס. זי נעמט מיין חבר פאַר אַן עדות. זי שווערט גלייך מיין חבר הייליקע און געטרייע ליבע און נעמט מיך פאַר אַן עדות. מיר רייסן זיך קוים אָפּ פון סאַניאַ און צעגייען זיך אין אונדזערע קאַיוטעס.

סאַניאַ, די שיף־שוועסטער, איז פון שיף גלייך אַריינגעפאַלן אין די אַרעמס פון אַ קצב, אַן אַמעריקאַנער שוועסטערקינד, וואָס האָט זי אימי־פאַרטירט פאַר אַ כלה. איך האָב זי אַ סך מאָל געזען אַרויסקוקן פון אַ האַרלעמער בוטשער־שאַפּ. זי איז געשטאַנען ביים פענצטער און צווישן די זייטלעך פלייש האָט זי אויסגעזען ווי אַ טרויעריק קעלבל מיט נאַ־רישע, גרויסע, פאַרבענקטע אויגן. און איך בין נישט געפאַרן אין די פרייריס און נישט צום וויפּערוויל, נאָר דווקא אין ניו־יאָרק צו אַ פעטער אַ ציגאַר־מאַכער, וואָס איז מיך אַפילו נישט געקומען אָפּנעמען, ווייל ער האָט מורא געהאַט צו פאַרלירן אַ טאָג אַרבעט.

ס'האַט מיר פאַרקלעמט ביים האַרץ. דער גאַנצער אַנשטעל פון מיין וועלטלעכקייט האָט זיך פּלוצים גענומען ברעכן אונטער דעם וואַרעמען טומל פון קושענישן און האַלדזענישן, פון פרייד־געשרייען, פון ברוך־הבאס אין נייעם לאַנד. מיין אַריינפאַר איז ווייט נישט געווען קיין טריי־אומפאַלער.

אַ ייד מיט אַ קנעפל פון הכנסת־אורחים איז מיט מיר אַרומגעגאַנגן גען אַ גאַנצן טאָג זוכן דעם פעטער, וואָס האָט שוין דורך דער צייט, זייט ער האָט מיר געשיקט די שיפסקאַרטע, געביטן זיין אַדרעס שיינע עטלעכע מאָל. נאָך גוט וואָס דער ייד פון הכנסת־אורחים האָט געהאַט

(1) ביסטרי קאק וואַלני — שנעל ווי די כוואַליעס.

געדולד. איך האָב אים פונדעסטוועגן געהיט ווי אַן אבן־טוב. כ'האָב מורא געהאַט, אַז אַט־אַט וועט פּלאַצן זיין געדולד און ער וועט מיך פֿאַרלירן און אונטערוואַרפֿן.

אַ גאַנצן טאָג איז מיר נאַכגעגאַנגען דעם דייטשם געלעכטער, וואָס האָט אַרויסגעקנאַלט פון אַ מויל שווערע גאַלדענע ציין — דאָס ייִדישע פֿאַלק זוכט דעם פעטער —

איבערן קאַפּ האָבן געקלאַפט פינצטערע אויבערבאַנען. ס'האָבן גע־בראַזגעט שווערע וועגענער. פון אַ געשעפט האָט געגרעגערט אַ גראַ־מאַפֿאַן — „דאָס טליתל איז דאָך די איינציקע טרייסט“.

אַ געוויין איז מיר פֿאַרגליווערט געוואָרן אין גאַרגל. דער האַרטער ברוך־הבא צו מיר האָט מיך איינגעשלעפּערט ווי אַ בער און מיך פֿאַר־אייזט אויף שיינע עטלעכע יאָר.

V

דער בעסאַראַבער פון באַגאַטאַ האָט מיך געפֿאַקט אויפֿן דעק און ער האָט זיך שיעור צעקושט מיט מיר.

איר ווייסט גאַרנישט ווי איך זוך אייך אַרום — ווי מען זוכט אַן אוצר. אַזוי ווי ס'איז שוין די לעצטע נאַכט פון אונדזער יאָודע, מעג איך זיך פֿאַר אייך מודה זיין, אַז איך האָב אייך ליב ווי אַ ברודער. און פֿאַר־וואָס מיינט איר האָב איך אייך ליב? ווייל איר האָט אַ פֿאַר גאַלדענע אויערן. אייערע אויערן זענען ווערט אַ מיליאָן, איר קענט זיצן און הערן און הערן און הערן, איר מעגט מיך טאַקע האָבן ניין איילן אין דער אדמה, ס'מעג אייך טאַקע אַרײַן אין איין אויער און אַרויס דורכן אַנדערן, אָבער דערווייל זיצט איר און איר הערט מיט אַ פֿאַר טייערע אויערן. איך בין אַ צעקראַכענער מענטש און אַז ס'האַרץ ווערט מיר איבערגעלאָדן, מוז איך זיך אַראַפֿרעדן פון האַרצן, אָבער גיי רעד, אַז מענטשן הערן נישט. איך רעד און איך זע, אַז ס'וואַרט שוין אַ פּיסק, וואָס וויל זיך עפענען און אויך רעדן. רעדן פון אַ מויל צו אַ מויל איז אַן אומגליק, און מיינט איר אפשר אַז איך בין בעסער. איך האָב אויך נישט קיין געדולד, אַז מען דולט מיר אַ קאַפּ. אָבער אַז איך רעד צו אייך, רעד איך גלייך אַרײַן אין

א פאר פיינע אויערן. איר הערט? איר זענט אליין נישט קיין מבין אויף זיך. ווען איך פארמאגן אזעלכע אויערן וואלט איך זיי פארסטראכירט.

פון א ווינקל הערט זיך א העברעיש ליד. א יונג ווייבעריש שטימעלע הייבט אן און ס'העלפן גלייך אונטער צוויי טענאָרן, וואָס דעקן דאָס שטיי מעלע פון ביידע זייטן.

איר ווייסט ווער זיי זענען? דאָס זענען איידעלע קינדער, העברעישע לערערס, א יונג פּאַרל און א פריינט. זיי האָבן געהאַט גוטע שטעלעס. האָבן זיי עס איבערגעלאָזט און זיי פּאַרן קיין ארץ־ישׂראל. איר קענט זיך קוים פּאַרשטעלן ווי איך בין זיי מקנא. איי, ארץ־ישׂראל. די פינצטערע מערת־המכפלה, דער מוטער רחלס קבר, דער כותל־המערבי. איי, אז איך דערמאָן זיך אין ארץ־ישׂראל, הייבט מיר אָן פינטלען אין קאַפּ מיט קליינע אותיותלעך. איך דערמאָן זיך אין מיין מלמד, א פרומען ייד מיט א לאַנגער גרייז־גרויער באָרד, ער האָט אליין אויסגעזען ווי איינער פון די אבות. איר געדענקט? יעקב ליגט אין בעט און אַרום בעט שטייען זיינע צוועלף בנים, יונגען ווי די סאַסנעס איינס ביי איינס, חברה וואָס האָבן געקענט דערלאַנגען א קלאַפּ, אז מען האָט באַדאַרפט. שטייען זיי אַרום בעט און ער זינגט צו יוספּן, מיט אָן אויסגעדאַרטן האַלדז, ווי מיין מלמד: ואני, כאַטשבי, איך בין דיך מטריח מיט מיין קבורה, אָבער צו דיין מוטער רחל האָב איך נישט אַזוי געטון. איר געדענקט? א שיינע מעשה צי איר געדענקט? ביי מיר איז עס שוין ווי דורך א זיפּ, ס'זיפט זיך דורך א יידיש וואָרט. אָבער זיי רעדן דאָרט העברעיש, ווי זיי וואָלטן געווען פון חומש אַרויס. אָבער פּאַרדאָן, מען מוז לויפן זיך אַביסל איבערטאָן, ס'איז דאָך עפעס די לעצטע נאַכט. היינט וועט דאָך ביי אַלעמען זיין וואָך־נאַכט. מען דאַרף אַריינכאַפּן א טאַנץ. איר הערט, איך האַלט פון אַריינכאַפּן, ווייל עס איז אַלץ ניטשעוואָ (1) און בלאַטע. אָבער למען־השם, לאַזט זיך זען אינדערפרי, איידער מיר גייען אַרונטער פון שיף, איך מוז דריקן אייער האַנט און אייך באַדאַנקען פאַר אייערע גאַלדענע אויערן.

אין טאַנצזאַל איז ענג, מען טאַנצט איינער אויפן אַנדערן. דער שווייט שלאָגט אין פנים, אַזוי גיך ווי מען קומט אַריבער די שוועל, אָבער די

(1) ניטשעוואָ — גאַרנישט.

פארלעך שווימען עלעגאנט אין דער ענגשאפט. דער הויכער פיאניסט דרייט זיך ארום אַ פארלוירענער און זוכט זיך צו דערשלעפן צו דער טיר וואָס פירט אין באַר.

ע. טו? — שרייט ער אויס, ווען ער דערזעט מיך. איר אויך אין דער דאָזיקער טערקישער באַד מיט די ווייבער? ער כאַפט מיך ביי דער האַנט, און זשאַנגלירט מיך און זיך קונציק אַרויס פון טאַנצואַל. דער באַר איז שוין אויך באַזעצט. דער פיאניסט געפינט ערגעץ אַ ווינקל און מיר זעצן זיך אַוועק. די ענגלישע מאַנירלעכקייט האָט געכאַפט אַן איבעריקע כּוּסה. די געלעכטערס זענען דאַסמאַל פרייער און קלינגענ-דיקער ווי אַלעמאַל. אָבער איבער אַלע געלעכטערס הערט מען דעם וויאַ-לענטשעלדיקן באַריטאָן פון דעם בלאַנדן רוס. סאַניעטשקאַ טי אַטשאַראַוואַטעלנאַ! (1).

דער מיטלסטער גרויסער טיש איז באַזעצט מיט דער יונגער רוסי-שער קאַלאַניע. סאַניאַ יאַקאוּליעוואַ קיניגט אין צענטער פון טיש. סאַניאַ איז היינט אויסגעפּוזט און אַרומגעהילט מיט אַ טערקישער שאַל אויף אַ שרייענדיק געהאַפּטן קלייד. זי טראַגט שוואַרצע, שווערע באַמבלענדיקע אויערינגלעך און איר גרויסער קאַפּ זעט היינט אויס נאָך גרעסער.

סאַניעטשקאַ טי אַטשאַראַוואַטעלנאַ!

ביי אַ צווייטן גרויסן טיש לאַזט זיך ווילגיין די יוגנט. דריי זעלטן-שיינע מיידלעך פון אַ יאַר פּופּצן-זעכצן, מיט געפאַרבטע באַקן און אונ-טערגעפירטע אויגן, זיצן און שיכורן מיט עטלעכע יונגעלייט. די מיידלעך טראַגן אַבסורד-לאַנגע קליידער, טיף-דעקאַלטירט פון ביידע זייטן. זיי קאַקעטירן מיט זייערע נאַקעטע פלייצעס און מיט דעם קוועקזילבערדיקן וועג, וואָס ציטערט צווישן די דריי-פערטל אַפּגעדעקטע בריסט. זיי שפּילן זיך מיט די הויך-אַפּצאַסירטע שייך אויף די באַרוועסע פּיסלעך, וואָס זע-נען לענגלעך און כּמעט יינגלש.

לעבן אונדו זיצט די שאַפּעראַנקע, אַ פרוי מיט אַ האַרט, קלוג פנים און מיט דראַטענע, זילבערנע האַר. זי, וואָס איז ספּעציעל מיטגעפאַרן אַכטונג צו געבן אויף די יונגע מיידלעך, האָט זיך גלייך די ערשטע נאַכט

(1) סאַניעטשקאַ טי אַטשאַראַוואַטעלנאַ — סאַניע, ביסט ווונדערלעך.

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ן

אָפגעזוכט אַן עלטערן הויכן מאַן. זי איז געווען אזוי פאַרנומען יעדער נאַכט מיט איר אייגענער מאַראַל, אַז די דריי מיידלעך האָבן פראַנק און פריי געטאַנצט, געשיכורט און פאַרשווינדן אין פרעמדע קאַיוטעס.

איצט זענען זיי געזעסן מיט פינף-זעקס יונגעלייט, וואָס זענען גע-ווען אָנגעטאַן אין טאַקסידאַס. די גאַנצע גרופע האָט געמאַכט אַן אייני דרוק ווי מען וואַלט זיך געשפילט זייער טיכטיק אין טאַטע-מאַמע, אין דעם טאַטנס הויזן און דער מאַמעס קליידער.

די שאַפעראַנקע זייערע איז שוין געווען היבש פאַרשנאָשקעט, יעדער וויילע האָט זיך איינע פון די מיידלעך אויפגעהויבן און צוגעגאַנגען צו דער אויפזעצערין, איר אַ קוש געטאַן אין שטערן און געזאַגט: „דאַרלינג!“ און ווידער צוריק צו דער גרופע.

די דורכגעטריבענע גווערנאַנטקע האָט קיינמאַל נישט געקענט פאַר-שיכורן איר דורכגעטריבנקייט.

איך דאַרף עס היטן אַט-די יונגע צויגן, זאַגט זי צו איר עלטערן קאַ-וואַליער, נאַכדעם ווי זי גיט אַ זופ פון גלעזל. ווער ווייסט צי עס איז זיי נאָך עפעס איבערגעבליבן, וואָס זאַל זיך לוינען אָפצוהיטן. איר באַמערקט די דריי פראַכטפולע שלאַנקע הורן, איר דאַרפט זיי אַלע דריי זען אונטער אַ שפריץ. איך וויין אויף זיך קוקנדיק, ווען איך זע זייערע שטייפע, גלאַנ-ציקע קערפערס און ווונדערלעך-געביינטע פיס. איך זאַג צו זיך — אַ גוטע נאַכט, מערי, שוין צייט גיין שלאַפן.

מען וואַלט געקענט לעבן, נאָר מען לאָזט נישט — הער איך פלוצים אַ יידיש וואָרט. דאָס האָט מיר דער פרייז-פייטער אַריינגעשושקעט אין אויער אַרין, אַנווייזנדיק אויף די דריי מיידלעך. פאַר אַזעלכע דריי וואַלט איך זיך אַפילו געשמדט, ווי איך בין אַ ייד.

ער דערלאַנגט מיר אַ ווונק מיט דעם אויגל און טראַגט זיך גלייך אַפ מיט דעם „מאַן-פרייטיק“, וואָס היט אים נאָך אַלץ זיינע טריט.

אין באַר ווערט אַלץ הייסער און ענגער. פון טאַנצזאַל קומען אַרין צעהיצטע פאַרלעך. מיין פיאַניסט וואָס האָט שוין אויסגעטרונקען שיינע עטלעכע כוסות, נעמט מיך פלוצים אַנקוקן מיט אויסגעסטאַרטשטעע אויגן.

יוו טו, העיט מי! יו טו! 1) — שרייט ער אויס. ער הייבט אויף די גע-
ליימטע פיס און ער וואקלט זיך ארויס פון באַר.

ערשט ווען איך בלייב זיצן אליין, דערפיל איך ווי עס וויגט זיך
קוים-קוים דער דיל און איך דערמאָן זיך, אַז היינט פאַרברענגען מיר די
לעצטע נאַכט אופן וואַסער.

היינט גייט מען נישט שלאָפן, היינט וועלן מיר מיט די אויגן צופירן
די שיף צום ברעג.

דאָס האָט מיך די וויסקאָנסינער לערערן אָפגעזוכט.

איך שטער אפשר אייער איינזאַמקייט? איר ווייסט? די יונגע מוזי-
קאַנטן זענען דאָ, זיי וואַרטן אויפן דעק, עס איז אַ ווונדערשיינע נאַכט
און דאָ ווערנט עס ביים האַלדז.

זי נעמט מיך אַן ביי דער האַנט און פירט מיך, נישט וואַרטנדיק
אויף מיין ענטפער. אָבער ווען מיר גייען פאַרביי דעם רוסישן טיש
שפרינגט דער בלאַנדער אויף.

ני — ני — דאָס וועט היינט נישט גיין. היינט איז נישט קיין נאַכט
פאַר אינדיווידוואַלשטיניגע, היינט זענען מיר אַלע קאַלעקטיוויסטן. קיין
ליבע, קיין ליידנשאַפט, היינט איז מען צוזאַמען און מען ליבט זיך צו-
זאַמען.

און כדי צו אילוסטרירן זיין געדאַנק, צעזינגט ער זיך אויפן קול
און די גאַנצע סאָוועטישע „קאָלאָניע“ העלפט אים אונטער, אַפילו דער
ערנסטער כאַזשעווינגט אויך מיט.

וויסאַמאָם דיעלעיע, 2) — זאָגט סאַניאַ — בלייבט מיט אונדז.

מיר אַנטשולדיקן זיך און רייסן זיך קוים אַרויס פון זייער צוגע-
לאַזנקייט. מיר דערקלערן זיי אַז מיר וועלן זיך שפּעטער טרעפן אויפן
דעק.

אויף איינעם פון די טרעפּ, וואָס פירן אַרויף צום אויבערשטן דעק איז
די וויסקאָנסינער געבליבן שטיין. זי האָט זיך אַביסל פאַרהאַלטן. מיט
אַמאָל האָט זי איינגעראָבן דעם קאַפּ אין אירע הענט און אָנגעהויבן
כליפּען. ס'איז געקומען אזוי פּלוצים, אַז איר כליפּען האָט מיך גענומען

1) יו טו, העיט מי! יו טו! — דו אויך האַסט מיך, דו אויך!

2) וו סאַמאָס דיעלעיע — אייגנטלעך.

ווערן און די הענט האָבן מיר גענומען ציטערן פון הילפלאַזיקייט. איך האָב זיך ביי איר געבעטן און זי גענומען באַרויקן מיט אַ שטימ, וואָס האָט מיך פאַרראַטן און אַליין געציטערט שיעור נישט ווי אַ געוויין. אָבער פונקט אַזוי פּלוצים ווי זי האָט אָנגעהויבן וויינען, אַזוי פּלוצים: האָט זי אויפגעהערט.

אַנטשולדיקט — אַנטשולדיקט, אַ גרויסן איבערגעוואַקסענעם נאַר — זי האָט אויסגעווישט די טרערן מיט די הענט ווי אַ קליין מיידעלע — איך האָב אייך אָבער געוואַרנט אַ גאַנצן טאַג, אַז איך וועל זיך צע־וויינען.

מיר זענען אַרויף שוויגנדיקע. זי האָט זיך געטולעט צו מיר, און איך האָב געהאַט דאָס געפיל, אַז עפעס איז צווישן אונדז פאַרלאָפּן. איך האָב געפילט אַז זי האָט מיר אָנפאַרטרויט עפעס אַ וויכטיקע זאַך, כאַטש וואָס אַזוינס האָב איך אַקוראַט נישט געוויסט.

אויפן דעק איז געווען קיל און געראַם, אָבער ביים ערשטן בליק אויפן וואַסער האָט געגעבן אַ צופּ ביים האַרצן. די גרויסע אומענד, די שרעקנדיקע לענג און ברייט איז איינגעשרומפּן. דאָס וואַסער איז איצטער געווען אַ סך שמעלער. קליינע אינדזעלעך, פירעקיקע, קיילעכדיקע און גלאַט פאַרמלאַזע, האָבן גענומען אַרויסשווימען פון וואַסער. ס'האַט אויס־געזען ווי מען האָט דעם ים אויסגעביסן גרויסע שטיקער און זיי פאַר־וואַנדלט אין טריקעניש. פאַרשוונדן איז אויך די טיף מיט דעם בייזן אָפּגרונט. ס'וואַסער איז געווען רויק און פליטקע. אונדזער שיף איז גע־שוומען ווי אַ קליין שיפּל און דער מאַטאַר האָט געפּלעסקעט, ווי עמעצער וואַלט גערודערט מיט וועסלעס.

פון ווייטנס האָבן געוונקען און געציטערט רויטע און גרינע פייער־לעך. ניט נאַר האָט אַלץ איצט אויסגעזען ווי בעת די שיף איז אָפּגעפאַרן. נאַר ס'האַט אַפילו געשמעקט מיטן זעלביקן גערוך פון סמאַלע, ערד און ברעג. די שיף אונדזערע איז געשוומען לאַנגזאַמער. זי האָט בלוז ווי אַ זיכערער שווימער געלייגט קלאַפּטער.

אַלע האָבן גערעדט שטיל. דער הויכער שוואַרצער דיפּלאַמאַט פון האַיטי האָט געפירט עלעגאַנט זיין לאַטווישע דאַמע און זיך אַלעמאַל אָנגעבויגן. איר עפעס אַריינגעשעפטשעט אין אויער און אַ קוש געגעבן.

ווען יא שאיז געפארן

דער יונגער ביכערפארלעגער איז ארומגעגאנגען געארעמט מיט א שווערער מיד, וואס האט געהאט גרויסע, אומהיימלעכע קעצענע אויגן. אין דער פינצטער האבן זיי געבליצט און געלויכטן און כמעט ווי באלויכטן איר קאוואליערס אומגעדולדיק פנים.

די יונגע מוזיקאנטן זענען געשטאנען אָנגעלענט ביים פארענטש און אַריינגעקוקט אין וואסער. אַ שמאַלער ליכט־פּאַס האָט ערגעץ ווייט גע־וואַרעמט אַ שטיק וואַסער און אָנגעוויזן דאָס אָרט, וווּ די זון וועט זיך דורכגלייזן.

איך האָב פּלוצים דערפּילט אַ מידקייט אין אַלע גלידער. די שיף אונדדזערע האָט געטרובעט און עטלעכע שיפן האָבן אָפּגעענטפּערט דעם ווידערקול. איך האָב צוגעפירט די וויסקאָנסיןער צו די יונגע מוזיקאָנטן און איך האָב זיך אַנטשולדיקט.

פאַרשלאָפּענע מאַטראַסן זענען געשטאָנען און געוואָשן שטיקער דעק. זיי האָבן זיך קוים באַוועגט און נישט אויסגערעדט אַ וואָרט איינס צום אַנדערן. דאָס וואַסער האָט אויפגעוועקט טיכלע גערוכן פון האַלץ. די מאַטראַזן האָבן זיך געוויגט ווי אין שלאָף. איך האָב איינעם געפרעגט, ווי שפּעט עס איז. עטלעכע האָבן געענטפּערט צוזאַמען ווי אויטאָמאַטן.

נאָך גוטע זעקס שעה ביו צום לאַנדן.

איך האָב געפּילט, אַז איך מוז זיך אויסשטרעקן אויפן שיף־בעטל און ליגן עטלעכע שעה מיט געשלאָסענע אויגן. די קאַרידאַרן זענען שוין פאַקטיש געווען באַריקאַדירט מיט אָנגעוואַרפּענע וואַליזן און שווערע קופּערטס. די טונקעלע קאַרידאַרן זענען נאָך טונקעלער. פאַרלעך האָבן געשלייכט ביי די ווענט קריכנדיק איבער דעם אָנגעוואַרפּענעם באַגאַזש. דריי הויכע יונגען האָבן געפירט, כמעט ווי געטראָגן, די דריי יונגע הויכע מיידן. יעדע פון זיי איז געלעגן מיט אַ פאַרוואַרפּענעם קאַפּ אויף איר קאַוואַליער. אַ קאָיטע־טיר האָט זיך געעפּנט און זיי זענען פאַרשוונדן. דער בלאַנדער רוס האָט געפירט די מיטלעריקע ענגלענדערן. ער האָט זי געשלעפּט גיכער, ווי ער וואַלט מורא געהאַט, אַז די שיף וועט זיך אַט־אַט אָפּשטעלן. זי איז אים נאָכגעגאַנגען ווי אַ קעבלל מיט טראַציקע טריט. זי איז געווען שיכור און זי האָט געגרעפּצט און געמורמלט.

טייערער, קיינער, קיינער האָט מיט מיר נישט געטון אַזעלכעס. איך האָב שוין באלד אַזעלכע זין ווי דו. וווּ פירסטו מיך?
און דער רוס האָט געהאַלטן אין איין ענטפערן — נו דאָ! נו דאָ! (1)
— און זי אַלץ געשלעפט צו זיין טיר.

די סטואַרדס זענען געזעסן אויף שווערע קופערטס ווי בודאַס. זיי האָבן געפיפקעט לילוקעס און אַפילו נישט באַוועגט מיט קיין ברעם.
מיין שכנטע, אַן אַלטיטשקע לערערקע פון אַ יאָר זעכציק, שטייט ביי איר קאָיוטע און פאַרעט זיך מיט דעם שליסל ביי דער טיר. אַז זי דערזעט מיך נעמט זי רעדן ווי צו זיך אַליין.

היי-יאָר וועט מען זיין אין שפּאַניע. פאַראַיאָרן אויך געווען אין שפּאַניע. פאַר די לעצטע דרייסיק יאָר פאַר איך אַלץ קיין שפּאַניע. מען ווערט צוגעווינט. אַ מענטש איז אַ געווינהייט-באַשעפעניש. שפּאַניע איז שפּאַניע, וואָס איז דען דער אונטערשייד — איטאַליע איז דען אינ-טערעסאַנטער? איך בין אַ שפּאַנישע לערערקע פאַר איך קיין שפּאַניע. ווען איך וואָלט געווען אַ דייטשע לערערקע וואָלט איך מסתמא געפאַרן קיין דייטשלאַנד. עס וואָלט געווען מערקווירדיק, ווען איך וואָלט דעמאַלט אויך געפאַרן קיין שפּאַניע. ס'קען זיין, אַז מיט שפּאַניע איז פאַרבונדן מיין גורל. כאָטש וואָס פאַר אַ גורל איז עס, אַז שוין דרייסיק יאָר, ווי איך קען דעם גורל נישט אָנכאַפן ביים עק. איר זענט פאַרהייראַט?

זי געניצט, זי פלאַנטערט מיט דעם שליסל.
אַ גוטע נאַכט. ברענאַס נאַטשעס, ווי מען זאָגט אין שפּאַניע.
איך ליג אויפן בעטל און וויג זיך. איך באַמי זיך צו האַלטן די אויגן אָפן, ווי איך וואָלט מורא געהאַט אַז איך וועל עפעס פאַרשלאָפן.
אַבער ווען איך כאָפ זיך אויף דערפיל איך מאַדנע. דער גאַנצער קערפער מיינער איז מיטאַמאַל שווערער געוואָרן און פאַרלוירן אַ ריטם. וואָס צו אים איז ער שוין געווען צוגעווינט. איך דערשפיר אַ פיזישע ענדערונג אין אַלע מיינע גלידער און אויטאָמאַטיש דערפיל איך, אַז די שיף האָט זיך אָפגעשטעלט.

(1) נו דאָ, נו דאָ, — נו יא, נו יא.

האנא

5

די דערווייטערונג איז געקומען אַ סך שנעלער ווי די דערנענטער־
 רונג. ווען מיר אַלע זענען געשטאַנען מיט די געעפנטע רענצלעך אין דעם
 גרויסן האַפן־וואַקזאַל, האָבן מיר אויסגעמיטן צו קוקן איינער אויף דעם
 אַנדערן. און טאַמער האָבן מיר זיך פאַרטשעפעט מיט די בליקן האָבן מיר
 געשמייכלט ווי פאַרשולדיקטע, ווי מיר וואַלטן זיך געשעמט פאַר דער
 וואַקסאַנאַליע פון פריינדשאַפט, צוגעלאַזנקייט און ברידערשאַפט, וואָס האָט
 געבושעוועט צווישן אונדז גאַנצע פינף טעג. מיר זענען איצט געשטאַנען
 יעדער פאַר זיך. יעדער איינער האָט זיך צוריקגעבראַכט אין אַרדענונג
 און זיך פאַרבונדן מיט זיין סאַציאַלן שטאַנד פון יענער זייט ים, מיט
 דעם אייגענעם יחוס, פליכטן און פאַראורטיילן, וואָס מען האָט סוספעַנ־
 דירט אויף אַ ווייל. מען האָט זיך געשעמט, וואָס מען האָט זיך אַזוי מיר־
 נישט־דיר־נישט באַפריינדעט, און איצט האָט מען דאָס אַלץ איבערגע־
 שניטן. די ווייכערע האָבן געשמייכלט איינער צום אַנדערן מיט אַ־וויי־
 איינער־רעדט — האָט נישט פאַראיבל, ים איז ים און יבשה איז יבשה.
 איצט זענען מיר מער נישט אַנגעוואַרפן איינער אויף דעם אַנדערנס באַ־
 קאַנטשאַפט און מען מוז ווערן צוריק סטאַטעטשנע.

געווען האַרטערע וואָס האָבן די פריינטשאַפט איבערגעשניטן מיט
 אַ מערקווירדיקער חוצפה. זיי האָבן דיר ספעציעל געקוקט אין פנים
 אַריין מיט אַ פאַרגליווערטער פרעמדקייט. געווען אין דער פרעמדקייט
 עפעס פון אַ קין, וואָס האָט נאָר־וואָס אַפגעפטרט אַ ברודער, ווען ער
 איז אים געווען אין וועג.

די גאַר סענזעטיווע האָבן געפילט ווי אַפגעפאַטשט און האָבן געהאַט
 אַ פריקרען נאָכטעם, ווי פון אַ ביטערן ציגאַר. דאָס קאַלטע איבערשניידן

פון פריינטשאפט איז פאר זיי געווען א שטיק פיינלעכע כירורגיע. פרויען וואס האבן זיך אָט־ערשט געוואַרעמט אין דיר און געהאַלטן דיין האַנט ווי עפעס אייגנס, שטייען אנטקעגן דיר מיט פאַרפרוירענע פנימער. די דאָזיקע סענזעטיווע (מענער אָדער פרויען) האָבן איצט געהאַט דאָס געפיל, ווי מען וואָלט זיי אויסגענוצט, פאַרגוואַלטיקט און אוועקגעוואָרפן.

דערפאַר זענען איצטער אַלעמענס פנימער געווען אַזוי קאַלט און אַנגעצויגן, ווי די פנימער פון די גרעניץ־באַאַמטע, וואָס האָבן זיך גע־ראַיעט אין די רענצלעך. יעדער איינער איז געווען איבערגעטאָן, און יעדער איינער איז געווען איבערראַשנדיק אַנגעטאָן. עס איז געווען אַן אומדערוואַרטעטער איבערבייט פון דעקאָראַציע. האָסט קיינמאַל נישט דערוואַרט, אַז גראַד אַזאַ פרעמדער הוט זאָל שפּראַצן אויף אַ קאַפּ, וואָס דו האָסט די אַנצע צייט געזען מיט רויעע האַר, וואָס זענען געפלוּיגן מיט די ים־ווינטלעך. האָסט קיינמאַל נישט דערוואַרט, אַז אַ ניי היטל, אָדער אַן אויבערמאַנטל, אַן אַנדער אַנצוג זאָל אַזוי איבעראַנדערשן אַ געזיכט אָדער אַ געמיט פון מענטשן, וואָס דו האָסט געזען טאַג־טעגלעך אין מער צוגעלאָזענע און אינטימערע קליידער. די ווייכע היימישקייט און גוטברידערשאַפט פון די עטלעכע טעג איז אפשר גאָר טיילווייז געלעגן אין די צוגעלאָזענע קליידער. דער דאָזיקער אינטערליוד, וואָס די מערס־טע האָבן געזוכט צו פאַרגעסן, איז איצט געלעגן פאַרפאַקט אין די רענצ־לעך צוזאַמען מיט קליינע פאַטאַגראַפיעלעך און אַנדערע מעמענטאַס. איצט האָבן עס די מעכאַנישע הענט פון די גרעניץ־באַאַמטע פינף און צוואַנץ ציק מאָל איבערגעוואָרפן, און וואָס מער די אַלע קלייניקייטן זענען אָבער און ווידעראַמאַל געקומען אַרויף, אַלץ גלייכגילטיקער ביסטו געוואָרן צו זיי.

אָבער נישט געקוקט אויף דער באַזונדערער איינגעשרומפּניקייט, האָט אַן אַלגעמיינע הילפּלאָזיקייט אַלעמען פאַראייניקט. ס'איז אויף יעדן איי־נעם געלעגן אויסגעגאַסן אַ געפיל פון פאַרלירנדיקייט און עמיגראַנטיש־קייט. די אויסלענדישע קאַסטיומען פון די גרעניץ־באַאַמטע אָדער פון די פאַרטערס, דער פלייץ פון דער נייער שפּראַך האָט אַלעמען געגעבן דאָס געפיל, אַז מיר קלאַפּן אין די טויערן פון אַ פרעמד לאַנד. מיר, די שטאַלצע אַמעריקאַנער, האָבן אויסגעזען אַ היבש ביסל פריטשמעליעט און אַפילו

אביסל פארברעכעריש, אונטער די פארדעכטיקע אויגן פון די פראנצויזן. ווי זיכער מען זאל נישט זיין אז מען האט נישט קיין פאפיראסן, ענטפערט מען אליין מיט אן אומזיכערן ניין. מען דערמאנט זיך גראד אין דער שטרענגער גרעניץ־אונטערזוכונג פון יעקבס קינדער, אין דעם אונטער־געווארפענעם בעכער. ווער ווייסט וואס עס ליגט אין דעם אייגענעם רענצל?

ערשט אין צוג, וואס לויפט קיין פאריז דורך מיאוסע פארקאפטשעטע שטעטלעך און ארעמע פעלדער, זוכט זיך צוריק אפ א שטיקל פארבינדונג. דער פארטער האט טאקע דורך די פענצטער געווארפן דאס געפעק אין דעם ערשטן בעסטן וואגאן, אבער פון דעם כאפ־לאפ און טראף פון ווארפעניש, האט זיך פארט עפעס אויסקריסטאליזירט אן אפקלייב.

ווי פארט א ייד? קיין פוילן, קיין רומעניע, קיין סאָוועטנפארבאנד. קיין ליטע, ווי זענען אהינגעקומען די אלע פאסאזשירן, וואס פארן גלאט אזוי, פון ווילטאג וועגן, קיין פאריז, איטאליע, ענגלאנד, אירלאנד, שווייץ, שפאניע? ווהיין פארט א ייד? פונדאנען האבן זיך מיטאמאל גענומען אזוי־פיל יידן? אויף דער שיף האט מען זיי גארנישט אנגעזען. דא זיצן מיר צוזאמען אין וואגאנען ווי אין א באזונדער טשערטא אסיעדלאסטי. (1) די פנימער זענען פארנעפלט. כאטש דא פארט איצט דער רייכער און צופרי־דענער פעטער צום ארעמען קרוב, כאפט שוין דער רייכער פעטער א שטיקל אַנבליק פון דעם קרוב, וועמען ער וועט אינגיכן באגעגענען. ער דערמאנט זיך, ער געדענקט. די גאנצע אמעריקאנישקייט פון צוואנציק־דרייסיק־פערציק יאר איז אַרונטערגעשווענקט געווארן פון די פנימער. ווי פארט א ייד? א רומענישער ייד, א פוילישער ייד, א רוסישער ייד, א ליטווישער ייד. אלע פארן אהיים. אלע זענען פלוצים געווארן פאררומענישט, פארפוילישט, פארליטווישט.

די אנדערע וואגאנען זענען פאר ווילטאג־פארעם, אבער דא זיצן מענטשן, וואס פארן ערגעץ מיט א צוועק, און דער עול ליגט אויף אלע מען שווער.

איך קוק אויף די פארחושכטע פנימער און מיר פאלט איין, אז אין א 25 יאר אַרום וועט אַט־דער טיפ פארער אינגאנצן פארשווינדן. ס'פארן

(1) טשערטא אסיעדלאסטי — תחום־המושב.

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ן

איצט די לעצטע רעשטלעך פון אלטן דור אויף קבר-אבות, עס זענען שוין באלד אויסגעשטארבן אלע טאטעס און זיידעס און די זין שטארבן שוין אויך ביסלעכווייז אויס. ווען די זינס זין וועלן אמאל פארן קיין סאוועט-רוסלאנד, פוילן ליטע, רומעניע, וועט עס אויך זיין פון ווילטאג וועגן, פאר זיי וועט פוילן זיין ווי א זומער-יאודע קיין פאריז, שווייץ, איטאליע. קיינער וועט נישט פארן אהיים. מען וועט פארן גלאט אין דער וועלט אריין, כדי צו באקלעפן די רענצלעך מיט אויסלענדישע צעטעלעך, קיינער וועט נישט פארן זוכן אייגענע ווארצלען. יענע פוילן וועט זיין טויט און די בענקשאפט אדער האס נאך יענער פוילן וועט שוין אויך זיין טויט. מען וועט טוריסטעווען, אבער נישט פארן צו שטארבנדיקע אדער טויטע טאטע-מאמע. אין א פערטל יארהונדערט ארום וועט עפעס פעלן אין די זעלביקע וואגאנען.

אט פארט א טאטע מיט א זון. דער טאטע פארט קיין מינסק צו ברידער און שוועסטער, אבער דער דערוואקסענער זון פארט שוין קיין יו-עס-עס-אר. א מהלך ליגט צווישן טאטנס מינסק און דעם זונס טוריס-טישער נייגעריקייט צו זען יו-עס-עס-אר. דער זון האט אן איידל פנים, געבארן געווארן אין באסטאן, האט ער דארט באזוכט דעם פאליטעכניקום, געענדיקט אינזשיניער, אבער ער ארבעט אין טאטנס שניידער-געשעפט.

א יידישער אינזשיניער האט א „כינעזערס געלעגנהייט“, זאגט ער מיר מיט טרויעריקע אויגן. איבער דער דאזיקער יידישער אויסזיכט-לאזיקייט און האפענונגסלאזיקייט האט דער יונגער אינזשיניער פאר-ווארפן א בריק, אזש ביז די ברייטסטע מעגלעכקייטן פאר דער שטודירן-דיקער יוגנט אין יו-עס-עס-אר.

אדרבא, ווערט ניט קיין ראדיקאל, גיט אוועק די בעסטע יארן פאר א פראפעסיע און טראגט ארום דעם נאמען פון אינזשיניער גאלדשטיין, אדער קאהען אדער גרינשפאן, צווישן די באסטאנער סנאבס און אנט-סעמיטן.

דאס זאגט מיר שוין דער טאטע, א געוועזענער גענאסע וואס איז אביסל פארבאסעוועט געווארן אין אמעריקע. עס וויינט אים דאס הארץ קוקנדיק אויפן זון.

ווען יא שאיז געפארן

מען שרייבט א סך וועגן דעם ונתנה תוקף פון דער יידישער יוגנט אין פוילן, רומעניע, דייטשלאנד, אבער מען פארשווייגט אינגאנצן די יידישע יוגנט אין אמעריקע. עס איז א נייע אינקוויזיציע. יידישע טאטעס שעכטן פשוט זייערע קינדער, ווען זיי מאכן זיי פאר אינזשיניערן, אדר- וואקאטן אדער דאקטוירים. ווער? וואס? ווען? ס'איז א נעכטיקער טאג. קיין געלעגנהייט פאר א ייד! מיין זון האט געענדיקט מיט גרויס אויסציי- כענונג. א פייערדיקער קאפ אין מאטעמאטיק, פונקט צוגעפאסט פאר דעם טאטנס שניידער-קאפ. דערפאר מוז מען געבן קרעדיט סאָוועטנפארבאנד, איך בין מיט זיי טאקע אין א סך זאכן נישט מסכים, אבער קרעדיט קומט זיי. זיי האבן אפגעשאפט די גוי-ייד שוויינעריי. אבער כ'וועל אייך זאגן דעם אמת, מען טאר נישט זינדיקן. אז איך דערמאן זיך אין מיין זונס חבר פאבער, שווייג איך שטיל. צי איד קען פאבערן? אט האט איר אייך א פראגע! איך זאג אייך אפן אז מיין זון האט ביי אים געמעגט די שטיוול פוצן. מיין זון האט א פייערדיקן קאפ און יענער האט אן אמת-געניאלן קאפ. דאס איז א שטיקל חילוק, ווען ער וואלט געווען א גוי, וואלט ער געווען דער גרעסטער אמעריקאנער אינזשיניער און עס וואלט מיט אים געקלונגען אמעריקע, אזוי זיצט ער איצט אין טויטן-הויז. איך זאג אייך עס רייסט מיר דאס הארץ, ווען איך דערמאן זיך אין דעם יונג. ער האט עס זיכער געטון פון פארביטערונג. יידישער אינזשיניער — האפנונגס- לאזיקייט, האט זיך ביי אים עפעס איבערגעדרייט אין קאפ פון גרויס ערגערניש. דערצו האט ער נאך אנגעטראפן דעם עלטערן מילען, איז דאס געווען א פויגל, וואס האט אריינגעצויגן זיין אייגענעם יינגערן ברודער צוזאמען מיט פאבערן. דער ערנסטער פאבער מיט דעם לומדישן קאפ איז געווארן אַנשטאָט אַ גלענצנדער אינזשיניער, אַ גלענצנדער באַנ- דיט און מערדער, איצט וועט ער שוין גיין אַ גאַנג. אַזאַ יונג לעבן וועט ברענען אויפן עלעקטרישן טשער. קיין דאקטער און קיין רופא וועט דא נישט העלפן.

מען טאר נישט איבערטרייבן דעם אמעריקאנער אַנטיסעמיטיזמוס — רופט זיך אַן אַ ייד, מיט אַ גאַליציאַנער אויסשפראַך און מיט אַ שפּיציק בערדל — די פּראָפּעיאַנען זענען אין אַלגעמיין אַביסל איבערגעפּאָקט. דאָס איז אַן עקאָנאָמישער לאַנדעס-פּראָבלעם, אָבער אום גאַטעס ווילן

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ן

נישט קיין אַנטיסעמיטיזמוס. אַנטיסעמיטיזמוס הייסט, ווען עס גיסט זיך דער פּעך און שוועבל אויף ייִדן דירעקט פון דער רעגירונג. ווען עס ווערט פאַרשריבן אין די געזעץ־ביכער, ווען מען הייבט אויף אַרגאַניזירטער־הייט אַ האַנט אויף אַ ייִדישער באַק, ווען עס גיסט זיך, באַהייט און באַשירעמט זאָל מען ווערן, ייִדיש בלוט. לאַמיר נישט זינדיקן, לאַמיר נישט זיין אומדאַנקבאַר. אַמעריקאַנער ייִדן טאָרן נישט זינדיקן.

די פעלדער וואָס טראָגן זיך פאַרביי זענען פאַרשטויבט און אַרע־מאַנסקע. דאָס גראַז זעט אויס שמוציקלעך און פאַרטרוקנט. פון אַנדערע וואַגאַנען הערן זיך ברייטע געלעכטערס. דאָס לאַכן די לוסט־רייזנדיקע, אַבער דאָ אין אונדזער געטאָ איז שוין ענג פון ייִדישע צרות. אַבער ווי ענג ס'איז נישט, פאַרבלאַנדזשעט אַלץ אַריין נאָך אַ ייִד און נאָך אַ ייִד. ווהיין פאַרט אַ ייִד? קיין פוילן, קיין רומעניע, וואָס? קיין טשעכאַ־סלאַוואַקיע! קיין... קיין... קיין.

אַז דער צוג קומט אָן אין גאר סען לאַזאַר נאַכמיטאַג, גיסט אָן איינ־געגעסענער רעגן און כאַטש עס איז סאַמע אַנהייב יולי, האָט דער רעגן אַ קאַלטן ביס אין יעדן טראָפן.

II

פון וואַקזאַל ביז דעם האַטעל, אַ מהלך פון עטלעכע גאַסן, טראָגט דער טרעגער דאָס געפּעק אויף די פלייצעס. זיין צעבויגענע פיגור ווערט לאַסטפּערדיש אינטער דער שווערער מאַסע. ער גייט מיט צעשפּרייטע פיס און הייבט יעדן פוס באַזונדער ווי אַ העלפּאַנט.

פון האַטעל־פענצטער זעט אַלץ אויס אויסערגעוויינלעך־געוויינלעך. ווייזט אויס, אַז דער רעגן האָט אַ סך צו טון דערמיט. נישטאָ קיין גע־וויינלעכערע דערשיינונג פון אַ רעגן, וואָס פליוכעט און פליוכעט און וואַשט אַרונטער יעטוועדער באַזונדערן גלאַנץ און רייץ פון די הייזער, דעכער און מענטשן.

אַ זייטיק פענצטער אין האַטעל קוקט אַרונטער אויף אַ געסל — אַ צעקרוּמטס, אַ צעהויקערטס, וואָס פירט משופּעדיק צווישן ברוינלעכע הייזער מיט אַפּגעשיילטע ווענט. אַ מאַן מיט אַ בערעט און מיט די הענט

אין קעשענעס, לויפט ווי א קאץ צווישן די ענגע ווענט. ער לויפט צוריק, ס'הייבט אן שמעקן מיט סיוס פאריזער געהיימנישן. א פרוי שפאנט איבערן שמאלן טראטואר, אויף הויכע צעקרומטע אפצאסן און עס דאכט זיך, אז זי גייט קרום, אז זי קלעטערט אויף א שטיק וואנט. זי וועגט שווער מיט איר טראט און עס זעט אויס ווי אט-אט און דאס שמוציקע געסל וועט זי אויסגיסן ווי פון א פאמעשאף. זי וועט זיכער ארויפפאלן אויף דער אנט-קעגנאייבערדיקער וואנט און איר קליין שטרוי-היטל, וואס איז אנגעטון בערעטמעטיק וועט ארונטערפליען פון קאפ. עפעס גיט אין מיר א צאפל, זי קוקט ארויף צום פענצטער און געניצט. זי האט א טרויעריק, גלייכ-גילטיק פנים.

ס'רעגנט און רעגנט. איך ליג אויפן בעט און איך זוך א שליסל מיט וואס צו עפענען די נייע שטאט. אבער דער רעגן וואשט אלע גע-דאנקען צוזאמען.

א פרוי פון א יאר דרייסיק קומט אריין. זי גיט מיר זיין, האנטיכער, זי לאזט פאר מיר אנלויפן א וואנע. זי קומט אריין, גייט ארויס מיט גלייכגילטיקע טריט. ווידער גיט א צאפל אין מיר. איך הער ווי זי דרא-לעט אין קארידאר און איך טראכט אלץ פון אירע גלייכגילטיקע טריט. עפעס פארדריסט מין, איך ווער נערוועז און ס'דויערט שיינע עט-לעכע מינוט ביז איך לאז צו, אז איך זאל זיך אליין נעמען אויף א דאפראס.1) עס איז מיר א סך ליבער, אז איך זאל זיך ערגערן אן א פארוואס, ס'זעט אויס שענער — רעגנדיקע גערייצטקייט, וועלטשמערצ-דיק. אבער אז איך עפן א טירל ביי זיך, שטעל איך שוין אריין א פוס. איך גיב זיך א פאק ביים גארגל און דערלאנג זיך א פרעג אויג-אויף-אויג, אויב ס'פארדריסט נישט צומאל דעם יאלד אין מיר, וואס פאריז האט טאקע שוין אויף אן ארט, נישט גענומען אויספאקן פאר מיר איר גאנצע מאפאסאנישקייט, באלזאקישקייט?

די דינסט קומט אריין, פארדרייט די קראנען, גייט ווידער ארויס און פארקלאפט די טיר. איך פליעסקע זיך אין וואנע און איך בין אנטווישט ביז גאר.

(1) דאפראס — אויספרעג.

אנטקעגנאיבער מיין האַטעל־פענצטער זעט מען אַ גרויסן זייגער. דער שווערער ווייזער גיט אַלעמאָל אַ דריגע. ביינאכט דאַרף איך אַוועק־פאַרן און די צייט לויפט. ווי אזוי בייסט מען פאַרט איין די פרעמדע שטאַט?

כ'נעם אַ טאַקסי און איך הייב אָן אויספרוון מייע אַדרעסן. איין אַדרעס, אַ צווייטער, אַ דריטער. אַלע זענען אויף דאַטשע. איך בין אַליין אין אַ פאַררעגנטער שטאַט, צווישן פאַררעגנטע מאַנומענטן. כ'דערשפיר בעת־מעשה, אַז די אויסלענדישקייט פון אַ שטאַט ליגט דער עיקר אין אירע מאַנומענטן און פּאָליציאַנטישע מונדירן. די טאַקסי העצקעט זיך איבער אַ בריק. דער שאַפער קערט זיך אום צו מיר מיט אַ האַלבער פלייצע, ער זשעסטיקולירט מיט אַ האַנט אין קורצע אַנגענעמע זשעסטן. ער קערט זיך אום צו מיר מיט אַ שטיק געזיכט און קראַמפט אַלע מוס־קולן פון פנים, ווען ער רעדט, ווי ס'וואַלט אים עפעס וויי געטון, כאַטש רעדן רעדט ער דווקא זינגעוודיק און ווייך.

איז „דאָס“ (1) איז שיטערלעך. בלויז עטלעכע בענק זענען באַזעצט. מען זיפט קאָווע און מען לייענט דייטשע, רוסישע, פראַנצויזישע און ענגלישע צייטונגען. ביי אַ טישל זיצט אַ מאַלער, וואָס איז שוין עטלעכע מאָל געווען אין אַמעריקע. ער איז קורץ און פעט, מיט קורצע פיס ווי ביי אַ דאָג־הונט. ער האָט אַ פאַרוויינט כינעזיש פנים מיט כינעזיש־געשני־טענע אויגן. איך קלייב זיך אַריבער צו זיין טישל און דערצייל אים, אַז איך קום ערשט פון אַמעריקע. ס'מאַכט אויף אים נישט דעם מינדסטן איינדרוק. ער קוקט מיך אָן מיט קאַלטע אויגן. אָבער אַז איך בין שוין אַריינגעפאַלן, מוז איך שוין גיין ווייטער. ווען ער ווערט געוואָר, אַז איך בין אַ שרייבער איז ער נאָך אויך נישט באַגייסטערט. ער וויל בשום־אופן נישט אַרונטערלאָזן פון זיין ווערדע און ער גיט זייטיק אַ טאַפּ אין וואָגן, וואָס פאַר אַ סאָרט שרייבער איך בין, צי קען איך דעם, יענעם. אַז איך זאָג אים, איך קען אי דעם, אי יענעם, איז ער נאָך אַלץ נישט אינגאַנצן זיכער. אָבער ער איבערצייגט זיך ביסלעכווייז אַז ווי די זאך זאָל נישט זיין, ריזיקירט ער נישט צופיל מיט מיר, און אַז ס'איז נישטאָ קיין געפאַר, ער זאָל ביי מיר אַביסל אַנווערן פון זיין רעפּוטאַציע.

(1) „דאָס“ — פאַרזער קאַסע־הויז.

ווען יאש איז געפארן

גיט ער מיר שוין א האלב-היימישן זאג.
כ'האב פאר אייך א טרויעריקע בשורה. ביאליק איז געשטארבן.
איך בלייב זיצן א געפלעפטער. ער נעמט ארויס א טעלעגראמע.
אונטערגעשריבן פון דיוענגאפן.
דער אלטער דיוענגאפ, זאגט ער, וועט עס נישט אויסהאלטן, ער
אליין אין א חרובער מענטש, אפשר גאר א נוטה-למות.
ווי א בליץ וואס טרעפט גלייך לעבן דיר, אזוי דערפילט מען יעדער
מאל, ווען עס שטארבט איינער פון שרייבער-פאך. א קנאק, א פאל, שרעה
און דערלייכטערונג, וואס עס האט פארט געטראפן דערלעבן.
א גרויסער ייד! וואס רעד איד, דער גרעסטער ייד! אן אדם גדול.
איך האב מורא זיך ארויסצוכאפן מיט א ווארט, וואס קען נאך
חלילה אפשטיין פון זיין לאמענטאציע-טאן.
דער גרעסטער פאָעט זייט יהודה הלוי! ער וואָלט זיכער געקראָגן
דעם נאָביל-פרייט, שרייט ער.
פארמאגט אין זיך אזויפיל לעבן, דערוועג איך זיך אביסל אריינצו-
פאלן אין זיין קלאגליד, געהאט יונגע אויגן, א שווערן קאפ, א גרויסן
קארק און הארעפאשנע, אביסל געבויגענע פלייצעס, געטראגן א גרויס
שטיק פון יידישן עול אויף זיי.
איר האט אים געקענט? כאפט ער זיך אן און זיינע כינעזישע אוי-
געלעך ווערן נאך קלענער.
נישט געקענט, נאר געזען. בלויז דריי מאל געזען.
איך ווארט, אן ער זאל מיך בעטן אים איבערצוגעבן מיינע מאַגערע
מעמוארן וועגן די דריי מאל, וואס מיר איז אויסגעקומען צו זען און צו
הערן ביאליקן, אבער ער שווימט נאך אלץ ווי א פעטע קאטשקע אין א
רעזערוואַר פון זיינע אייגענע טרויעריקע אויסרופן. ער באַמיט זיך מיר
צו געבן דעם איינדרוק, אַז ס'איז אַ גרויסער חילוק פון מיין געשטאַר-
בענעם ביאליק, ביז זיין געשטאַרבענעם ביאליק, ביי מיר איז געשטאַרבן
דער נאַציאָנאַלער פּאָעט, אַבער אין דעם האָט יעדער ייד פון גאַס אַ
שטיקל חלק, ביי אים אַבער, אזוי ווי ער איז אינגאַנצן ארץ-ישראל, אזוי
זוי ער איז אויך אַ נאַציאָנאַלער פּאָעט מיט דעם פינזל, און אזוי ווי ער
איז צוזאַמענגעקנאַטן מיט דעם לאַנד און גייסט פון לאַנד, און אזוי ווי ער

האָט ביאָליקן געקענט נאָענט, אינטים, געווען אַ יוצא־ונכנס אין הויז, גע־
זען אים קיניגן ביי די עונג־שבת־שמועסן, איז ביי אים אָפּגע־
שטאַרבן אָן אײַטענער ביאָליק, ער פילט איצט ווי, ער זוכט אַ פּאַסיקן
פּאַרגלייך, ווי ס'וואָלט ביי אים געשטאַרבן אָן אײַגענער פעטער, וואָס איז
געווען אַ ייד אַ תּלמיד־חכם. אמת, די גאַנצע שטאַט באַוויינט אים טאַקע.
אַ הדרת־פּנים, אָבער ביי אים איז עס פּאַרט זיינער אָן אײַגענער פעטער.
פּאַרשטאַנען?

איך בין באַזיגט און איך קאַפּיטוליר אינגאַנצן. ספּעציעל ווען ער
דערציילט מיר, אַז ער האָט אַ היבש ביסל נחלה אין ארץ־ישׂראל.
ווי מען רופט עס ביי איך אויף אַמעריקאַניש, ריעל עסטייט. 1) דאָס
אַלץ געקויפט מיט קונסט, קונסט, אמתע קונסט באַצאָלט זיך, און הערט
נישט וואָס נאַרישע זינגלעך וועלן איך דאָ, אין פּאַריז, אײַנרעדן.

האָב איך נישט קיין ברירה און איך גיב זיך אַליין איבער צו מיין
אַרעמען חלק אין ביאָליקן. איך דערמאָן זיך ווי עס איז מיר צום ערשטן
מאַל אויסגעקומען צו זען ביאָליקן אינמיטן אַ גרויסן טומל. עס איז געווען
ביי אַ באַנקעט, וואָס זידישע שרייבער האָבן געגעבן לכבוד דעם גרויסן
העברעישן שטראָפּער. ביאָליק האָט גערעדט, נישט גערעדט, נאָר גע־
שמועסט מיט אַ וואַרעמער שטים. ער האָט טאַקע באמת געשפּונען זיין
רעדע, ווי אַ שפּין וואָס שיקט אַרויס פעדימלעך אין אַלע זייטן אַ — פע־
דימל אַהין, אַ פעדימל אַהער, אומשעדלעכע, צאַרטע פעדימלעך. גוט־
צוגעשניטענע פּסוקים, אַ סך גמרא־ווערטלעך, אַ פּאַר וועלטלעכע באַמער־
קונגען, אָבער חלילה נישט אינגאַנצן זיך אַריבערגעכאַפט איבערן פרעמדן
פּאַרקן; אויף אַזויפיל בלוז, אויף וויפּיל אַ היינטוועלטיקער ייד דאַרף זיך
אַרויסהעלפּן, כדי צו באַרייכערן די אײַגענע קוואַלן פון ספּעציפּישער ייִדי־
שער חכמה. אָבער דער עיקר איז דער אײַגענער וויינגאַרטן, ווייל אַלץ
איז דאָ דאָרט און אַלץ איז דאָרט דאָ צו געפינען.

אַלץ וואָס ער האָט געזאָגט איז געווען ווי אומגערן אַרויסגעגליטשט.
ווי נישט דאָס איז ער אויסן, אָבער אין דעם אומגערן איז געלעגן אַ פּלאַן,
פּונקט ווי עס איז געלעגן אַ פּלאַן אין די אַרויסגעשיקטע פעדימלעך.

1) ריעל עסטייט — אומבאַוועגלעך אײַגנטום.

אָבער געכאַפט האָט מען זיך ערשט שפּעטער, ווען ער האָט שוין געהאַט אַפּגעשמועסט. בעתן רעדן איז אַלץ געווען אָנגענעם, ווי געהערט דורך אַ האַלבדרימל. אָבער ווען ער האָט אַפּגערעדט, האָט מען ערשט דערזען, אַז די אַלע אומשולדיק אַרויסגעשיקטע פעדים זענען געווען איין שטיק שפינ-וועבס, און אין שפינוועבס האָט זיך געצאַפּלט אַ פּליג.

ייִדיש איז געלעגן היבש צוגעוואָרגן, מען האָט זיך אָנגעהויבן צו דערמאָנען, אַז אייגנטלעך האָט ביאָליק אַזוי בנעימותדיק דערציילט וועגן די צענדליקער זשאַרגאָנען, וואָס די ייִדן האָבן פאַרמאָגט און וואָס זענען אַלע אונטערגעגאַנגען. ער האָט אייגנטלעך געזאָגט, אַז איין ייִד אין ארץ-ישראל איז ווערט צען אין גלות.

ווען ביאָליק האָט זיך שוין געהאַט אַוועקגעזעצט און מען האָט זיך געכאַפט, אַז ער האָט אונדז אַלעמען אַפּגעזאָגט דאָס לעבן, האָט זיך אָנגעהויבן אַן אמתע מלחמה. מיין גאַט, וואָס פאַר אַ ייִדישע מלחמה, וואָס פאַר אַ טרויעריקע מלחמה, ס'איז געווען עפעס ל״ג־בעומרדיק אין דעם דאָזיקן קאַמף. ביאָליק האָט אין טומל אויסגעזען צו זיין זיכערער פון אונדז אַלעמען, גאַנצער, אָבער דערפאַר האָט אים ניט געקליידט די זעלבסטצופרידנקייט. מיר זענען געוואָרן בייזער, צערייצטער, ווייל עס איז אונדז נישט געלונגען צו דערהייבן די קאַנטראַטאַקע צו ביאָליקס טאָן. אָבער מיר האָבן אויסגעזען טראַגישער און דערפאַר אפּשר גערעכטער.

געווען צווישן אונדז אָבער אויך אידעאָליסטן, משטיינס־געזאָגט, אור־אייניקלעך פון די אייביקע ייִדישע קרבנות־ברענגער. זיי זענען גלייך גרייט געווען מסכים צו זיין מיט ביאָליקן, זייערע אויגן האָבן געפלאַקערט מיט אַ משוגע פייערל. זיי האָבן געפליגלט מיט די נאָזלעכער, ווי זיי וואַלטן שוין דערפילט דעם גערוך פון בראַנדאַפּפּער. גוט אַזוי, פאַרברע־נען דעם סאַמע לעצטן זשאַרגאָן אונדזערן, ברענגען אַ קרבן פאַר דעם אייביקן פּאָלק, פאַר דער אייביקער, איינציקער שפּראַך.

געווען ווידער אויך אַנדערע, וואָס האָבן נאָך העכער און סאַדיסטי־שער מסכים געווען מיט ביאָליקן. זיי האָבן דערשמעקט די גאַלדענע גע־לעגנהייט פּטור צו ווערן פון זייערע חברימס האַב־און־גוטס. זיי אַליין האָבן, פּערזענלעך, זייער ווייניק אַריינגעלייגט אין דעם לעצטן זשאַרגאָן.

וואס-זשע אַרט עס זיי אַז מען וועט עס פאַרטיליקן, פאַרברענען? זאָל דער רויך זעצן ביז צום הימל.

געווען אַזעלכע צווישן אונדז, וואָס האָבן זיך געזוכט צו פאַרמעסטן אַראַטאַריש מיט דעם אַנגרייפער. רעפּובליק־יידיש דאָס זענען זיי, טאָ זאָל דער „שנא“ זען, וואָס יידיש האָט אַרויסגעגעבן. אַ סך פּון זייערע רייד־זענען געפאַלן אויפן טיש ווי פאַלשע מטבעות.

אַבער אמת טראַגיש האָבן אויסגעזען די פאַרשעמטע, ווי מען וואָלט זיי פּלוצים די צונג אויסגעשניטן. זענען זיי געשטאַנען אַנטקעגן ביאָ־ליקן, גערעוועט ווי שטומע, געזעצט אין טיש, דאָכט זיך אויך געביילט פּויסטן.

איך האָב זיך אויך געבאַמבלט צווישן די פאַרשעמטע און באַליי־דיקטע. ס'האָט מיר געקלעמט דאָס האַרץ פאַר מיינע עטלעכע צענדליק לידער, וואָס מען וויל דאָ אומברענגען אין קאַמף פאַרן לשון, און איך האָב געזעצט אין טיש גלייך מיט אַלעמען.

ביאַליקס באַקן זענען געווען פאַרגאַסן מיט אַביסל קאָליר. ער האָט אויסגעמיטן צו קוקן אונדז אין פנים אַריין. דער שטערן האָט געלאַנגט. ווען ער האָט נאָכאַמאָל גענומען דאָס וואָרט, האָט ער אויסגעזען אַביסל גרויסאינקוויוזיטאַריש. אפשר האָט אים וויי געטון, ווען מיר האָבן ביי אים צוריק געפּאָדערט אונדזער מאַמע־לשון, אַבער ער האָט געבויגן די פלייצע נאָך נידעריקער, געטראָגן דעם עול פון אונדזערע קרויודעס. נאָר פאַר אונדז האָט ער פאַרט נישט געהאַט קיין טרייסט. ער האָט אונדז געטראָ־שעט מיט דער גרויזאַמקייט און אומפאַרמיידלעכקייט פון דער געשיכטע. ווי איינער רעדט. איר צאַפּלט זיך, קעלבעלעך. איר ווילט געבעך נישט גיין צו דער שחיטה. געבעך! אַבער שעכטן וועט מען אייך פאַרט.

עטלעכע טעג שפּעטער בין איך געזעסן אין אַ ווינקל פון אַ שטילן האַטעל צוזאַמען מיט מיינעם אַ קאַלעגע. צווישן אונדז איז געזעסן ביאָ־ליק. דער קאַלעגע איז געשיקט געוואָרן פון זיין צייטונג צו כאַפּן אַ שמועס מיט דעם גרויסן העברעישן דיכטער, ווייזט אויס, ביאַליק האָט גיט געדענקט, אַז איך בין ערשט געשטאַנען קעגן אים און געשריגן. ער האָט אויסגעמיטן צו קוקן אויף מיר, ווי ער וואָלט מיר עפעס שולדיק געווען אַ זאָך, וואָס ער קען מיר בשום־אופן נישט אַפּגעבן. אַבער אַז אייך

ווען יא שאיז געפארן

האָב זיך פאַרקוקט, האָב איך אָפּט געכאַפּט זיין פאַרגנבעטן בליק. גע-
ווינלעך פלעגט נאָך אַזאַ פאַרגנבעטן בליק זיך אַרויסרייסן ביי ביאַליקן
אַ יידישלעכער זיפּץ.

דאָס דריטע און לעצטע מאָל האָב איך געזען ביאַליקן אויף אַ
פּלאַטפּאַרמע צווישן העברעער. ער האָט אָנגעהויבן צו רעדן און ס'האַט
אויסגעבראַכן אַ קורצע מלחמה — נישט קיין מלחמה, נאָר אַ מין בירגער-
קריג. ס'האַבן זיך געהערט געשרייען: ספרדית! אשכנזית! אָבער ביאַליק
האַט דעם בירגער-קריג אונטערדריקט, פּלאַנטערנדיק זיך צווישן די ביידע
הברות. ביי דעם העברעישן אַוונט זענען געזעסן יינגלעך, מיידלעך,
העברעישע לערערס און עטלעכע אַלטע, שטראַלנדיקע יידן אין יאַרמלקעס.
זיי האָבן געהאַלטן געשלאָסן די אויגן פון גרויס מתיקות. וואָס ביאַליק
האַט געזאָגט איז זיי קנאַפּ אָנגעגאַנגען. דער עיקר איז געווען לשון-קודש.
די יינגערע זענען געזעסן מיט האַלב-אַפּענע מיילער — אַ קלייניקייט.
ביאַליק!

ווען איך האָב שוין געהאַט אָפּגעפאַרטיקט די עטלעכע פּראַגמענ-
טאַרישע דערמאָנונגען, האָב איך ערשט דערזען, אַז דער מאַלער זיצט
שוין נישט לעבן מיר. ער איז שוין געזעסן ווייטער פון מיר, מיט אַ פעט-
לעכער דאַמע. צו מיר איז ער געזעסן מיט דעם פּראַפּיל און איך האָב
דאָרט געזוכט אַ שפור פון דעם פּריערדיקן טרויער. אָבער אויף דעם צע-
רונצלטן פּראַפּיל, וואָס איז ווי געווען געקנאַטן פון שוואַרצן פעפּער, האָב
איך שוין געזען רייטן אַ ברייטן שמייכל.

די פעטלעכע דאַמע איז געווען אַ מיאוסע, אָבער איך האָב געמוזט
באַשליסן, לויט אַן אַלטן נאָוועליסטישן רעצעפט, אַז זי זאָל עס זיין דער
סימבאָל פון לעבן, וואָס האָט ביי אים אינגאַנצן אָפּגעווישט דעם טויט
פון זיין פּריוואַטן, נאַציאָנאַלן פעטער.

מיטאַמאָל האָב איך דערפילט אויף זיך בליקן. ביי אַ צווייט טישל,
לינסס, איז צו מיין גרויסער איבערראַשונג געזעסן די וויסקאָנסיער איי-
בער אַ האַלב-אויסגעטרונקען גלעזל ביר. אַ וויילע האָבן מיר זיך ביידע
אָנגעקוקט, ווי מיר וואַלטן געוואַלט גוט אויספאַרשן אויף ווי ווייט דער-
ווייטערט מיר זענען שוין, זייט מיר זענען אַרונטער פון דער שיף, און

אויף ווי ווייט מיר ווילן פאַרבלייבן דערווייטערט. פון גרויס איבערראַ-
שונג האָב איך זי אַפילו פאַרגעסן צו באַגריסן.

זי האָט אויפגעהויבן איר נישט-דערטרונקען גלאַז ביר און זיך
אָוועקגעזעצט ביי מיין טישל.

איר ווייסט, אַז עס איז נישט שייך פון אייך, וואָס איר פאַרט נאָך אַלץ
נישט אָוועק — זאָגט זי קאַקעטיש — וואָס איז דאָס, שפּיאַנאָזש? ווען איך
ווייס, אַז איר זענט פון די יונגעלייט, וואָס קומען קיין פאַריז און כאַפּן
זיך גלייך אַריין אין „דאָם“, וואָלט איך מיט אייך קיין איין וואָרט נישט
אויסגערעדט אויף דער שיף. אַזוי גיך ווי איך האָב אויסגעפאַקט מיינע
זאַכן, בין איך גלייך אָוועק אין „דאָם“. פּוּי, איך קען זיך דערפאַר נישט
אַנקוקן.

דערצייל איך איר ערשט, אַז איך קום פון אַזאַ וויסטן צעד, וואָס
פאַרבינדט איין „דאָם“ מיט דעם אַנדערן. ווען אַן אונדזעריקער זאַל אויס-
פאַרן די גאַנצע וועלט, וועט ער אין יעדער גרויסשטאַט אויסזוכן איר
„דאָם“. ווען, איינגטלעך, מיר קענען ביי אַזעלכע אומשטענדן קריגן
די געלעגנהייט זיך צו זען און רעדן מיט אַן אמתן מענטשן, איז אַ רעטע-
ניש. פונדעסטוועגן שרייבער מיר ביכער און מענטשן מיינען, אַז זיי שליי-
גען שטיקער לעבן. אינדעראמתן זענען עס גאַר שטיקער „דאָם“.

אויב אַזוי, גייען מיר שוין אַרויס פונדאָנען.

זי פירט מיך אין אַ קליינעם, ציכטיקן רעסטאָראַן. מיר זיצן אינ-
דרויסן, קוקן זיך אַן און שווייגן.

פאַראַן פאַרט עפעס אין „דאָם“ אַזעלכעס, וואָס איז דאָ נישטאַ —
האַקט זי פּלוצים איבער — לאַמיר נעמען צום ביישפּיל מוט. אין „דאָם“
האַב איך געהאַט מער מוט. דאָרט האָב איך אייך געקענט זאָגן — אַ זייער
אַ סך זאַכן. פאַראַן דאָרט עפעס אין דער אַטמאָספּערע. דאָ פיל איך זיך
צוריק באַלעבאַטיש און — אויס פליגל.

אפשר צוריקגיין? — הייב איך זיך העלפט פון בענקל.

ניין! פאַרפאַלן. איך בין טויט-הונגעריק.

זי באַשטעלט אַן אַפּעריטיוו. אַז זי נעצט איין די עטוואָס דיקלעכע
ליפּן אין דעם געדיכטן פאַרט, דערזע איך זי ערשט רעכט אַנטקעגן מיר

— די גרויסע איבערגעוואקסענע מויד, מיט די לאנגע הענט און לאנגע פיס, אפענע אויגן און ציטערדיקע ליפן.
 איר זענט א ייד? איך ווייס גארנישט וועגן יידן.
 פנוואנעט ווייסט איר, אז מען דארף עפעס ספעציעל וויסן וועגן יידן?

אנטשולדיקט. איר זענט גערעכט.

ניין, איך בין אומגערעכט, רייך איך זיך מיט איר.
 זי האט שוין אויסגעטרונקען עטלעכע גלעזער ווין, זי רעדט וויי-ניק, אבער מיטאמאל, אז זי פאררויכערט א ציגארעטל, הייבט זי אן רעדן פלעגמאטיש.

ווי לאנג וועט איר פארבלייבן אין פאריז? לאמיר זאגן א פינף-זעקס טעג. דעם ערשטן טאג וועט איר מיר געבן א געלעגנהייט זיך צו באקענען מיט אייך. מיר וועלן גיין איבער די גאסן און רעדן און רעדן און רעדן. דעם צווייטן וועל איך זיך אין אייך פארליבן. דעם דריטן, וועל איך זיין גליקלעך. אנטשולדיקט פאר דעם נארישן ווארט. ניין, מיר וועלן ביידע זיין גליקלעך. דעם פערטן, וועט איר זיך פארליבן, ניין, נאך ניט. דעם פערטן וועלן מיר נאך אלץ זיין גליקלעך. ערשט דעם פינפטן, וועט איר זיך פארליבן אין אן אנדערער און איך וועל זיין אייפערזיכטיק, ווי א מכשפה, און דעם זעקסטן, וועט איר מיך אוועקווארפן.

א גאנץ גוטע פראגראם. אבער איך פאר נאך היינט האלבע-נאכט אוועק קיין פוילן. די מאמע איז קראנק. זייער קראנק. שוין צוואנציק יאר זיך נישט געזען. איך בין איר שולדיק יעדער מינוט. איך ווארט בלויז אויף א צוג. געטראכט אפילו פון פליען.

נעמט מיך מיט. ניין, נעמט מיך נישט מיט. איר וועט האבן א גרויסן פאראזיט אויף אייערע פלייצעס. די פראגראם אונדזערע ווערט דערוויל אפגעלייגט ביז איר וועט פארן צוריקוועגס. אויב — אויב איך וועל גראד דעמאלט נישט זיין פארנומען. גיט מיר אייער פוילישן אדרעס און איך וועל איך שרייבן א בריוויל. פאר אייך דארט וועט עס זיין א גרוס פון „דאם“, אפשר גאר פון דער ענגלישער שפראך, אין פוילן, ווו אייערע רעדן פויליש.

ידיש!

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ז

ידיש! ידיש! שפראכן זענען מיר אלעמאל טשיקאווע. פראנצויזן רעדן פראנצויזיש, טערקן רעדן טערקיש, יידן רעדן יידיש און אמערי-קאנער רעדן שוין באלד אמעריקאניש. טשיקאווע אבער גאנץ נאטיר-לעך. מען רעדט עפעס וואס איז אייגנס, וואס מען האט אליין אויסגעווא-רעמט. ס'איז אזוי פערזענלעך ווי אטעמען. מען דארף זיך נישט איבער-זעצן, נאר מען עפנט דאס מויל און מען רעדט אייגענע ווערטער, ווער-טער פון פאלקסלידער און פון וויגלידער. איך האב ליב אזעלכע ווער-טער, פראסטע און אלטע, ווי ברויט, וואסער, פוטער, מילך, קו, גראז, הימל, הארץ, זון, שטערן און ליבע. כ'האב פיינט די אנדערע ווערטער, וואס מאכן צו קלוג. יעדער שפראך וואלט באדארפט פארבלייבן חנעוודיק-נאריש, אפגעגרענעצט פאר זיך און נישט אויפגעמען די אלע אינטעלי-גענטע ממזרים-ווערטער, די קאריעריסטן וואס ארדענען זיך איין און מאכן א לעבן אין אלע שפראכן. דאס אייניקל וואלט באדארפט רעדן פונקט דיזעלביקע רייד ווי דער זיידע.

זי גיט עטלעכע האסטיקע צי, ווארפט אוועק דאס ציגארעטל און רעדט ווייטער.

איך בין שוין אויך אמאל געפארן זוכן מיין שטאם, ערגעץ אין א קליין שוועדיש שטעטעלע. מיינע עלטערן זענען געבוירן געווארן אין וויסקאנסין, אבער מיין זיידע, דעם טאטנס טאטע, איז צוריקגעפארן אין זיין געבוירנשטעטל באלד ווי מיין טאטע און די אנדערע קינדער האבן געקענט שטיין אויף אייגענע פיס. דער זיידע האט זיך קיינמאל נישט געקענט צוגעוויינען צום נייעם לאנד. אין דעם קליינעם שוועדישן שטעטל האט מען אפילו קיין אדרעס נישט באדארפט אפצוזוכן מיין זידן. דער זיידע האט מיר נאר געהאלטן אין איין קנייפן די באקן. זיין צווייט ווייב, מיין שטיפאבע, האט אויף מיר געקוקט מיט ביזע אויגן. זי האט אפשר מורא געהאט, אז איך בין געקומען נאך ירושה און זי האט שוין בא-דארפט פארזארגן אייגענע קינדער, וואס זי האט געהאט מיטן זיידן. עט-לעכע קינדער, כ'האב זיי נישט איבערגעצייילט, זענען אפילו געווען גאר יינגער פון מיר. אנדערע זיילן פון מיין משפחה, הויכע זעקספוסיקע פע-טערס מיט דיקע, ווי צוגעקלעפטע באקנבערד, האבן געטרונקען צו מיין געזונט, געלאכט הויך און גערעדט, אבער איך האב נישט פארשטאנען

קיין ווארט. ביינאכט האט זיך צו מיר אין בעט אריינגעגעבעט עפעס א געזונטער, נארישער קרוב, כ'געדענק שוין נישט אקוראט ווי אזוי ער האט זיך מיט מיר אנגעקערט. ס'האט פון אים געשטונקען פון שווייס און לעדער און איך האב גיך באשלאסן, אז מיט אזא אידיאט לוינט זיך נישט צו קעמפן. צו וואס געבן א טעאטראלישן געשריי און מאכן א סקאנדאל אין א קליין שטעטל? בעסער נאכגעבן עטלעכע מינוט און פטור ווערן פון אים. אבער דעם יונג האט עס, ווייזט אויס, פארשמעקט און אויפן צווייטן טאג האט ער נישט אנדערש געוואלט ווי חתונה האבן מיט מיר. ער האט מיר אפילו געשיקט דעם זיידן ווי א שדכן. דער זיידע האט מיר געקניפט די באקן און געהאלטן אין איין רעדן דעם שידוך אויף דעם געבראכענעם ענגליש, וואס אים איז נאך פארבליבן — בין איך אן א זיי-געזונט אנטלאפן פון שטעטל.

און איך בין פון מיין שטאט אויך כמעט ווי אנטלאפן. אבער מען קען נישט אנטלויפן. איך האב געוואלט ווערן א נייער מענטש אין נייעם לאַנד, — אַרויסגעקומען איז אַ סינטעטישער מענטש, פאַרגעסט נישט אַז איך האָב איבערגעלאָזט טאַטע־מאַמע אויף יענער זייט ים. אַ צייט לאַנג האָב איך זיך אַרומגעדרייט ווי אַ האַלבער מענטש, און איך האָב גוט אַרומגעאַרבעט דאָס סענטימענטאַלע אין מיר מיט אַ סך אַרטטיקייט. אַבער פון מיין שטאַט בין איך געלאָפן ווי מען אַנטלויפט פון שרעק, ווייל מיין שטאַט איז פאַר מיר אַלעמאַל געווען שרעק. אַ יידיש קינד דערציט זיך אויף שרעק. אונדזערע גוים זענען פאַר אונדז שרעק. אייער גע־קרייציקטער איז פאַר אונדז מורא, אַ סך פון אונדזערע יום־טובים זענען פחד, די ליכט זענען נשמות וואָס צאַנקען, אונדזערע לוויות זענען פינצ־טערע און די מתים אונדזערע לעבן טויטערהייט און שרעקן די קינדער. אַפילו אין חלום מוז מען זיין ביים פולן פאַרשטאַנד, ווייל מען דאַרף געדענקען, וואָס צו זאָגן, ווען אַ טויטער נעמט דיך אָן ביי דער האַנט און זאָגט: „קום!“ אין אונדזער הויז, אין קעלער, האָט געווינט אַ ייד אַ בע־קער, האָט ער געהאַט צו טון מיט טויטע. ער האָט גערייניקט די טויטע און זיי צוגעגרייט פאַר יענער וועלט, וווּ מען דאַרף זיך שטעלן אָפגעבן דעם גרויסן השבון. ער האָט גערייניקט די טויטע און געקנעטן די זע־מעלעך, וואָס די מאַמע האָט געקויפט אַלע פרימאַרגן — פאַר מיר זענען

דאָס געווען טויטע זעמעלעך. זיי זענען מיר נישט איינמאָל געבליבן שטעקן אין האַלדז. אָבער דער עיקר זענען פינצטער, שוואַרץ און טרויע-ריק אונדזערע לוויית. האָט איר נישט געזען קינדווייז אַ ייִדישע לווייה אין אַ קליין שטעטל, ווייסט איר נישט וואָס איז אַזוינס שרעק. אַפילו די הינט וויינען, ווייל דער מלאך-המוות איז אין שטאַט און דער מלאך-המוות האָט, ווי ייִדישע קינדער ווייסן, טויזנט אויגן, און ווען מען דעקט זיך גוט איבער מיט דעם שווערן איבערבעט, העלפט אויך גאַרנישט. איך געדענק, די מאַמע איז אַמאָל קראַנק געווען — די מאַמע איז קיינמאָל נישט געווען קיין געזונטע — האָב איך, כ'ווייס נישט צי האַלב-וואַך אָדער אין חלום, זיך געבעטן ביי גאָט, אַז אויב ס'איז נישט מעגלעך זי אינגאַנצן אַפצוראַטעווען, זאָל ער איר כאַטש שענקען נאָך עטלעכע יאָר, ביז איך וועל אוועקפאַרן קיין אַמעריקע. (אַפילו קינדווייז האָב איך גע-חלומט פון אוועקפאַרן קיין אַמעריקע) אַ לווייה ביי מיר אין שטוב, דער מאַמעס לווייה וואָלט איך נישט געווען איבערגעלעבט. איצט איז די מאַמע זייער קראַנק. זי רופט מיך צוריק אַהיים, ווער ווייסט אויף וואָס די מאַמע רופט. מסתמא צו דער אַפגעלייגטער לווייה. כ'בין שוין אַפגעפאַרן צוויי-דריטל זועג, געוואָלט אַנטלויפן פון דער מאַמעס לווייה. אָבער גיי אַנטלויף, קלאַפ דעם קאָפּ אין דער אייזערנער וואַנט. גורל, מען מוז פאַרן, עס ווערט שוין טאַקע שפעט. קומט, פירט מיך אונטער צו אַ טאַקסי. איך טאָר נישט פאַרשפעטיקן דעם צוג.

אויפן וועג, פאַרבייגייענדיק ווידעראַמאָל דעם „דאָס“, האָב איך אַנגעטראָפן אַ יונגן מאַלער, אַ ניו-יאָרקער, וואָס וווינט די לעצטע יאָרן אין פאַריז און כאַפט זיך פון צייט צו צייט אַרונטער קיין ניו-יאָרק צי זען זיינע קרובים.

איר אין פאַריז? ענדלעך! שוין לאַנג צייט געווען. ווען געקומען?
 ערשט-אַ אוי שוין — איך פאַר שוין אוועק.
 שעמען מעגט איר זיך. פאַריז און איך, מיר וועלן עס אייך קיינ-
 מאַל נישט מחל זיין.
 וועל זיין צוריק.
 סיידין אַזוי.

די וויסקאנסינער קוקט אויף אונדז ביידן. זי האט געקראגן די געלעגנהייט זיך אויסצוטשוכן אביסל פון דער צוגיכער נאנטשאפט מיט מיר. שטייט זי און קוקט אויף מיר און אויף דעם יונגן מאלער מיט קאלטע אויגן.

ווער איז דיאָ — ער קוקט אויף איר מיט יענער אָפענער און כמעט חוצפהדיקער נייגעריקייט, וואָס בלויז מאַלערס קענען זיך פאַרגיבען צו מאַכן עלעגאַנט — שיקסע פון דער שיף.

אין ניו־יאָרק האָב איך מיט דעם יונגן מאַלער אויסגערעדט סך־הכל אפשר אַ צענדליק ווערטער, אָבער שטייענדיק אַרום דעם „דאָם“ איז ער מיר געוואָרן אזוי נאָענט, ווי איך וואַלט אפשר אַ שטיק צוליב אים גער־קומען קיין פאַרזי. און נישט דערפאַר, ווייל איך האָב זיך חלילה דערפילט עלנט, נאָר ווייל איך האָב אין אים מאַמענטאָן דערשפירט אַ שטראָם וואַרעמקייט. אין ניו־יאָרק האָבן מיר זיינע לאַנגע האַר, זיין בנעימותדיקע שטים, זיין געמאַסטענער טראַט, אויסגעוויזן אַ ביסל אַנשטעלעריש, אָבער דאָ אַרום „דאָם“, האָט עס אַלץ מערקווירדיק געפאַסט און ס'האָט אויס־געזען אויטענטיש. אַפילו זיין געמאַסטענער טראַט האָט אין זיך נישט געהאַט קיין שפור פון שוואַכקייט, נאָר פאַרקערט, עס האָט אויסגעזען, אַז עס קומט פון אַ גרויסן קוואַל מיט גבורה, וואָס ער וויל עקשנותדיק קאָנסערווירן.

אַ שיקסע פון דער שיף און שוין לעבן „דאָם“? ס'איז עפעס נישט גלאַטיק, זאָגט ער מיט אַ גמראַ־ניגון.

ער נעמט גלייך רעדן צו מיר ענגליש און די וויסקאנסינער ווערט איבערראַשט, ווען דער שטראָם פון ייִדיש ווערט פלוצים פאַרביטן מיט קאַרעקטע ענגלישע זאַצן.

וואָס מאַכט מען עפעס אין ניו־יאָרק? וואָס מאַכן דאָרט אַלע גוטע און ווילע מענטשן?

איך וועל אייך אַלץ פאַרענטפערן, ווען איך וועל קומען צוריק, ס'איז שוין באַלד עלף, איך וועל נאָך פאַרשפעטיקן דעם צוג.

זיין פנים ווערט טונקעלער און ערנסטער, ווי ער אַליין וואַלט פלוי־צים געקראָגן אַלע מיינע פליכטן, ער רופט צו אַ טאַקסי און ער נעמט

אים דערקלערן גענוי ווו מיין האַטעל געפינט זיך, ערגעץ נישט ווייט פון דעם גאר סען לאַנאַר. (1) די וויסקאָנסיןער שטייט עטלעכע טריט פונד ווייטנס און זי פילט זיך איצט הילפלאָז און אומבאַקוועם, און עפעס ווי אַרויסגעשטויסן דורך דער פּלוצימדיקער באַגעגעניש מיט דעם מאַלער, איך כאַפּ איר פאַרלעגנהייט.

באַקענט זיך — זאָג איך שוין מיט איין פּוס אין דער טאַקסי, אויך פון גרויס הילפלאָזיקייט — אַ פּיינער מאַלער פון ניו־יאָרק — האַלט איך אַן דעם נוסח פון פאַרשטעלעניש — און אַ פּראַנצויזישע לערערקע פון וויסקאָנסין.

איר וועט נאָך פאַרשפעטיקן דעם צוג. מיר וועלן זיך שוין דאָ באַֿקענען אַן אייך, איילט מיך אונטער דער מאַלער.

איידער עס פאַרהאַקט זיך די טיר פון דער טאַקסי, דערזע איך זיי מיטאַמאַל ווי זיי שטייען צוזאַמען, אַן מיר, און איך באַמערק דעם שטאַרקן קאָנטראַסט צווישן די ביידע פרעמדע, וואָס איך לאָז איבער, איינעם אויף דעם אַנדערנס פּלייצעס. זי — הויך, בלאַנד, קרעפטיק און שיקסעוואַטע, און ער — נידעריקער פון מיטלזווקס, טונקל און אַנספּקדיק ייִדיש.

זי גיט זיך פּלוצים אַ ריס פון אַרט, שפּרינגט צו צו דער טאַקסי, בלייבט שטיין אַ ווייל און זי איז ווידער אין אַ פאַרלעגנהייט.

איך האָף, שטאַמלט זי, אַז אייער מוטער, אַלץ וועט דאַרט זיין אין בעסטער אַרדענונג.

זי האָט עס געזאָגט צערטלעך און מיט אַ סך אויפריכטיקייט. זי די וויסקאָנסיןער, האָט געשיקט אַ שטילן גרוס צו אַ קליין שטעטל אין פּוילן. נישט דאָס וואָס זי האָט געזאָגט, נאָר דאָס וואָס זי האָט זיך איצט אינגאַנצן באַזייטיקט, האָבן אירע רייד געמאַכט פאַר אומפאַרמיידלעך. עס איז אַבסאָלוט געווען דאָס וואַרעמסטע וואָס זי האָט מיר געקענט זאָגן. זי איז געבליבן שטיין מיט אַרונטערגעלאָזטע אויגן, און אין די אויגן, מער ווי אויף די ליפּן, איז געלעגן אַ וואַרט אַדער צוויי, וואָס זי האָט אפשר נאָך געוואַלט זאָגן.

און ווען די האַרטע טאַקסי האָט שוין געבראַזגעט לינקס און רעכטס.

(1) גאר סאן לאַנאַר — באַוווסטע פאַריזער באַן־סטאַנציע.

ווען יאש איז געפארן

שיעור נישט איבערפארנדיק צענדליקער מענטשן, האט זיך ביי מיר פארגעט א געדאנק, אז אפשר וואלט געווען א יושר צוריק אויסצוקערן רעווען די טאקסי און פארבלייבן א טאג צוויי. אפילו ווען איך בין שוין געשטאנען אויפן וואקזאל, איז מיר נאך אלץ עפעס געווען א שאד.

III

אויף דער שיף איז מיין אלטע היים פאר מיר העכסטנס געווען היינט טערגרונט. יעדער מאל ווען איך האב זיך אביסל פארפלאנטערט און פארלוירן דעם פאדעם, האב איך זיך קודם-כל צוריקגעפירט צו דער אלטער היים, כדי צו האבן א פונדאמענט. מייע טאטע-מאמע, ברידער און שוועסטער זענען אבער פאר מיר געווען פארגאנגענהייט. אמת, דער געדאנק וועגן דער מאמעס קראנקייט האט פאר מיר אלעמאל אויפגעטויכט ווי א רעפריין פון א טרויעריק לידל, נאר די מאמע אליין איז נישט געווען אינגאנצן רעאל. אלעמאל ווען איך האב זיך דערמאנט אין איר, האב איך געמוזט אויפקנוילן א לאנגן קנויל און צוריקקומען צום אנהייב און צו פארגאנגענהייט.

פון שיף האב איך אפילו געשיקט א קיבל, אבער ס'איז געווען אין דעם א גרויס שטיק פון דעם פארלאנג זיך א שפיל צו טון מיט די גע- היימענישן פון דער וויסנשאפט. א דין בריקל האט מיט דעם כוח פון דער דראטלאזער דעפעשע פארט א ציטער געטון צווישן מיר, אויף דער שיף, און זיי דארט אינדערהיים. ס'האט געדויערט א ווילע און דאס בריקל איז פארשוונדן ווי א מיראזש.

אבער זייט איך בין ארונטער פון דער שיף איז מיין אלטע היים געווארן ציל. דאס וואס איז געווען פארגאנגענהייט האט זיך איצטער פאר מיר אוועקגעשטעלט מיט דער גאנצער רייצנדיקער מיסטעריע פון צוקונפט, א צוקונפט וואס דו ווילסט שוין, אז זי זאל ווערן איצט. ביסט גרייט איבערצוהיפן וואכן און חדשים, אבי צו ברענגען יענע צוקונפט גענטער צו זיך. אט-אזוי פילט א קראנקער, וואס וויל שוין עלטער ווערן מיט עטלעכע חדשים, אבי ארויסצוקריכן פון קראנקן בעט און זען א

געזונטע זון. אַט־אַזוי פילט אויך אַמאַל אַ טאַטע, ווען ער וואָלט שוין גערן עלטער געווען מיט עטלעכע יאָר, אַבי צו זען זיין קינדס צוקונפט. פאַראַן צופיל אַזעלכע פּאַלן אין מענטשנס לעבן, ווען מען לעבט נישט דעם איצט, נאָר מען היפט איבער טעג און וואָכן פאַר אַ צווייפּלהאַפטיקער צוקונפט.

אַלץ האָט מיר נאָך דער שיף אויסגעזען ווי אַ גיכע און דירעקטע ליניע אַהיים. איך האָב גאַנץ גוט געפילט, אַז דאָרט אין דער היים וואָרט אויף מיר אַ קאַמער מיט צרות און דאָך האָט מיך געצויגן צו קומען וואָס שנעלער אַהיים. איז עס געווען דאָס געפיל וואָס גיכער איבערצוקומען? כּאָגלייב קוים. איך האָב געבענקט, איך האָב זיך געזען אין פאַרשידענע פּאַזעס ביים אַהיימקומען. איך האָב זיך געזען אויף דער דראָזשקע, ביי דער טיר, אָבער קיינמאַל זיך נישט דערוועגט אַריבערצוגיין די שוועל. אַט־דאָס געפיל האָב איך אָפּילו נישט געוואָלט קאַליע מאַכן דורך פאַר־חלומען, איך האָב עס איבערגעלאָזט פאַר דער רעכטער מינוט.

איך בין געוואָרן נערוועז און אומגעדולדיק. איך האָב געוויסט, אַז דאָרט אין דער אַלטער היים האַלט מען פאַר אַ לעצטן אַקט און מען וואָרט אויף מיר אויפצוהייבן דעם פאַרהאַנג. דער לעצטער אַקט איז אומפאַר־מיידלעך, אָבער דאָס גאַנצע הויז וואָרט אויף מיר, ווייל מען וויל אַן מיר נישט ענדיקן דאָס שפּיל. איך האָב גאַנץ גוט געוויסט מיט וואָס עס וועט זיך ענדיקן און דאָך האָט מיך געצויגן אַהין מיט מורא, טאַמער וועל איך חלילה פאַרלירן אַ טראָפּן פון דעם, וואָס עס איז באַשערט מיינע נאַענטע, ווער ווייסט צי זיי וועלן דאָרט אַזוי לאַנג אויסהאַלטן, וואָרטנדיק אויף מיר.

אויב איך האָב אויף דער שיף שפּאַצירט, ווי די דעק וואָלט געווען אַ לאַנגער, זוניקער טאַל, וואָס פירט אין ערגעץ נישט, אויב מיינע דער־מאַנונגען זענען געווען קאַלטע און פּונווייטנדיקע, בין איך איצט געוואָרן געשפּאַנט, אַז איך האָב אָפּילו נישט געוואָלט זען קיין מענטשן — אַלץ האָט מיר אויסגעזען ווי שטיינער אויפן וועג צום הויפּט־ציל. איך האָב שוין מער נישט געוואָלט זיך אַריינזעבן אין אַ פרעמדער וועלט מיט פרעמדע מענטשן, וואָס איך זאָל דאַרפן אַליין אויפהאַלטן און צוזאַמענ־האַלטן, מיט געשפרעכען וואָס זאָלן פאַר מיר מוון ווערן געשעענישן. דאָס

אלץ האט מיר איצט אויסגעזען ווי א פארשווענדעניש פון צייט. כ'האב באשלאסן אויף ווי ווייט מעגלעך צו פארבלייבן מיט זיך. מיר האט זיך געדאכט, אז אפילו ווען איך ווייס נאך נישט פינקטלעך ווי אזוי, האלט איך ביי קומען גאר נאענט צו א געשעעניש, וואס וועט מיר עפענען די אויגן און קלאר מאכן א סך אומקלארקייטן. איך האב דערפאר נישט געוואלט זיך לאזן ארונטערשלאגן פון וועג. מיר איז אויסגעקומען, אז ערשט איצט בין איך אויף דעם ריכטיקן שליאך און איך טאר דערפאר נישט בלאגן דזשען.

דער ריטמישער טעמפ פון די רעדער האט מיך אביסל בארויקט און דווקא דערפאר, ווייל ס'האט זיך מיר געדאכט, אז דער צוג איז אנגע- שטעקט מיט מיין אוימרו. דער צוג לויפט, לויפט, לויפט אן אפשטעל צו מיין מאמען. ווען איך בין געזעסן מיט די אויגן געשלאסן, איז מיר דער צוג אויסגעקומען א ביסל קאנטיק. דאכט זיך, אז דאס איז דערזעליקער צוג, וואס האט מיך נאך האלבער נאכט מיט צוואנציק יאר צוריק אוועק- געפירט פון דער היים. איצט איז אויך נאך מיטנאכט און עס וואלט געווען א שטיקל קאמפענסאציע, אז דאס זאל דורך א נס דווקא זיין דערזעלבער צוג.

אבער אז איך עפן די אויגן צערינען די אלע סענטימענטאלע געדאני- קען-צווייטן. דער וואגאן איז אינגאנצן נישט ענלעך אויף יענעם וואגאן מיט צוואנציק יאר צוריק. יענעם צוג וואלט איך דערקענט אן אפגעשוונדענעם! לעבן מיר זיצט א גלח מיט א ברייטן גלחישן ראק און א ברייטן אפשטייענדיקן קאלנער ווי א באשליק. דער ראק איז ווארעם ווי א קאל- דרע. דער גלח טראגט סאנדאלן אויף די בארוועסע פיס. ער האט א לאנגע, געבלעכע בארד און אן אומגעוויינלעך ברייטן זיצער, וואס פארנעמט א סך שטח, אזוי אז איך בין צוגעקוועטשט צום ווינקל. די אנדערע פאסא- זשירן אין דעם אומהיימלעכן וואגאן זיצן און דרימלען. דער גלח איז דער איינציקער פאסאזשיר, וואס איז אויף. ער לייענט געמיטלעך א פראנצוי- זישע צייטונג. מיט איין האנט גיט ער זיך אלעמאל יידישלעך א גלעט די בארד, פון דער גאמבע בין ארונטער און פארענדיקט געוויינלעך מיט אוועקשארן די וואגאן פון מויל.

יעדער איינער איז פארטוליעט אין זיך און ס'זעט אויס, ווי מען וויל

פארשלאָפן אַ שטיק אומגליק און אַז מען וויל זיך איינער מיט דעם אַנ-
דערן גאַרנישט אַנקערן. באַינ-ברירה האָב איך אויך געשלאָסן די אויגן,
כאַטש מיר האָט זיך גאַרנישט געגלוסט צו שלאָפן.

פון דרימל האָט מיך אויפגעוועקט אַ קאַלטער שוידער, וואָס האָט
אויפגעטרייסלט אַלע מיינע פאַרשלאָפענע ביינער. דער גלח איז שוין נישט
געזעסן לעבן מיר, נאָר אַ מענטש וואָס איז געווען דער היפּוך פון גלח.
אַ דינער, מיט אַ קליין קעפל און מיט דינע פאַרשנורעוועטע ליפּן. זיינע
הענט, וואָס ער האָט געהאַלטן פאַר זיך אויף די קני, ווי ער וואָלט פאַזירט
פאַר אַ קאַנווענציאָנעלער פּאַטאַגראַפיע, זענען געווען אזוי דין און דורכ-
זיכטיק, אַז מען האָט אַרויסגעזען די ביינער. ווען איך האָב אויפגעעפנט
די אויגן, האָט ער אַ קוק געגעבן אויף מיר און ער האָט זיך גלייך אַפ-
געקערט. נאָך מער פאַרשליסנדיק דאָס מויל זיינס, אַז די דינע ליפּן זיינע
זענען אינגאַנצן פאַרשוונדן. ס'האַט אויסגעזען ווי ער וואָלט זיך געוואָלט
פאַרזיכערן, אַז ער זאָל נישט אויסרעדן קיין איין וואָרט.

איצט איז שוין געווען לייכטער איינצווען, אַז אין וואַגאָן זיצן מענ-
טשן, וואָס קערן זיך יאָ אָן איינער מיט דעם אַנדערן, אַ פרוי וואָס איז
געלעגן אויסגעצויגן אויף דער באַנק האָט זיך שוין גענומען שאָפן מיט
דעם מאָן, וועלכער איז געזעסן לעבן איר אויף אַ קאַרג שטיקל פּלאַץ,
וואָס זי האָט אים אָפּגעלאָזט. דער מאָן האָט זי פאַרשלאָפענערהייט באַדינט.
צוויי מענער זענען געשלאָפן אַנגעלענט איינער אויף דעם אַנדערן. עס
איז אַפילו געווען שווער צו טרעפן צי דאָס זענען טאַקע פריינד, אָדער
ווילד-פרעמדע, וואָס דער שלאָף האָט צוזאַמענגעפירט — אפשר גאָר אַן
„אַריער“ מיט אַ „ניט-אַריער“. אַ פרוי איז געזעסן ווייט אין אַ ווינקל. איין
אויג איז ביי איר געווען האַלב-אויפגעעפנט. זי האָט זיך געריסן אויפצו-
עפענען ביידע אויגן, אָבער זי האָט נישט געוואָלט זיין די ערשטע צו
שטערן די האַרמאָניע פון פאַרשלאָפנקייט.

איך האָב מיט געוואָלט אויפגעריסן מיינע פאַרשלאָפענע הענט און
פּיס און טרעטנדיק ווי אויף זאַמד מיט גומענע טרעטערס. וואָס האָבן אין
זיך נישט געהאַט קיין טראָפן בלוט און קיין ביסל לעבן, האָב איך זיך קוים
דערשלעפט ביז צום ענגן קאַרידאָר.

פאַרביי די פענצטער זענען געלאָפן טוי-פייכטע פעלדער, קליינע

שטעטלעך מיט שטייניקע בערג. דער הימל איז געווען א פארוואלקנטער מיט אן אנזאג אויף רעגן.

לעבן מיר איז געשטאנען א נידעריקער, ברייט-פליציקער מאן, אין די ערשטע פערציקער. ער האט געקוקט אויף די פארבייפליענדיקע פעל-דער, וועלדער און קליינע שטעטלעך און אלעמאל אומגעקערט דעם קאפ צו מיר, ווי ער וואלט מיר עפעס געוואלט זאגן. אבער ווען ער האט גע-כאפט א קוק אויף מיר, האט ער זיך פארלוירן און צוריק איינגעגעסן די אויגן אין דער פארהויכטער שויב פון וואגאן-פענצטער.

ענדלעך האט ער מיר עפעס א זאג-געטון אויף דייטש און ווען ער האט געזען, אז מיין ענטפער קומט נישט גלייך, האט ער אויף א געבראך-כענעם ענגליש, פארויכטיק טאפנדיק די ווערטער, מיך געפרעגט, צי איך בין אן אמעריקאנער.

ער האט געטראגן אן אנצוג, וואס האט ארונטערגעשמעקט פון אים מיט זויבערקייט. די הויזן זענען געווען פארויכטיק געפרעסט, און ס'איז פשוט געווען א ווונדער צו זען אזא אויסגעפרעסטקייט פארטאג, ווען יעדער איינער קריכט ערשט ארויס פון צוזאמענגעקארטשעטקייט. ער איז נישט געווען בלאנד מיט דער פרעכער דייטשער בלאנדקייט — אזא בלאנדקייט וואלט נישט געפאסט צו זיין גאנצער באשיידענער האלטונג. זיינע האר זענען געווען טונקל-בלאנד און ערטערווייז זיי שוין געווען באזאלצן און באפעפערט מיט א שפיולדיקן גרוי. ער האט געהאט א גרויס פנים מיט א ביסל קורצזיכטיקע טרויעריקע אויגן.

ער איז א געשעפטסמאן. ער פארט איצט פון פאריז צוריק אהיים. ער האט אמאל געמאכט גוטע געשעפטן מיט אמעריקע. איצט אבער, און ער לאכט, ווי ס'וואלט געווען עפעס א ווייך, האט אמעריקע אויפגעהערט צו האנדלען מיט אונדז. דערפאר איז קאנאדע נאך אלץ א גוטער קונה. אמעריקע באיקאטירט? פרעג איך מיט אזויפיל גלייכגילטיקייט, ווי ס'איז נאר מעגלעך געווען.

ער לאכט, ווי ס'וואלט אים גוואלטיק הנאה געטון, ווי די גאנצע זאך וואלט געווען א קינדער-שפיל און ער א זייטיקער דערוואקסענער צור-קוקער.

יא, באיקאט! באיקאט!

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ז

ווי גייט עס עפעס פרעג איך ווידער מיט דער גרעסטער פארזיכ־
טיקייט, זוכנדיק צו געווינען זיין צוטרוי.

נישט זייער גוט! גרויס אַרימקייט צווישן די אַרבעטער, אַ סך פּאַ־
בריקן שטייען ליידיק. זיין זייד־פאַבריק, זאָגט ער מיר אָפּנהאַרציק, האָט
אויך געמוזט אָפּזאַגן אַ העלפט אַרבעטער.

מיט וואָס־זשע וועט זיך עס ענדיקן? ווער איך אַביסל מוטיקער.

ער כאַפט אויף מיר אַ קוק און צעלאַכט זיך מיט זיינע מעלאַנכאָליש־
קורצזיכטיקע אויגן. ער לאַכט און שטיקט זיך אַזש פון הילפלאַזיקייט.

מיר טאַרן נישט רעדן! מיר טאַרן גאַרנישט רעדן! גאַרנישט. ס'איז
בעסער אַזוי, גאַרנישט רעדן!

איך הייב ווידער אָן פאַרזיכטיק צוריקצוגיין צו אומשולדיקע פּראָ־
געס, ביז איך קריג אַ שטיקל געלעגנהייט אים צו פאַרטשעפען, אָבער ער
לאָזט זיך שוין מער נישט. ווען ער דערשנאַפט, אַז מיר געפינען זיך אויף
דער גרענעץ פון אַ פּראָגע, וואָס שמעקט מיט געפאַר, האָט ער איין תירוץ:
מיר טאַרן נישט רעדן.

און ער לאַכט פון גרויס הילפלאַזיקייט, וואָס ער מוז מיט מיר זיין
אוימהעפלעך. זיין געלעכטער פאַרקייכט זיך אין אַ קוויטש, און איז אַביסל
אַ היסטערישער, ווי דער געלעכטער ביי אַ טייל מענטשן, ווען זיי דער־
הערן אַ טרויעריקע בשורה.

ער דערקלערט מיר, אַז עס איז נישט אין זיין נאַטור צו זיין אומ־
העפלעך, אָבער מען טאַר נישט רעדן. ער זוכט אַפילו אָפּצודינגען פון
דעם, וואָס עס האָט זיך ביי אים פּר־יער אַרויסגעכאַפט, אַז די פאַבריקן
פּוסטעווען און אַרבעטער זענען שרעקלעך אַרים.

עס וועט מסתמא ווערן בעסער, — זאָגט ער.

די וואַגאַנען הייבן אָן אויפצוואַכן און אין קאַרידאַר הייבט מען אָן
טומלען. פון אַלע זייטן נעמט מען גיין אין שלאַפּרעק. מען וואַרט אומ־
געדולדיק אַרום די וואַש־צילמערן אויף די גולנים, וואָס האָבן פאַרכאַפט
און זיצן אינעווייניק ווי ביים טאַטן אין וויינגאַרטן.

דעם דייטשס פנים ווערט אין מאַרגנליכט נאָך קאַנטיקער און ליבער.
די ברוינלעכע אויגן שטענדיק גרייט צו געבן אַ שמייכל. זיינע אויסערעג־

ווען יא ש איז געטארן

זיינלעך ברייטע פלייצעס האָבן אין זיך אַ סך גבורה, אָבער דאָס פנים מיט דער גאַנצער שווערקיט און גרויסקייט, פאַרמאָגט איידלקייט. מענער און ווייבער שרייען זיך דורך אויף אַ ניו־יאָרקער ייִדישן ענגליש, און דער דייטש מאַכט צו מיר כמעט מיט יראת־הכבוד. אַ סך אַמעריקאַנער פאָרן איצטער קיין אייראָפּע. יא, ווייזט אויס.

ס'גייט פאַרביי אַ הויכער ייד אין אַ קורצן שלאָפּראָק. ער קוקט מיר שאַרף אַריין אין די אויגן.

יו פאַרגאַט יאָר רעזער (1)

דאָטסרייט! — שרייט אים נאָך אַ פרוי.

ער גייט צוריק, גייט מיר ווידער פאַרביי און קוקט מיר ווידער שאַרף אין די אויגן.

וואַצעמערע וויט יאָר טאוועל? (2) — שרייט אים ווידער נאָך דיזעלבע

פרויענשטים.

דעמעט! (3) ער גייט ווידער צוריק, נעמט אַ האַנטוך, גייט מיר פאַר־

ביי און נאָך אַ פאַרשנדיקן בליק שטעלט ער ענדלעך איין און זאָגט: „גוט מאָרנינג“ מיט אַ טאָן ווי ער וואַלט מיר געזאָגט: „שלום־עליכם, אַ ייד!“.

גוד מאָרנינג!

גוד מאָרנינג!

ס'טראָגן זיך פאַרביי מינען־שטעטלעך, פאַררויכערטע הייזער, מענ־

טשן גייען צו דער אַרבעט מיט קענדעלעך. מאַשינען שטייען אויף פאַר־זשאַווערטער ערד. דער צוג לויפט, דער דייטש קוקט אַרויס פון פענצטער און ער רעדט ווי צו זיך אַליין וועגן בעלגיעס קוילן־מינעס, אייזן־מינעס, קופּער און צינק און אויך וועגן איר וואַל, געוואַנט און זייד־אינדוסטריע.

דער קאַנדוקטאָר מיט די שייַן־פאַרקעמטע און פאַרשטייפטע שוואַרצע

וואַנצעלעך, וואָס איז עטלעכע מאָל פאַרבייגעגאַנגען, שטעלט זיך אָפּ און

---

(1) יו פאַרגאַט יאָר רעזער! — האַסט פאַרנעסן דיין גאַל־מעסער.
(2) וואַצעמערע וויט יאָר טאוועל — וואָס הערט זיך מיט דיין האַנטעך.
(3) דעמעט — פאַרדאַמט.

רופט מיך מיט דעם דייטש. מיר גייען אים נאך און ער פירט אונדז מיט טעריעז אין א באזונדערן וואגאן. ער עפנט אויף דאס פענצטער און הייסט אונדז ביידע ארויסקוקן.

פון דער זייט פענצטער לויפט דער צוג דורך ריזיקע בערג, וואס זענען נישט משופעדיק, נאך גלייכע הויכע ווענט, וואס פארפינצטערן דעם וואגאן ווי דער פינצטערסטער טונעל. מיר קוקן ארויס און זעען גארנישט. אבער דעם קאנדוקטארס פנים איז פול מיט דערווארטונג. פלוצים גיט דער קאנדוקטאר א שריי־אויס:
"לע רוצ"!

מיר ביידע, איך און דער דייטש רייסן ארויס די קעפ פון אפענעם פענצטער. דער קאנדוקטאר קוקט ארויס דורך אן אנדער פענצטערל. מיר רייסן די קעפ ארויף און מיר קענען אלץ נישט דערזען דעם שפיץ פון דעם הויכן מוראדיקן בארג. דער צוג גייט אביסל לאנגזאמער פארביי דער דאזיקער ריזיקער וואנט, וואס זעט אויס צו האבן אלערליי קאלירן פון פארזשאווערטן ארץ.

פלוצים דערזען מיר, ביים פוס פון א שטיק בארג, בלומען, און אויף דעם בארג דעם דאטום — פעברואר 17, 1934, און נאך עטלעכע ווערן טער, וואס מיר האבן שוין נישט באוויזן צו כאפן, ווייל דער צוג איז שוין געהאט פארבייגעלאפן. ס'ווערט מיר אבער גלייך קלאר, אז אויף דעם שטיק בארג האט קעניג אלבערט פארענדיקט זיין קאריערע פון א קלע־טערער. שווער צו פארשטיין, וואס דער קעניג האט דא אויף דעם פאר־ווארפענעם שטיק געפאר געקענט זוכן, א חוץ אפשר דעם טויט.

דער קאנדוקטאר קוקט נאך אלץ צוריק צו דער בארגיקער מצבה. איך רייס דעם קאפ ארויף און ס'כאפט מיד אן א גרויל, ווען איך טראכט. אז אלבערט דער ערשטער איז ערשט מיט עטלעכע חדשים צוריק ארויף טערגעפאלן פונדאנען און געבליבן ליגן אונטן, ווו עס ליגן איצט די בלוי מען. דער קאנדוקטאר נעמט אריין דעם קאפ און בלייבט זיצן א דער־שעפטער, ווי ער וואלט דורכגעמאכט א שווערע דערפארונג. גלייך ער וואלט איצט געווען ביי די לעצטע מינוטן פון קעניג אלבערט. אויף אונדז קוקט ער ווי אויף גליקלעכע מענטשן, ווייל מיר האבן זוכה געווען צו זען אזוינס, וואס קיינער אין צוג האט נישט געזען. ווען מיר האבן אים

געדאנקט פאר זיין אויפמערקזאמקייט. האָט ער עס צוגענומען מיט אַ מינע, אַז מיר פאַרמאָגן גאַרנישט אַזוינס מיט וואָס אָפּצודאַנקען פאַר דער פייערלעכער רגע, וואָס ער האָט אונדז צוגעשאַנצט.

ווידעראַמאָל בין איך געשטאַנען מיט דעם דייטש אין דעם ענגן קאַרידאָר פון אונדזער וואַגאָן. איך האָב געקוקט גלייכגילטיק אויף די גרינע שטרעקעס און איינזאַמע הייזלעך. אָבער דער דייטש האָט געשלונגען אַלץ וואָס איז פאַרבייגעלאָפן, מיט אַן אומגעדולד, ווי ער וואָלט עפעס געזוכט מיט די אויגן. מיטאַמאָל האָט ער זיך אַ ריס געטון און אויסגע- שטרעקט די האַנט ווייזנדיק דורכן פענצטער. די האַנט האָט געציטערט ווי ביי אַן אַלטן און די אויגן זיינע זענען געוואָרן נאָך פאַרבענקטער און טרויעריקער.

איר זעט! אַט דאָס איז אַמאָל געווען אינגאַנצן אונדזערס. אונדזערס — ער האָט געמאַכט אַ פּויסט, ווי ער וואָלט דאָס אַלץ געהאַלטן אין האַנט — האָט מען עס ביי אונדז מיט געוואָלט צוגענומען.

ס'האַבן זיך אים געשטעלט טרערן אין די אויגן און די ציטערדיקע האַנט האָט ווי געצערטלט דאָס פעטע גרינס, וואָס האָט זיך פאַרביי- געטראָגן.

איך האָב נאָך גלייכגילטיקער געקוקט אויף די שטיקער ערד. ס'איז מיר געווען אַ רחמנות אויף דעם מענטשן, וואָס האָט אינגאַנצן קאָנוול- סירט. איך האָב געזוכט דעם לעבעדיקן שייכות צווישן דעם שטח, וואָס דער צוג האָט איצט געפּרעסן מיט אַ זעלטן-אויסגערעכנטן און געמאַס- טענעם אָפעטיט, און זיינע פאַרטערטע אויגן. אָבער מיין רחמנות האָט נישט געביטן מיין גלייכגילט. איך האָב זיך אָפּילו גענומען איינרעדן, אַז איך בין אים מקנא, וואָס ער פילט זיך אַזוי פּערזענלעך באַרויבט, אָבער אויך דאָס האָט נישט געהאַלפן. מיר איז נישט געלונגען זיך אַליין אָפּצו- נאָרן — איך האָב אים אַבסאָלוט נישט מקנא געווען.

דער ייד אין מיר, דער ציגינער אין מיר. דער וועלט-פאַטריאַט. דער אַוואַנטוריסט, דער אינטערנאַציאָנאַליסט. — איך האָב זיך אַליין גע- נומען דרייען פאַרן אויער און זיך זידלען מיט דעם גאַנצן ווילבאַקאַנטן אַנטיסעמיטישן לעקסיקאָן, דערפאַר, וואָס מיר איז נישט באַשערט אַזאָ

ווארעמע באציונג צו שטיקער אָפגעביסענע לאַנד־שטרעקעס, וואָס איין
לאַנד רויבט ביים אַנדערן — דער ייד אין מיר!

ס'האָט מיך פּלוצים גענומען צושפּאַרן, איך זאָל ווייניט־איז אַרייַן־
שמוגלען, אָז איך בין אַ ייד. איך האָב גענומען פּילן, אָז ס'איז גאַרנישט
עטיש פון מיין זייט, לגבי די עטלעכע הונדערט טויזנט דייטשע יידן, צי
שטיין אזוי אָן מורא לעבן אָן „אַריער“ און זיך אָפּילו נישט אויסגעבן;
ס'איז אויך נישט אינגאַנצן אַנשטענדיק פון מיר לגבי דעם „אַריער“, אַז
איך זאָל אים אָפּנאַרן. איך האָב זיך גענומען שלאָגן מיט דער דעה, ווייל
ס'איז מיר געווען אַ גרויס רחמנות אויף דעם דייטש, וואָס איז איצט שוין
סיי־ווי געווען אַ צעטרייסלטער. זאָל איך אים פּלוצים אונטעררוקן אַ ניי
פּראַבלעם און אים אויפּסניי ערשט פּאַרביטערן דאָס לעבן מיט מיין
ידישקייט? אַ שד האָט מיך אָבער געשטופּט צום סאַמע ברעג פון אַפֿ־
גרונט. איך בין שוין נישט געווען ביי זיך אין די הענט, די צונג האָט
שוין געוועלטיקט, ווערטער האָבן זיך גענומען אַרונטערקייקלען מיט עט־
לעכע רגעס פּריער, איידער איך האָב געהאַט געמאַכט מיין באַשלוס.

ווי אַ ייד קאָן איך נישט פּאַרשטיין אַזאַ פּערזענלעכע צוגעבונדנקייט
צו אַ שטיקל ערד, אַזאַ רירנדיקן פּאַטריאַטיזם. איך וואָלט אַודאִי געוואָלט
זאָגן, אָז איך שאַץ עס אָפּ און אַז איך באַווונדער עס, אָבער אָפּילו פון העפֿ־
לעכקייט וועגן, קען איך דאָס נישט, ווייל איך באַגרייף עס פּשוט נישט.
העכסטנס קען איך צוגעבן, אַז ס'איז פּאַר מיר אַ טראַגיקאַמיש געפּיל.

האָב איך עס געזאָגט הויך גענוג? האָב איך פּעסט אונטערגעשטראַכֿן
מיין ידישקייט? דער דייטש איז נאָך אַלץ געשטאַנען אַ צוגעפּרוירענער
צום פּענצטער. אָבער ניין, איך האָב אָנגעהויבן באַמערקן, אַז אַ ווינקל
פון זיין אויג האָט זיך לאַנגזאַם גענומען קערעווען צו מיר. איך האָב גע־
פּילט, אַז אין אים קומט עפּעס פּאַר אָן ענדערונג, כאַטש ער האָט עס
געזוכט צו באַהאַלטן. ער וואָלט איצט זייער שטאַרק געוואָלט אויף מיר
כאַפּן אַ פּולן זייטיקן בליק, אָבער איך האָב געקוקט אויף אים מיטן גאַנצן
פנים און מיט אַפּענער דערוואַרטונג.

פון העלער הויט האָט ער אַרויפּגעלייגט זיין ציטערדיקע האַנט אויף
מיין פּלייצע, אַ שווערע האַנט, אָבער ער האָט זי געהאַלטן אויף מיר מיט

ווען יא ש איז געפארן

צערטלעכקייט. באלד האָט ער די האַנט אַרונטערגעכאַפּט און גענומען מיין רעכטע האַנט אין זיינע ביידע און זי געוואָרעמט.

ס'וועט נאָך זיין רעכט! ס'וועט נאָך זיין רעכט! איך פאַרשטיי גוט אייער באַרעכטיקטע ייִדישע ראַכע. אָבער ס'וועט נאָך זיין רעכט!

עס איז געווען אַ שרעקלעכער פּלאַנטער, איך האָב קוים געקענט אויספּלאַנטערן, אַז איך פּיל צו אים פּערזענלעך קיין שום שנאה, אַז מיך וואָלט נישט געאַרט, ווען דייטשלאַנד וואָלט צוריקגעקראָגן אירע שטיקער ערד. פאַר אים איז עס געווען נאָך פּלאַנטערדיקער מיר צו דערציילן, ווי טיף ער פּילט די עוולה, וואָס מען איז באַגאַנגען קעגן דייטשלאַנד, און דאָך איז ער נישט מסכים מיט אַלץ, וואָס עס ווערט איצט דאַרטן געטון אין באַמען פון אויפּלעבונג. ער איז ווייט נישט מסכים. אָבער ווי געזאַגט, מען טאָר נישט רעדן. ביי אים אויפן גאַס וווינען עטלעכע ייִדישע פּאַמיליעס. ער האָט זיי קיינמאַל פּערזענלעך נישט געקענט, אָבער איצטער שיקט ער זיי געהיימע בריוולעך, טרייסט־בריוולעך, אַז עס וועט נאָך אַלץ רעכט זיין! זיי גייען אָבער אַרום מיט געבויענע קעפּ און לאָזן זיך נישט טרייסטן. זיי זעען אויס פאַרשעמט. מיר, דייטשן, וואָס זענען צעדריקט געוואָרן נאָך ווערסאַל, האָבן ענדלעך געפונען וועמען צו דערגייענדיקן, אָבער אום גאַטעס ווילן, מען טאָר נישט רעדן.

די לעצטע ווערטער האָט ער כמעט אויסגעשריגן ווי אַ וואָרענונג צו זיך אַליין, ווייל אין וואַגאַן האָבן זיך גענומען באַווייזן בלאַנדע זיבעצן־אַכצן יעריקע יונגען מיט סוואַסטיקאַ־בענדער אַרום די אַרעמס. זיי זענען געווען שטאַלצע און פּריילעכע. די גראַבע פּויערשע פּנימער האָבן גע־לאַכט. די פּיס האָבן געטראָטן ענערגיש אין וואַגאַן, ווי זיי וואָלטן געגאַנגען אויף ערד, אייגענער און זיכערער. יעדער מאַל, ווען זיי האָבן מיר אַ לייכטן שטויס געטון פאַרבייגייענדיק, האָבן זיי זיך העפלעך אַנטשול־דיקט. אַלע וואַגאַנען זענען געווען פול מיט זיי. זיי האָבן פּריילעך און געשיקט געהויבן די הענט איינער אַנטקעגן דעם אַנדערן מיט אַ מושטיר־טער עלעגאַנץ. אַ האַנט האָט אַ שווימ־געטון אַנטקעגן אַן אַנדערער. ס'האָט גענומען רוישן און זשומען מיט זיי, ווי מיט אַ גאַנצער טרופּע סטאַטיסטן אין אַן אָפּעראַ. עס האָט זיך געדאַכט, אַז אַט וועט אַ זעץ־טון אַן אַרקעס־

טער און זיי וועלן זיך אלע צעזינגען. זיי האָבן אויסגעזען אויסגעוואַשענע, ווי זיי וואָלטן ערשט אויפגעשטאַנען פון שלאָף.

שווערלייביקע קאָנדוקטאָרן זענען אויך אַרײַנגעקומען מיט אַ ״הייל״, אָבער ביי זיי, ביי די עלטערע, איז עס אויסגעקומען ווי אַ רוטינע, ווי אַ טרויעריקע פליכט.

אַכען! — האָט מיין דייטש, וואָס איז נאָך אַלץ געשטאַנען לעבן מיר, אַ זאָג געטון. זיינע ליפן זענען געוואָרן צוזאַמענגעפרעסטער. ווען ס'האָבן זיך געהויבן הענט אַנטקעגן אים, האָט ער אויך אויטאָמאַטיש אויפגעהויבן זיינע. אַלע אין וואָגאָן זענען געווען געפלעפט פון דער פּלוצימדיקער אינױ-וואַזיע. קיינער האָט נישט גערעדט קיין וואָרט. אַ וויילע האָט עס אויס-געזען ווי אַ פרומע צערעמאָניע, ווי מען וואָלט איינער דעם אַנדערן אי-בערגגעצולט מיט אַ גוט-מאַרגן. דער דייטש האָט זיך געשטעלט צווישן מיר און דעם יונגוואָרג, גלייך ער וואָלט מיר געוואָלט באַשיצן קעגן דער פרייד פון זיגער.

דאָס ערשטע געפיל ביי מיר איז געווען נישט כעס, נאָר איבער-ראַשונג, וואָס איך זע מיט די אייגענע אויגן עפעס אַזוינס, וועגן וואָס איך האָב ביז איצט בלויז געלייענט אָדער געהערט. איך האָב געטראַכט פון ניו-יאָרק, וווּ עס ווערן אָפּגעהאַלטן ריזיקע פּראָטעסט-פּאַרזאַמלונגען קעגן אַט-די שווימענדיקע הענט, אָבער מיר איז איצטער געגאַנגען אין מרחק, אין לעגענדאַרישער ווייטקייט, וואָס מען שפּאַנט אַריבער. דאָרט אין ניו-יאָרק איז אַלץ, וואָס איך זע דאָ, ווייט, אויסגעטראַכט, און דאָ איז עס אַנצוטאַפּן-רעאַל, אַ נאַרישער געדאַנק האָט זיך מיר גענומען פּלאַנטערן, אַז אַזוי רעאַל מוז אויך זיין כינע, יאַפּאַן און אינדיע. ווונדערלעך איז בלויז די שטרעקע — פּאַר און דערגרייך אַלץ, וואָס דו מוזט נאָר גלייבן אויפן וואָרט.

אַן ענלעך געפיל, געדענק איך, האָב איך געהאַט, ווען איך בין געזעסן ביי אַ סענסאַציאָנעלן מאָרד-פּראָצעס און געזען מיט די אייגענע אויגן די העלדן, די וואָס האָבן זיך אַמאָל אַזוי שטאַרק געליבט, אַז זיי האָבן שותפות אָפּגעראַמט עמעזן, וואָס איז זיי געשטאַנען אין וועג. ביז אין געריכט-זאַל בין איך געווען איינער פון שטראַם, וואָס האָט בלויז געזען אין די צייטונג-גען דאָס בילד פון דער ״שיינער״ מערדערין אין פּראָפּיל, פון דער

„רייצנדיקער“ מערדערין אין פולן געזיכט. אבער אט זע איך מיט מיינע אייגענע אויגן און הער ווי די העלדן רעדן כמעט מיט פארשלאפענע שטימען. איך זע, ווי ער, דער קליינטשיקער העלד, זיצט אן איינגעהויקערטער אויף דעם שטול און ענטפערט אויף פראגעס. א רויטקייט, א קינסטלעכע רויטקייט פון צייט צו צייט אויף זיינע באקן. ער זעט אויס געשמיינקט פאר זיין ראַלע. פונווייטנס זיצט זיין שותפטע אין ליבע, אין מאַרד, איר פנים איז צעפלאַקערט, אירע האַר צעפאַטלט. די „רייצנדיקע“ מערדערין איז היבש־מיטליעריק, און אסור, אויב איך וואָלט פאַר איר דערהרגעט אַ קאַץ. מען פירט זיי אַרויס פון זאַל, ביי אַ געריכט־הפסקה. איך זע זיינע קליינע, דריבנע פיסלעך, איך זע אירע ברייטע באַקעס. ערשט אינדרויסן פון געריכט־זאַל ווערט מיר קלאַר, אַז איך האָב געזען צוויי טויטע מענטשן.

מיט אַזעלכע אויגן האָבן איך געקוקט אויף די יונגע בלאַנדע חברה־לייט און אויף זייערע געשטרעקטע הענט. ס'איז מיר אין אַנהייב שווער געווען צו פאַרבינדן די קינדישע טעאַטער־פאַרשטעלונג מיט דעם גע־רעכטן גרימצאָרן פון ניו־יאָרק.

ערשט אַביסל שפעטער האָט מיר אַנגעהויבן קלאַר צו ווערן, אַז אויב עס ווערט איצט רעאַל אַלץ, וואָס איך האָב געהערט, איז דאָך אויך אמת, אַז אַט־די יונגען האָבן מיט דערזעליקער טעאַטראַלישער פריי־לעכקייט געשלעפט מענער און פרויען פון די הייזער און זיי פאַרשלעפט, וווּ אַ האָן קרייט נישט. אַט־דיזעליקע יונגעלייטלעך האָבן געשלאָגן, גע־פייניקט, געבריקעט מיט די פיס אין פנים אַריין. אַלץ איז אמת, אַלע קינ־דישע זאכן זענען רעאַליטעטן. איך געפין זיך, הייסט עס, איצט אין וויסט־און־פינצטער לאַנד.

אַבער כ'האָב נאָך אַלץ נישט געשפירט קיין שנאה, נאָר ס'האָט מיר גענומען פלאַמען דאָס פנים פאַר מיין אייגענער הילפלאַזיקייט. זיך אויפ־הייבן און האַלטן אַ רעדע, אַ פלאַמיקע רעדע! כאַטש שטערן די שמחה און אויסשרייען אינמיטן דער יוגנטלעכער פריי־איך בין אַ ייד. נישט קיין גרויסע קונץ, — אַ ייד מיט אַן אַמעריקאַנער פאַספּאָרט אין קעשענע, די אַרמיי פון יונגען מיט סוואַסטיקאַס איז געוואָרן אַלץ פריידיקער און טומלדיקער. איך האָב גענומען זוכן שוץ ביי מיין דייטש, אַבער כ'האָב

י ע ק ב ג ל א ט ש ש י י ן

אים פונקט געכאפט מיט אן אויפגעהויבענער האַנט. בעת ער האָט גע-
ענטפערט אויף אַ „הייל“.

איך בין אַרונטער אויף דער באַנסטאַנציע.. איך האָב געזוכט וויי-
טערדיקע רעאַליטעטן, אָבער דאָ האָט זיך אַלץ באַוועגט ווי אויף יעדער
קליינשטעטלידיקער באַנסטאַנציע. מען האָט געפירט וועגעלעך, געבראַ-
גט אויף די שטיינער, געלאַדעוועט פעק, קאַנדוקטאָרן זענען געזעסן אויף
די טרעפּ פון די וואַגאַנען און זיך געוואַרעמט אַנטקעגן דער זון. קופּקע-
לעך זענען געשטאַנען און געשמועסט פאַר זיך. איך האָב געזוכט אַ יידיש
פּנים.

אַ שטאַלץ שיין יונג מיידל מיט ערנסטע אויגן, וואָס האָבן אַזש אויס-
געזען ביזן און אומפריינדלעך, איז געגאַנגען הין און צוריק. זי האָט באַ-
דאַרפט זיין אַ יאָר זעכצן־זיבעצן, אָבער אַ וועלט פון טרויער איז געלעגן
אויף איר פנים. זי האָט שפּאַצירט מיט אַ שטאַלצן געהויבענעם קאַפּ —
אַ זעלטענער געמיש פון יוגנט און ערנסט. אוממעגלעך צו קוקן אויף איר
מיט יענע לעקעשעוואַטע בליקן, מיט וועלכע מען קוקט געוויינלעך אויף
אַ יונג מיידל. זי ברייט דיך צוריק מיט שטרענגע אויגן און זעט אויס
עלטער פון דיר, ווי זי וואַלט דיר אַנגעדרייט אן אויער פאַר דיין לייכט-
זיניקייט. דו ווייסט בלויז, אַז עס איז אַ גרויסע דערגרייכונג אַנצוצינדן
אַ פייערל פון פרייד אין אַזעלכע קלוגע, טרויעריקע אויגן. אַ הויכע,
עלטערע דאַמע, אינגאַנצן אין שוואַרצן, קומט און נעמט אן דאָס יונגע
מיידל ביים אַרעם. ביידע גייען שווייגנדיקע הין און צוריק, זענען זיי
יידישע ?

מיין דייטש איז אויך אַרומגעגאַנגען הין און צוריק אויפן וואַקזאַל.
ער האָט אויסגעזען אַ סך גידעריקער ווי אין וואַגאַן און צוזאַמענגעקאַר-
טשעטער. ער האָט זיך אַביסל געשעמט מיר צו קוקן אין פנים, איז ער
געגאַנגען נאָך מיר ווי אַ שאַטן. עטלעכע מאל איז ער מיר פאַרלאָפּן דעם
וועג און אויף מיר געקוקט מיט אויגן פון אַן אומגליקלעכער קו. ער האָט
געוואַלט זען, אויב עס זענען נאָך פאַרבליבן צווישן מיר און אים ווערטער.
ער האָט געהויבן מיט די פלייצעס, געגעבן אַ הילפלאַזן מאַך מיט דער
האַנט, צוזאַמענגעקנייטשט דעם שטערן, ווי איינער רעדט, וואָס קען איין
מענטש טון ?

ווען דער צוג האט זיך גערירט, זענען מיר ביידע געזעסן אין עס-וואגאן ביי א קליין טישל. דער צוג האט זיך געהוידעט. א פעטער דייטש אין אן אוניפארם האט געטראגן א גרויסן הייסן מעטאלענעם פאלומיסיק. און צוגעטיילט יעדן איינעם זיין פארציע אויפן טעלער. דער דייטש האט גארנישט אויסגעזען ווי א מאנספארשויך. ער האט זיך באוועגט ווי א שווערע פרוי, און אפילו זיין צעקנייטשט פנים איז געווען פון אן אלטער, גוטער, איבערגעגעבענער קעכין. ווען ער האט שוין אלעמען געהאט איינ-געטיילט, האט ער ערשט מיט ווייבערשער צערטלעכקייט יעדערן צוגע-לייגט נאך א שטיקל.

מיר, דער דייטש און איך, זענען געזעסן איינער אנטקעגן דעם אנ-דערן. ער האט באשטעלט א פלאש וויין און ער האט מיר אויך אנגעגאסן אביסל. מיר איז געווען אנגעזאליעט אויפן הארצן און איך האב זיך נישט צוגערירט צום וויין.

עס האט אויסגעזען ווי א היימישע פריוואטע רעסטאראציע. ס'האט אפילו געשמעקט מיט דארפישקייט פון דעם עסן, סערווירן און פון דעם אלטן פעטן דייטש, וואס האט דערלאנגט צום טיש.

מיין טיש-קאמפאניאן האט מיך געמונטערט — טרינקן זי מאל, עסן זי מאל. ער האט, ווי ענטפערנדיק אויף מיינע געדאנקען, פארפירט כלומרשט א זייטיקן געשפרעך וועגן „דאס שטענדיקע“ אין לעבן, וואס בייט זיך נישט, וואס וועט בלייבן אייביק, וועגן דער פריינדשאפטלעכער אטמאספערע אין רעסטאראן, וועגן דער מענטשלעכער ווארעמקייט, וואס וועט טרומפירן; אלע אנדערע זאכן זענען טרויעריקע אינצידענטן, וואס וועלן פארשווינדן. טרינקן זי מאל. עסן זי מאל.

אבער מיר איז געווען שווער, ווי עמעצער וואלט מיך אביסל גע-ווארגן ביים האלדז, נאך נישט אינגאנצן געשטיקט, נאר געהאלטן ביים גארגל, גרייט צו דערשטיקן.

און אזוי האב איך געפילט נאך דעם, ווי מיין דייטש איז ארונטער און ער האט זיך מיט מיר ווארעם צעזעגנט, דערקלערנדיק מיר נאכאמאל, אן ס'וועט נאך רעכט זיין. איך האב אים געוואלט פרעגן, ווי אזוי קען עס רעכט זיין, אז אלע הייבן אזוי געהארכזאם די הענט, אבער איך האב

אויף אים רחמנות געהאט. ער האָט געהאַלטן אין איין שרייען צו מיר:
דאַנקעשען! דאַנקעשען!

אַזוי אַ גאַנצן טאָג, ווען דער צוג האָט געסאַפּעט איבער דייטשער
ערד און אַזוי דערדריקט זענען אויך געווען די עטלעכע יידן, וואָס זענען
געזעסן אין וואַגאַן, געשפּילט קאַרטן און אַפּילו נישט אַרויסגעקוקט פון
פענצטער. בערלין האָט יאָ אַרויסגערוּפּן אַ שטיקל נייגער. מיר זענען
אַרונטער און געטראָטן מיט פאַרזיכטיקע טריט, ווי מיר וואַלטן דאָ נישט
געהאַט קיין וווינרעכט. ווי מיר וואַלטן זיך דאָ געפּינען אומלעגאַל.

פאַרנאַכט-צו האָבן אַנגעהויבן פאַרשווינדן די פעטע, זאַפּטיקע, גע-
זירעטע פעלדער. ס'האַבן זיך גענומען באַווייזן מאַגערע אַפּגעבליאַקע-
וועטע שטיקער ערד, מיט ווייניקער גרינס אין דעם גריין, ווייניקער פעטן
שוואַרץ אין דער שוואַרצקייט, מיט ווייניקער סדר. אַלץ איז געווען אַנגע-
וואַרפּן. אַ וואַרף אַהער — טראַף. געטראַפּן, וואַקסט עפּעס. אַ וואַרף דאָרט
און נישט געטראַפּן, וואַקסט אַ שטיק פּליכעוואַטע גראַז.

צוויי דינע הערשעלעך שטייען און קוקן אויפן צוג. זיי שטייען צו-
געקאַוועט און פאַראַליזירט פון שרעק. ערשט ווען דער צוג לויפט זיי
פאַרביי, נעמען זיי אַוועקשפּרינגען מיט אַ מערקווירדיקער גראַציעזוקייט
— זיי טאַנצן אויף די פעדערשטע פיס און די הינטערשטע קומען אויס,
ווי זיי וואַלטן געהאַנגען אין דער לופטן.

די נאַכט פאַרסאַזשעט שוין אינגאַנצן די פענצטער און ווען ס'באַ-
ווייזן זיך עטלעכע קליינגעוויקסיקע קאַנדוקטאָרן מיט שמאַלע פּלייצעס
און מען הערט די ערשטע פּוילישע ווערטער, ווערט לייכטער אויפן האַרצן.
די האַנט, וואָס האָט געהאַלטן ביים גאַרגל, פאַרשווינדט און די קאַמישע
ווילד-פרעמדע באַן-קאַנדוקטאָרן, וואָס זעען אויס, ווי פאַרקליידטע שבת-
גוים, ווערן נאַענט ווי לאַנדסלייט.

אומפאַרשטענדלעך!

אַ מיטליעריקע פּרוי, באַהאַנגען מיט דימענטן, אַוירינגען און בראַס-
לעטן, וואָס האָט מיר שוין באַוויזן צו דערציילן, אַז זי איז אַ פאַרמעגלעכע
אַלמנע, וואָס פאַרט איצט אויף קבר-אַבות, טוילעט זיך צו מיר. זי האָט
ברענענדיקע און, איצט אַנטקעגן נאַכט, האַלב-משוגענע אויגן. זי דריקט
זיך צו מיר מיט אַ הייסן זאַק און איך דאַנק גאָט, וואָס עס זיצן מיט אונדז

נאך עטלעכע מענטשן, ווער ווייסט, וואס עס וואלט נאך חלילה מיט מיר געקענט געשען, אויף דער גרענעץ צווישן דייטשלאנד און פוילן, מיט אזא צודרינגלעכער אלמנה!

איך בין א פרייער מענטש, זאגט זי און ווינקט בשעת־מעשה מיט אן אויגל, ווי א מאנסביל. אז עס קומט צו ליבע, טראכט איך נישט פון יענער וועלט.

אלע וואלגערן זיך שוין אויף די הארטלעכע בענק, איך האב מורא איינצושלאפן, ווייל ס'איז קלאר, אז מיין שכנטע ווארט אויף עפעס מיט האלב־אפענע אויגן, ליג איך איינגעקארטשעט און ריר זיך נישט פון ארט. ס'נעמט נישט לאנג און זי ווערט אן איר גאנצע גבורה, זי קראכט צו־זאמען, ווי אן אלטע געביידע, וואס האט זיך אָנגעשטרענגט צו שטיין איבער די כוחות, און אז זי קראכט שוין צוזאמען, לאזט זי זיך אינגאנצן ווייל גיין — זי נעמט קרעכצן און אכצן מיט אמתע אלטע אַכצענישן, ביז זי פארלירט אינגאנצן איר רעספעקט צו מיר און זי שנאָרַכט ווי אַ גאַנצע קאָפּעליע, נאָכדעם ווי זי צעסטראַיעט זיך, שלאָפּט זי ערשט איין שטיל און רויק ווי אַ לעמעלע, ס'לאָזט זיך קוים גלייבן, אז אַט־די באַרויקטע אַלטע פּרוי האָט ערשט געזאָטן, גערעדט פאַר פייער און פאַר וואַסער, און גע־שפּרייט גאַנצע נעצן.

ווייזט אויס, אז איך האב זיך אויך געלאזט אויף גאָטס באַראַט, ווייל ווען איך עפן די אויגן, הער איך שוין ווי מען שרייט:
זגערזש! זגערזש!

מיין פאַרשלאָפענער קאָפּ שטעלט מיך גלייך אויף די פאַרשלאָפענע פּיס, זגערזש פאַר מיר מיינט דאָך זגערזש — מיין ברודער בנימין, מיין ברודער מאַרקוס.

זגערזש — מאַרקוס, בנימין, כ'לויף צו צום פענצטער, אפשר וועל איך זען קענטלעכע פּנימער.

דער צוג שטעלט זיך אפילו נישט, איך פאל צוריק אויף דער באַנק און איך ווער אינגאנצן אָפּגעווישט אונטער די גומענע רעדער פון אַ חלום, וואָס פאַרט איבער מיינע צעבראַכענע ביינער. עס איז אַ טיפע פאַנטאַס־מאַגאַריע, טיף ווי אַ ברונעם און איך ליג אויף דעם סאַמע דנאָ אַ דער־טרונקענער, איך בין זיכער, אז איך וועל זיך אַרויסראַטעווען, אָבער ווער

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ן

ווייס ווען. ס'האט געמוזט דויערן שיינע עטלעכע שעה ביז איך האָב אויפגעריסן די אויגן.
האַלב־איינגעפּאַלענע כאַלופּעס. פּויערים באַגלייטן דעם צוג מיט פאַרשלאַפּענע און טרויעריקע אויגן. באַרוועסע פּויערטעס שטייען ווי מאַטקעבאַסקעס מיט קינדער אין די אַרעמס, ווי זיי וואַלטן געשטאַנען מיט זיי און געבעטלט, ווי זיי וואַלטן זיי געהויבן צו אונדזערע אויגן; נאַט, נעמט כאַטש צו ביי אונדז די קינדער, מאַכט לייכטער אונדזער לאַסט. די קינדער ליגן געליימט אין די אַרעמס פון די מאַמעס און האָבן אַזעלכע טרויעריקע אויגן ווי די אַלטע פּויערים. די אויגן בעטלען. די רעדער אַנטלויפן שנעלער. די אויגן באַגלייטן; ברויט. די אַנטלויפנדיקע רעדער ווערן פאַרשאַלטן צו קלאַפּן: ברויט! ברויט! ברויט! שווער צו פאַרגעסן אַזעלכע אויגן.
פינצטערע קוימענס, רויך, סאַזשע און אַן אומגלויבלעך וואַרט —
וואַרשע.

IV

דער דראַזשקאַזש האַט אַ צייגעטון די לייצן און דאָס אויסגעביינטע פּערדל האַט אַוועקגעטאַנצט מיט דער העצקנדיקער דראַזשקע. די וואַר־שעווער גאַסן זענען נאָך געלעגן האַלב־פאַרשלאַפּן. עס איז געווען הייס, אומגעוויינלעך הייס פאַר אַן אינדערפרי. די מידקייט פון אַנדערטהאַלבן מעת־לעת אויפן צוג האַט מיך צוזאַמענגעקאַרטשעט לעבן מיין געפּעק. די גאַסן האָבן זיך געשיילט און געוויקלט איינע פון דער אַנדערער מיט אַ מערקווירדיקער פרעמדקייט. דער קאַפּ איז געווען שווער און איך האָב אים דווקא געריסן הויך, ווי איך וואַלט אים געמינטערט. עס איז געווען ווי איך וואַלט גאַנצע צוואַנציק יאָר זיך אויסגעמאַטערט וואַרטנדיק אויף דעם איצטיקן מאַמענט און איצט, אַז דער מאַמענט איז שוין דאָ, בין איך צו מיר צו געבן שלום־עליכם.

ס'פּלאַנטערט זיך ביי מיר אין קאַפּ אַ מאַדנער געוועב פון די לעצטע עטלעכע שלעפּערדיקע און טראַסקנדיקע פּרימאַרגן־שעהן איבער דער פּויער־לישער ערד. מיין מוח חלומט איצט איבער די זעלביקע חלומות, ווי עס

טרעפט אמאל ווען מען וואכט אויף, מען שלאפט ווידער איין און מען זעצט פאר מיט א פארשלאפענער באווסטזיניקייט דעם זעליקן חלום. אבער דאס מאל האב איך נישט פארגעזעצט, נאר טאקע פשוט איך בערגעחלומט. כ'האב זיך געמאטערט צו רעסטאורירן דעם חלום מיט זיין גאנצער שפינוועבסדיקייט און אומלאגישער פארשטענדלעכקייט. מיין מוח איז שוין אבער פארט געווען אביסל וואכער און זאכן האבן ווילנדיק-נישט ווילנדיק געקראגן אן אומאנגענעמע ארדענונג. די שטיקער חלומות האבן געהאט אן אומאנגענעמען סדר פון א קאמפאזיציע.

ס'האט זיך ביי מיר צופיל אנגעהויבן איבערזעצן פון היראגליפן שפראך אויף א פארשטענדלעך לשון. אלץ וואס איז געווען רויכיק און פארמלאז בעת איך בין געלעגן אויפן סאמע דנא פון חלום, איז איצט געווארן סאליד און מיט ווינקלען. דער ערשטער חלום איז געווען לעבער דיק ווי א בארג מיט מוראשקעס, אבער ביים איבערחלומען האב איך פאנאנדערגעקיצלט דעם בארג און ס'האבן גענומען לויפן עפיזאדן אין פארשידענע ווינקלען, באזונדערע קאנטיקע עפיזאדן.

דער הינטערגרונט פון חלום איז געווען עפעס א שרעק פאר א משחית. ס'האבן געקלונגען גלעקער פון רוסישע באסאווע סאבארן און פון פוילישע קאשטשיאלן, און עמעצער מיט אן אויסגעבוירגענעם שטעקן ווי א שטיק בוים, האט זיך געיאגט בארג-אראפ איבער דער יידן-גאס, געקלאפט אין אלע געוועלבער און געווארנט קעגן א שטאך אין שבת. געשעפטן, האבן זיך געשלאסן מיט א פארשלאפענער געהארטזאמקייט און ס'איז אנגעפאלן א שרעקנדיקע רו אויף די פארמאכטע קלייטן און אויף דער פארשאטנטער, אפגעליידיקטער גאס.

אין סאמע צענטער פון די באסאווע פראוואסלאווע קירכן און די דינערע קאטוילישע, איז געשטאנען ס'האלב-איינגעפאלענע בית-המדרש. די גאס וואס האט געפירט צום מקום-קדוש איז געווען פינצטער און פון בית-המדרש זענען אלעמאל ארויסגעלאפן לעבעדיקע לכא-דודים — לקראת לקראת, געלאפן אנטקעגן ווי קליינע קעצעלעך אריבער דער שוועל פון בית-המדרש.

א הויכער וואסערטרעגער איז געגאנגען מיט שווערע, פאמעלעכע טריט און לעבן אים א קליין יידעלע. ס'איז מיר קלאר געווארן, אז דאס

קליינע יידעלע איז דער רבי רב אייזערנער קאָפּ, אַבער ער האָט אַרויפ־געקוקט מיט גרויס יראה צום הויכן.

רבי, האָט ער געזאָגט צום וואַסערטרעגער, דו ווייסט דאָך יאָ ווי אזוי אָפּצושטעלן ס'פורעניות. וועסטו דערלאָזן, רבי, אַזאַ עונש, אָן ס'משחית זאָל פאַרוויסטן די גאַנצע קהילה קדושה?

רוף מיך נישט רבי, איז דער הויכער וואַסערטרעגער, וואָס איז נע־ווען אַ גאַנצן טאָג אַ נכנע, מיט אַרונטערגעלאָזענע פלייצעס, אַריין אין אַ שרעקלעכן גרימצאָרן. בעריש וואַסערטרעגער עט זיך נישט לאָזן אַנטאָן דאָס שמויסענע שטריימל אויפן קאָפּ. טו מיר נאָר נישט אָן דעם רבנישן ספּאַדיק. יעדן בין נישט מסכים. כ'על עס נישט לאָזן.

דאָס שטילע קליינטשיקע יידל וואָס איז ביז איצט געגאַנגען געלאָסן איז אויך אַריין אין אַ ברענענדיקן כעס. ער האָט געביסן די ווערטער, אַז דאָס קול זיינס איז אַרויסגעקומען פאַרדומפּן.

אַז דו שפּילסט זיך רק אין עניוות און אַ פשוטער בן־אדם איז איצ־טער כצאן בלי רואה, נישטאָ פון וועמען קיין עצה־טובה צו הערן. ס'משחית שטייט שוין אַט־אַט ביי די טויערן פון שטאָט און דו לאָזט זיך ווילגיין מיט עניוות.

בעריש האָט אַרונטערגעלאָזט די פלייצעס, ווי ער וואָלט ערשט איצט געטראָגן די שווערסטע נאָשעס פון גאַנצן טאָג. ער האָט זיך געקאָר־טשעט אין דרייען, זיך אָנגעלענט אין דער קאָפּטשנדיקער לאַמטערנע און שטיל געהעשעט.

פון שול זענען אַלץ געלאָפּן לעבעדיקע לכא־דודיס, קליינע שוואַרצע און גרויע קעצעלעך. זיי האָבן זיך געקייקלט איבער דער פינצטערער גאַס. לקראת כלה, פני שבת נקבלה. לקראת, לקראת. די גלעקער האָבן זיך פרום געוויגט איבער דער גאַנצער שטאָט און דער לובלינער שטאָט־זייער האָט אויסגעקלונגען חצות.

דערנאָך זענען געקומען צוויי פאַר שטיוואַליעס. די צוויי פאַר שטי־וואַליעס האָבן געשפּאַנט איבער דעם בלאַטיקן וועג. ווען די שטיוואַליעס זענען שוין געווען אויף יענער זייט פון דעם צמענטאָוש, וואָס נאָך דער דאָגאַטקע, האָבן זיי זיך אָפּגעשטעלט. אַ כאַלעריטשנע זון האָט דעם וואַ־סערדיקן הימל געגעבן אַ שטיקל אַנבליק פון טאָג. ביידע פאַר שטיוואַ־

ווען יא שאיז געפארן

ליעס זענען שוין געווען זיכער, אז זיי טרעטן אויף שטאטישער טעריטאריע און זיי האבן זיך פארגונען דעם תענוג זיך אביסל אפצורוען.

דער הויכער, מיט דער פלאקערדיקער רויטער באָרד און מיט די גרינע קליינע אויגן האָט אַ טיפן קרעכץ געטון און זיך גענומען געשמאַק שיבן איבער דער צעריסענער, וואַטאָווער, קאַפּאַטע.

דאָס קליינע ייִדל לעבן אים האָט דערגרייכט דעם הויכן ביז צום גאַרטל. ער האָט געהאַט אַ גרוי שטרויען בערדל און רויטע בעקעלעך, ווי פאַרפרוירענע עפל. ער האָט אַלץ נישט אָפּגעלאָזט דעם הויכנס האַנט. כאַטש יענער האָט זיך געריסן צו באַפרייען. דער הויכער האָט אַ ברום־געטון און דאָס ייִדל האָט אים געגעבן אַ שאַרפן, פריזישן קניפּ אין האַנט, אַז ער האָט זיך צערעוועט און זיך אַזש פאַרסמאַרקעט רעוונדיק. און ווי נאָר איך האָב אים דערהערט וויינען, האָב איך גלייך דערקענט דעם משוגענעם אַביש.

ס'איז נאָך נישט געווען רעכט טאָג אָבער פונדעסטוועגן זענען שוין ווייסע חברהניקעס אַרומגעלאָפן און געפאַטשט מיט די באַרוועסע פיס אין די קאַלוזשעס. ווי זיי האָבן דערזען די צוויי, וואָס זענען געשטאַנען אַנגעשפאַרט ביי דער ראַגאַטקע, האָבן זיי אַרויסגעלאָזט אַ געשריי: דער משוגענער אַביש איז שוין דאָ! דער משוגענער אַביש! דאָס פריילעכע געשריי האָט אָפּגעקלונגען איבערן גאַנצן נייעם וועג.

אַ שטיל ייִנגל מיט פרומע בעקעלעך איז געגאַנגען אין חדר אַריין. ער האָט געטראָגן אַ וואַרעם פלעצל אַנגעשמירט מיט צעגאַנגענער פוטער, אַ בייטל מיט זויערע וויינשל און אין קעשענע האָט ער געהאַט אַ צווייער פאַר סאַכמעראַזש. דאָס שטילע ייִנגל איז מיר געווען אַזוי באַקאַנט, אַז כ'האַב אַזש געוואָלט וויינען. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט און איז צוגעגאַנגן גען דרייטט צו אַבישן, אָפּגעקניפּט אַ שטיקל פלעצל און אויסגעשטרעקט די האַנט. אָבער ווען אַביש האָט עס געוואָלט אַ כאַפּ טאָן, האָט אים דאָס ייִנגעלע בלוזן אַ ווונק־געטון מיט אַ שטיל קול: וכול מאמינים.

אַביש גרינע אויגן האָבן אויפגעלויכטן. ער האָט זיך גענומען געטרײ און פרום שאַקלען און מיט פאַרשטשעמעטע ליפן האָט ער אויסגעזונגען מיטן טראַפּ יעדער פּסוק:

ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ן

וכול מאמינים
גאט מוז מען דינען, .
מען מוז אים דינען,
מען דארף אים דינען
מיט פרייד און מיט נחת,
הגואל ממות ופודה משחת.

דאס קליינע יידל, ס'טאטל זיינס, איז געשטאנען און זיך מיטגע-
שאקלט צום טאקט. אין קאפ זענען ביי אים געבארן געווארן קליינע טרייס-
טעלעך, וואס דער זון זיינער פארדינט קיין עין-הרע אויף חיונה. שוין יארן
און יארן, ווי ער טאפטשעט אויס, צוזאמען מיט דעם זון, די בלאטעס פון
אלע שמעט און דערפלעך — און גאט איז אַ פאטער. אביש האט אַ גע-
לענק צו זינגען. מען שטופט דורך ברוך-השם די וואך און אלע פרייטיק
קומט מען צוריק הערן לכו נרננה אין רבינס בית-המדרש. דאס טאטל
אליין קען אויך אפזינגען אַ וכול מאמינים, אבער נישט מיט דעם זונס
רגילות. עפעס זענען ביי אים שוין פארפעצט און פארלייגט שטיקער מוח.
די ווערטער קומען ארויס שטומפיק און נישט אזוי ניגונדיק און מיט
דעם זעלבן קרעכץ ווי ביי אבישן. אן אבישן וואלט ער זיכער צו גרונט
געגאנגען אויף די עלטערע יארן.

דאס קליינע יינגעלע מיט די פרומע בעקעלעך האט זיך ארומגע-
קוקט, אויב קיינער זעט נישט און ער האט אבישן דערלאנגט נאך אַ קניפ
פון ווארעמען פלעצל.

אביש, זאג מיר, ווי שפעט איז?

דאס טאטל האט צוגעמאכט די אויגן. ער האט שוין געוויסט וואס
דאָ קומט. אויף אזעלכע זאכן האט ער טאקע זיין הסכמה נישט געגעבן,
אבער ער האט פארשטאנען, אז ס'איז אַ טייל פון דער פרנסה. אביש
האט זיך אַ פארע-געטון ביים קראק און ארויסגענומען די זאך און שלימזל-
דיק געדרייט ווי ער וואלט אנגעדרייט אַ רעגולאטאר. דאס יינגל, וואס
האט דאס שוין געהאט געזען צום וויפלסן מאל, האט דערלאנגט אַ קוויטש
און אַ הירזש און גענומען לויפן ווי אַ לאשעק אין חדר.
אויפן גויישן מארק זענען שוין אנגעפארן אַ סך פורן. די גויעס

מיט די הינער און אייער, מיט די גרינסן, און אויבסן, מיט די שווארצע און רויטע יאגדעס. די ידענעס האבן געבלאזן די הינער אויפן ריכטיקן אָרט און זיך געדונגען. א פויער איז געשטאנען ביי זיין וואַגן און גע-מאַכט אַ גאַנצע קאַלויזשע. עס איז דערלאָפן שויםענדיק ביז צום פערדל, וואָס האָט געהויבן די פיס. די העקעריונגען מיט די פאַרבלוטיקטע פאַר-טעכער האָבן געשאַרפט די לאַנגע שפיציקע מעסערס. איין העקעריונג האָט אַ כאַפּ-געטון אַ יונגע שיקסע, זי געגעבן אַ הייב אין דער לופטן און זי אַזוי געהאַלטן. עטלעכע העקעריונגען זענען אונטערגעשפרונגען און גערוקט די הענט אונטער דער שיקסעס קליידל, וואָס האָט זיך אויפ-געבלאָזן פון ווינט. די שיקסע האָט זיך געריסן און געדריגעט מיט די פיס און געשריגן האָט זי אויף אַ קוויטש:

פאַר גאַט, פאַר גאַט, האָבן זיי נישט קיין מורא. פאַר גאַט.

דער מאַרק האָט געשמעקט מיט מעליקע און ווייניקע פערזשיכעס, רויטע טרוסקאווקעס, מאַלינעס, פרישע מייערן, שאַלאַטן, גרינ-געלע און גערקעס, רויטע רעטעכלעך. ס'איז אַלץ ווי אויפגעגאַנגען פאַר די אויגן און פאַרשמעקט דעם גאַנצן מאַרק.

אַן אַלטע גויע, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ מכשפה, איז געשטאַנען און געמעלקט אַ געהאַרכזאַמע ציג און דערלאַנגט אַ גלאָז מיט פריש אויס-געמאַלקנס צו אַ יונג חסידל מיט געקרייזלטע פייעלעך, וואָס האָט נאָך יעדער שלוק מילך זיך אַ כאַפּ-געטון ביים האַרץ און געזיפט מיט כוונה ווי אַ גרויסע רפואה.

אַ חוץ מיט שאַלאַטן און פרוכט האָט דער מאַרק געשמעקט מיט קי, הענער, הינט און פערד און מיט פרישע שטיקער וואָס די פערד האָט באַר-וואָס אַנגעלייגט. ביזע הינט מיט אַלטע פנימער זענען געווען צוגע-בונדן צו די וועגענער. זיי האָבן זיך געריסן פון די שטריק און געהאַווקעט. האַלב דערשטיקטע הענער, וואָס זענען געלעגן אונטער אַ באַרג שמאַטעס, האָבן קונציק אַרויסגעקראָגן די קעפלעך, געקרייעט מיט אַ צוגעוואַרגענעם קריי און ווידער געפאַלן חלשות.

אַ ציגינערן איז אַרומגעגאַנגען, געקלימפערט מיט אירע קייטן און באַראַסלעטן און געריסן ביי אַלעמען די הענט. ידענעס האָבן זיך באַראַטן איינע מיט דער אַנדערער. ידן האָבן אויך אַרומגעשמאַיעט און געזוכט

י ע ק ב ג ל א ט ש ש י י ז

מציאות אויף שבת. קיינער האָט זיך נישט אומגעקוקט אויף דער משוגע-
נער דבורה, וואָס האָט געהויבן ס'קלייד ביז צו די אויגן און געשריגן
היסטעריש מיט איר קינדישן סיען.

יידן, מוסיאָן וועט קומען.

יידן, מוסיאָן וועט קומען.

דער טאָג איז געווען אַ פאַרנער און די פויערים האָבן געשוויצט
אונטער די שווערע סערמיגעס. זייערע וועגענער האָבן זיך שוין ביסלעכ-
ווייז גענומען רירן אין וועג אַריין, צוריק אין די דערפלעך, וווּ אַ קילער
הימל איז געהאנגען איבער זייערע כאַטעס, וואָס זענען געשטאַנען צע-
וואַרפן אין געדיכטע וועלדלעך.

דער בלינדער דזשיאָד (1) איז געזעסן אינמיטן מאַרק, געשפילט אויף
דער קאָטערינקע און צוגעזונגען אַ פרום לידעלע, וואָס אַלע האָבן שוין
געקענט פון אויסנווייניק. די קאָטערינקע האָט אין זיינע הענט אויסגעזען
ווי אַ האַנט-מילעכל, וואָס האָט געהאַלטן אין איין מאַלן דאָס זעלביקע
לידל נאַכאַמאָל און נאַכאַמאָל.

בלינד בין איך אָבער

יעזוס איז גוט צו מיר,

גוט צו מיר,

און מאַריע איז גוט צו מיר,

גוט צו מיר,

זייד-זשעט, ליבע מענטשן, גוט צו מיר.

גוט צו מיר.

ריפּי, ריפּי, ריפּי, האָט ער געצויגן דעם בויך פון דער קאָטערינ-
קע, וואָס האָט זיך געקאַרטשעט, אויסגעלענגערט און זיך געקערעוועט
אין אַלע זייטן ווי אַ שלאַנג.

דעם דזשיאָדס געזאַנג איז געווען זיסלעך און האָט זיך געלייגט
פריקע אויף יעדערנס ליפּן. מ'האַט פון אים געווייכט; ס'האַבן געווייכט
פון אים הינט, פּערד, אַפּילו די קאָטשקעס און די הינער זענען געגאַנגען

---

(1) דזשיאָד — אַלטער גוי, בעטלער.

ווען יאש איז געפארן

ארום אים און אים נישט אָנגערירט, נישט מיט קיין פליגל און נישט מיט קיין פיסל.

א סוכאָטנער גלח, מיט אַ לאַנגער, דינער נאָז און אַ סך זומער־שפרענקעלעך איבערן גאַנצן פנים האָט זיך אָפגעשטעלט ביים אַלטיטשקן און זיך גענומען אויסטענהן מיט אים, זינגענדיק:

אַ גוט טאָג דיר, זיידעשי,

אַ גוטן טאָג דיר.

ווי דינט דיר היינט דאָס ליכט פון דיין האַרץ?

דער דזשיאָד האָט לאַנגזאַם איינגעשטילט זיין קאָטערינקע, ער האָט געענפערט מיט די ווערטער פון זיין לידל, אָבער ער האָט נישט געזונגען. ער האָט בלויז יעדע עטלעכע ווערטער באַגלייט מיט אַ שטילן ריפּי.

יעזוס איז גוט צו מיר,

גוט צו מיר,

און מאַריע איז גוט צו מיר.

דאָס איז גוט! האָט דער שוואַרצעקליידטער פרום פאַרגלייזט די אויגן און אַרויסגענומען אַ גראַשן, פאַרזיכטיק באַטראַכט פון אַלע זייטן און ווען ער האָט זיך איבערצייגט, אָ דאָס גלאַנציקע מטבעלע איז נישט נישט קיין רענדל, האָט ער אַריינגעוואָרפן אין דעם דזשיאָדס פּושקעלע. דער אַלטיטשקער האָט גלייך ווידער אויסגעשפּילט זיין לידל און אונטערגעווינדעט מיט דעם האַלב־זיצנדיקן גוף.

דער גלח איז געגאַנגען פון איין בודקע צו דער אַנדערער, וווּ עס זענען געהאַנגען הייליקע פּאַטשערקעס, קופּערנע יעזוסלעך, רויטע לאַמפּאַ־דעס, פעט־אַנגעשמירטע מאַריעס אין געגילדטע רעמלעך, בלוטיקע הער־צער, יעזוסן מיט דערנער אַרום די בלאַנדע צעפּ. ער האָט פרום געטאַפּט די שטיקלעך הייליקוואַרג. די גאַיעס זענען פאַרבייגעגאַנגען און אים גע־קושט די האַנט.

ער איז צוגעגאַנגען צו אַ יונגער שיקסע, וואָס איז געזעסן צווישן הויכע, ערדענע טעפּ מיט מאַלינעס. די שיקסע איז גלייך אויפגעשפרונגן גען און רויטלענדיק זיך האָט זי אַ כאַפּ געטון זיין האַנט און זי צוגע־

פרעסט צו די ליפן. דער גלח האָט גענומען עטלעכע מאָלינעס, אויפגע-
עפנט די איידעלע, האָריקע פּיסקלעך, זיי אַריינגעוואָרפן אין מויל און זיך
פּאַסמאַקעוועט.

עטלעכע האָט ער געהאַלטן אויף דער דלאַניע. ער האָט געקוקט אויף
די מאָלינעס, וואָס זענען געשטאַנען ווי די קליינע וואָזעס.
געראַטן, געראַטן, האָט דער גלח גערעדט קייענדיק, דער הער-גאַט
האָט היי-יאָר געבענטשט אונדזערע ביימער און אונדזער ערד.

און ווי נאָר דער גלח איז געשטאַנען און געקוקט אויף דער דלאַניע,
וואָס האָט אויסגעזען אינגאַנצן פאַרבלוטיקט פון די מאָלינעס, איז דער
מאַרק פּלוצים געוואָרן טרויעריק פון איין עק צום אַנדערן. אפשר דער-
פאַר, ווייל ער האָט זיך מיטאַמאַל אינגאַנצן אָפּגעליידיקט און ווייל ס'איז
געוואָרן טונקל מיט אַן ערב-שבת-טונקלקייט.

דער מאַן מיט דעם אויסגעבויגענעם שטעקן האָט זיך נאָך אַלץ גע-
יאָגט באַרג-אַראָפּ איבער דער ייִדנאַס און געקלאַפט אין אַלע געוועלבער.
דער גלח האָט געגעבן אַ סיגנאַל מיט זיין רויטער דלאַניע און ס'האַבן זיך
צעקלונגען די רוסישע באַסאָווע סאַבאַרן (1) און די פּוילישע קאַשטשיאַלן.
אַבער מיטאַמאַל זענען זיי שטום געוואָרן און ווי די רויטע דלאַניע האָט
זיך ביי זיי נישט געבעטן, זענען זיי אַלץ געבליבן שטום. דער בלינדער
דזשיאַד איז געבליבן זיצן ביי אַן אַלטער פאַרפּישטער וואָנט אויפן מאַרק
און געצויגן די קאַטערינקע.

בלינד בין איך אָבער

יעזוס איז גוט צו מיר,

גוט צו מיר,

און מאַריע איז גוט צו מיר,

גוט צו מיר,

זייט-זשע, ליבע מענטשן, גוט צו מיר,

גוט צו מיר.

כ'האַב זיך אויפגעכאַפט אין צוג מיט דעם פּריקרען טעם פון דעם
דזשיאַדס לידל אויפן גומען. נאָך איצט, בעת איך האָב זיך געטראַסקעט

(1) סאַבאַרן — רוסישע קלויסטערס.

אין דער דראַזשקע, האָב איך געהאַט די זעלביקע זויערקיט אין מויל, וואָס איך האָב געפילט, ווען איך האָב זיך אַרויסגעדראַפּעט פון מיין חלום און געזען מיט פאַרשלאַפּענע אויגן, ווי ס'האַבן גענומען לויפן אויף דער וואַר פּוילישע שטעט און שטעטלעך פאַר די פענצטער פון מיין צוג.

איך בין געווען דאַנקבאַר מיין פאַרשלאַפּענעם קאַפּ, וואָס האָט צו־זאַמענגעפלאַנטערט אַ פּיינעם פּלאַנטער. נאָך צוואַנציק יאָר קום איך איצט צוריק אַהיים באַלאַדן מיט היימישקייט, און נישט נאָר מיט היימישקייט, נאָר אַפילו מיט דער טרויעריקער טאַנאַליטעט פון דער היים. איך האָב איצט דאָס געפיל, ווי אַלע מיינע קעשענעס וואַלטן געווען איבערגעלאַדן מיט די היימישע זאַכן פון מיין חלום, וואָס איך האָב די גאַנצע צוואַנציק יאָר פון אַפּגעפרעמדקייט אַפּגעהיט. איצט ווילט זיך מיר אויסליידיקן אַלע קעשענעס און צעוואַרפן אַלע מיינע געדעכענישן איבער די וואַרשעווער גאַסן. זעט, איך האָב אין אייך נישט געפעלשט. מיין צונג איז טאַקע איצט צוגעקלעפט צום גומען, אַבער איך דיך, מיין ייִדיש־פוילן, האָב קינמאַל נישט פאַרגעסן מיט אַלע דיינע שרעקן און טרויעריקע שמחות. פאַרגעס נישט מיין רעכטע האַנט, ווי איך האָב אין דיר נישט פאַרגעסן.

די פּרימאַרגנדיקע וואַרשע האָט מיר נאָך קיין שלום נישט אַפּגע־געבן. דאָס אייגנטימלעכע פון דער שטאָט איז נאָך אַלץ געלעגן פאַר־שלאַפּן. איך האָב מיין הייסן יאַכמער באַהאַלטן פאַר לובלין, דער שטאָט פון מיין חלום, דער שטאָט פון מיין דערשראַקענער ייִדישקייט, וואָס האָט זיך שטענדיק אויסבאַהאַלטן צווישן די ביידע פּיינטלעכע גלעקער, רוסישע און קאַטוילישע.

דאָס וואָס איך פאַר איצט צו מיין מומען דורך ניו־יאָרק, איז מיר אויסגעקומען, ווי איך וואַלט פאַרלייגט אַ שטיק וועג, אַריינגעפאַרן דורך אַן אַנדער טויער, און אַנגעקומען דורך אַ הינטער־טיר. אַמאַל פלעג איך פאַרן דירעקט פון לובלין קיין וואַרשע, איצט פאַר איך גאָר פון לובלין קיין ניו־יאָרק דורך, פאַלג־מיך־אַ־גאַנג, צוואַנציק יאָר קיין וואַרשע, און ערשט פון וואַרשע צוריק קיין לובלין.

דירעקט פון לובלין קיין וואַרשע בין איך געפאַרן אויף באַזוך, גע־

פארן זיך גרויסשטעטלעך, געפארן אַפּקלאַפּן די טירן אין די רעדאַק-
ציעס, געפארן אַפּגעבן עקזאַמען אין קרינסקיס שולע.

אין די קאַרידאַרן פון קרינסקיס שולע האָט מען גערעדט אַ גע-
ביכלטן העברעיִש. די קלאַס־צימערן האָבן נישט געהאַט די איינגעפונ-
דעוועטקייט פון דער לובלינער גימנאַזיע, נאָר זיי האָבן גיכער אויסגעזען
ווי אויף גיך אויפגעשלאָגענע סוכות. קרינסקיס סטודענטן האָט געפּעלט
די פרייד פון אַ סטודענטישער יוגנט. זיי זענען אַרומגעגאַנגען און גע-
קנייטשט די תּכּלית־דיקע שטערנס. אַפּילו די סאַמע יינגסטע סטודענטן
האָבן געפּילט, אַז די גרויסע וועלט האָט זיי אויסבראַקירט און מען צווינגט
זיי צו היטן דעם אייגענעם וויינגאַרטן.

די שיגעלן פון קרינסקיס האַנדלס־שולע זענען אַפּילו געווען ענלעך
אויף די שיגעלן פון קאַזיאַנע האַנדלס־שולן, אָבער עטלעכע מעשענע
קנעפלעך אויף דעם אוניפּאַרם און היטל האָבן אַרויסגעגעבן דעם סוד.
אַז דאָס איז אַ שבת־פּאַר־זיך מונדיר. די דירעקטאָרן פון דער שולע האָבן
געמאַכט אַ העראַיִשן אַנשטרענג צו באַהאַלטן דאָס געטאַ־געמיט פון
וועלטלעכקייט געפּאַרט מיט ייִדישקייט. יעדער סטודענט האָט געברומט
עוד לאַ אבדה פאַר זיך און ער האָט זיך געפּילט נישט מער געטרייסט
ווי דאָס גאַנצע ייִדישע פּאַלק. טאַקע עוד לאַ אבדה, אָבער וואָס וועט מען
פאַרט טון, אַז מען וועט שוין, משטיינס־געזאַגט, ענדיקן קרינסקיס שולע?
דאָ אַהער איז מען געקומען באַיִן־ברירה, נאָכדעם ווי די גימנאַזיאַלע
עקזאַמינאַטאָרן האָבן יאָר איין און יאָר אויס, געשניטן מיט זייערע קאַסעס
ייִדישע האַפּענונגען. מען איז אַרויף צו קרינסקין און געהערט דעם אומ־
זיכערן סקריפּ פון די טרעפּ, איינגעזאַפט די טוכלעקייט פון ייִדישע גע-
שעפטן אין דער געביידע און אין דער גאַנצער געגנט. סימאַנס פּאַסאַזש
— געוואַנט, לעדער, קרינסקיס האַנדלס־שולע, האַנדעל — האַנדעל —
שולע — שמאַטעס — האַנדעל.

די לובלינער גימנאַזיע איז געווען אַ נידעריקע געביידע. עטלעכע
מאַרמאַרנע טרעפּ האָבן געפירט צום אַפּגעשלאָסענעם טעמפל. ביי קרינס-
קין — קרעכצנדיקע הילצערנע שטיגן, געטאַוואַטע, באַיִן־ברירהדיקע
ייִדישקייט און אַראַנזשערע־וועלטלעכקייט, וואָס זעט נישט קיין זון און
פּילט נישט קיין רעגן.

די ארנאמענטיק איז געווען דער דירעקטאר מיט דער ברייטער פראוואסלאווער באַרד און רויטער פראוואסלאווער נאָז. די באַרד איז געווען אזוי ברייט, אַז זי האָט אַזש אויסגעזען ווי אַ געשעפטלעכע דע-קאָראַציע. ראַזשדעסטווענסקי פון דער לובלינער גימנאָזיע האָט זיך גע-קענט פאַרגינען דינע, שוואַרצע וואַנצעלעך, אָבער וואַסקרעסענסקי פון קרינסקיס שולע האָט געמוזט טראָגן אַ ברייטע, רויטע באַרד פון אַ פאַפּ, ער איז געווען קרינסקיס וועלטלעך-קריסטלעכע שילד. אָבער ראַזשדעסט-ווענסקיס וואַנצעלעך האָבן אַרויסגערופן מער מורא, ווי אַט-די פראַוואַ-סלאַווע באַרד, וואָס האָט גיכער געהערט צו דער פאַרשווענדערישער ייִדישער קאַריקאַטור, וואָס סטימולירט פרעמדקייט מיט אַ ברייטער האַנט. וואַסקרעסענסקי האָט געמוזט דינען ווי דער גוי ביי די טויערן פון ייִדישער בילדונג. די סטודענטן שטייען אַרום אים צו נאָענט. ער איז נעבעך צוזאַמען מיט זיי אין גלות. סיי ער, סיי די ייִדישע סטודענטן זענען אויסבראַקירט געוואָרן. די גוישע וועלט האָט פאַר אים אויך נישט גע-פונען קיין פּלאַץ.

צוזאַמען מיט מיר פאַרט צו קרינסקין מין קליינער סטודענט. ער האָט לעבעדיקע, ברוינע אויגן און אַן אונטערשטע, פאַרעקשנטע ליפּ. מיר דאַכט זיך, אַז ער זעט פונקט אַזויפיל ווי איך, שפּאַנענדיק איבער די קאַרידאָרן, אָבער זיין אונטערשטע, פליישיקע ליפּ שווייגט. ער האָט אויך אַ שווער האַרץ. ער בייגט דעם קאָפּ, ווייל דאָ אין די קלאַס-צימערן וואַרפט מען אים שוין אַן אַ ייִדישן עול. כאַטש מיר גייען אין די קאַרידאָרן, דאַכט זיך גאָר, אַז מיר ביידע קלעטערן ערגעץ באַרג-אַרויף מיט גרויס מאַטערניש. איך, דער דערוואַקסענער יונגערמאַן פון פּופּצן און ער דער צוועלפּיעריקער — מיר ביידע זוכן דאָ תכלית. דער לערער און דער תלמיד זענען אַרויסמאַנעוורירט געוואָרן פון דעם גרויסן, ברייטן קוואַל און ביידע טאַפּן אַ וואַנט.

דערפאַר האָט דער שוויענטעדוסקי שפיטאַל יאָ געהאַט ענלעכקייט צו דער לובלינער גימנאָזיע. בלויז אין די קאַרידאָרן פון דער לובלינער גימנאָזיע האָב איך, אַ ייִדיש ייִנגל, געפילט דעם זעלביקן קלעם אַרום האַרץ ווי אין שפיטאַל. אַלעמאַל, ווען איך בין געגאַנגען האַלטן עקזאַמען אין לובלינער גימנאָזיע האָט זיך מיר געדאַכט, אַז איך בין זייער קראַנק.

די לערערס זענען ביזע כירורגן מיט גרייטע לאַנצעטן. די ווענט האָבן געהאַט אַ שפיטאַלענע קאַלטקייט. די זוּיבערקייט האָט געשמעקט מיט יאָדאָפּאַרם. די עקזאַמינאַטאָרן האָבן מיר אַריינגעשמייכלט אין פנים אַריין מיט אַ שפיזלדיק שמייעלע, ווען מען האָט אויסגערופן דעם יאַקאָו איִן סאַקאָוויטש גליאַטשטעיך, מיט דעם אַקצענט אויף דער לעצטער זילבע. כּיִכי — יאַקאָו איסאַקאָוויטש, אַ קליין יידעלע וויל אויך, ער וויל אויך. די לערערס שמועסן זיך דורך מיטן פּאַפּ, וואָס זיצט געוויינלעך ביי די עקזאַמענעס, כדי צוגעגעבן פייערלעכקייט. ער וואַרפט אויך אַמאַל אַריין אַ פּראַגעלע. יאַקאָו איסאַקאָוויטש, פרעגט ער, און מיר דאַכט זיך, אַז ער וויל גאַרנישט וויסן דעם ענטפּער, ער וויל בלויז גראַבלען ביי מיר ער־געץ טיף, טיף, מיט אַ קליין מעסערל. און אין שווענטעדוסקי שפיטאַל האָט מען מיר אַרויסגענומען דעם אַפענדיקס.

די נאַנעס פון דעם קאַטוילישן שפיטאַל האָבן מיך געצוואָגן און גע־קעמט און געטרייבערט די אַדערן מיט גוטסקייט. זיי האָבן מיך געהאַלטן אין איין פרעגן, צי מיר יידן האָבן אויך ערגעץ אַזאַ אינסטיטוציע, וווּ שוועסטער זאָלן אַזוי דורכצוואָגן און דורכקעמען אַ קראַנק קאַטויליש יינגל.

אַ שייגעץ, ביי וועמען מען האָט ערשט מיט עטלעכע וואָכן צוריק אַרונטערגענומען אַ פּוס, האָט מיך געפרעגט טאַמעוואַטע, פאַרוואָס איך בין נישט אַריין אין אַ יידישן שפיטאַל. ס'איז געווען אין סאַמע ברען פון פּוילישן באַיקאַט קעגן יידן און איך בין געלעגן, איין ייד, צווישן 36 קריסט־לעכע בעטלעך. כ'בין געווען אַרומגערינגלט מיט קריסטלעכער באַרעמ־האַרציקייט. אַלע זענען געווען גוט צו מיר און אַלע האָבן כּסדר אונטער־געשטראַכן, וויפל פּונט גוטסקייט מען שענקט מיר, כאַטש איך בין אַ יידיש יינגל.

אַ מאַן מיט שוואַרצע וואַנצן און געל פנים איז אויסגעגאַנגען מיט אַ גוטן שמיכל, ווי ער וואַלט זיך געשעמט, וואָס ער מאַכט אונדז אַלעמען אַביסל אומבאַקוועם. ער איז געווען אַ באַן־קאַנדוקטאָר, וואָס מען האָט אַריינגעבראַכט נאָך אַ צוג־אימגליק. די לעצטע צערעמאָניעס, אַ שטילע פּאַמיליע אַרום בעט.

וויטע לעמפלעך אין די קאַרידאָרן. פאַרשטיקטע קרעכצן פון די

בעטן. איך געדענק ווי מ'האט ארויסגענומען די שטעך. א רוישע דאך טארשע מיט גוטע, פעטע הענטלעך. די עטלעכע נעכט, ווען איך האב שוין געקענט ארומדראלען אין שפיטאל, האב איך גאנץ אפט געשפירט, אז איך, יאקאוויטש, שאן ארום, א קראנקער ייד, איבער די קארידארן פון דער לובלינער קריסטלעכער גימנאזיע.

די מידקייט האט מיר איצט געקיצלט יעדער ביין. איך האב ווי דורך גלאז געקוקט אויף די ווארשעווער גאסן און זיי געזוכט צו דער-קענען אין רעטראספעקט פון יארן. אויף די גאסן האט געהערשט א פארשלאפענע אַרדענונג. די דראַזשקע איז שוין איצט געלאָפן איבער דער בריק קיין פראַגע. אין די צוואַנציק יאָר פון וועלט-איבערקערעניש וווינט נאָך אַלץ מיין מומע אין זעלביקן הויף. דער זשאַנדצע, וואָס האָט זיך אָפּט געשלאָגן מיט זיינע זין און זיך געהאַלטן אין איין באַרימען, אַז די קאַ-באַרעט-זינגערין קאַוועצקאַ טוט אים אָן די זאַקן, מוז שוין לאַנג זיין אויף יענער וועלט. זיין עלטסטער זון, וואָס האָט אַלעמאַל געסטראַשעט מיט שמד, האָט טאַקע געהאַלטן וואָרט. אין די האַניק-חדשים פון פּאַלאַניאַ רעסטיטוטאַ האָט ער זיך געשמדט און איז געוואָרן אַ פּאַליציי-שעף אין אַ קליין שטעטל. און געטריי דער טראַדיציע, האָט ער די דאָרטיקע יידן אָנגעטון געברוינטע לייד. אַזאַ גרוס האָט מיר אָפּגעגעבן זיין אייגענער ברודער, וואָס האָט מיט מיר אַמאַל געקנעלט היפּנאָטישע מאַנירן. אַט-דער יינגערער זון, האָט זיך אויך אונטערגעשמדט, כדי ער זאָל קענען באַזוכן אַ גלחים-סעמינאַר. די יונגע גלחים-סטודענטן האָבן דעם נייעם משומד געגעבן שלעכטע קעסט, איז ער אַנטלאָפן קיין אַמעריקע, וווּ ער האָט זיך מיט זיינע היפּנאָטישע מאַנערן דערשלאָגן צו אַן אַלטער מיליאָ-נערשע. ער האָט מיך כסדר געהאַלטן אין איין פרעגן עצות. צי ער זאָל חתונה האָבן מיט דער אַלטער גויע, וואָס שדכנט זיך צו אים, און ווערן אַ פּאַרטיקער מיליאָנער, אָדער ער זאָל זיך לאָזן איבעררעדן פון דער יונגער טאַכטער און מיט איר אַנטלויפן.

אַבער מיין מומע האָט דאָך דורכגעמאַכט אַ שטיקל ענדערונג. שטאַט וואָס זי האָט אַמאַל געווינט רעכטס, וווינט זי איצטער לינקס. פּאַרט פּאַרלאָפן צוואַנציק יאָר.

ווי שטיל און אומבאַמערקט איך האָב געוואַלט זיך דורכגליטשן, איז

עס מיר נישט געלונגען. א קליין מיידעלע האָט גענומען לויפן. צוויי יינגלעך האָבן זיך אָנגעכאַפּט ביי די הענט און אָנגעהויבן שפּרינגען איי-בערן הויף ווי קוריערן. א יידענע מיט אַן איבערגעוואַקסענער נאָז, די גרויס פון אַ קאַרטאַפּליע, האָט אַ פּרעג-געטון וועמען איך דאַרף. א ייד מיט אַן אונטערגעבונדענער באַרד האָט גענומען שרייען איבערן גאַנצן הויף. עטלעכע ווייבער זענען אַרויס אויף די באַלקאַנען. דער גאַנצער הויף האָט גענומען רודערן.

ווען איך בין אַרויף אויף די טרעפּ, האָט מיך שוין מיין מומע באַ-געגנט האַלבוועגס, מיט אַ פאַטש אין די הענט און מיט אַ וויינענדיק פנים.

V

ווי געל דער מומעס פנים איז געווען, איז עס אַלץ געווען דאָס איינ-ציקע שטיקל ליכט אויף די פינצטערע שטיגן. איך האָב זי גלייך דער-קענט. מערקווירדיק ענלעך אויף דער מאַמען מיינער איז זי געווען אויף אַזויפיל נישט ענלעך, אויף וויפל איך האָב נאָך געהאַט דורכצומאַכן עט-לעכע שעה רייזע, כדי פּולשטענדיק צו פאַרענדיקן פאַר זיך דער מאַמעס געשטאַלט. ס'איז געווען ווי מען מאַטערט זיך צוריקצורופן אַ פנים און מען האַלט שוין גאַר נאָענט. ס'פעלט נאָך אַ פינטעלע, אַ שטריך. זי איז געווען אויף אַזוי פיל ענלעך, אויף וויפל ס'האַט שוין געהאַלטן דערביי, אַז איך זאָל זען די מאַמען אַליין. טראָץ דער מומעס שוידערלעכער פאַר-עלטערטקייט בין איך געבליבן צופרידן, וואָס איך זע שוין כמעט די מאַמע. עס איז ווי נאָך אַ חלום. דו עפנסט אויף די אויגן און דו דער-זעסט שטיין איבער דיר אַ נאָענטן מענטשן. דער נאָענטער מענטש איז שוין כמעט ענלעך צו זיך. דו ווייסט, אַז דו דאַרפסט נאָר אַביסל עפענען די אויגן, כדי אינגאַנצן איבערצורייסן דעם לעצטן פאַדעם פון חלום און זען דעם נאָענטן מיט וואַכע אויגן.

די מומע האָט מיך אַריינגעפירט אין הויז מיט אַ געוויין. דיין מאַמע איז אַ גרויסע צדיקת, אַז זי האָט דאָס דערלעבט! דיין מאַמע מוז ערגעץ האָבן אַ גרויסן זכות אין הימל, אַז זי האָט דיך דער-לעבט צו זען.

ווען יא ש איז געפארן

א ווייל האט זיך מיר אויסגעדוכט, אז זי האט מיך אריינגעפירט אין א וואקס-מוזיי. עטלעכע וואקסענע פיגורן, זענען געשטאנען און מיך אָנגעקוקט. אויף א נישט-פאַרבעט געלעגער, האָבן זיך געוואָלגערט קינדער-לעד. איין קינד מיט אַ קורץ נעזל, ווי אַן אָפּגעהאַקטער עק ביי אַ הינטל. און מיט עטלעכע אויבערשטע ציינדלעד, האָט גענומען מאַכן פּיסקעס. קוקנדיק אויף מיר; אַ צווייט קינד, אַביסל אַן עלטערס. האָט זיך צעוויינט; אַן אַנדער קינד איז אַרונטערגעשפרונגען פון בעט און פאַרשווינדן אין אַ צווייטן צימער. די וואַקסענע פּנימער האָבן אַלץ געקוקט אויף מיר מיט שרעק.

דערקענסט זיי נישט? דאָס זענען דאָך מיינע טעכטער. דאָס איז דאָך די יינגסטע — נאָך דער באַבע דרעזל. און די מיטלסטע געדענקסטו אויך נישט? און די עלטערע האָסטו שוין אַפילו פאַרגעסן?

איך האָב נאָך קיינמאַל אַזוי נישט געטראַכט פון די פאַרלאַפּענע צוואַנציק יאָר אין טערמינען פון מלחמה, הונגער, פאַגראַמען, שרעק, דלות, דחקות, ווי איצט, קוקנדיק אויף די דריי פאַרגעלטע פּנימער. נאָך קיינמאַל איז מיר נישט אויסגעקומען צו טראַכטן פון די צוואַנציק שרעק-לעכע יאָר, אַפילו אין דעם פשוטן באַגריף פון אַ פאַרלאַפּן שטיק צייט, ווי איצט ווען כ'בין געשטאַנען אַ צוגעקאָוועטער צום אַרט און געקוקט אויף די דריי פּנימער. זייער שרעק האָט מיך אַנגעשטעקט, ווייל די פּני-מער זענען געווען פאַרשעמט, וואָס די צייט האָט זיי אַזוי, אַן רחמנות. אויסגעפאַטשט; אַבער איבער אַלץ זענען זיי געווען דערשראָקן, וואָס מען האָט זיי געכאַפט נישט צוגעגרייטערהייט. זיי זענען געווען דערשראָקן ווי דאָס נישט-פאַרבעטע געלעגער, ווי דאָס קינד וואָס האָט נאָך אַלץ גע-מאַכט פּיסקעס. זיי האָבן זיך געשראָקן צי איך וועל זיי פאַרגעבן, וואָס זיי האָבן אַזוי צעפאַטערט מיינע צוואַנציק יאָר, וואָס זענען פאַרלאַפּן זייט מיר האָבן זיך געזען. כ'האָב זיי געפאַקט ביי דער האַנט אינמיטן אַלט ווערן פאַר דער צייט.

אַבער נאָך ערגער איז מיר געוואָרן, ווען איך האָב ענדלעך דערזען אין די דריי פּנימער די שפורן פון די דריי קליינע שטיפערישע מיידן, וואָס פלעגן לאַכן מיט אַ פאַרשטיקט, אומגעדולדיק געלעכטער דעם אינדערפרי, נאָך דער באַכט, ווען איך פלעג קומען צו-גאַסט פון לובלין, געוויינלעך בין איך אָנג-

געקומען שפעט ביינאכט, אבער אינדערפרי זענען זיי שוין געלעגן אין אן אנטקעגנאיבערדיק בעט, און געטשאטעוועט אויף מיר ווי די קעצלעך. די מומע האָט אָנגעזאָגט, אז מען זאל מיך לאָזן שלאָפן, אָבער זיי האָבן נישט געהאַט קיין געדולד צו וואַרטן ביז איך וועל אליין עפענען די אויגן. זיי האָבן מיט אַלע מיטלען געזוכט מיך אויפצוועקן אויף אַ האַלב־געזעצלעכן אופן. און אז איך האָב ענדלעך אויפגעריסן די אויגן, האָבן זיי ערשט אַרויסגע־פלאַצט אין אַן אמת געלעכטער און זיך אינגאנצן איבערגעדעקט מיט דעם שווערן איבערבעט. איך האָב זיי אַרויסגעקראָגן איינציקווייז, ביי די האַר, ביי אַ פעט־באַרוועס פיסל, אָדער גאָר ביי אַן אויער.

איצט שטייען זיי אנטקעגן מיר מיט אַ דערשראָקענער פאַרגליווערט־קייט, און וואָס מער איך דערקען די שפורן פון יענע דריי קינדישע פנימער. אַלץ ענגער ווערט מיר אין האַלדז. איינע ליידט פון אַ גוידער, און די אויגן אירע זענען שטיקער גלאַז; ביי אַ צווייטער, פעלן שוין באַלד אַלע ציין און דער אונטערשטער טייל איז דריי מאָל אַזוי ברייט ווי דער אויבערשטער. די דריטע, די יונגסטע, האָט דווקא דאָס עלטסטע און פאַרזאָרגסטע פנים. פון אַ זייטיק צימער קומען אַרויס צוויי יונגעלייט. איינער ווערט מיר פאַרגעשטעלט ווי דער מאַן פון דער עלטסטער. ער האָט אַ פאַרביסן און קאַנספיראַטיוו פנים. ער גייט גלייך אַוועק. ער איז אַן אַרבעטלאָזער בעקער און ער איילט זיך צו אַ פאַך־מייטינג.

דער צווייטער יונגערמאַן, איז דער מומעס זון. ער איז געבאָרן געוואָרן צוויי יאָר נאָך מיין אָפּפאַרן. אָבער נישט קוקנדיק אויף זיינע אַכצן יאָר. האָט ער שוין אַ שפיגלדיקן ליסעקאַפּ און אַ פנים פון אַ מידן סוחר. איך טו זיך אַביסל איבער אין קיד, און איך וואָש זיך אַרום ביים פאַר־זשאַווערטן זליוו. אויף אַ פענצטער ווייקט זיך פלייש און אַרום פלייש קריכן ווייסע ווערים, נאַסטלען. אויך זיי האָבן איך שוין נישט געזען צוואַנציק יאָר און איצט גיבן זיי מיר דעמזעלבן פיק ביים האַרץ, ווי זיי פלעגן מיר אַ פיק־טון, ווען איך האָב אַלס קינד אַרויפגעטראָטן אויף זיי באַרוועסערהייט. זיי זענען נאָך ווערעמדיקער און פלעגמאַטישער ווי די אַמעריקאַנער קאַקראַ־טשעס. די פאַדלאַגע, די ווענט און דער פאַלעפּ זענען בוכשטעבלעך פון דעם זעלביקן שוואַרץ. די מומע האָט זיך קיינמאַל נישט אויסגעצייכנט מיט צופיל זויערדיקייט, אָבער דאָס מאָל איז עס נישט בלויז נאַכלעסיקייט, נאָר דלות.

דער אונטערשיד ווארפט זיך גלייך אין די אויגן. דער קאליר פון דלות — נישט שווארץ, נאָר בלאַטיק־ שוואַרץ, ערד פון זאַכן, וואָס האַלטן זיך שוין ביי אויפלייזן.

ווען איך בין צוריק אַריין אין צווייטן צימער, איז שוין אויך געזעסן דער פעטער און געזופט אַ גלעזל וואַרעמס. ער האָט אַמאָל געהאַט אַ גרויסע, שוואַרצע באָרד פון אַ ברייטן טשינאוויק. איצט איז פון דעם געוואָרן אַ קליין, גרוי בערדל, וואָס איז נישט געשוירן, נאָר פשוט אויסגעקראַכן. ער האָט מיר דערלאַנגט שלום מיט אַן אַלטער האַנט. ס'איז אין אים נישט געווען צו דערקענען קיין סימן פון דעם אַמאָליקן געזונטן פלייש־הענדלער, וואָס האָט געהאַט אַזאַ גבורה אין פנים, אַז ער האָט אַלעמאָל אויסגעזען ווי ער האַלט אַט־אָט ביי קריגן אַן אַפּאַפּלעקציע פון צופיל געזונט. איצט האָב איך אים קוים דערקענט לויט זיין רעדן אונטער דער נאָז און דעם כיטרען שמייכלעך, וואָס האָט אַלעמאָל געשפילט אַרום זיינע אַנגעגאַסענע אויגן מיט אַ וואַרענונג. אַז — מיך וועט איר נישט אַפּפּרייערן.

לאַמען עפעס שטעלן צום טיש. ס'מוז דאָך אים חלשן ס'האַרץ, — האָט דער פעטער באַפוילן זייטיק, נישט וויסנדיק גענוי צי ער מעג מיך נאָך דוצן. אָבער איך האָב, נישט געקוקט אויף מיין שרעקלעכן הונגער, פאַר־זיכטיק געטרונקען אַ גלעזל טיי, און אַלץ געטראַכט פון די קריכנדיקע נאַסט־לען און פון דעם דלותדיקן שוואַרץ.

אַ מאָן פון זעקספּוסיקער הייד, אפשר נאָך מיט אַ שמיצל, מיט אַ שווערן קאַפּ און מיט אַ בויך ווי אַ קעסלפּויק, וואָס האָט זיך דורכגעפלאַצט אַ וועג דורך די ברייטסטע הויזן, איז אַריין אין הויז. ער איז גלייך צוגעלאָפּן צו מיר, און מיר דערלאַנגט אַ גרויסע, האַרטע האַנט.

שלום־עליכם, שלום! שוויגער, דאָס איז ער? — האָט ער זיך געוואַלט איבערצייגן אויב ס'איז טאַקע אמת.

די מומע האָט מיר גלייך דערקלערט, אַז דאָס איז דער גן־עדן אירער, דער מיטלסטערס מאַן.

איך בין אים געווען אמת דאַנקבאַר, וואָס ער האָט אַריינגעבראַכט אין הויז אַן אַנדער אַטמאָספּערע. ער האָט מיט זיין גבורה און זיין בויך גלייך אויסגעקערט דאָס גאַנצע דערדריקעניש.

וואָס שווייגט מען דאָ, ווי ביי אַן אַבל? הער נאָר, אַ מענטש איז ערשט

געקומען קיין פוילן, און מ'דערלאנגט אים שוין געברוינטע צרות. וואָס, ער
וועט חלילה פאַרשפעטיקן?

דער גרויסער בויך זיינער האָט פאַרמאָגט אַ מאַסע ענערגיע. אַזאַ שווע-
דע קוועקזילבערדיקייט האָב איך נאָך קיינמאָל נישט געזען. ער איז גאַרנישט
איינגעשטאַנען אויף אַן אָרט. ער האָט געטאַנצט פון איינעם צום צווייטן מיט
דער לייכטקייט פון אַ טענצער.

שוויגער! וואָס מאַכט איר אַ זויער פנים? איר האָט דאָך מיך ליב, אַז איר
קריגט אַזש די נכפה פאַר מיר.

ער האָט געגעבן אַ קוש דער שוויגער, געקושט דאָס ווייב, און מיר
דערקלערט אין איין אַטעם, אַז איך בין פאַרבטען צו אים אין שטוב אויף
מיטאַג. אַליין איז ער אַרויס ווי אַ שטורעמווינט איינקויפן און צוגרייטן.

אַז זיין ווייב איז אויך אַוועק, האָט מיר ערשט די מומע גענומען דער-
ציילן זיין גאַנצע „כיסטאָריע“. ער שטאַמט פון רייכע מענטשן. ס'איז געווען
אַזאַ גליק־שידוך, אַז זיינע עלטערע האָבן קיינמאָל נישט מסכים געווען.

דו ועסט דעם גראָבן יונג, איז ער אַנגעשטאַפט מיט תורה, דעם גראָבן
יונג האָט ער אַליין אויסגעכאַליעט. וואָס האָט מען אין אים נישט אַריינגע-
לייגט? קורסן איז קורסן, שפּילן פּידל איז שפּילן פּידל, טאַנצן, איז טאַנצן.
גאַלד מיט זילבער מיט בערליאַנטן, אַבער ער האָט קיינמאָל נישט געוואַלט
זיין קיין גרויסער לייט. קודם־כל האָט ער זיך דווקא פאַרליאַפעט אין מיין
טאַכטער און זי גענומען ווי די מאַמע האָט זי געהאַט. מען איז אים נאַכגעלאָפן
מיט 20 טויזנט דאָלאַר נדן, ווי אַ גראַשן אַ בייגל. ער האָט אַ גאַלדענעם פאַך,
ער איז אַ צאָן־טעכניקער, אַבער ער האָט פיינט צו אַרבעטן. ער איז שוין
אַפגעווען אין אורוגוויי אַ זעקס־זיבן יאָר. ערשט אַ יאָר, ווי ער איז דאָ
צוריק, און ער פאַקט זיך שוין ווידער אין וועג אַריין. ער וואַלט געווען אַ
גאַנץ וווילער מענטש, נאָר ער האָט ליב דעם פרעס און דעם זויף און האָט
אַפילו ליב, נישט אויסגערעדט זאָל עס זיין, צו קוקן אויף פרעמדע וויבלעדן.
אַז אַלץ ווילט זיך אים. ער האָט גרויסע אויגן, אַ גרויסן בויך און אַ געשמדטן
גאַרגל, אַבער גיב נאָר אַ רעד מיט אים. ער איז טאַקע אַ שטיק משוגענער,
נאָר אַז ער צערעדט זיך איז דאָ וואָס צו הערן.

ווען איך בין געזעסן ביי אים אין הויז, האָט ער אַרום מיר געפאַדעט.

מיר האבן געטרונקען ווייסן, פוילישן שפירט, און ער האט מיך פשוט גע-
קארמעט און געשטאפט.

וואס עסטו ווי א פייגעלע? האט ער מיך גלייך גענומען דוצן. — כוח
ליגט אין דער שיסל. עסט דארפן האבן א שיין ביסל כוח אהיימפארנדיק צו
א קראנקער מאמען.

און וואס מער ער האט געגעסן און געטרונקען, אלץ רעדעוודיקער איז
ער געווארן.

ווי דו זעסט מיך א לעבעדיקן, ווער איך קליגער פון טאג צו טאג. איך
ווער קליגער, ווייל איך האב ענדלעך אנטדעקט דעם סוד, אז ס'איז בעסער
צו זיין וואס נארישער. אמאל בין איך געווען א קאמפליצירטער יונגערמאן
מיט פראבלעמען אויפן פוד. איך האב שטענדיק אונטערגעקערענט. דאס זע-
נען געווען די צייטן, ווען איך האב ליב געהאט נישט אנדערש ווי קאמער-
מוזיק. דו וויסט דאך — אינטימע, שטילע מוזיקאלישע געשפרעכן. און
דאסטאיעווסקי, פשאמאט! (1)

ער זופט אויס נאך א גלעזל.

איך האב זיך אבער גענומען רעדוצירן אויף צוריק, און וואס מער איך
האב זיך גענומען רעדוצירן, אלץ גרעסער איז ביי מיר געוואקסן דער בויך.
איך האב איינגעזען, אז די גאנצע זאך איז נישט מער ווי איינגערעדטע גדלות.
וואס, אפערע איז שלעכט? א שטיקל ווערדי, ביזע, האלעווי? און אז איך בין
שוין דערגאנגען צוריקוועגס צו אפערע, האב איך דערפילט, אז אפילו אפערע
איז אויך צו הויך געפלוין פאר אזא וואנעריונג ווי איך בין. איך בין גע-
גאנגען צוריק ביז צום פשוטן לידל. א הארציק יידיש פאלקסלידל איז פונקט
גוט. ווען איך בין דערגאנגען צום פאלקסליד, האב איך ערשט דערקאפט דאס
הארץ, ווי מען דערקאפט זיך אמאל דאס הארץ מיט אן אמת זויערער או-
גערקע, אדער ווי מען דערקוויקט זיך מיטן געשמאקן זויערקרויט. מיין נשמה
איז לכתחילה געווען פאלקסמוזיק, נאך איך האב זי איידל צעפאטשקעט מיט
פרייצשער קאמערמוזיק.

אזוי עסן ווי ער האט געגעסן, זעט מען אפילו נישט אין די עכטסטע
רומענישע קעלערס אויף עלען-סטריט. ס'איז געווען א קאנצערט. ער האט

(1) פשאמאט — הינטישע מוטער.

געטרונקען און געגעסן מיט אמתער ווירטואזיטעט, וואָס האָט אָנגעשטעקט מיט פריילעכקייט. דאָס ווייב זיינס, וואָס איז געזעסן ביים טיש, איז איצטער אויך געוואָרן אַביסל פריילעכער. זי האָט אַפילו אויסגעזען יינגער, און די פאַרגליווערט־דערשראַקענע אויגן האָבן איצט אויף מיר געקוקט מיט וואַר־רעמקייט.

קאַמער־מוזיק דאָס איז קרענקלעכקייט, אָן איידעלע כאַראַבע, (2) און פאַלקסליד מיינט פרעסן, טרינקען, לעבן, איר ווייסט גאַרנישט וואָס לעבן איז! די וועלט ווייסט קוים וואָס לעבן איז. די וועלט בעבעט פון העלדישקייט, און העלדישקייט מיינט, אין לעצטן סך־הכל, טויט. עס לערנט ליב צו האָבן דעם טויט, וואָס מיר אָנשטעל פון העלדישקייט? ווען איך זאָל וויסן, אַז איך גיי אַט־אַט שטאַרבן, וואָלט איך זיך שוין אַוועקגעלייגט אויף דער פאַדלאַגע און אַזוי גערעוועט, אַז איך וואָלט הימל און ערד געברענגט צוזאַמען. פאַר וועמען דאַרף איך דאָ שפּילן דעם העלד? איך האָב איך אַלעמען אין דר'ערד. ס'גייט דאָך אונטער אַ מענטש פון דער וועלט. ס'עפעס אַ קלייניקייט? איך וואָלט גערעוועט אויס שרעק פאַרן טויט, ווייל ס'ווערט פאַרשניטן אַ לעבן, אַ בויך, אַ מויל, אויגן ווערן צוגעשלאָסן אויף אייביק. מען האָט איך אַלעמען אין דר'ערד מיט אייער העלדישקייט.

ווען ער האָט מיך צוגעפירט צום וואַקזאַל און אַריינגעזעצט אין צוג קיין לובלין, איז ער צו מיר צוגעפאַלן מיט זיין שווערן קאַפּ און זיך מיט מיר צעקושט. ער האָט מיט מיר נאָך אַלץ געהאַלטן אין איין קנעלן, אַז מען מוז גיין צוריק צום מינדסטן פאַלקסלידל און צום לעבן.

שלינגט שטיקער לעבן! פרעסט, זויפט, וויפּיל ס'לאָזט זיך, און זייט וואָס ווייניקער העלד. העלדישקייט האָט דערפירט צום היטלעריזם.

נישט מער, רוימט ער מיר איין אַ סוד, און קומט אַזוי נאָענט צו מיר, ווי דער בויך זייער דערלויבט, אַז מען לעבט אין פּוילן און מען זעט די פאַרצאַרנטע יידישע פּנימער, פאַרגייט דער אַפעטיט צום לעבן. פאַר איך טאַקע דערפאַר גאַר אינגיכן צוריק קיין מאַנטעווידעאַ. דער זיד־אַמעריקאַנער שפּאַניער ווייסט נאָך אַביסל ווי צו לעבן, און ער לאָזט נאָך אַביסל לעבן. לעבן און לעבן לאָסן, האָט נישט פאַראיבל פאַר דעם אַפּגע־ריבענעם ווערטל, אַבי עס מיינט צום לעבן.

ער האט מיר געגעבן א שטארקן קוועטש די האנט, אַרונטערגע-
שפרונגען פון לויפנדיקן צוג און נאכגעלאָפּן, מיט דעם שווערן בויך פאַר-
אויס, היבשע עטלעכע טריט, פאַכענדיק ענערגיש מיט אַ נאַזטיכל.

VI

אַ יונגעראַמאָן פון אַ יאַר דריי-פיר-און-צוואַנציק איז אַריין צו מיר
אין דעם ליידיקן קופּע. ער האָט זיך פאַרנייגט און אַוועקגעזעצט אַנטקעגן-
איבער מיר ביים פענצטער, וואָס האָט געהאַלטן אין איין פּילמירן שטיקער
וואַלד, פעלד, וואַסערלעך און אַ זומערדיקן הימל פון פּלעגמאַטישן בלוי.
אַ גלייכגילטיקער הימל — מען דערזעט גלייך, אַז ס'וועט נישט בליצן,
נישט דונערן און נישט רעגענען אַ גאַנצן צענדליקן טאַג.

דער שלאַנקער יונגעראַמאָן האָט געשמייכלט מיט וואַרעמקייט, נאָך
איידער ער האָט ביי זיך אַפּגעמאַכט צו עפענען דאָס מויל.

איך האָב זיך אַנטשולדיקט פאַר מיין פאַרלעגענעם פּויליש. כ'האַב
אים דערקלערט, אַז דאָס איז ביי מיר דאָס ערשטע מאָל אין צוואַנציק
יאָר, וואָס מיר קומט אויס אויסצופאַקן אַ פּויליש וואַרט.

פּונדוואַנען? אַ פּרעמדער?

ניין, נישט קיין פּרעמדער, נאָר אַן אַפּגעפּרעמדטער. אַזש פון ניר-
יאָרק.

אויב אַזוי, מוזט איר שוין אַרייננעמען די טרייבלעך אין די אויערן
און קריגן דעם ערשטן ווילקאַמען דורך אונדזער מוזיק.

ער האָט מיר אַנגעוויזן אויף די ראַדיאָ-טרייבלעך און איך האָב אים
געפּאָלט און זיי אַריינגעשטעקט אין די אויערן.

דער צוג איז געלאָפּן און ס'זענען אים נאָכגעלאָפּן קוויטשן פון ביי-
ליקע קאַפּע-שאַנטאַן לידלעך, וואָס האָבן מיר אַריינגעגריילצט אין די
אויערן, אָבער איך בין אים דאַנקבאַר געווען פאַר דער עצה. די פּוילישע
ביליקע לידלעך מיט די נאָך ביליקערע ווערטער האָבן איצטער געהאַט
אַן אייגנאַרטיקן חן און זענען געווען פּונקט אַזוי פּאַנאַראַמיש אַנדערש,
ווי דאָס פּוילישע גראָז, די וועלדלעך און די טאַלן, וואָס זענען געלאָפּן
אינדרויסן.

גרויסארטיק — האָב איך אויסגערוּפֿן — די טאַנאַלע פּלאַראַ און פּאַנאַ פֿון לאַנד.

אַט־דאָס איז עס — האָט ער געשטראַלט — אונדזער אַרעמקייט. אונדזער פּרייד און אונדזער טרויער. אונדזערס.

ער האָט געווישט די ברילן און געקוקט אויף מיר מיט זיינע פּאַר־הויכטע, ברוינלעכע אויגן. אָן די ברילן זענען די אויגן זיינע געווען ביסטרע, אָבער איצט זענען זיי געווען דורכגעשטראַלט פֿון אַ שמיכל. מיט צוואַנציק יאָר צוריק האָב איך געזען ווייניק אַזעלכע פּוילישע יוגנט־לעכע פּנימער. ס'איז געווען אַ מהלך פֿון דעם שייגעץ מיט די פּלאַקסענע האָר, קעלבערנע אויגן און פּרישטשעוואַטע פנים, ביז דעם איראַפּעישן פנים אַנטקעגנאיבער מיר. דאָס קולטיווירטע פנים איז שוין אויסגעכאַ־וועט געוואָרן אין דער אַטמאָספּערע פֿון אַן אייגן לאַנד. איך גיב עס אים אַלץ איבער אַזוי דעליקאַט ווי מעגלעך, אַפילו מיט דעם פּאַרגלייך צום אַמאָליקן שייגעץ. איך דערקלער אים, אַז פּונקט ווי פּאַר דעם מוזיקאַלישן גרוס בין איך אויך דאַנקבאַר זיין אויסזען.

ס'איז ניי און אַנדערש.

ער האָט געקאַרבט דעם שטערן און איך האָב דערזען די פּאַרנאָרגט־קייט זיינע. אַט־דער יונגערמאַן, האָב איך געטראַכט, טראַגט כמעט אַ שטיק ייִדישן הויקער אויף די פלייצעס. מיר טראַגן דעם הויקער פֿון לאַנדלאָזיקייט, און ער טראַגט אויף זיך דעם האָרב פֿון אַ יונג לאַנד, אַ יונגער מלוכהשאַפט מיט די מאַזלען און אַנדערע קינדער־קראַנקייטן. ער טראַגט דעם עול פֿון פּאַראַנטוואַרטלעכער בירגערשאַפט.

מיר אַרבעטן שטאַרק, כדי אויפצוהייבן דעם פּרעסטיזש פֿון פּוילן אין דער וועלט. — ער האָט ווידער אַרונטערגענומען די ברילן און זיי געווישט, אָבער דאָס מאַל איז עס געווען כדי אויסצומיידן מיין בליק — איר זענט דאָך אַ ייד? — ער זאָגט זשיד, אָבער עס קומט אַרויס ווייך און אָן דעם ביס. — ביי אונדז זענען פּאַראַן אַנדערע, וואָס שלעפּן די שיינע טראַדיציעס פֿון פּוילן אַרונטער צו דער ערד, אָבער דאָס איז ווילדפלייש. מיר וועלן עס אויסשניידן.

ער גיט מיר אַ זיכערע האַנט, ווי ער וואַלט זיך אַליין געגעבן אַ

הייליקן נדר, וואָס ער נעמט אויף זיך פייערלעך. מיר פֿאַרשטייען זיך און רעדן מער נישט דערפֿון.

ער איז אַן אינושיניער און ער אַרבעט פֿאַר דער רעגירונג. ער האָט געאַרבעט אין וואַרשע אַ קורצע צייט, נאָר איצט ווערט ער טראַנספֿערירט אין אַן אַנדער שטאָט, נאָענט צו זיין היים.

אַבער ער וויל כמעט נישט רעדן פֿון זיך. ער באַוואַרפט מיך מיט פֿראַגעס וועגן אַמעריקע, וועגן רוזוועלטן, וועגן מיין ריזע אַהיים נאָך צוואַנציק יאָר.

אויך ער פֿאַרט אַהיים, אַבער וואָס פֿאַר אַ פֿאַרגלייך מיט מיין פֿאַרן? ער האָט ערשט געזען זיינע עלטערן מיט אַ האַלב יאָר צוריק. און ביי מיר איז עס צוואַנציק יאָר. צוואַנציק יאָר! — ער קען זיך גאַרנישט אָפֿ-ווינדערן.

איך וואָלט באַדאַרפט פֿאַרמאַכן דאָס מויל און אייך נישט שטערן זיך צו קאַנצענטרירן אויף דעם הייליקן מאַמענט. צוואַנציק יאָר אָפּגעפרעמד-קייט פֿון אייגן בלוט און פֿלייש, און איצט דער צוריקקום. עס איז אַ גרויסע דראַמע.

איך בעט אים דווקא, אַז ער זאָל יאָ רעדן. איך דערצייל אים, אַז נאָך די אַכט-ניין טעג פֿון מיין וואַסערדיקן און יבשהדיקן אונטערוועגס, פֿאַר איך אַהיים אַן עלנדער. ס'דריקט ביים האַרץ. איך פֿיל זיך פֿאַרלאָזן און אַליין. ערשט געקענט אַזוי פֿיל מענטשן און שוין אַלעמען אַנגעוויירן. זיי וועל איך שוין קיינמאַל נישט זען, אַפֿילו נישט אין צוואַנציק יאָר אַרום. צו זיי קאָן איך שוין קיינמאַל נישט צוריקקומען.

גוט איז, זאָג איך, די קאַמיוואַיאַזשאַרישע כאַראַקטערן. זיי זענען פֿיראַטן פֿון מאַמענטן, זיי כאַפֿן אויף זאַכן מיט אַ גוטמוטיקער אויבנאָוי-פֿיקייט. זיי וואַרצלען זיך אין ערגעץ נישט איין.

איך דערקלער אים, אַז אויפֿן וועג האָב איך געטראַפֿן זייער ווילע מענטשן. איך האָב זיך איינגעלעבט אין דעם פֿלאַטער פֿון זייערע רייד. ס'איז די גאַנצע צייט גאַרנישט געשען, נאָר מענטשן האָבן גערעדט און די רייד זענען געווען פֿאַר מיר נאָך אינטערעסאַנטער ווי די אינטערע-סאַנטסטע געשעענישן.

אינטערעסאַנט אַפֿילו, ווען איך האָב גאַרנישט געהערט. עס האָט

געזשומעט אַרום מיר מיט לעבן פון בלויו רייז, און איך בין געקראַכן צו זיך אין אַרכיוו פון אייגענע נאַכטראַכטונגען. נישט די האַנדלונג, נאָר דער דיאַלאָג מאַכט די דראַמע. דער קנייטש פון די ווערטער, די שטים, די מינע, עס איז אפשר מיין אייגענע שולד, אַביסל צו עגאַצענטריש פון מיין זייט, אָבער ס'איז מיר גאַנץ אַפט אויסגעקומען, אַז זיי אַלע פירן מיך אונטער אויפן וועג אַהיים, איצט האָבן זיי מיך פאַרלאָזן און איך פאַר אַהיים איינער אַליין.

ער האָט אַ זויילע געשוויגן און איך האָב דערווייל צייט געהאַט דורכצווואַרפן אין געדאַנק עטלעכע פּנימער.

יא, האָט ער געענטפערט נאָך אַביסל נאַכטראַכטן. יעדער איינער פאַר זיך איז אַ שטיק איינזאַמקייט. פאַראַן אָבער איינזאַמע מענטשן, וואָס קענען אַרום זיך שטענדיק אויפשפּילן אַ גאַנצן דזשאַז-אַרקעסטער אין אַנדערע וואָס קענען דאָס נישט. עס וואָלט אָבער געווען מאַדנע, לייגט ער צו מיט אַ שמייכל, ווען איר שפּאַנט אַריין צו זיך אין הויז, נאָך 20 יאָר, מיט דער גאַנצע קאַפעליע, מיט וועלכער איר האָט זיך באַקענט אויפן וועג. אַלע מוזן זיך פּאַנאָדערגיין ווען עס קומט צו שפּאַנען אויף דער אייגענער וויאַ דאָלאַראַזאַ 1).

זיין מאַמע, זאָגט ער, וואָלט נישט אויסגעהאַלטן, ווען ער וואָלט זי נישט געזען. כאַטש צוויי מאָל אַ יאָר. ער איז ביי איר אַן אָפּגעציטערטער, פון זעקס קינדער איז ער איינער פאַרבליבן. אַלע פינף זענען אויסגע- שטאַרבן. צוויי, נאָך איידער ער איז געקומען אויף דער וועלט און דריי, וואָס זענען געבאָרן געוואָרן נאָך אים. קינדער זענען די אומזיכערסטע זאַך אין די קליינע פּוילישע שטעטלעך. ביז צען-צוועלף יאָר קענסטו נאָך קיין קינד נישט פאַררעכענען פאַר אַ זיכערן מיטגליד פון דער משפּחה, איך האָב אויך דריי טויטע ברידער. צוויי זענען געשטאַרבן פאַר מיר און איין ברודער, וואָס איז אַלט געווען אַ יאָר דריי-פּיר, האָב איך שוין אַליין געזען שליסן די אויגן אויף אייביק.

איך האָב אומגעקערט דעם קאַפּ צום פענצטער און גענומען גיין אַליין פאַר זיך, ווי ער האָט פּריער געזאָגט, אויף דער וויאַ דאָלאַראַזאַ.

(1) וויאַ דאָלאַראַזאַ — דער יטוריס-זעג.

ווען יא שאיז געפארן

הערצקע, מיין ברודערל, וואָס האָט געבראַכט דעם טויט צו אונדז אין הויז. דער טאַטע און נאָך עטלעכע יודן שטייען איבער זיין וויגל ביי יציאת נשמה. דער טאַטע שרייט מיט אַלע כוחות שמע ישראל ה' אלוהינו. הערצקע גלייסט די אויגן און דער טאַטע באַגלייט זיין נשמה מיט יללהדיקע שמע ישראל, ביז ס'ווערט אינגאַנצן שטיל אין וויגל.

ס'איז שוין געווען שפעט אין אָונט. מיר אַלע זענען זיך געגאַנגען לייגן שלאָפן. דער טאַטע איז איינער אַליין געבליבן וואָסן איבער דעם טויטן וויגל. הערצקע איז נאָך אַלץ געווען מיט אונדז יענע נאַכט, ער איז נאָך נישט געווען אָפגעשנידט. כ'האַב זיך עטלעכע מאָל אויפגעכאַפט ווי פון אַ פיבער און געהערט ווי דער טאַטע שלינגט פסוקים און וויינט שטיל, אַז ער זאָל קיינעם נישט אויפוועקן.

באַלד אינדערפרי האָבן מיך אויפגעוועקט ניגונדיקע קלאַג־רייד, אָבער דאָס זענען שוין געווען דער מאַמעס. זי איז געזעסן ביים איבער־געדעקטן וויגל און האָט געוויינט, ווי זי וואָלט געלייענט פון טייטש־חומש, די ווערטער אירע זענען געווען אַלטע, וואָס מען נוצט נישט טאַג־טעגלעך, נאָר אַרויסגענומען פון הייליקע ווייבערישע ספרים. דאָס גאַנצע פרום־יידישע געדולד אירס איז שוין געווען געבראַכן. זי האָט זיך אויסגעטענהט מיט גאָט. זי האָט אים גענומען פאַרוואַרפן. איך האָב זיך אַרומגעדרייט אין הויז ווי אַ שטיק ווייטיק. אַלץ האָט מיר ווייגעטון. ס'האַט מיר וויי־געטון דעם אַטעם אַפילו. איך האָב זיך געמאַטערט נישט צו אַטעמען, און אַז איך האָב שוין מער נישט געקענט אויסהאַלטן, האָב איך אָפגעאַטעמט מיט אַ קרעכץ. איך האָב זיך געבעטן ביי דער מאַמען, אַז זי זאָל מיר כאַטש לאַזן אַ קוש־טון דעם גאַלדענעם קאַפּ זיינעם, אָבער זי האָט מיר מיט אַ געבראַכן געביט דערקלערט, אַז ס'איז קעגן ייִדישן דין. זי האָט מיר אָבער פאַרט געמוזט צוליב־טון און אים אָפדעקן.

זעסט שוין מיין קינד, וואָס עס איז געוואָרן פון זיין מלכות־דיקער צורה.

עס האָט מיר פאַרקלעמט ביים האַרץ. די מאַמע האָט אַלץ באַוואַרפן גאָט מיט טענות. זי האָט אַרויפגעטענהט צום פאַלעפּ, צו אים אַליין, און ביי אים געמאַנט יושר. איז עס רעכט אַזוי, אַז אַזאַ יונג, שיין שטיק פרייד

י ע ק ב ג ל א ט ש ט י י ן

זאל פארשניטן ווערן און איצט גיין אין קבר. פארוואס איז אזא אומשול-
דיק נפש געקומען כרת.

פון פאלעפ איז נישט געקומען קיין ענטפער. איך האב דערפילט,
אז זי האט נאך אלץ נישט גענוג גרונטאווניע אויפגעטרייסלט דעם כסא
הכבוד. כ'האב זיך דערמאנט, אז צוויי פון מיינע ברידער זענען געשטארבן
נאך איידער איך בין אויף דער וועלט געקומען, בין איך דער מאמען
געקומען צו הילף און איר געגעבן נאך א שטארקערע טענה קעגן זיין
ליבנאמען.

מאמע, א ייד דארף געבן מעשר פון זיין פארמעגן, און ביי דיר האט
מען פון אויבן שוין אויפגעמאנט א סך מער ווי מעשר. איז דאס רעכט
אזוי?

איך האב געפילט, אז דאס איז א וואזשנע טענה, כ'בין געווען איך
בערצייגט, אז אזא טענה קען מען שוין נישט אוועקמאכן מיט דער האנט,
ארונטערשלינגען און פארשווייגן.

די מאמע האט גלייך געכאפט די גערעכטיקייט פון מיין פארווורף
צום רבנו-של-עולם און זי האט זיך אויפסניי פאנאנדערגעקלאגט.

רבנו-של-עולם, א ייד דארף געבן מעשר פון זיין פארמעגן, און דו
האסט ביי מיר שוין אויפגעמאנט א סך מער ווי מעשר. איז דאס רעכט
אזוי?

איך האב זיך אביסל געקילט. ס'האט מיר הנאה געטון, וואס מיין
מאמע, א דערוואקסענער מענטש, באנוצט זיך פינקטלעך מיט מיינע רייד
און איר דין-תורה מיט גאט. איך האב געפילט, אז מיר האבן אים געפאקט.
איר, די מאמע און הערצקע האבן געווינען די דין-תורה. קעגן אזא טענה
קען שוין גאר קיין רעכטפארטיקונג נישט זיין. גאט אליין מוז זיך איצט
שעמען, אבער ס'איז א רחמנות, דער שאדן איז שוין אפגעטון. די געלע
ליאלקע וועט שוין מער נישט ווערן קיין לעבעדיקער הערצקע. אבער וואס
מער די מאמע האט ארויפגעשיקט מיינע רייד צום אויסגעקאלכטן פאלעפ,
אלץ מער האב איך זיך געקילט. אונדזער צד האט געווינען און דארטן
אויבן איז מען דערשלאגן, ווייל מען האט נישט קיין רעכטן ענטפער.

באלד איז געקומען א ייד מיט א בלינד אויג און א קרומען, באטש-

ווען יא ש איז געפארן

נעם 1) גאנג. אויף איין זייט האָט ער געטראָגן אַ קעסטל, אַריבערגעוואָרפֿן מיט אַ רימען. ער האָט זיך גערוקט זייטיק ווי ער וואַלט זיך געוואַלט אַריינשמוגלען. ער האָט אויסגעזען ווי אַ מוזיקאַנט מיט אַ טויטער מאַנדאַ-לינע. די מאַמע האָט זיך געגעבן אַ ריס. ער איז געשטאַנען מיט הילפֿ-לאָזע פֿלייצעס און — ווי מאַן צו מאַן — געזוכט שוין ביים טאַטן, וואָס האָט אים אַריינגעפירט אין הויז מיט אַ געיאַמער.

כ'האַב געבעטן אַנטשולדיקונג ביי מיין שכן פֿאַר דעם לאַנגן טראַנס. די מאַמע מיינע איז זייער קראַנק, האָב איך אים געגעבן אַ זאַג, ווייל דער געדאַנק האָט מיר פֿלוצים אַ שלאַג־געגעבן אין קאַפּ, ווער ווייסט ווי עס האַלט מיט איר!

דאָס גראָז וואָס איז געלאָפֿן פֿאַרביי די באַך־פענצטער האָט אויסגעזען פֿאַרקוואַרט פֿון דער ברענענדיקער זון. אַן אַלטער הונט האָט נאַכגעבילט דעם צוג. אַ קליין טרויעריק ינגל האָט געפֿאַכעט מיט דעם היטל זיינס. אַ געדיכט וועדל האָט אַ כאַפֿ־געטון די זון און זי צעבראַכן אויף טויזנט־טער שפּריצלעך ליכט, וואָס האָבן באַגילדט די ביימער.

מיין שכן האָט גאַר אויפגעלעבט, ווען איך האָב אים איבערגעגעבן. אז איך קלייב זיך צו פֿאַרן קיין סאָוועטנפֿאַרבאַנד.

סאָוועטנפֿאַרבאַנד! זיין פנים האָט זיך גלייך צוריק פֿאַרכמורעט. ער האָט אַרונטערגענומען די ברילן, זיי געווישט מיט דעם נאָזטיכל און גע־קוקט אויף מיר מיט זיינע ביסטרע אויגן.

וואָס פֿאַר אַ גרוס זאָל איך זיי איבערגעבן אין נאָמען פֿון אַן אינטע־ליגענטן, פּוילישן יונגמאַן?

ער האָט אַלץ געווישט די ברילן ביז ער האָט גענומען ציילן זי ווערטער.

אין נאָמען פֿון אַ גרויסן טייל פֿון דער פּוילישער יוגנט — האָט ער גערעדט געלאַסן, אָבער מיט דער פייערלעכקייט פֿון אַ רעדנער — זאָגט זיי, אז מיר פֿאַלגן נאָך מיט גרויס נייגעריקייט אַלץ וואָס ווערט געטון אין סאָוועטנפֿאַרבאַנד. מער קען איך אייך נישט זאָגן, אָבער שטרייכט פֿאַר זיי אַבסאָלוט אונטער, אז מיר זענען נייגעריק. זאָגט זיי, אז מיר זענען

(1) באַטשענס — זייטיקן.

אזוי נייגערדיק, אז זיי האבן אזש לגבי אונדז א מאַראַלישע פאַראַנטוואָרט־
לעכקייט. דערפאַר מוזן זיי זיך אויסהיטן פון באַגיין פעלערן. עס וועט זיך
אָרופֿן אויף אונדז, עס וועט פאַרלאַנגזאַמען אונדזער טראַט. זייערע פע־
לערן זענען אַן עוולה קעגן אונדז ווי אַ גרענעץ־לאַנד, אַן עוולה אַנטקעגן
דער גאַנצער וועלט, אָבער די וועלט איז ווייט פון סאָוועט־פאַרבאַנד און
מיר זענען נאַענט, מיט דער האַנט צו דערגרייכן.
פּלוצים האָט ער אַ קוק געגעבן אויף זיין זייגער און זיין פנים האָט
אויפגעלויכטן.

נאָך אַ האַלבע שעה און איר קומט צום ציל. גענוי נאָך 32 מינוט
שוין! נישטאָ קיין 32 מינוט.

ער האָט גענומען פיבערן מיט מיין אַנקומען אַהיים.
פון צוואַנציק יאָר אָפּגעפרעמדקייט זענען פאַרבליבן — ער האַלט
דעם זייגער אין דער האַנט — גענוי נאָך 31 מינוט.
ער האָט גענומען אַרויסקוקן פון פענצטערל און איז געוואָרן אויפ־
געלייגט און אומרויך. ער האָט נישט צוריקגעלייגט דעם זייגער און גע־
האַלטן אין איין פאַרצייכענען די מינוטן.

און וואָס מער ער האָט געפיבערט מיט מיינע מינוטן, אַלץ מער איז
אין מיין געדאַנק לעבעדיק געוואָרן אַן אומבאַקאַנטער קאַטאַרוזשניק, מיט
אַ ווילדן קאַפּ האָר און צעוואַקסענער באַרד. אַן עפיזאָד, אַ כאַראַקטעריס־
טיש מעשהלע, אָדער גלאַט אַ לעגענדע וועגן טשעכאַוון. איך האָב דעם
עפיזאָד איצט דראַמאַטיזירט — איך מיט מיין צעהיצטן פנים ביים קילן
פענצטער און ער מיט דעם זייגער אין האַנט.

אַ קאַטאַרוזשניק, וואָס איז באַפרייט געוואָרן נאָך אַ צענדליק יאָר
אין סיביר, פאַרט אַהיים צו זיינע עלטערן. טשעכאַוון האָט דאָס שטיקל
כראַניק, וואָס איז געווען פאַרשטעקט ערגעץ אין דער צייטונג, אזוי פאַר־
כאַפט, אז ער האָט געלעבט מיט דעם עטלעכע טעג. ער האָט נישט גע־
קענט רוצן, ער האָט געהאַלטן אין איין נאַכפּאַלגן די גאַנצע ריזע פון
שטאָט צו שטאָט. ער האָט שטודירט מאַפעס און באַן־טאַבעלעס, ביז ער
האָט געוואָסט אויף באַשטימט די שעה און די מינוט, ווען דער קאַטאַרוזש־
ניק דאַרף אַנקומען אַהיים און פאַלן אַלטע טאַטע־מאַמע אויפן האַלדז.
ס'איז געווען אַ לאַנגע און שווערע ריזע, אָבער אין יענעם טאַג, ווען דאָס

ווען יאש איז געפארן

האָט שוין באַדאַרפט געשען, איז טשעכאָוו געווען אַזוי צערודערט פון פריידיקער אומגעדולד, אַז ער האָט זיך קיין אַרט נישט געקענט געפינען. ער האָט געריסן דעם זייגער פון קעשענע. נאָך פיר שעה, נאָך צוויי שעה, נאָך אַ שעה, נאָך אַ האַלבע שעה, מינוטן. אַזוי האָט טשעכאָוו דורכגעלעבט די גאַנצע דראַמע פון באַפרייונג.

מענטש, איר האָט נאָך אפשר צוויי־דריי מינוטן. אפשר דאָס אויך נישט.

דער צוג האָט אַרויסגעלאָזט עטלעכע געדיכטע פיף. ס'האָבן זיך פריער גענומען באַווייזן פאַבריק־קוימענס און דערנאָך עטלעכע מיניאַ־טור־הייזלעך אַרומגעצירט מיט גרינס. עס איז שוין געווען נאָענט צו פאַר־נאַכט און די אַרעמע, ציכטיקע הייזעלעך האָבן זיך געשפיגלט אין אַ קילער זון. דער פוילישער יונגע־מאַן איז געשטאַנען לעבן מיר און גע־האַלטן די האַנט אויף מיין פלייצע, ווי ער וואָלט מיר געוואָלט לייכטער מאַכן די שווערע מינוט. ער האָט געהאַט טרערן אין די אויגן. דער צוג האָט גענומען סאַפען לאַנגזאַמער. צוזאַמען מיט דעם קאַנדוקטאָר האָט דער יונגער פּאָליאַק אויסגעזונגען מיט פרייד:

ל ו ב — ל י ן !

דרוקעריי ברידער זלאָטאַפּיוראַ — סאַן-לואיס 3149 — בוענאָס-אירעס

דעם פוילישע יידנטום

ביכער־סעריע פון דעם צענטראל־פארבאנד פון פוילישע יידן
 אין ארבענמינע
 רעדאקטאָר: מאַרק טורקאָוו

פאַרלאַג־לייטער: אברהם מיטלבערג

ביז איצט דערשינען:

- (1) מאַרק טורקאָוו — מלכה אַוויאָני דערציילט...
- (2) ה. ד. נאַמבערג — י. ל. פּרץ
- (3) וו. גראַסמאַן־וויערניק — טרעבלינקע
- (4) פּרץ גראַנאַטשטיין — מיין חרוב שטעטל סאַקאַלאָוו
- (5) ישראל טאַבאַקסבלאַט — חורבן לאַדזש
- (6) זרובבל — באַרג חורבן
- (7) אלחנן צייטלין — אין אַ ליטעראַרישער שטוב
- (8) ד״ר ח. שאַשקעס — פּוילן — 1946
- (9) ז. סעגאַלאַוויטש — טלאַמאַצקע 13
- (10) מ. נודעלמאַן — געלעכטער דורך טרערן
- (11) ד״ר מאיר באלאַבאַן — די יידן־שטאַט לובלין
- (12) ישראל אפרת — היימלאַזע יידן
- (13) ד״ר יעקב שאַצקי — אין שאַטן פון עבר
- (14) דוד פלינקער — אַ הויז אויף גזשיבאַוו
- (15) ד״ר הלל זיידמאַן — טאַגבוך פון וואַרשעווער געטאָ
- (16) זאַמלונג פון דאַקומענטן — קינדער־מאַרטיראַלאַגיע
- (17) חיים גראַדע — פּליטיים
- (18) ש. קאַטשערגינסקי — פאַרטיזאַנער גייען!...
- (19) פּרידע זרובבל — נע ונד
- (20) מרדכי שטריגלער — מאַיאָנעק
- (21) יעקב לעשצינסקי — אויפן ראַנד פון אַפּגרונט
- (22) ז. סעגאַלאַוויטש — געברענטע טריט
- (23) אברהם טייטלבוים — וואַרשעווער הייף
- (24) טאַניאַ פּוקס — אַ וואַנדערונג איבער אַקופּירטע געביטן
- (25) ש. ל. שניידערמאַן — צווישן שרעק און האַפענונג
- (26) לעאַ פּינקלשטיין — מגילת פּוילן
- (27) יאַנאַס טורקאָוו — אַזוי איז עס געווען... (חורבן וואַרשע)
- (28) ש. איזבאַן — „אומלגעאַלע“ יידן שפּאַלטן ימען
- (29) יעקב פּאַט — הענעך
- (30) ד״ר י. קערמיש — דער אויפּשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

- (31) שמחה פּאָליאַקיעוויטש — אַ טאַג אין טרעבלינקע
- (32) מרדכי שטריגלער — אין די פּאַבריקן פון טויט
- (33) אברהם נחתומי — אין שאַטן פון דורות
- (34) יחיאל לערער — מײן היים
- (35) יוסף וואָלף — לײענענדיק פרצן...
- (36) צפורה קאַצענעלסאָן-נאַכומאַוו — יצחק קאַצענעלסאָן!
- (37) י. הירשהויט — פינצטערע נעכט אין פּאַוויאַק
- (38) נחום סאַקאַלאָוו — פּערזענלעכקײטן
- (39) רחל קאַרן — היים און היימלאַזיקײט (לידער)
- (40) א. אלמי — מאַמענטן פון אַ לעבן
- (41) מנשה אונגער — פּשיטכע און קאַצק
- (42) מ. בורשטיין — איבער די חורבות פון פלויע
- (43) מ. קיפּניס — הונדערט פּאַלקס-לידער
- (44) ז. יעזאַלאַוויטש — מײנע זיבן יאָר אין תּל-אביב
- (45) ד״ר ח. שאַשקעס — אַ וועלט וואָס איז פּאַרביי...
- (46) שלמה וואַגאַ — חורבן טשענסטאַכאָוו
- (47) אברהם זאַק — יאָרן אין וואַנדער (לידער)
- (48-49) ש. איובאַן — פּאַמיליע קאַרפּ
- (פרעמירט דורכן צבײַקעסעל-ליטעראַטור-פּאַנד, מעקסיקע 1950)
- (50) ד״ר א. מוקדוני — מײנע באַגעגענישן (זכּרונות)
- (51) ר. שושנה-קאהאַן — אין פּײער און פּלאַמען
- (52) י. י. טרונק — די יידישע פּראַזע אין פּוילן
- (53) יאַנאַס טורקאָוו — אין קאַמף פּאַרן לעבן
- (54) יצחק פּערלאָוו — די מענטשן פון „עקזאָדוס 1947“ (ראַמאַן)
- (55) פּנחס ביזבערג — שבת-יוֹם-טובֿדיקע ייִדן
- 56-57-58) שלום אַש — פּעטערבורג — וואַרשע — מאַסקווע
- (59) ד״ר פּיליפּ פּרידמאַן — אַטוויענטשיס
- (60) ב. ראָזען — טלאַמאַצקע 13
- 61-62) דוד פּלינקער — אין שטורעם (ראַמאַן)
- (63) יאַנוש קאַרטשאַק — משהלעך, יאַסעלעך, ישראליקלעך
- 64-65) מרדכי שטריגלער — „ווערק צע“
- (פרעמירט דורכן האַפּער-לייב ליטעראַטור-פּאַנד ביים ייִדישן קולטור-קאָנגרעס, בוענאַס-אייִרעס, 1951)
- (66) חיים גראַדע — שײן פון פּאַרלאַשענע שטערן
- (67) רבקה קוויאַטקאָוסקאַ — פון לאַגער אין לאַגער
- (68) יואל מאַסטבוים — מײנע שטורמישע יאָרן (זכּרונות)
- (69) אליהו טראַצקי — גלות דײַטשלאַנד
- (70) ד״ר י. שאַצקי — קולטור-געשיכטע פון דער השכלה
- (71) נחמן מײזיל — געווען אַמאַל אַ לעבן...
- (72) י. י. טרונק — סימכע פּלאַכטע פון נאַרקאָווע
- (פרעמירט דורכן צבײַקעסעל-ליטעראַטור-פּאַנד, מעקסיקע 1951)

- 73) יהודה עלבערג — אינטער קופערנע הימלען (אויספארקויפט)
(פרעמירט דורכן ליטעראטור־פאָנד אין סאַרפּאָלאַ, בראַזיל, 1951)
- 74) ד״ר א. מוקדוני — אויסלאנד
- 75) זיגמונט טורקאָוו — פראַגמענטן פון מיין לעבן
- 76) יהושע פערלע — יידן פון אַ גאַנץ יאָר
(פרעמירט מיט דער פּרין־פרעמיע פון יידישן פּערקלוב אין פּוילן
און ליטעראַטור־פרעמיע פון „בונד“ אין פּוילן, וואַרשע 1937.)
- 77) יעקב לעשצינסקי — ערב חורבן
- 78) דניאל טשאַרני — ווילנע
- 79) ז. סעגאַלאַוויטש — דער לעצטער לאַדזשער ראַמאַן
- 80) יזכור־בוך — בעלכאַטאָוו (אויספארקויפט)
- 81) מ. י. שעליבסקי — אויף אַ פולער יאָג
- 82—83) יצחק פּערלאַוו — דער צוריקגעקומענער (ראַמאַן)
- 84) יוסף אַקרוטיני — דאָס בוך פון די עלנטע
- 85—86) מרדכי שטריגלער — גורלות
- 87) ד״ר יוסף טענענבוים — גאַליציע — מיין אַלטע הייט
- 88) זלמן שזר — שטערן פאַרטאַג (זכרונות)
- 89) משה דוד גיסער — דאָס געזאַנג פון אַ לעבן (אויספארקויפט)
- 90) ז. י. אַנכי — ר' אבא און אַנדערע כתבים
- 91—92) עמנואל רינגעלבוים — קאַפּיטלען געשיכטע
- 93) שמעון האַראַנטשיק — אין גערויש פון מאַשינען (ראַמאַן)
- 94) גרשם באַדער — מיינע זכרונות (קראַקע)
- 95—96) יאַנאַס טורקאָוו — פאַרלאַגענע שטערן (זכרונות)
(פרעמירט דורכן צבי קעסעל ליטעראַטור־פאָנד, מעקסיקע 1954.)
- 97—98) אַלעזר קאַציינע — שטאַרקע און שוואַכע (ראַמאַן)
- 99) פּענה ראַקאוּסקי — זכרונות פון אַ יידישער רעוואַלוציאַנערין
- 100) מאַרק טורקאָוו — די לעצטע פון אַ גרויסן דור
- 101) י. הירשהייט — יידישע נאַפּט־מאַגנאַטן
(פרעמירט דורכן מרדכי סטאַליאַר ליטעראַטור־פאָנד, ביי „די אידישע צייטונג“,
בוּענאַס־אַיירעס, 1955.)
- 102) משה זאַנשיין — יידיש וואַרשע
- 103) פ. מיניץ (אַלעקסאַנדער) — די געשיכטע פון אַ פאַלשער אילוזיע
- 104) — י. י. טרונק — די וועלט איז פול מיט נסים (ראַמאַן)
- 105—106—107) — מיכאל באַרוויטש — אַרישע פּאַפּירן
- 108—109) מרדכי שטריגלער — געאַרעמט מיטן ווינט (ראַמאַן)
- 110—111) ד״ר א. מוקדוני — וואַרשע און לאַדזש.
(פרעמירט דורכן האַפּערי־לייב ליטעראַטור־פאָנד ביים יידישן קולטור־קאָנגרעס,
ניו־יאָרק, 1956.)
- 112) ברוך האַגער — מלכות חסידות
(פרעמירט דורכן מרדכי סטאַליאַר ליטעראַטור־פאָנד ביי „די אידישע צייטונג“,
בוּענאַס־אַיירעס, 1956.)
- 113) ב. שעפּנער — נאַוואַליפּיע 7 (זכרונות)

- (114) פּנחס שטיינוואַקס — ייִדן צום געדענקען
 (115) ק. צעטניק — דאָס הויז פון ליאַלקעס
 (116) מאַקס וויינרייך — פון ביידע זייטן פלויט
 (117) אליעזר וויזל — און די וועלט האָט געשוויגן
 (118) ש. בערלינסקי — ירושה
 (119) ד״ר יוסף טענענבוים — צווישן מלחמה און שלום
 (120) יוסף אַקרוטני — סוף קאַפּיטל
 (121) זיגמונט טורקאָוו — טעאָטער־זכרונות פון אַ שטורמישער צייט
 (122) בער י. ראָזען — פאַרטרעטן
 (123) אברהם טענענבוים־ארוזי — לאַדזש און אירע ייִדן
 (124—125) משה קאַנאַוויטש — די מלחמה פון ייִדישע פאַרטיזאַנע,
 אין מזרח־אײראָפּע
 (126—127) אברהם זאָק — קנעכט זענען מיר געווען
 (128) יעקב גלאַטשטיין — ווען יאַש איז געפאַרן

עס דרוקט זיך און דערשיינט בקרוב:

- דוד פלינקער — נייע צייטן (ראַמאַן)
 ד״ר יצחק שוואַרצבאַרט — זכרונות פון קראַקע
 מ. י. שעליובסקי — איין מענטש

עס גרייט זיך צום דרוק

- לעאַן לענעמאַן — דער חשבון בלייבט אָפּן
 שלמה פּראָנק — טאַג־בוך פון לאַדזשער געמאַ
 מלך בצקאלטשוק־פעלין — זכרונות פון אַ ייִדישן פאַרטיזאַן
 פּנחס וועלנער — דערציילונגען

פּרעטע-שטימען וועגן דער ביכער-סעריע

דאָס פּוילישע ייִדנטום

חיים לייב פוקס שרייבט וועגן ב. שעפנערס בוך „נאָוואַליפיע 7“ («אונ-
דזער צייט», ניו-יאָרק, דעצעמבער 1955):

גאַנג איז תמיד געווען צום אַרויף, וואָס האָט געהייסן באַניינג פון ייִדי-
שן מאַסן-לעבן, זעט מען אין דעם

בוך ניט נאָר די שיינע פּערזענלעכ-
קייטן, וואָס זענען געווען די פירער,
נאָר אויך די מאַסן, וואָס האָבן אויך
געצילט צום חלום פון אַ פרייער
מענטשהייט...

אין זיין אַריינפיר צום בוך גיט
שעפנער אַ זייער קליינע התנצלות
וועגן מהות פון בוך, פון וועלכן מיר

ווען מען זאָל וועלן אין קורצע
שטריכן כאַראַקטעריזירן ברוך שעפ-
נערס שרייבערישן וועג, וואָלט מען
עס געקענט טאָן דורך איין איינציק
וואָרט: געמיט. אַט דאָס איינע וואָרט
וואָלט קלאָר געוויזן שעפנערס פנים,
זיין אינעווייניקסטן תוך, מיט וועלכן
ער גייט צו צו זיין שרייבערישער
עבודה.

שעפנערס וועג אין דער ייִדישער
ליטעראַטור און זשורנאליסטיק, איז
נישט בלויז דאָס וואָרט, וואָס ער
ברענגט אַרויס אין זיין אייגענע גאָ-
מע. אין זיין אויסטייטשונג. ער וויל
דורכן וואָרט קומען צום מענטש און
צו זיין חלום. שרייבן הייסט ביי שעפ-
נערן קעמפן. דעריבער שפיגלט אָפּ
זיין שרייבן די שטרעבונגען פון זיין
דור, וואָס האָט זיך געצויגן אַרויף
— צו דער פרייהייט.

אין „נאָוואַליפיע 7“ איז ווייניק
פון שעפנערס אייגן לעבן, וואָס ער
האָט נאָר שאַטנדיק געוויזן אויפן פּאַן
פון יענע גרויסע פּערזענלעכקייטן
אין ייִדישן לעבן אין פּוילן צווישן
ביידע וועלט-מלחמות; דאָך איז אין
יעדער שורה פאַראַנען פון דער מי-
ליע פון קלעטערן... און ווייל יענער

קענען אבער פיל לערנען. ער זאגט דארטן, למשל, אז ער זעט תמיד פאר זיך דאס פענצטער, וואס כאטש עס איז צוזאמען מיטן פוילישן ייִדנטום אומגעקומען, וועט עס פאר אים בלייבן אפן אזוי לאנג, ווי זיינע אויגן וועלן בלייבן אפן... דאס פענצטער פון דער רעדאקציע „פאלקס־צייטונג" איז פאר אים נישט קיין רעמיניס־צענץ בלויז, נישט קיין נאסטאלגיע; די מענטשן, וועגן וועלכע ער זינגט (מען קען אויך זינגען אין פשוטע ווערטער), זענען ליכטיקע זונען, וואס ווארעמען אויך היינט. שעפנערס פענצטער פון נאָוואַליפּיע 7, איז ניט בלויז זיין פענצטער, נאר אויך דאָס פענצטער פון ייִדישן מאַסן־מענטש צו דער וועלט, צו פרייען ווילן.

בעת שעפנער גיט קורצע כאַראַק־טעריסטיקעס פון זיינע חברים אין דער רעדאקציע פון „פאלקס־צייטונג" גיט ער זיי נישט נאָר אין זייער יחי־דישן לעבן, וואָס איז אויך גענוג כאַראַקטעריסטיש דורך זייער הער־לעכן אופן, דורך זייער באַצונג בין אדם לחברו, נאָר ער ווייזט זיי דער עיקר אויפן פאָן פון ייִדישן לעבן, פון די חלומות, וואָס זענען געוועזן דאָס שטרעבן פון מאַסן, וועלכע האָבן זיך דורך זייערע פירער אויפגעהויבן און געקענט אַריבערקוקן פון זייער עלנט צום מאַרגן און דורך דעם איז אויך לייכטער געוואָרן זייער פינצטערער היינט.

שעפנער, דער מיטערדאקטאר פון דער „פאלקס־צייטונג", וואָס האָט געהאַלפן מאַכן זי פאר דער בעסטער ייִדישער צייטונג אין פוילן, האָט אין זיינע אַרבעטן תמיד אַריינגעזונגען אַ ניגון, וואָס ער האָט אים געהערט פון

פּרצעס ווערק. אָט דער ניגון האָט געצערטלט כמעט אלע מיטאַרבעטער פון דער „פאלקס־צייטונג" און בעת מיר זעען די פנימער פון אונדזערע טייערע ביינוש אָדער כמורנער, וואָס זינגען דעם נייעם ניגון פון דער ייִדישער ליטעראַטור, צוזאַמען מיטן ניגון פון דער ייִדישער אַרבעטער־באַוועגונג און מיטן ניגון פון זייער יוגנט, באַקומט זיך אַ קאָלאַסאַל בילד, דורך וועלכן מיר זעען די גאַנצע אי־נערלעכע וועלט פון די גרויסע פּער־זענלעכקייטן. עס פלאַטערן די פּני־מער פון מעדעם און וויקטאָר שול־מאַן, מיכאַלעוויטש און קאַסאַווסקי מיטן פלאַטער פון אַ פּרימאַרגן, וואָס ברענגט פּרישקייט.

שעפנער פאַרקערפּערט אַ המשך, וואָס איז אייגנאַרטיק פאַרן נייעם ייד, דעריבער איז פאַר אים וויכטיק צו דער ברידערלעכקייט פון זיינע גע־דאַנקען אַריינצוואַרפן דאָ און דאָרט אַ פּסוק פון אַ גרויסן ייד. און נישט צופעליק ציטירט עס דאָס וואָרט פון שאַפּער פון חסידיוֹם, דעם בעל־שם, אַז „אַ מענטש איז טיפּער פאַר אַ בלאַט גמראַ". עס איז דערינען דאָ אויך פון זיין אייגענעם גאַנג, וואָס איז דורך דעם ווילן צו זיין אַ מענטש געקומען פון דער ישיבה־באַנק צו דער ייִדישער אַרבעטער־באַוועגונג, צום „בונד", ווייל טאַקע ביים „בונד" האָט ער ערשט געזען דעם טייטש אַז, —אַ מענטש איז מער פאַר אַ טויטן פּסוק...

אין זיין עסיי „ערליך־אַלטער, אַל־טער־ערליך", ברענגט ער אַרויס אַזעלכע דינע טענער, אַזעלכע נור־אַנסן פון די צוויי גרויסע בונדישע פירער, אַז מיר ווערן אַרומגענומען

מיט אַ שטאַלץ, וואָס מיר זענען גע-
ווען מיט זיי נאָענט... שעפּנערס שיל-
דערן די מינוטן, ווי אין אַנבליק פֿון
טויט, איז וויקטאָר אַלטער נישט
פאַרנומען מיט זיך, נאָר מיט „דער
נייער פיזיק“ וועגן וועלכער ער
גלויבט, אַז עס וועט ברענגען גליק
צו די קומענדיקע דורות, איז פֿון אַזאַ
מדרגה, אַז נאָר אין מוזיק אָדער
דיכטונג, קען מען געפינען איר גליי-
כן... די סצענע, ווען ערליך, אין זיין
טויט־קאַמער, מיט די טויט־לאַטשן
אויף די פּיס, גיט אַוועק די לעצטע
שעה צו טרייסטן אַן אַנדערן צום
טויט פאַרמשפטן אין די רוסישע
טורמעס, ווירקט אַזוי שטאַרק, אַז מיר
פאַרשעמען זיך פאַר דער פּשטות פֿון
הענריק ערליך, וואָס נאָר ער איז
געווען פעיק צו אַזאַ קרבן פאַרן
מענטש בכלל.

ציל־באַוווסט איז דאָס אַרייננעמען
אין דעם בוך אויך די עסייען וועגן
יידישע שרייבער. עס איז ביי שעפּ-
נערן איין וועג דער וועג פֿון די גיי-
ער, וואָס האָבן זיך פאַרמאַסטן אַריי-
בערצושפּאַנען גרענעצן. שעפּנער
געפינט ביי פּרצן אין זיין שרייבן
דעם באַזונדערן שטריך. — דאָס
אַריבערשפּאַנען דורך פּרצן די מחיצה
פֿון וואָרט צום ניגון, איז ווי דער
גאַנג צו אַ חלום, וואָס קען ווערן
וואָר. פּרץ, זאָגט שעפּנער, האָט אַריי-
בערגעשפּאַנט אין זיינע נאָוועלן דעם
תּהום פֿון דער מראַ שחורה, וואָס
האָט באַהערשט די יידישע גאַס און
איז דערהויבן געוואָרן דורכן קול,
דורכן ניגון פֿון יידישן מענטש. דער
ניגון, וואָס הייבט זיך „העכער, הע-
כער“ אין יידישן לעבן...
כאַראַקטעריסטיש איז, אַז בעת

שעפּנער קומט צום יידישן שרייבער,
לאַזט ער אים נישט זיין נאָר אַ שריי-
בער. ער וויל מער און געפינט עס.
איז דעריבער וויכטיק, וואָס ביים
כאַראַקטעריזירן דעם טונקעלן, זעט
ער נישט בלויז זיין פנים, נאָר דער
עיקר — די ידן, וואָס פילן אַן די
אַרעמע זאָלן אין די קליינע פּוילישע
שטעטלעך און ווערן דורכן טונקעלן
אַנגעפילט מיט געלעכטער... אַ מיטל
אין קאַמף מיט די שונאים...

אין זיין פאַרטרעט פֿון ב. יאָשוואַן,
ווייזט שעפּנער קודם־כל די שריי-
בערישע אייגנשאַפט און שוואַכט־אָפּ
די קעמפּערישקייט. כאַטש ער אַליין
איז קעגן אים און זיינע אידעען נישט
איינמאַל פּריער אַרויסגעטראָטן. ער
גיט אים אויפֿן פּאַן פֿון זיינע ספּקות,
וואָס קומען אַרויס אין דער פאַרעם
פֿון פּערזענלעכע באַגעגענישן און
דער עיקר דורך זיינע לעצטע בריוו.
און ער ברענגט יאָשוואַנס בריוו,
נישט ווייל דאָס איז זיין פּערזענלעכע
באַצונג, נאָר ווייל דאָס גיט דעם
שפּיגל פֿון אַ יידישער פּערזענלעכ־
קייט, וואָס האָט אין זיינע לעצטע
מינוטן געגלויבט „אַז מיר וועלן זוכה
זיין“, וואָס דאָס מיינט: ווייטער צו
קעמפּן מיט אידעען און פאַר אידע־
ען... און ווען שעפּנער זאָגט: „ניין,
מיר וועלן נישט זוכה זיין“, פילט מען
דעם ציטער, דעם טרויער פֿון אַ
יידישן שרייבער, וואָס איז אין אבי־
לות צוליבן אומקום, וואָס איז אויך
אַ טייל פֿון זיין אייגן לעבן...

דאָס זעלבע איז אויך חל אויף די
אַרבעטן וועגן די דיכטער ז. סעגאַ-
לאַוויטש און איציק מאַנגער. שעפּנער
געפינט די אינטימסטע שטעגלעך
צום וויכטיקסטן פינטל פֿון דיכטע־

פּעישן פעליעטאָן, וואָס ער האָט אַרײַנגעזאַפּט אין זײַך פּון זײַנע ווײַנער יאָרן, ווען ער איז אַנטלאָפּן פּון דער לאַדזשער ישיבה צום „בונד“ און צו אײראָפּע...

אַ גאַנץ באַזונדער קאַפּיטל זענען שעפּנערס „אַפּקלאַנגען פּון דאַרטן“. מײַר פּילן אין זײ די טיפּע צײַטערן פּון אַ מענטש אין אונדזער צײַט. זײַנע: „מאַמע, וואָס איז אַזױנס מלחמה“, „אַ צעבראַכן גלאַז“, „די פּרוי מיטן הינטל“, „מײַן געראַטעוועטע שוועס־טער“ און אַנדערע, וואָס בײַ שעפּנערן זענען זײ אין בחינה פּון פעליע־טאַנען, וואַקסן אַרױף, בעת מײַר באַ־טראַכטן זײ אין זײַער פּאַרנעם און שטילער טראַגיק, צו קלײנע נאָוועלן פּון לעבן. ער ווײַזט אונדז די גרויע ווירקלעכקײט אין זײַן ליכט און דער מוסר־השכל איז: שפּאַן מענטשן אַרײַ־בערן דעריבער קען ער נישט ענדיקן מיט די מינאַרע טענער, וואָס רופּט אַרױס דער חורבן; נאָר ער ברענגט צום סוף פּון בוך צוויי קורצע נאָוועלן „די מעקסיקאַנערין מיטן בעטלער־קינד“ און „מײַן טאַטע“, וואָס דאַרפן באַווייזן, אַז דער מענטש דאַרף תּמיד געדענקען אין העכערע צײַלן.

דער פּאַרלאַג „דאָס פּוילישע ייִדן־טום“ אין אַרגענטינע, וואָס שעפּנערס בוך „נאָוואַליפּיע 7“ איז זײַן 113 נר־מער, פּאַרדינט אַ גרויסן לױב. דורך אַזעלכע ביכער ווערט געשטאַרקט דער גלױבן אין ייִדישן מענטש און אין דער ייִדישער ליטעראַטור.

רײַשן מהות. מוז ער דעריבער ברענ־גען בײַ סעגאַלאַוויטשן די צײַטאַטן פּון זײַנע לעצטע ביכער וועגן חורבן, מיט וועלכע סעגאַלאַוויטש האָט זײַך פּאַראַיביקט ווי דער מקונן פּון פּוילישן ייִדנטום און בײַ מאַנגערן ברענגט ער אַרױס די מאַטיוון, וואָס זײַנען פּול מיט אהבת ישראל. שעפּנערס צײַטאַט פּון מאַנגערס ליד וועגן קריג פּון ר' לוי יצחק באַרדיטשע־ווער מיט גאַט, איז כאַראַקטעריסטיש דערמיט, וואָס אין דער אידעע גע־פּינט ער די באַרעכטיקונג פּון דער ייִדישער ליטעראַטור, וואָס דאַרף זײַן דער אױסדרוק פּון דעם פּאַלקס פּײַ־נען און פּרײַדן.

אין זײַן פּרעכטיקער עסיי וועגן שלמה מענדעלסאָן, גיט ער נישט ווי אַז עיקר די מאַמענטן פּון זײַן וויכ־טיקער אַרבעט אויף פּאַרשידענע גע־ביטן און זײַן גאַנג צום „בונד“, נאָר עס פּלאַטערט אויף אונדז, ווי אויף מענדעלסאָנען, דער פּלאַטער פּון פּרצעס פעלערינע, וואָס אין אירע פּליגל שוועבט מענדעלסאָן און גע־פּינט אין „בונד“ זײַן ניגון, וואָס הייבט אים אויף „אויב נישט נאָר העכער“...

אין דער אַרבעט וועגן צביונען זעט מען שעפּנערן דעם נאָענטן צו צביונען אין אַ געביט, אין וועלכן שעפּנער לעבט זײַך אינגאַנצן אויס. די שטריכן וועגן צביונען דעם פעליע־טאַניסט, קענען אויך זײַן דער שליסל צו שעפּנערן אַלײַן, וואָס צײַט זײַן שרייבערישע יניקה פּון דעם אײראָ־

JACOB GLATSTEIN

CUANDO IASH VIAJÓ

(VEN IASH IZ GUEFORN)

Editado por la
UNION CENTRAL ISRAELITA POLACA EN LA ARGENTINA

Buenos Aires, 1957

COLECCION
"EL JUDAISMO POLACO"

DIRECTOR:

MARC TURKOW

DIRECCION ADMINISTRATIVA:

ABRAHAM MITELBERG

Volumen 128

IMPRESO EN LA ARGENTINA — PRINTED IN ARGENTINA

Hecho el Depósito que marca la ley

Copyright by:

JACOB GLATSTEIN (New York)

ESTE LIBRO SE TERMINO DE IMPRIMIR EL DIA 5 DE JUNIO DE 1957
EN LOS TALLERES GRAFICOS "ZLOTOPIORO HERMANOS", CALLE
SAN LUIS N° 3149, BUENOS AIRES, REPUBLICA ARGENTINA.